

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์
Mulasikkha-Malasikkhatika: Translation and Analysis

โดย

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

MCU PALI RS ๖๑๕๔-๖๒-ว.๑/๒๕๖๑

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์
Mulasikkha-Malasikkhatika: Translation and Analysis

โดย

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

MCU PALI RS ๖๑๕๔-๖๒-ว.๑/๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Mulasikkha-Malasikkhatika: Translation and Analysis

By

Asst.Prof. Dr. Viroj Koomkrong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Palisuksabuddhagosa Campus

B.E. 2562

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Palisuksabuddhagosa Campus Nakhon Pathom

MCU PALI RS 6154-62-๖.1/2561

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์
 ผู้วิจัย: ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง
 ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
 นครปฐม
 ปีงบประมาณ: ๒๕๖๒
 ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
 นครปฐม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ (๒) เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยคือ นำคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่เป็นภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษาไทย มีการวิเคราะห์คัมภีร์ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษา และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์มูลสิกขา คือ คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูลสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา รจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ มีโครงสร้างการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส ๒. ครุกาปัตตินิตเทส ๓. นิสสัคคียนิตเทส ๔. ปาจิตตียนิตเทส ๕. ปกิณณนิตเทส ๖. วัตตาทิกัณชนิตเทส และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา คือ คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล รจนาโดยพระวิมลสารเถระ ที่เมืองอนูราธปุระ สิงหล เป็นคัมภีร์ที่แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ ทั้งคัมภีร์มูลสิกขาและมูลสิกขาฎีกานี้ผู้วิจัยได้ทำการแปลเป็นภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว คัมภีร์ทั้ง ๒ มีการใช้สำนวนภาษา คือ นามศัพท์ กริยาศัพท์ อพยยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษาและหลักไวยากรณ์ และมีรูปแบบการประพันธ์ ๒ แบบ คือ แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา แบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา พระมหาสามิเถระและพระวิมลสารเถระผู้แต่งคัมภีร์ทั้ง ๒ มีความเชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัย ขุททสิกขาอภินวฎีกา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

(๑) คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัย โดยพระเถระทั้ง ๒ รูป ซึ่งเป็นผู้แต่งได้อธิบายพระวินัยเพิ่มเติมคือ ๑. ปาราชิก ๔ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ เป็นศีลหรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์ ทรงวางข้อกำหนดเพื่อไม่ให้ละเมิด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์

(๒) คุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ เมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ เป็นต้น

(๓) คุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน โดยพระวินัย คือ กฎระเบียบข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เพื่อมีอาจารย์อันงดงาม อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ

(๔) คุณค่าในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยถือว่าเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน

(๕) คุณค่าด้านเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัยที่เรียกว่า อธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระดับอธิกรณ์มี ๗ ประการ เช่น สัมมุขาวินัย คือ การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า หรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้าสงฆ์ เป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์

(๖) คุณค่าในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษาพระวินัยแล้ว โดยรวมนั้นจะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต

(๗) คุณค่าในด้านการเรียนการสอนพระวินัย คือในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ มีอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิภังคปาติ ที่มีการอธิบายเพิ่มเติมอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น มาสนับสนุนแนวการอธิบาย และมีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

Research Title: Mulasikkha-Malasikkhatika: Translation and Analysis

Researchers: Asst.Prof.Dr.Viroj Koomkrong

Department: Mahachuralokornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Campus Nakhon Pathom

Fiscal Year: 2562 / 2019

Research Scholarship Sponsor: Mahachuralokornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Campus Nakhon Pathom

ABSTRACT

This research work aims at; 1) analyzing Mūlasikkhā-Mūlasikkhāṭikā scripture in respect of an author, date of composing, its structure, contents, linguistics, styles and its relation to other texts, 2) transliterating Mūlasikkhā -Mūlasikkhā scripture from Pali version into Thai, 3) analysis its values towards Buddhist studies. It was documentary research by taking Mūlasikkhā-Mūlasikkhāṭikā scripture with Pali version, translated into Thai language including an author's biography, its structure, contents, linguistics, styles and analysis its value resulting to Buddhist studies.

Results of research revealed that Mūlasikkhā scripture deals with basic course of study for Buddhist Bhikkhus composed by Mahasamithera, a Sinhalese Bhikkhu dated around 900 BC. It focused on 6 topics; 1) Pārājikanidesa 2) Garukāpatti 3) Nissaggīyanidesa 4) Pācittīyanidesa 5) Pakiṇṇakanidesa 6) Vattādikāṇanidesa. Mūlasikkhāṭikā scripture deals with the essence of studies of discipline in Buddhism composed by Venerable Vimalasarithera at Anuradhapura, Singhala. It explained the Mūlasikkhā scripture for clarifying. Both of them contain the right style of composing; noun, verbs and unchanging words based on linguistics and grammar principle. It also found 2 types of compiling; prose and verse. Ven. Mahasamithera and Ven. Vimalasarithera who composed both scriptures were experts in Buddhist scripture, Tipitaka, its commentaries, and sub-commentaries. They had added more contents from Vinayapitaka, its commentaries, Khuddasikkhā-abhinavaṭikā or sub-commentary

for completeness in various rules. More addition, these scriptures provided benefits for Vinaya studies.

The obvious values of two scriptures in respect of Buddhist studies are seen in 7 parts of Vinaya;

1) Comprehension on Vinaya explaining in which the authors added necessary explanations on 4 Pārājika, 7 Sanghādisesa, 12 Nissaggiyapācittiya, 23 Pācittiya totally 45 themes among 227, these disciplines were the practical codes for Bhikkhus in order to laying down prohibited codes as well as orderly of Sangha.

2) Value of Sangha's unity was seen as the Buddha set disciplines in order to unifying of Sangha community by referring to 10 benefits such as for being good agreement of Sangha and so on.

3) Value of faithfulness of lay followers seen in the case that following the same disciplines of all Sangha can bring faithfulness to other lay followers and leading to be beautiful and the right practice.

4) Value of long-lasting of Buddhism was found when Bhikkhu Sangha strictly followed discipline and rightly, it will be guaranteed the long-lasting Buddhism in future.

5) Value of manual texts for dispute solution of the Sangha was seen in case that there were severe disputes occurred in Sangha called as Adhikaransamatha which refers to 7 dispute solutions, for example Sammukhāvinaya or face to face confliction solutions or in front of Sangha which was the method for final dispute judgement of Sangha.

6) Value of disciplines' benefits, seen in the case of the unity and well-disciplined Sangha will assure the peace and great benefits of Buddhism in present as well as future.

7) Value of Buddhist studies and teaching on Vinaya. It was true that Mūlasikkhā -Mūlasikkhā scripture was found in Bhikkhuvibhangapali subject having more explanation of Pārājika, Sanghādisesa, Nissaggiyapācittiya and Pācittiya etc. with easier understanding to support its reasonable explanations and learned in MCU Palisueksabuddhaghosa campus.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ พระเทพปริยัติมุนี, ผศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร พระเทพสุวรรณเมธี, ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ พระราชรัตนมุนี, ผศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต นายสุรพล หยกฟ้าวิจิตร ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป พระมหาโกมล กมลโล, ผศ. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ พระมหาณรงฤทธิ์ ธมฺมโสภโณ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิทยาเขต และ รศ. ดร. เวทย์ บรรณกรกุล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งคณาจารย์เหล่านี้ได้เมตตาให้คำชี้แนะรูปแบบ วิธีการ และการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงตรรกะ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมเหตุสมผล จนทำให้งานนี้สำเร็จเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐมทุกรูป/คน และเจ้าหน้าที่ของวิทยาเขตทุกท่านที่ได้บริหารจัดการเรื่องทุนสำหรับดำเนินงาน และได้เชิญคณาจารย์ผู้ชำนาญการวิจัยมาให้ความรู้และฝึกอบรมวิธีการทำวิจัย จนทำให้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับปรุงงานวิจัยและเติมเต็มสิ่งที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ผศ. ดร.ประพันธ์ ศุภสร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดร.ธานี สุวรรณประทีป และนายสมควร ถ้วนอก ที่ได้ช่วยตรวจอ่านความถูกต้องด้านภาษาบาลี และภาษาไทย การวิเคราะห์ศัพท์และการสืบค้นข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จนทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ทุกรูป/คน ที่ได้บริการให้ยืมเอกสาร หนังสือ ตำราประกอบการวิจัยด้วยไมตรีจิต ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ส่วนกลางและวิทยาเขต ที่ได้แนะนำข้อมูล แหล่งค้นคว้าและวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทั้งโดยตรงโดยอ้อมด้วยความเคารพและศรัทธา

ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง

๑ มิถุนายน ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๕ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....	๕
๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม.....	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ.....	๑๑
บทที่ ๒ ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ.....	๑๒
๒.๑ ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา.....	๑๒
๒.๑.๑ ประวัติผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา.....	๑๒
๒.๑.๒ โครงสร้างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา.....	๑๙
๒.๒ ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา.....	๒๔
๒.๒.๑ วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา.....	๒๔
๒.๒.๒ วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา.....	๓๑
๒.๓ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา.....	๓๙
๒.๓.๑ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา.....	๓๙
๒.๓.๒ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา.....	๔๔
๒.๔ ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์อื่นๆ.....	๔๗
๒.๔.๑ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ.....	๔๗
๒.๔.๒ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์อื่นๆ.....	๗๔

๒.๕ สรุปท้ายบท.....	๑๐๔
บทที่ ๓ แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย.....	๑๐๗
๓.๑ คัมภีร์มูลสิกขาฉบับภาษาบาลี.....	๑๐๗
๓.๑.๑ ปาราชิกนิตเทส.....	๑๐๗
๓.๑.๒ ครุกาปัตตินิตเทส.....	๑๐๘
๓.๑.๓ นิสสัคคียนิตเทส.....	๑๐๙
๓.๑.๔ ปาจิตตียนิตเทส.....	๑๑๐
๓.๑.๕ ปกิณณนิตเทส.....	๑๑๒
๓.๑.๖ วัตตาทิกัณฐนิตเทส.....	๑๑๕
๓.๒ คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาฉบับภาษาบาลี.....	๑๑๙
๓.๒.๑ ปาราชิกนิตเทส.....	๑๒๑
๓.๒.๒ ครุกาปัตตินิตเทส.....	๑๒๕
๓.๒.๓ นิสสัคคียนิตเทส.....	๑๒๙
๓.๒.๔ ปาจิตตียนิตเทส.....	๑๓๕
๓.๒.๕ ปกิณณนิตเทส.....	๑๓๙
๓.๒.๖ วัตตาทิกัณฐนิตเทส.....	๑๔๔
๓.๓ คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย.....	๑๔๖
๓.๓.๑ ปาราชิกนิตเทส.....	๑๔๗
๓.๓.๒ ครุกาปัตตินิตเทส.....	๑๔๗
๓.๓.๓ นิสสัคคียนิตเทส.....	๑๔๘
๓.๓.๔ ปาจิตตียนิตเทส.....	๑๔๙
๓.๓.๕ ปกิณณนิตเทส.....	๑๕๐
๓.๓.๖ วัตตาทิกัณฐนิตเทส.....	๑๕๔
๓.๔ คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย.....	๑๕๗
๓.๔.๑ ปาราชิกนิตเทส.....	๑๖๐
๓.๔.๒ ครุกาปัตตินิตเทส.....	๑๖๕
๓.๔.๓ นิสสัคคียนิตเทส.....	๑๗๐
๓.๔.๔ ปาจิตตียนิตเทส.....	๑๗๕
๓.๔.๕ ปกิณณนิตเทส.....	๑๘๐
๓.๔.๖ วัตตาทิกัณฐนิตเทส.....	๑๘๖
๓.๕ สรุปท้ายบท.....	๑๘๘

บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา.....	๑๘๘
๔.๑ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านการอธิบายพระวินัย.....	๑๘๘
๔.๒ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ.....	๑๘๙
๔.๓ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน. ๒๐๔	
๔.๔ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา.....	๒๐๗
๔.๕ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น..	๒๑๒
๔.๖ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย.....	๒๑๘
๔.๗ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาด้านการเรียนการสอนพระวินัย.....	๒๒๓
๔.๘ สรุปท้ายบท.....	๒๒๗
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	๒๓๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๓๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๒๓๗
บรรณานุกรม.....	๒๓๘
ภาคผนวก.....	๒๔๑
ภาคผนวก ก บทความการวิจัย.....	๒๔๒
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๕๔
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๒๕๖
ภาคผนวก ง แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๕๙
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๖๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬารัตนปิฎก ๒๕๐๐ และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยใช้ อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้างอิง เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙/๒๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคปาลิ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๒๙ เป็นต้น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙/๕๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๕๐ เป็นต้น

สำหรับอรรถกถา อ้างอิงอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๐/๒๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลขันธวรรคอรรถกถา เล่มที่ ๑ ข้อ ๑๓ หน้า ๒๐ กรณีที่อรรถกถาเล่มใดไม่มีเลขข้อ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่าง อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑๗๒ หมายถึง อภิธมมปิฎก ธรรมสงคณิ อรรถสาธินิอรรถกถา เล่มที่ ๑ หน้า ๑๗๒ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างอิงข้อ/หน้า ตัวอย่าง ขุ.ม.อ. (ไทย) ๒/๔. หมายถึง ขุททกนิกาย สทมนมปชโชติกา มหานิทเทสอรรถกถา ข้อ ๒ หน้า ๔ เป็นต้น

ฎีกา อ้างอิงฎีกาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.ม.ฎีกา (ไทย) ๑/๓/๕ หมายถึง ทีฆนิกาย นิลตลปภาสินี มหาวคคฎีกา เล่มที่ ๑ ข้อ ๓ หน้า ๕ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างอิงข้อ/หน้า ตัวอย่าง วชิร.ฎีกา (ไทย) ๕/๒๓. หมายถึง วชิรพุทธฎีกา ข้อ ๕ หน้า ๒๓ เป็นต้น บางกรณีใช้ ที.สี.ฎีกา (ไทย) ๔๐๔ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคฎีกา หน้า ๔๐๔

คัมภีร์มูลสิกขา อ้างอิงคัมภีร์มูลสิกขาฉบับภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยหน้า ตัวอย่าง มูลสิกขา. (บาลี) ๑๐ หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขา หน้า ๑๐ เป็นต้น

คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา อ้างอิงคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาฉบับภาษาบาลีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยหน้า ตัวอย่าง มูล.ฎีกา (บาลี) ๑๐ หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา หน้า ๑๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	=	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.อรรถก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อรรถกนิบาต	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. (บาลี)	=	วินัยปิฎกสมนตปาสาทิกาปาราชิกกณทสัฆาทีเสสาทิมหาวคฺคทียอฏฺฐกถา	
กงขา.อ. (บาลี)	=	กงขาวิตรณียอฏฺฐกถา	

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี)	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลกฺขนธวคฺคอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ. (บาลี)	=	มชฌิมนิกาย ปปญจสุทฺธิ อุปริพนฺธนาสกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.อ. (บาลี)	=	องคฺตตรนิกาย มโนรณปุรณิ ทสกนิปาตอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถทีปนี อิติวุตฺตกอฏฺฐกถา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วชร.ฎีกา (บาลี)	=	วชรพฺพุติฎีกา	(ภาษาบาลี)
สารตถ.ฎีกา (บาลี)	=	สารตถทีปนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
วิมติ.ฎีกา (บาลี)	=	วิมติวินฺทนีฎีกา	(ภาษาบาลี)
ขุทฺท.อภิณฺวฎีกา (บาลี)	=	ขุทฺทสิกฺขาอภิณฺวฎีกา	(ภาษาบาลี)
มูล.ฎีกา (บาลี)	=	มูลสิกฺขาฎีกา	(ภาษาบาลี)
มูลสิกฺขา. (บาลี)	=	มูลสิกฺขา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.อนุฎีกา (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺกอนุฎีกา	(ภาษาบาลี)
อภิ.ปญจ.อนุฎีกา (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ปญจปกรณอนุฎีกา	(ภาษาบาลี)

คัมภีร์สัทททาวิเสส

วิสุทฺธิ. (บาลี)	=	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ	(ภาษาบาลี)
อภิธาน. (บาลี)	=	อภิธานปปทีปิกา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

คัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ประมวลหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยได้แบ่งย่อยลงไปเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระวินัย พระสุตตันตปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระอภิธรรม อันเป็นที่ประมวลพระพุทธานุญาตและเป็นที่ยอมรับซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า นวักคัสตฤศาสน์^๑

คัมภีร์อรรถกถา^๒ เป็นคัมภีร์ที่ทำหน้าที่อธิบายบทที่มีเนื้อความซับซ้อนในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนขึ้นตลอดจนอาจริยวาทะต่าง ๆ ที่เรียกว่า ปกิณณกเทศนา เริ่มมีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สมดังคำที่พระธรรมपालเถระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแห่งอินเดียได้ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ กล่าวไว้ว่า อรรถกถาที่พระสังคีติกายจารย์ร้อยกรองไว้ เมื่อคราวปฐมสังคายนา คืออรรถกถาที่มีมาตั้งแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่^๓ อรรถกถานั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

(๑) พุทธสังวัณณิตะ เป็นคำอธิบายไขความที่พระพุทธองค์ทรงแสดงด้วยพระองค์เอง เรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา^๔

(๒) อนุพุทธสังวัณณิตะ เป็นคำอธิบายไขความที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่าอนุพุทธะอธิบายไว้^๕

^๑ คำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ ๔ คือ สุตตะ เคยย เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อัปภูตัมมะ และเวทลละ; วิ.มท. (บาลี) ๑/๗/๑๓.

^๒ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ โบราณอรรถกถา กลุ่มที่ ๒ อภินวอรรถกถา.

^๓ ปฐมสังคีตียัม อญฺญกถา สงคีตาทิ วจเนน สา ภควโต ธรรมานกาเลปิ อญฺญกถา สวิขติ; อภ. ปญจ.อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๓.

^๔ ตตถ ตตถ ภควา ปวตติตา ปกิณณกเทศนาเยว หิ อญฺญกถา; สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๒๗.

^๕ ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑.

ส่วนคัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายสันตลบท (บทที่มีเนื้อความซับซ้อน) ในคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นพระวินัยและพระสูตรเท่านั้น คัมภีร์ฎีกาส่วนนี้เรียกว่า ปุราณฎีกา, อภินวฎีกา ส่วนคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมเรียกว่า อภิธัมมฎีกา โดยแยกเป็น มูลฎีกา และอนุฎีกา คัมภีร์ชั้นฎีกาจัดเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

ด้วยเหตุที่คัมภีร์ขุททสิกขา ขุททสิกขापุราณฎีกา และขุททสิกขาภินวฎีกา^๖ เป็นคัมภีร์ในกลุ่มปกรณ์วิเสสที่มีความอสังการด้านวรรณศิลป์สมบูรณ์ด้วยอรรถรสเฉกเช่นกับคัมภีร์อื่นๆ ถือว่าเป็นเพชรเม็ดงามในวงการวรรณกรรมด้านภาษามคธอีกผลงานหนึ่งซึ่งมีพระเถระบางรูปได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว

ส่วนคัมภีร์มูลสิกขา เป็นคัมภีร์ที่พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล^๗ เขียนไว้ โดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป อาจารย์ผู้รจนามูลสิกขาแต่งคัมภีร์นี้ขึ้นมาไว้วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ค่อยมีความรู้ในภาษาบาลีได้ใช้เป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัยระยะสั้น และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัยเช่นเดียวกันได้มีการระบุผู้แต่งไว้ ๒ มติคือ ๑. ตามมติของคัมภีร์คันถวงศ์ (คนถวิส) ระบุว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวาจิสสรเถระ ๒. ตามมติของคัมภีร์ปิฎกัตตอตะโมระบุว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวิมลสารเถระ ชาวอนูราธะ สิงหล แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ท่านผู้ใดคือผู้รจนาเพราะเนื่องจากในตัวคัมภีร์ฎีกาเอง ไม่มีการระบุไว้ไม่ว่าจะเป็นในคันถารัมภะ หรือในคานิคม (ลงท้าย)^๘ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ คือ คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมดังนั้น ในสมัยที่ทาสักคายนาครั้งที่ ๖ ทางกรมพม่าจึงมีมติให้นำคัมภีร์เหล่านี้พร้อมกับฎีกามาตรวจชำระและจัดพิมพ์ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกกับผู้ที่ศึกษาค้นคว้า

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉันทะสังคีติภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย คัมภีร์มูลสิกขาท่านรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ

๑. ปาราชิกนิตเทสอธิบายเรื่องปาราชิก
๒. ครุกาปัตตินิตเทส อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทะเสส)
๓. นิสสัคคียนิตเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ
๔. ปาจิตตียนิตเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์

^๖ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), ขุททสิกขา-มูลฎีกา ขุททสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔), หน้า (๒๓).

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๖).

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๗).

๕. ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด

๖. วัตตาทิกถกนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น^๙

ส่วนคัมภีร์มูลสิกขาภิชา ซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มที่อธิบายพระวินัยก็ได้ตั้งหัวข้ออธิบาย ๖ หัวข้อเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา จะเห็นได้ว่า คัมภีร์ทั้งสองนี้มีการอธิบายพระวินัยไปในทิศทางเดียวกัน และในประเทศไทย ด้วยการดำริของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ^{๑๐} ประรณาบ่าเพ็ญประโยชน์ระยะยาว และประรณาเห็นความยั่งยืนอย่างถาวรแห่งพระสัทธรรม จึงได้ประรณให้ปริวรรตและสร้างคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาขึ้นมา และคณะทำงานแห่งมูลนิธิของท่านก็ได้ร่วมกันสรรสร้างจัดแต่งจนจบภาคภาษาบาลีบริบูรณ์ และได้มอบให้เป็นศาสนสมบัติแก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเผยแผ่แก่เหล่าชนผู้หวังความเจริญสืบต่อไป อนึ่ง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิชาแม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีผู้ที่แปลเป็นภาษาไทยจะมีอยู่ก็เพียงเป็นรูปของภาษาบาลีอักษรไทยเท่านั้น เพราะเหตุที่คัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาอธิบายขยายข้อความของอรรถกถาพระวินัย เพื่อให้มีเนื้อความชัดเจนเข้าใจง่ายขึ้น และง่ายต่อการวินิจฉัยในด้านพระวินัย อีกทั้งทางด้านเนื้อหา ไวยากรณ์ ความสัมพันธ์ และความอรรถกถาภาษาบาลีที่ท่านแต่งไว้นั้น มีคุณค่าต่อการศึกษาภาษาบาลีเป็นอย่างมาก และเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พระธรรมวินัย แก่อนุชนรุ่นหลังผู้ที่มีศรัทธาศึกษาในพระพุทธศาสนาสืบๆ ไป ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ฉะนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์ไว้ และแปลเป็นภาษาไทย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิชา เพื่อสะดวกและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดเพื่อศึกษาพระวินัย และผู้วินิจฉัยพระวินัย อนึ่งงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าหนังสือคัมภีร์เล่มนี้ เมื่อผ่านการแปล วิจัย และวิเคราะห์กลั่นกรองออกมาตามลำดับขั้นตอนแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา นักศึกษา และเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาในด้านระเบียบวินัย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่เหล่าพระภิกษุสามเณร และแก่สังคมของมวลชน อย่างมากมายมหาศาล ทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิชา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๓๑).

^{๑๐} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), *วิมตติวินทนิฎฐิกา (ปฐโม ภาค)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๓), หน้า (๑๖).

๑.๒.๒ เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนองานวิจัยในรูปแบบงานวิจัยเชิงเอกสาร คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ฉบับภาษาบาลีอักษรไทย โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นผู้จัดพิมพ์จากต้นฉบับที่ได้รับมอบจากอาจารย์พร รัตนสุวรรณ และคณะ ซึ่งเป็นผู้ปริวรรตจากฉบับต้นเดิมสังคายนาครั้งที่ ๖ ซึ่งเป็นอักษรพม่า ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา ด้านไวยากรณ์ แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ซึ่งเป็นภาษาบาลีอักษรไทยให้มีเนื้อความเป็นภาษาไทย โดยจะใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และคุณค่าของคัมภีร์ที่มีการศึกษาพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีขอบเขตการวิจัยดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

๒) แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

๓) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ

๑. ปาราชิกนิตเทส อธิบายเรื่องปาราชิก
๒. ครุกาปัตตินิตเทส อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทสเสส)
๓. นิสสัคคียนิตเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ
๔. ปาจิตตียนิตเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์
๕. ปกิณณกนิตเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด
๖. วัตตาทิกกณนิตเทส อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ คัมภีร์มูลสิกขา หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยการอธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อ รจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหลโดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมู่โดยสังเขป จำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิตเทส อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทสเสส) ๓. นิสสัคคียนิตเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิตเทส

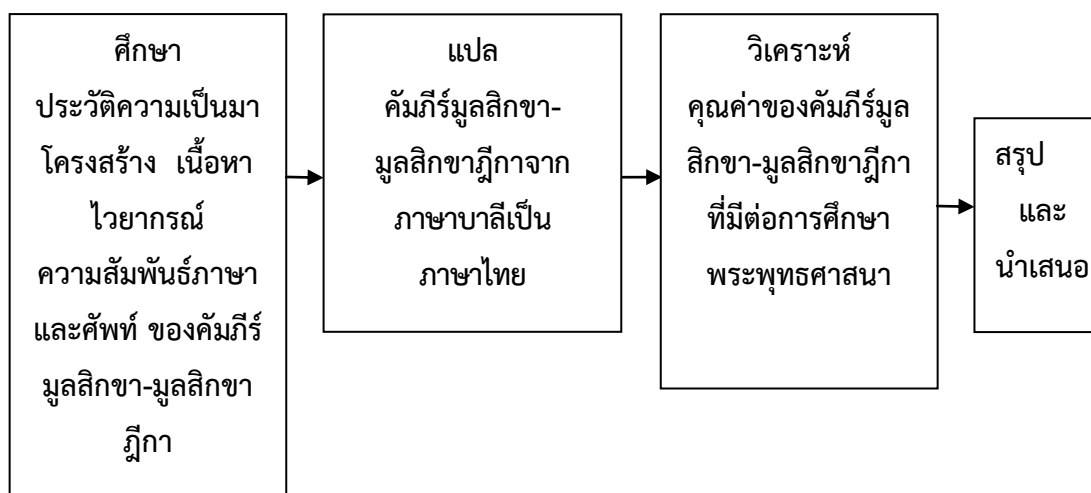
นิทเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕.ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกัณฐนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น

๑.๔.๒ คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา หมายถึง คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล รจนาโดยพระ วิมลสารเถระ ชาวลังกา อธิบายแก้คัมภีร์มูลสิกขาจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิทเทศ อธิบาย เรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิทเทศ อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทสเสส) ๓. นิสสัคคียนิทเทศ อธิบายเรื่อง สิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิทเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕.ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่อง เบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกัณฐนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น

๑.๔.๓ การแปล หมายถึง การแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาฉบับที่พิมพ์เป็นภาษา บาลีอักษรไทยโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๔ โดยการแปลจากภาษา บาลีอักษรไทย ให้เป็นเนื้อความภาษาไทย

๑.๔.๔ การวิเคราะห์ หมายถึง การวิเคราะห์คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ฉบับพิมพ์ ภาษาบาลีอักษรไทย โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๔๔ ในด้านประวัติ ความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา ด้านไวยากรณ์ ด้านความสัมพันธ์ภาษาและศัพท์ และ ด้านคุณค่าของคัมภีร์ที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

๑.๕ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ มีรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้คือ

ในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มีรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ

๑.๖.๑ หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค ๑ (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ได้กล่าวในคำนำไว้ว่า คัมภีร์พระวินัยปิฎกแบ่งเป็น ๕ คัมภีร์ คือ คัมภีร์มหาวิภังค์ หรือภิกขุวิภังค์ คัมภีร์ภิกขุณีวิภังค์ คัมภีร์มหาวรรค คัมภีร์จุฬวรรค และคัมภีร์ปรีวาร โดยมีคัมภีร์อรรถกถาชื่อสมันตปาสาทิกา ๓ ภาค อธิบายขยายความในแต่ละคัมภีร์อย่างละเอียดลึกซึ้ง ทั้งที่เป็นความหมายของคำศัพท์ที่ยาก ความหมายของวลี ประโยค และข้อความที่มีนัยสลับซับซ้อนเข้าใจยาก อันอาจส่งผลให้เข้าใจผิด แผลผิด และนำไปใช้ผิดๆ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา จึงเป็นอุปกรณ์สำคัญเสมือนกุญแจไขเข้าสู่ห้องพระวินัยปิฎก สำหรับศึกษาพระวินัยปิฎก ด้วยเหตุนี้ นักปราชญ์ชาติต่างๆ ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้นำคัมภีร์นี้ไปปริวรรตเป็นอักษรของตน และแปลเป็นภาษาของตน ดังปรากฏแพร่หลายทั่วโลกในบัดนี้ นักปราชญ์ไทยได้นำมาปริวรรตเป็นอักษรขอมก่อน ต่อมาได้ปริวรรตเป็นอักษรไทย และคณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นตำราเรียนในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งแต่ชั้นเปรียญโท ถึงเปรียญเอก ในสมัยอยุธยา ในปัจจุบันนี้ก็ได้ใช้ในชั้นเปรียญธรรม ๖ (ป.ธ.๖) ถึงเปรียญธรรม ๘ (ป.ธ.๘)^{๑๑}

๑.๖.๒ หนังสือมังคลัตถทีปนี ภาค ๑ เล่ม ๒ (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ได้กล่าวถึงพระวินัยของพระไว้ว่า ในวินัย ๒ อย่างนั้น การไม่ต้องอาบัติ ๗ กอง ชื่อว่า อนาคาริกวินัย (วินัยของบรรพชิต) อนาคาริกวินัย ชื่อว่าอันบรรพชิตศึกษาดีแล้ว เพราะไม่ต้องโทษเครื่องเศร้าหมอง และเพราะทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณคือมารยาท ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะนำมาซึ่งประโยชน์สุขในโลกทั้ง ๒^{๑๒}

๑.๖.๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงพระวินัยของพระภิกษุ ไว้ใน “หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑”ว่า พวกภิกษุเราเป็นหมู่ที่ตั้งโดยหลักฐาน มีกฎหมายหมายและขนบธรรมเนียมเป็นเครื่องปกครอง เหมือนหมู่อันตั้งเป็นหลักฐานอื่นๆ กฎหมายและขนบธรรมเนียมของพวกภิกษุเรา นี้ เรียกว่าพระวินัย เป็นคู่กับพระธรรม อันเป็นปฏิบัติทางใจ รวมทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นพระศาสนา เรียกโดยชื่อว่า พระธรรมวินัย^{๑๓}

๑.๖.๔ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วิมตติวินทนีฎีกา ปฐโมภาโค” (ฉบับปริวรรต โดย อาจารย์พร รัตนสุวรรณ และคณะ) ว่า การจะศึกษาคัมภีร์อรรถกถาให้

^{๑๑} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หนังสือสมันตปาสาทิกา ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า (๕).

^{๑๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มังคลัตถทีปนีแปล ภาค ๑ เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๘.

^{๑๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้าคำนำ (ก).

เข้าใจอย่างแจ่มชัดนั้น ย่อมจำเป็นที่จะต้องอาศัยคัมภีร์ฎีกา ซึ่งพระเถระในชั้นหลังผู้เป็นศิษยานุศิษย์ของพระอรรถกถาจารย์ได้ศึกษากันต่อๆ มา ได้รับงานขึ้นมาอธิบายความในคัมภีร์อรรถกถานั้นๆ เพื่อจะได้จับใจความในคำของพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องด้วย พระเถระดังกล่าวนี้เรียกว่า พระฎีกาจารย์ ส่วนมากเป็นเถระชาวศรีลังกาและพม่า โดยยุคของพระฎีกาจารย์นี้อยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมา^{๑๔}

๑.๖.๕ พระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.๙) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “วินัยของภิกษุสงฆ์ที่ประชาชนควรทราบและใจความแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร” ได้สรุปสาระสังเขปไว้ว่า พุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ควรรู้จักพระวินัยบางข้อของพระภิกษุสงฆ์ไว้ด้วย เพราะว่าพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่อันสำคัญที่สุดคือรักษาอย่าให้มีโทษทางวินัย จึงจะสมเป็นที่ไว้วางพระหฤทัยของพระบรมศาสดา และจะได้สมเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในฐานะนาบุญของชาวโลก ไม่บริโภคจตุปัจจัยของเขาให้เปลืองเปล่า เปรียบเหมือนอย่างพื้นนาอันปราศจากวัชพืชคือหญ้าที่เป็นโทษ ย่อมจะอำนวยให้ข้าวที่ชาวนาหว่านลงเจริญงอกงามมีผลเต็มเม็ดเต็มรวง แต่หากว่านารกไปด้วยวัชพืช ข้าวที่หว่านลงไปก็มีผลไม่เต็มที่ ข้อนี้ ฉนฺได พระภิกษุหรือสามเณรก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกัน ถ้าศีลไม่ขาด ไม่มีโทษทางพระวินัยก็เท่ากับนาที่ไม่รกร วัชพืชที่ชาวนาหว่านลงก็ย่อมมีผลมาก มีกำไรมาก แต่ถ้าขาดศีลมากมีโทษทางพระวินัยมาก ก็เท่ากับนาที่รกร วัชพืชนั้นที่ชาวโลกหว่านลงก็มีผลน้อย มีกำไรน้อย ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุสามเณรผู้ตระหนักในหน้าที่ของตน จึงพยายามรักษาตัวมิให้เหมือนนาที่รกรด้วยวัชพืช ก็ในการรักษาดังนั้น พระภิกษุสามเณรบางรูปบางเวลา บางครั้ง บางคราว ไม่สามารถจะให้บริสุทธิต่างที่ควรได้ เพราะคฤหัสถ์ หรือบุรุษ-สตรี หรือทายก-ทายิกา ผู้ไม่รู้วินัยของพระและมีธุระเกี่ยวข้องกับพระในวาระต่างๆ เช่น ในคราวทำบุญ แต่ทำไม่ถูกต้องตามพระวินัย ด้วยเหตุนี้ เพื่อจะให้คฤหัสถ์ บุรุษ-สตรีทั้งหลาย ช่วยกันรักษาพระภิกษุสงฆ์ ให้บริสุทธิตามนาบุญอย่างดี จึงได้รวบรวมพระวินัยบางข้อที่คฤหัสถ์ทั้งบุรุษและสตรีควรทราบ เป็นแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์^{๑๕}

๑.๖.๖ พระพุทธโฆษาจารย์ (แปลโดย พระเทพเวที จวน อุนฺณฺหาโย) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย” สรุปความได้ว่า เป็นอรรถกถาแก่พระวินัยปิฎกทั้ง ๕ คัมภีร์ คือ ภิกขุวิภังค์ ภิกขุณีวิภังค์ มหาวรรค จุลวรรค และ ปรีวาร์ พระพุทธโฆษาจารย์ แต่งสมันตปาสาทิกานี้ขึ้นก่อนอรรถกถาเล่มอื่นๆ เพราะวินัยเป็นรากฐานศรัทธาของชาวพุทธ และได้แต่งขึ้นเมื่อประมาณพุทธศักราชที่ ๙๒๗-๙๗๓ ในสมัยพระเจ้าสิริपाल แห่งที่เมืองอนูราธปุระ ประเทศลังกา

^{๑๔} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิมตติวินทนิฎีกา (ปฐโม ภาค), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖), หน้า ก.

^{๑๕} พระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ. ๙), วินัยของภิกษุสงฆ์ที่ประชาชนควรทราบและใจความแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๒๓), หน้า ๑๑.

โดยคำอาราธนาของ พระพุทธสิริ ใช้เวลาแต่ง ๑ ปีจึงสำเร็จ คือเริ่มแต่งเมื่อปีที่ ๒๐ ของ พระเจ้าสิริपाल และสำเร็จเมื่ออย่างเข้าปีที่ ๒๑ กล่าวกันว่า ท่านใช้คัมภีร์อรรถกถาเดิมที่เรียกว่าโบราณอัฐกถา ชื่อมหาปัจจุรีและ grunn ที่ภาษาสิงหลเป็นโครงร่าง คัมภีร์สมันตปาสาทิกาแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาวิงค์ เฉพาะพาหิรนิทาน เวัธกัณท์ และปาราชิกกัณท์ ภาคที่ ๒ อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาวิงค์ ตั้งแต่สังฆาติเสสกัณท์ จนถึงเสขิกกัณท์ และในภิกขุณีวิงค์ ภาคที่ ๓ อธิบายขยายความที่เป็นประเด็นสำคัญในคัมภีร์มหาพรรค คัมภีร์จุฬพรรค และคัมภีร์ปริวาร^{๑๖}

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยเรื่องคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้เป็นแบบในการกำหนดกรอบของการศึกษา คือ จะได้แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีอักษรไทย และเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์ในด้านเนื้อหา ภาษา และคุณค่า เพื่อให้รู้ว่ามีเนื้อหา ภาษา และคุณค่าต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตและปัจจุบันอย่างไรบ้าง

นอกจากนั้น ผู้ศึกษายังได้ศึกษาทบทวนวิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นอื่นๆ ดังนี้

๑.๖.๑ พระติเรก อินจันทร์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสส พระวินัยลำนนา” จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สรุปความได้ว่า เนื้อหาและวิธีการแต่งคัมภีร์ปกรณ์วิเสส พระวินัยลำนนา ได้คัดเลือกมาศึกษาจำนวน ๑๐ เรื่องคือ คัมภีร์วินัย, คัมภีร์วินัยของภิกขุสามเณร, คัมภีร์วินัยดอกเตือ, คัมภีร์วินัยทั้ง ๕, คัมภีร์วินัยปอน, คัมภีร์วินัยปิฎก (ในปิฎกทั้งสาม) คัมภีร์วินัยรวม, คัมภีร์วินัยวิงค์สูตร, คัมภีร์วินัยสงฆ์, และคัมภีร์วินัยสังคหะเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการทางด้านสาขาภาษาและวรรณกรรมลำนนา ในเนื้อหาโดยสรุป การวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการแต่ง และการวิเคราะห์พระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ และเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของเหล่าพุทธศาสนิกชน ฝ่ายเถรวาทชาวลำนนา โดยเฉพาะวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยที่ได้ศึกษารูปแบบเนื้อหาและวิธีการแต่งของคัมภีร์ไบบลานเรื่องพระวินัยปิฎก แต่ไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงพระวินัยบัญญัติหรือหลักธรรมโดยการเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยตรง^{๑๗}

๑.๖.๒ พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง) ได้เสนอดุขฎีนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัณฐาวิตรณอรรถกถา” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความ

^{๑๖} พระพุทธโฆษาจารย์, ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย, แปลโดย พระเทพเวที (จวน อุฏฐายี), (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๖.

^{๑๗} พระติเรก อินจันทร์, “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยลำนนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ก.

ได้ว่า คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา หรือที่เรียกว่า มาติกาอรรถกถา เป็นอรรถกถาหนึ่งใน ๑๕ อรรถกถาที่พระพุทธโฆसाจารย์รจนาไว้ จึงทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่า ท่านน่าจะแต่งคัมภีร์นี้ที่ประเทศศรีลังกา ในตอนที่ท่านได้เดินทางไปศึกษาอรรถกถาตามที่พระเรวตะแนะนำ และคงแต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ ตามคำของพระโสณเถระ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถานี้ พระพุทธโฆสาจารย์แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้ภิกษุทั้งหลาย ได้ข้ามพ้นความสงสัยในพระวินัยอันเป็นกฎระเบียบและเป็นกรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา เป็นอรรถกถาที่เป็นตัวมาติกาอธิบายพระปาติโมกข์^{๑๘}

๑.๖.๓ พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้เสนออุชฌินิพนธ์เรื่อง “คัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า ประวัติผู้แต่งนั้นมักเป็นธรรมเนียมของนักปราชญ์สมัยก่อนที่ไม่ใคร่แสดงชื่อของตนไว้ในงานนั้นด้วย จะแสดงเพียงเหตุผลหรือความจำเป็นในการแต่ง ด้านโครงสร้างเนื้อหา โดยผู้ประพันธ์ได้ยึดเอาโครงสร้างเนื้อหาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ลักษณะการประพันธ์เป็นการประพันธ์แบบวิมลิสสะ คือ การประพันธ์แบบผสมปะชยะ (ร้อยกรอง) กับ คัชชะ (ร้อยแก้ว) เข้าด้วยกัน ใช้สำนวนภาษาแบบง่าย แต่เป็นไปตามแบบแผนของการประพันธ์คือ มีคำปณามคาถา อันเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมกับบอกเหตุผลในการประพันธ์แล้วจึงดำเนินเข้าเนื้อหาที่ตนประสงค์จะอธิบาย ในตอนสุดท้ายเป็นการแสดงนิคมคาถา พระสารทิสสีไม่ได้แสดงชื่อของท่านเอาไว้ เป็นแต่กล่าวถึงสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นมีความเป็นไปอย่างไร และจบลงด้วยขอให้พระราชาดำรงมั่นในทศพิธราชธรรม ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ และขอให้ตัวท่านผู้ประพันธ์ได้บรรลุมรรคนิพพานในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อได้แปลและตรวจทานเทียบเคียงกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคฎีกาทั้งสองแล้ว ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของการอธิบาย เพราะคัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฐี ได้อธิบายเสริมเพิ่มเติม หรือสรุปคัมภีร์ วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ ดังที่กล่าวแล้ว ไว้อย่างชัดเจน^{๑๙}

๑.๖.๔ พระมหาจารย์ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน) ได้เสนออุชฌินิพนธ์เรื่อง “นัมมการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือ พระเรวตะได้นำเนื้อหาจากคัมภีร์นัมมการ ลักษณะการแต่งของท่าน

^{๑๘} พระมหาอุดร สุทธิญาณ (เกตุทอง), “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

^{๑๙} พระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “คัมภีร์วิสุทธิมรรคคณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

ต่างจากคัมภีร์นัมการ เพียงแต่ได้อาศัยคำบางคำ สั้นบ้าง ยาวบ้าง ในคัมภีร์นัมการนำมาอธิบาย ในลักษณะเป็นร้อยแก้วเป็นจำนวนมาก ผสมร้อยกรองบ้างเพียงเล็กน้อย เน้นในเรื่องไวยากรณ์เป็นหลัก อธิบายคำใด เริ่มต้นด้วยบอก ธาตุ ปัจจัย เช่น คำว่า สุกตฺ ซึ่งมี ๒ ความหมาย ความหมายแรก หมายถึงเสด็จไปงาม (หรือเสด็จไปดี) ความหมายที่ ๒ หมายถึงตรัสรู้ดี (พูดดี) สุกตฺ ที่ใช้ใน ความหมายว่า เสด็จไปงาม มาจาก สฺ บทหน้า (ดี งาม ง่าย) คม ธาตุ (ใช้ในความหมายว่าไป) ต ปัจจัย ถ้าเป็นกิริยา บอกให้ทราบว่าในอดีตกาล มีคำแปลว่า แล้ว ถ้าใช้เป็นนามนาม แปลตามปกติ (ไม่ต้องออกสำเนียงกาล) ที่ใช้ในความหมายว่า ตรัสดี มาจาก สฺ บทหน้า เช่นเดียวกัน คท ธาตุ (ใช้ในความหมายว่ากล่าว) ต ปัจจัยเหมือนกัน^{๒๐}

สรุปความจากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ความว่า หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ทั้งหมด ส่วนมากจะเป็นงานที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับพระวินัยบัญญัติ หรือเกี่ยวกับวินัยของสงฆ์ ซึ่งผู้แต่งและเขียนหนังสือและงานเอกสารต่างๆ แต่ละเรื่อง ก็ได้นำเนื้อเรื่อง มาอธิบายแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ผู้อ่านและประชาชนทั่วไปเข้าใจเรื่องนั้นๆ อย่างถูกต้องตาม เหตุการณ์ที่มีอยู่ในขณะนั้น อีกทั้งผู้แต่งและเขียนยังได้วิเคราะห์ สรุปเนื้อหาของเรื่องนั้นๆ ไว้เพื่อให้ เข้าใจความได้ชัดเจนยิ่งขึ้นตามสถานการณ์ และเหตุการณ์ ที่เป็นไปอยู่ในสมัยนั้นๆ และที่อาจจะ มีหรือเกิดขึ้นในอนาคต

ส่วนงานวิจัยนี้ จะมีความแตกต่างกับเอกสารต่างๆ ที่ทบทวนมา โดยคัมภีร์มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกาที่เป็นภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับที่พิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา พ.ศ. ๒๕๔๔ นี้ ยังไม่ปรากฏว่า มีท่านผู้ใดแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะได้แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกานี้ ให้เป็นภาษาไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์ในในด้านประวัติความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้าน เนื้อหา ด้านไวยากรณ์ ด้านความสัมพันธ์ภาษาและศัพท์ ด้านคุณค่าของคัมภีร์ที่มีต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในอดีต และปัจจุบัน ว่าเป็นอย่างไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาทบทวนคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา

^{๒๐} พระมหาจรัญ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน), “นัมการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

๑.๗.๒ ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษาเป็นต้น

๑.๗.๓ แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย

๑.๗.๔ วิเคราะห์ความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา

๑.๗.๕ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

๑.๗.๖ สรุปและนำเสนอ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

๑.๘.๔ ทำให้สามารถนำผลของการวิจัยไปใช้บูรณาการและประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนการสอนพระวินัยให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๒

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ ลำนวนภาษา และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ ลำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา และศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์อื่นๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๑ ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาโดยแบ่งออกเป็น ประวัติผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โครงสร้างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๑.๑ ประวัติผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา

ประวัติผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาแบ่งออกเป็น ความหมายของคัมภีร์ ลักษณะเด่นของคัมภีร์ ผู้แต่งคัมภีร์ และสมัยที่แต่ง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

ก. ความหมายของคัมภีร์

(๑) คำว่า คัมภีร์มูลสิกขา มีความหมายว่า คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล ได้แก่ หลักสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งว่าด้วยพระวินัยแยกออกเป็น

๑) คำว่า “มูล” บาลีอ่านว่า มู-ละ รากศัพท์มาจาก มูล (ธาตุ = ตั้งอยู่, งอกขึ้น)
+ อ ปัจจัย “มูล” ในภาษาสันสกฤตมีความหมายหลายหลาก ดังนี้

๑. รากไม้ (root)

๒. โคน, ก้น (foot, bottom)

๓. หลักฐาน, เหตุผล, สาเหตุ, เงื่อนไข (ground for, reason, cause, condition)

๔. กำเนิด, บ่อเกิด, พื้นฐาน, รากฐาน (origin, source, foundation, root)

๕. ปฐม, เริ่มแรก, ฐาน, แคว้นความเดิม, เรื่องเดิม (beginning, base)

๖. แก่นสาร, มูลฐาน, ค่า, เงิน, ต้นทุน, ราคา, สินจ้าง (substance, foundation, worth, money, capital, price, remuneration)

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ บอกความหมายของ “มูล” ในภาษาไทยไว้ดังนี้

๑. โคน เช่น รุกขมูล

๒. ราก, รากเหง้า, เช่น มีโทษเป็นมูล

๓. แคว้น เช่น คดีมีมูล

๔. ต้น เช่น ชั้นมูล

๕. มวล, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น, เช่น จัดข้าวของไว้ให้โดยพร้อมมูล เตรียมเอกสารหลักฐานไว้ให้พร้อมมูล

๖. อูจจาระสัตว์

๗. ชีหรือเศษของสิ่งต่าง ๆ เช่น มูลไถ = ชีไถ^๑

๒) คำว่า “สิกขา” เขียนแบบบาลีเป็น “สิกขา” (มีจุดใต้ ก) รากศัพท์มาจาก สิกข (ชาตุ = ศึกษา, เรียนรู้) + อ ปัจจัย + อา (ปัจจัยเครื่องหมายอิทธิลิงค์) สิกข + อ = สิกข + อา = สิกขา คำว่า “สิกขา” แปลตามศัพท์ว่า “ข้อปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษา” หมายถึง การศึกษา, การฝึก, สิกขาหรือวินัย (study, training, discipline) สำหรับบรรพชิต “สิกขา” หมายถึง ระบบวิถีชีวิตทั้งชีวิต เช่น ศกฺขสํภวชนํเป็นภิกขุ นั่นคือการเข้าสู่ระบบสิกขา คือใช้ชีวิตเยี่ยงบรรพชิตตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

เมื่อนำคำว่า มูล + สิกขา = มูลสิกขา แปลว่า “สิกขาคือเป็นมูล” หมายถึง หลักสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งว่าด้วยพระวินัย

(๒) คำว่า คัมภีร์มูลสิกขาภิภา มีความหมายว่า คัมภีร์ที่กล่าวด้วยสิกขาคือเป็นมูล ได้แก่ หลักสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งว่าด้วยพระวินัย แยกออกเป็น

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๙๑๗.

๑) คำว่า “มูล” บาลีอ่านว่า มฺลู-ละ รากศัพท์มาจาก มฺลู (ธาตุ = ตั้งอยู่, งอกขึ้น) + อ ปัจจัย “มูล” ในภาษาสันสกฤตมีความหมายหลายหลาก ดังนี้

๑. รากไม้ (root)
๒. โคน, ก้น (foot, bottom)
๓. หลักฐาน, เหตุผล, สาเหตุ, เงื่อนไข (ground for, reason, cause, condition)
๔. กำเนิด, บ่อเกิด, พื้นฐาน, รากฐาน (origin, source, foundation, root)
๕. ปฐม, เริ่มแรก, ฐาน, เค้าความเดิม, เรื่องเดิม (beginning, base)
๖. แก่นสาร, มูลฐาน, ค่า, เงิน, ต้นทุน, ราคา, สินจ้าง (substance, foundation, worth, money, capital, price, remuneration)

ส่วนในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ บอกความหมายของ “มูล” ในภาษาไทยไว้ดังนี้

๑. โคน เช่น รุกขมูล
๒. ราก, รากเหง้า, เช่น มีโทษเป็นมูล
๓. เค้า เช่น คดีมีมูล
๔. ต้น เช่น ชั้นมูล
๕. มวล, ทั้งหมด, ทั้งสิ้น, เช่น จัดข้าวของไว้ให้โดยพร้อมมูล เตรียมเอกสารหลักฐานไว้ให้พร้อมมูล
๖. อูจจาระสัตว์
๗. ขี้หรือเศษของสิ่งต่าง ๆ เช่น มูลไถ = ขี้ไถ^๒

๒) คำว่า “สิกขา” เขียนแบบบาลีเป็น “สิกขา” (มีจุดใต้ ฤ) รากศัพท์มาจาก สิกข (ธาตุ = ศึกษา, เรียนรู้) + อ ปัจจัย + อา (ปัจจัยเครื่องหมายอิติลึงค์) สิกข + อ = สิกข + อา = สิกขา คำว่า “สิกขา” แปลตามศัพท์ว่า “ข้อปฏิบัติอันบุคคลพึงศึกษา” หมายถึง การศึกษา, การฝึก, สิกขาหรือวินัย (study, training, discipline) สำหรับบรรพชิต “สิกขา” หมายถึง ระบบวิถีชีวิตทั้งชีวิต เช่น ศกฺขสํภวชนํเป็นภิกขุ นั่นคือการเข้าสู่ระบบสิกขา คือใช้ชีวิตเยี่ยงบรรพชิตตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

เมื่อนำคำว่า มฺลู + สิกขา = มฺลูสิกขา แปลว่า “สิกขาค้นเป็นมูล” หมายถึง หลักสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งว่าด้วยพระวินัย

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑๗.

๓) คำว่า “ฎีกา” บาลีเป็น “ฎีกา” (ฎี- ฎ ปฎัก) รากศัพท์มาจาก “ฎีก” (ธาตุ = ฎ, บรรลุ) + อ ปัจจัย + อา ปัจจัยเครื่องหมายอิตถีลิงค์, ทีฆะ อิ ที่ ฎี-(ก) เป็น อี (ฎีก > ฎีก) : ฎีก + อ = ฎีก + อา = ฎีกา > ฎีกา แปลตามศัพท์ว่า “ถ้อยคำเป็นเครื่องรู้ข้อความ” ความหมายเดิมในภาษาบาลี “ฎีกา - ฎีกา” หมายถึงคัมภีร์ที่พระอาจารย์ทั้งหลายในภายหลัง แต่งแก้หรืออธิบายเพิ่มเติมอรรถกถา ซึ่งลำดับชั้นคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา คือ

๑. พระบาลีพระไตรปิฎก เป็นหลักฐานชั้นแรกสุด เรียกว่า “พระไตรปิฎก” หรือ “พระบาลี”

๒. คำอธิบายพระไตรปิฎก เรียกว่า “อรรถกถา”

๓. คำอธิบายอรรถกถา เรียกว่า “ฎีกา”^๓

๔. คำอธิบายฎีกา เรียกว่า “อนุฎีกา”

๕. ถ้ามีความคิดเห็นใดๆ ต่อจากอนุฎีกาอีก ก็เรียกว่า “อาจารย์มติ” (อา-จะ-ริ-ยะ-มะ-ติ) แปลว่า “ความเห็นของอาจารย์” (ถึงขั้นนี้ก็คือสุดแล้วอาจารย์สำนักไหนจะสอนว่าอย่างไร)

ส่วนในภาษาไทย เอาคำว่า “ฎีกา” มาใช้ในความหมายอื่นๆ ด้วย คือ

๑. หนังสือที่เขียนนิมนต์พระสงฆ์

๒. ใบแจ้งการขอเบิกเงินจากคลัง

๓. ใบบอกบุญเรียไร

๔. คำร้องทุกข์ที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระมหากษัตริย์

๕. ชื่อศาลยุติธรรมสูงสุดของประเทศไทย ซึ่งเรียกว่า ศาลฎีกา

๖. การคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลอุทธรณ์ที่คู่ความยื่นต่อศาลชั้นต้น เพื่อเสนอให้ศาลฎีกาพิจารณาพิพากษาหรือวินิจฉัยชี้ขาด^๔

เมื่อนำคำว่า มุลสิกขา + ฎีกา = มุลสิกขาฎีกา > มุลสิกขาฎีกา แปลว่า ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมุล” หมายถึง หลักสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา เป็นชื่อคัมภีร์เล่มหนึ่งว่าด้วยพระวินัย หรือแปลว่า “ฎีกาแห่งคัมภีร์มุลสิกขา”ก็ได้

ฉะนั้น คัมภีร์มุลสิกขา-มุลสิกขาฎีกาจัดเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญรองลงมาจากคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยที่ขยายความในพระวินัยปิฎก เรียกว่า เป็นคัมภีร์ชั้นสาม มีความแตกต่างกับคัมภีร์อรรถกถาที่เกี่ยวกับพระวินัย (คัมภีร์ชั้นสอง) คัมภีร์มุลสิกขา-มุลสิกขาฎีกานี้จัดเป็นแหล่งความรู้เรื่องพระ

^๓ พระพุทธโฆษาจารย์ ญาณ, อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า (๕).

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๔๑๓.

วินัยทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถาพระวินัย คัมภีร์มูลสิกขา ก็เป็นคัมภีร์ที่อธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อเช่นเดียวกัน^๕

ข. ลักษณะเด่นของคัมภีร์

(๑) คัมภีร์มูลสิกขานี้ มีลักษณะเด่น คือ สมัยก่อน คัมภีร์มูลสิกขาเป็นที่นิยมนำมาศึกษาเล่าเรียนกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพม่า ถือได้ว่า คัมภีร์มูลสิกขานี้เป็นคู่มือสำหรับพระวินัย ถึงกับมีคำกล่าวว่า ใครก็ตามที่ไม่ได้ศึกษาหา ๓ ขา คือ

๑) คัมภีร์ขุททสิกขา

๒) คัมภีร์มูลสิกขา

๓) คัมภีร์กัณฐกาวตารณ

ก็จะไม่สามารถเป็นผู้ชำรุดในพระวินัยได้ ๓ ขาในที่นี้ตรงกับความหมายภาษาไทยคือ ไม่อิง ๓ ขา ซึ่งใช้คำกันแล้วไม่ล้ม ขา ๓ ขาจะช่วยพยุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่^๖

(๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกานี้ มีลักษณะเด่น คือ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลสิกขา ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อเช่นเดียวกันซึ่งมี ๕ คัมภีร์ด้วยกันคือ

๑) คัมภีร์ขุททสิกขา

๑) คัมภีร์มูลสิกขา

๑) คัมภีร์มูลสิกขาปุราณฎีกา

๑) คัมภีร์มูลสิกขาอภินวฎีกา

๑) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

คัมภีร์ที่ ๕ เล่มนี้ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน^๗ เพื่อความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพระวินัยโดยตรง

ค. ผู้แต่งคัมภีร์

(๑) คัมภีร์มูลสิกขา รัตนโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล โดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป อาจารย์ผู้รจนามูลสิกขาแต่งคัมภีร์นี้

^๕ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔), หน้า (๒๓).

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๕).

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๘).

ขึ้นมามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ค่อยมีความรู้ในภาษาบาลีได้ใช้เป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัยระยะสั้น^๘

(๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัยเช่นเดียวกันได้มีการระบุผู้แต่งไว้ ๒ มติคือ

๑) ตามมติของคัมภีร์คันถวงศ์ (คนถวส) ระบุว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวาจิสสระเถระ

๒) ตามมติของคัมภีร์ปิฎกัตตอตตะโมระบุว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวิมลสารเถระชาวอนูราธะ สิงหล

แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ท่านผู้ใดคือผู้รจนาเพราะเนื่องจากในตัวคัมภีร์ฎีกาเอง ไม่มีการระบุไว้ไม่ว่าจะเป็นในคันถารัมภะ หรือในค่านิคม (ลงท้าย)^๙

แต่ในหนังสือเรื่อง ประวัติคัมภีร์บาลีก้าวว่า คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาคัมภีร์เก่า พระวิมลสารเถระที่เมืองอนูราธปุระ^{๑๐} ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า คัมภีร์มูลสิกขาฎีกานี้ น่าจะแต่งโดยพระวิมลสารเถระ ที่เมืองอนูราธปุระ สิงหล

คัมภีร์มูลสิกขา และมูลสิกขาฎีกานี้ อยู่ในฉบับมหาจุฬาฯ ซึ่งอาจารย์พร รัตนสุวรรณ ได้จัดพิมพ์รวมไว้เป็นเล่มเดียวกัน^{๑๑}

คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ คือ คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณกรรม ดังนั้น ในสมัยที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ทางกรมปาจิจึงมีมติให้นำคัมภีร์เหล่านี้พร้อมกับฎีกามาตรวจชำระและจัดพิมพ์ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกกับผู้ที่ศึกษาค้นคว้า

ง. สมัยที่แต่ง

(๑) คัมภีร์มูลสิกขา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อ สันนิฐานว่า แต่งก่อนขุททสิกขา แต่เนื่องจากเนื้อหาสั้น ฉบับปาจิจึงจัดลำดับพิมพ์ไว้ท้ายขุททสิกขา เป็นคัมภีร์ที่ประมวลเนื้อหาสาระจากบาลีและอรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎกมาเขียนในทำนองเดียวกัน^{๑๒} ในหนังสือประวัติ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๖).

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๗).

^{๑๐} พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **ประวัติคัมภีร์บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

^{๑๑} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), **องคตตรฎีกา (ปฐโม ภาค)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๖), หน้า (๒๘).

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๓).

วรรณกรรมบาลีสิงหล ซึ่งเขียนโดย ดร.จี.พี. มาลาลาเสกรา (DR. G.P. Malalasekara) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า มีนักวิชาการบางท่านเชื่อว่า คัมภีร์นี้ไม่น่าจะอุบัตีก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๒

แต่มีบางคนเชื่อว่า อุบัติราว พ.ศ. ๙๐๐ แต่จะอย่างไรก็ตาม หากว่าตามความเชื่อของคนรุ่นก่อนแล้วเชื่อว่า คัมภีร์นี้ อุบัติขึ้นก่อนที่พระพุทธโฆสาจารย์จะเดินทางมาลังกา ทั้งนี้โดยอาศัยคำว่า เกจิ ซึ่งเป็นคำที่พระอานันทเถระเขียนไว้ในมูลฎีกาของพระอภิธรรมซึ่งคำว่า เกจิ ในที่นั้น พระอนุฎีกาจารย์ (พระธัมมาปาลเถระ) ระบุว่า หมายถึง พระมหาสามิเถระ^{๑๓} ความเชื่อนี้ตรงกับผู้ที่เชื่อว่า อุบัติขึ้นราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐^{๑๔} รุ่นราวคราวเดียวกันกับพระอานันทเถระผู้รจนามูลฎีกา และพระพุทธโฆสาจารย์

(๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ไขความคัมภีร์มูลสิกขา ในคัมภีร์คันธวงค์ระบุว่า รจนาโดยพระวาจิสรเถระ ส่วนในคัมภีร์ปิฎกัตตอตะไมระบุว่า รจนาโดยพระวิมลสารเถระแห่งเมืองอนูราธปุระ เกาะสิงหล^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์มูลสิกขา-คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉัฐรังสีคิตี ภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย

คัมภีร์มูลสิกขาท่านพระมหาสามิเถระรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ

- ๑) ปาราชิกนิตเทส อธิบายเรื่องปาราชิก
- ๒) ครุกาปัตตินิตเทส อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทะเสส)
- ๓) นิสสัคคียนิตเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ
- ๔) ปาจิตตียนิตเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์
- ๕) ปกิณณกนิตเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด
- ๖) วัตตาทิกถนิตเทส อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น^{๑๖}

ส่วนคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ซึ่งรจนาโดยพระวิมลสารเถระซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มที่อธิบายพระวินัยก็ได้ตั้งหัวข้ออธิบาย ๖ หัวข้อเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขาได้้อธิบายมาแล้ว

^{๑๓} เกจิติ ธมมสิริตเถระ สุนธายาห; อนุฎีกา (บาลี) ๑/๑๐๘, อนุฎีกา (บาลี) ๒/๗, อนุฎีกา (บาลี) ๓/๒๑๘.

^{๑๔} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, หน้า (๒๗).

^{๑๕} พระมหาอดิศร ถิรสีโล, ประวัติคัมภีร์บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

^{๑๖} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, หน้า (๓๑).

๒.๑.๒ โครงสร้างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา

โครงสร้างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาแบ่งออกเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ หมวดว่าด้วยนิทเทส ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ก. หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์

(๑) การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์มูลสิกขา คือ

คันถารัมภกถา หมายถึง คาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ เป็นธรรมเนียมในการแต่งคัมภีร์ พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหลผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาจึงแต่งคาถาความด้วยการเริ่มต้นของคัมภีร์ หรือที่เรียกว่า การไหว้ครูนั่นเอง เป็นการน้อมน้อมพระรัตนตรัยและครูอาจารย์ทั้งหลายที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ผู้วิจัยจะได้สรุปนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

ขอนอบน้อมแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง คันถารัมภกถาคือ คาถาว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ว่า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระโลกนาถพุทธเจ้า จักขอกล่าวมูลสิกขาโดยย่อเพื่อให้พวกภิกษุได้ศึกษาโดยมูลภาษาในเบื้องต้น^{๑๗}

จะเห็นได้ว่า การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหลผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไหว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขา

(๒) การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา คือ

คันถารัมภกถา หมายถึง คาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ เป็นธรรมเนียมในการแต่งคัมภีร์ พระวิมลสารเถระแห่งเมืองอนูราชปุระ เกาะลังกา ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาจึงแต่งคาถาความด้วยการเริ่มต้นของคัมภีร์ หรือที่เรียกว่า การไหว้ครูนั่นเอง เป็นการน้อมน้อมพระรัตนตรัยและครูอาจารย์ทั้งหลายที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ผู้วิจัยจะได้สรุปนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

ขอนอบน้อมแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง คันถารัมภกถาคือ คาถาว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ว่า

^{๑๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

ข้าพเจ้าขอวันทาพระรัตนตรัยอันสูงสุด สูงสุดกว่ารัตนะทั้งปวงมอบให้ได้ตามความประสงค์ทุกประการ ควรแก่การกราบไหว้ ข้าพเจ้าจักขอตั้งเศียรเกล้าของข้าพเจ้าไว้ในความประพฤติดต่อกันเพื่อพรหมจารี ครูบาอาจารย์ แล้วทำการพรรณนาเนื้อความแห่งมูลสิกขา^{๑๘}

จะเห็นได้ว่า การจัดหมวดหมู่ด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแห่งเมืองอนูราธปุระ ผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครุ และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

ข. หมวดว่าด้วยนิทเทส

(๑) การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส คัมภีร์มูลสิกขา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉันทะสังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย^{๑๙} คัมภีร์มูลสิกขาทำนรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ

- ๑) ปาราชิกนิทเทส อธิบายเรื่องปาราชิก
- ๒) ครุกาบัตินิทเทส อธิบายเรื่องครุกาบัติ (สังฆาทะเสส)
- ๓) นิสสัคคียนิทเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ
- ๔) ปาจิตตียนิทเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์
- ๕) ปกิณณกนิทเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด
- ๖) วัตตาทิกถนนิทเทส อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น^{๒๐}

(๒) การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส และสิกขาบท คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉันทะสังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย^{๒๑} คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาทำนรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ

- ๑) ปาราชิกนิทเทสวัณณา พรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาราชิก
 ๑. เมณฐัมมสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยเมณฐกรรม
 ๒. อทินนาทานสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้
 ๓. มนุสสวิคคหสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยร่างกายมนุษย์

ให้

^{๑๘} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๑๙.

^{๑๙} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, หน้า (๓๑).

^{๒๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๔.

^{๒๑} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, หน้า (๓๑).

๔. อุตตริมนุสสธัมมสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยอุตตริมนุสสธรรม^{๒๒}

๒) ครุภาพัตติเนทเทสวันณนา พรรณนาแสดงเรื่องครุภาพัตติ

๑. สุกกวิสัญญสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการหลั่งน้ำกามออก
๒. กายสังสัคคสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการเคล้าคลึงกาย
๓. พุฏฐุลลวัจฉาสารทสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง
๔. อัตตากามปาริจริยสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการบำเรอตนด้วยกาม
๕. สัจจริตตสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการชักส่อ
๖. อมุลกสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยวัตถุที่ไม่มีมูล
๗. อัญญาภาคิยสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น^{๒๓}

๓) นิสสัคคิยนิตเทสวันณนา พรรณนาอธิบายเรื่องนิสสัคคีย์

๑. ปฐมกถินสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวร

สิกขาบทที่ ๑

๒. ทุตยิกถินสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวร

สิกขาบทที่ ๒

๓. ปุราณจีวรสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยจีวรเก่า

๔. จีวรปฏิกคคณสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการรับจีวร

๕. อัญญาตกวิญญูตติสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการขอหรือขอร้องกับ

คนที่รู้จัก

๖. รูปีปปฏิกคคณสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการรับเงิน

๗. รูปียปริวัตตสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการแลกเปลี่ยนเงิน

๘. ปฐมปัตตสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยบาตรสิกขาบทที่ ๑

๙. อุณปัญจพันธสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยเครื่องผูก ๕ ชนิดที่หย่อน

หรือพ่อง

๑๐. อัจฉินทสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการแย่งชิงหรือขโมยจีวร

๑๑. สุตตวิญญูตติสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการร้องขอด้วย

๑๒. ปริณามนสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการน้อมลามมาเพื่อตน^{๒๔}

^{๒๒} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๖.

^{๒๓} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๒.

^{๒๔} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

๔) ปาจิตตียนิทเทศวันณนาพรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕}

๑. มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ^{๒๖}
๒. อัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม
๓. สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน
๔. ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ ๒
๕. พุฏฐุลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ
๖. ปฐวีชณนสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน
๗. ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๑
๘. ทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๒
๙. สัปปณณสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต
๑๐. จีวรสิพพสิกขาบท ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี
๑๑. อาวสถปิณฑสิกขาบท^{๒๗} ว่าด้วยการฉันภัตตาหารในที่พักแรม^{๒๘}
๑๒. สันนิธิการกสิกขาบท ว่าด้วยการสะสมโภชนะ
๑๓. ทันทโปนสิกขาบท ว่าด้วยการรับประทานอาหารนอกจากน้ำและ

ไม้ชำระฟัน

๑๔. อเจลกสิกขาบท ว่าด้วยนักบวชเปลือย
๑๕. สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย
๑๖. ภิงสาปนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ตกใจ
๑๗. โขติกสิกขาบท ว่าด้วยการก่อไฟผิง
๑๘. ทุพพพัฒนกรณสิกขาบท ว่าด้วยการทำจีวรใหม่ให้เสียสี
๑๙. สัณฺญิจจสิกขาบท ว่าด้วยความจงใจปลงชีวิตสัตว์
๒๐. พุฏฐุลลสิกขาบท ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ
๒๑. ตลสัตติกสิกขาบท ว่าด้วยการเงื่อหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำ

ร้าย

^{๒๕} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๒๖} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๒๗} คำว่า “อาวสถ” ท่านอธิบายไว้ว่า “อาคนตฺวา วสนติ เอตถ อาคนตฺกาติ อาวสโถ คือสถานที่สำหรับคนจรม่าพักอาศัย; สารตฺถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๒๘๕/๓๖๙, อาวสโถ นาม กวากฺกพฺทโธ วุจฺจติ ท่านหมายเอาที่พักอาศัยติดบานประตู; วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๑๐๑๐/๑๔๙), อาวสถนติ กวากฺกพฺทวิหารํ ที่พักอาศัย คือที่พักอาศัยติดบานประตู; กงฺขา.อ. (บาลี) ๓๘๗.

^{๒๘} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

๒๒. อุปัสสุตติสิกขาบท ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน

๒๓. ปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลากที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อ

บุคคล^{๒๙}

๕) ปกิณณกนิทเทสวัณณา พรรณนาแสดงเรื่องราวๆ ไป

๖) วัตตาทิกัณฐกนิทเทสวัณณา พรรณนาอธิบายส่วนเล็กๆ มีวัตรเป็นต้น

๗) นิคมนกถา คำลงท้าย^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทสในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา พระเถระผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งอธิบายเนื้อหา และสาระสำคัญในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถาสมันตปาสาทิกา ไปตามลำดับ ตั้งแต่ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยเป็นลำดับไป

ค. หมวดว่าด้วยคำลงท้าย

(๑) หมวดว่าด้วยคำลงท้าย กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยคำลงท้ายในคัมภีร์มูลสิกขา ในการแต่งคัมภีร์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ผู้แต่งมักจะพรรณนาเรื่องต่างๆ ไว้ในบทลงท้าย ที่เรียกว่า นิคมวรรณนา แต่พระมหาสามิเถระ ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาไม่ได้แต่งคำลงท้ายไว้

(๒) หมวดว่าด้วยคำลงท้าย กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยคำลงท้ายในคัมภีร์มูลสิกขา ฎีกา ในการแต่งคัมภีร์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ผู้แต่งมักจะพรรณนาเรื่องต่างๆ ไว้ในบทลงท้าย ที่เรียกว่า นิคมวรรณนา แต่พระวิมลสารเถระผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาได้แต่งคำลงท้ายไว้ที่เป็นคาถาไว้ ได้แก่

การพรรณนาเนื้อความแห่ง	มูลสิกขาโดยย่อ ที่เริ่มมาด้วยดี
ด้วยคำมีประมาณเท่านี้	จบลงแล้วเมื่อล่วงไปได้ครึ่งเดือน ฯ
ข้าพเจ้าผู้พรรณนาเนื้อความนี้โดยย่อ	เพื่อประโยชน์แก่อกุล
แก่เหล่ากุลบุตรผู้อุปสมบทได้ไม่นาน	ได้รับบุญอันใดมา
ด้วยบุญอันนั้น ขอชาวโลกนี้จงประสบ	หนทางที่ไม่เสื่อม คือพระนิพพาน
ด้วยการปฏิบัติที่เป็นสุข	บริสุทธืหมดจด ฯ
การพรรณนาเนื้อความแห่งมูลสิกขานี้	อันบัณฑิตผู้เป็นสัตบุรุษ
ผู้อยู่ในวิหารที่ดาราตาไป	ด้วยหมู่มานานาพันธุ์ นารีนรมย์
ผู้มีความสำเร็จด้วยความสำเร็จ	แห่งญาณ ได้รจนาไว้แล้ว

^{๒๙} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๓๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๕๗.

เพื่อผู้ที่ใคร่ความดีงามต่างๆ เป็นผู้นำ การรบ ถึงความรุ่งเรืองในศาสนา^{๓๑}

จะเห็นได้ว่า การจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้าย ในคัมภีร์มูลสิกขาไม่มี แต่ในคัมภีร์มูลสิกขาภิธานี ซึ่งพระเถระผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เหล่ากุลบุตรผู้อุปสมบทได้ไม่นานได้ศึกษาพระวินัยอย่างง่าย ๆ

๒.๒ ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานี

ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานีโดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา คือ วิธีการใช้นามศัพท์ วิธีการใช้กิริยาศัพท์ วิธีการใช้อัพยาศัพท์ และวิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาภิธานี คือ วิธีการใช้นามศัพท์ วิธีการใช้กิริยาศัพท์ วิธีการใช้อัพยาศัพท์ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

๒.๒.๑ วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา

วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา โดยแบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ วิธีการใช้กิริยาศัพท์ และวิธีการใช้อัพยาศัพท์ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑) วิธีการใช้นามศัพท์

วิธีการใช้นามศัพท์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์มูลสิกขามีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัติ ได้แก่

(๑) ปฐมวิภัติ การผันคำในปฐมวิภัติมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ปฐมวิภัติ ที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายตนิบาต) ว่า
อันว่า

๒) ปฐมวิภัติ ผันเป็นคำร้องเรียก (อาลปนะ) มีสำเนียงคำแปลเชื่อมว่า แน่, ดูก่อน, ข้าแต่ ใช้คำใดคำหนึ่ง^{๓๒}

ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธาน สามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมวิภัติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมวิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิด ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น สัมมิตโต ปเวเสนโต ภิกขุ

^{๓๑} มุล.ภิธานี (บาลี) ๔๔๐.

^{๓๒} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

มคคตตเย จูโต ปเวสนภูริตฺตพฐาโรปวิญญู เจปิ สาทิยํ แปลว่า ภิกษุใดสอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๓๓}

(๒) ทุตติยวิภัตติ บททุตติยวิภัตติ ทำหน้าที่ขยายกิริยา สัมพันธ์เข้ากิริยา วางอยู่หน้ากิริยา มีคำเชื่อม आयตฺนินฺนาคือ ซึ่ง, สู, ยัง, ลิ่น, ตลอด, กะ, เฉพาะ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น อทินนํ มานุสํ ฌณฺทํ เถยยาเยเกน อาทิยํ ปญจวิสาวหาเรสุ ครุกํ เจ จูโต ภเว. แปลว่า หากว่า ภิกษุใดถือเอาซึ่งสิ่งของ (มีค่า ๕ มาสก) ของมนุษย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยการขโมยอย่างหนึ่ง ในบรรดาการลักขโมย ๒๕ อย่าง ภิกษุนั้นเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๓๔}

(๓) ตติยวิภัตติ บทตติยวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับนามศัพท์ กิริยาศัพท์และอภัยศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความคือ ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น มนุสฺสปาณํ ปาโณติ ชานํ วรทเจตสา ชีวิตา โย วิโยเซติ สาสนา โส ปราชิตो แปลว่า ภิกษุใดรู้ว่ามีชีวิต พรากรมมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา^{๓๕}

(๔) จตุตถวิภัตติ จตุตถวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แก่, เพื่อ, ต่อ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น ฌานาภิเกทํ หทยเ อสนตํ อดญฺพเทสญจ วินาธิมานํ มนุสฺสชาติสฺส วเทยฺย ภิกฺขุ ญฺจาทกฺขณฺ เตन ปราชิกโก ภเวติ แปลว่า ภิกษุใดหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างอย่างอื่นและความทะนงตัวเกินควรแล้วกล่าวฌานเป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัย แก่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ในขณะที่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์นั้นรู้แล้ว^{๓๖}

(๕) ปัญจมีวิภัตติ ปัญจมีวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แต่, จาก, กว่า, เหตุ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น อาทิตฺยโนโต หรณโตว หรณโตปิ อิริยาปถํ วิโกเปโนโต ตถา ฐานา จาเวโนโตปิ ปราชิกโก แปลว่า ภิกษุ ถือเอา ลักไป ลักมา เคลื่อนไหวอริยาบถ ให้เคลื่อนจากฐานต้องอาบัติปาราชิก^{๓๗}

(๖) ฉกฺขวิภัตติ ฉกฺขวิภัตติสัมพันธ์เข้านามศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความ คือ แห่ง, ของ, เมื่อ^{๓๘} ใช้คำใดคำหนึ่ง และวางหน้าคำนามที่ขยาย ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น ตตฺถ นานก

^{๓๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๓๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๓๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๓๖} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๐๖.

^{๓๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๓๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ ๒ นามและอภัยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

ภณทานํ ปณฺจกานํ วสา ปน อวหารา ทสฺยเจติ วิญญาตพฺพา วิภาวึนา แปลว่า บัณฑิตพึงทราบว่ามีอำนาจแห่งสิ่งของต่างๆ แต่ละอย่าง มีอยู่ ๕ (สิ่งของ เวลา ราคา ประเทศ และการใช้สอย) และอาหารอีก ๕ จึงรวมเป็น ๑๐^{๓๙}

(๗) สัตตมวิภัตติ สัตตมวิภัตติสัมพันธ์เข้านามและกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น อชฺโฌกาเส ตุมญฺจาที กตฺวา สนฺธรรนํทิกํ สงฺฆิกํ ยาทิ ปาจิตฺติ อกตฺวาปฺจณนาทิกํ แปลว่า ภิกษุวางเตียงเป็นต้น พูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้ที่กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาต หรือบอกลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๐}

จะเห็นได้ว่า พระมหาสามิเถระ ชาวลัทธิผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขา มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

๒) การใช้กิริยาศัพท์

วิธีการใช้กิริยาศัพท์ในคัมภีร์มูลสิกขา คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยัต^{๔๑} คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดขึ้นระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาภิตก์ ได้แก่ ต ตฺวา อนฺต หรือ มาน ปัจจย

กิริยาอาชยัตมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาชยัต ประกอบด้วย วิภัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน^{๔๒} ส่วนกิริยาภิตก์ต้องประกอบด้วยปัจจยในกิริยาภิตก์ คือ วิภัตติ (ใช้วิภัตตินาม) ธาตุ และปัจจย ประกอบด้วยเครื่องปรุงแต่งคำตามไวยากรณ์แล้วนำไปเรียงเข้าประโยค ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาเช่น

(๑) การเรียงอนุกิริยา กิริยาย่อย คือกิริยาระหว่างประโยค ไม่ใช่กิริยาของประธานซึ่งเคลื่อนไหวครั้งสุดท้าย มี ๒ ประเภท ได้แก่

^{๓๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๔๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๔๑} ชรินทร์ จุลประดิษฐ์, พันตรี, การแต่งบาลี ๑-๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๔๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาชยัต และ ภิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

๑) ตูนาทิกิริยา หมายถึงกิริยาศัพท์ที่อยู่ระหว่างประโยค มาจาก อนต, มาน และ ตูนาทิจัจฉัยมีปัจฉัย ๓ ตัว ได้แก่ ตุน ตวา ตวาน^{๔๓} ในกิริยาทิกิฏ์ อนุกิริยาหรือที่เรียกว่ากิริยาในระหว่าง อาจจะมีหลายกิริยาในประโยคหนึ่ง เช่น สนฺเทสํ ปฏิกุณฺณทิตฺวา ปุริสสฺสติดฺธิยาปิ วา วิมฺสิตฺวา หริปจจา สมฺโน ครุํ ฌุเส แปลว่า สมณะรับแล้วซึ่งข่าวสารของสตรี และบุรุษ พิจารณาแล้ว นำไปส่งนำกลับมา ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๔๔}

๒) อัพภันตรกิริยา หมายถึง กิริยาในระหว่างประโยค สำเร็จจาก อนต, มาน และ ต ปัจฉัยในกิริยาทิกิฏ์ อัพภันตรกิริยาที่แสดงการเคลื่อนไหวพร้อมกับกิริยาคุมพากย์ สัมพันธ์เข้ากับ ประธาน เช่น จาเวตฺถกาโม โจเทนโต อมฺลนตฺติมวตฺตุนา โจทาปยํ วา สมฺโน สฺถมฺนานํ ครุ ฌุเส แปลว่า สมณะประสงค์จะให้เคลื่อน จิงโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ด้วยอันติมวตฺตุที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๔๕}

(๒) การเรียงมุขยกิริยา หรือกิริยาคุมประโยคเป็นกิริยาสำคัญหรือกิริยาหลัก มุขยกิริยามีทั้งมาจากปัจฉัยอาขยาตและปัจฉัยกิริยาทิกิฏ์ ปัจฉัยอาขยาตประกอบกิริยาเป็นกิริยาคุมประโยคได้ทุกตัว ส่วนกิริยาทิกิฏ์ เฉพาะ ต, อนนีย, ตพฺพ ปัจฉัย ใช้เป็นกิริยาคุมประโยค มุขยกิริยามี ๖ ประเภท ได้แก่

๑) กิริยาบท เป็นกิริยาพิเศษ คือกิริยาในประโยค อลํ และ สกฺกา เป็นประโยค ลิงคัตถะ ประโยค สกฺกา เป็นกัมมวาจก ก็มี ภาววาจก ก็มี มาพร้อม ต ปัจฉัย สกฺกา ประโยคกัมมวาจกเช่น เทาที่ผู้วิจัยได้ค้นหาในคัมภีร์มูลสิกขาไม่มี ประโยคภาววาจกที่เป็น สกฺกา

๒) กิริยาอาขยาตใช้ประกอบเป็นมุขยกิริยาหรือกิริยาคุมประโยค ประกอบกับนามศัพท์ให้เป็นกิริยาได้ มุขยกิริยาที่มาจากปัจฉัยอาขยาต เช่น อณฺญาตฺถิกา ภิกฺขุณฺนิยา ปุราณจิวโร ปน โรวาเปติ รชาเปติ อาโกฏฺฐาเปติ ตํ สฺยา แปลว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย่อม และทูปจิวรเก่านั้นได้^{๔๖}

๓) กิริยาทิกิฏ์ ปัจฉัยในกิริยาทิกิฏ์ที่เป็นมุขยกิริยา ได้แก่ ต, อนนีย, ตพฺพ ปัจฉัย เช่น ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหิตี ฉนฺทํ ทาทพฺพํ แปลว่า พึงให้ฉันหะว่า เราให้ฉันหะ จงนำฉันหะขอเราไป จงบอกฉันหะแก่เรา^{๔๗}

^{๔๓} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๕.

^{๔๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๔๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๔๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๔.

๔) ลักษณะกิริยา คือกิริยาที่แทรกระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนต, มาน หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยวิภัติหหมวดสัตตมีวิภัติ มีคำแปลว่า ครั้นเมื่อ เช่น อาปตติเทสเคน “อหิ, ภนเต, สมพหุลา นานาวตถกา อาปตติโย อาปชชี, ตา ตุมหฺมุเล ปฏฺิเทเสมี” ตี วตฺวา ปฏฺิคฺคณฺหนเตน “ปสฺสสิ , อาวุโส, ตา อาปตติโย” ตี วุตเต “อาม, ภนเต, ปสฺสามิ” ตี วตฺวา ปุณ ปฏฺิคฺคณฺหนเตน “อายตี, อาวุโส, สํวเรยยาสี” ตี วุตเต “สาธุ, สฺมุจฺจุ, ภนเต สํวริสฺสามิ” ตี ติกฺขตฺตุ วตฺวา เทเสตพฺพ. แปลว่า ภิกษุผู้แสดงอาบัติกล่าวว่า ท่านครับ ผมต้องอาบัติมีวัตถุต่างๆ กันหลายตัว ผมจะแสดงอาบัติเหล่านั้น ไกลๆ ท่าน เมื่อภิกษุผู้รับกล่าวว่า อาวุโส ท่านเห็นอาบัติเหล่านั้นหรือ ก็ตอบว่า ครับท่าน ผมเห็น เมื่อ ภิกษุผู้รับกล่าวอีกว่า อาวุโส ท่านพึงสำรวมต่อไป พึงกล่าว ๓ ครั้งแล้วแสดงว่า ได้รับ ผมจักสำรวม ให้ดี^{๔๘}

๕) อนุทฺทกฺกิริยา คือ กิริยาที่แทรกอยู่ระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนต, มาน หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยฉฺฌวิภัติ มีคำแปลว่า เมื่อ เช่น ปตฺเตน นีหฺรตฺสส อฺจฺฉิณฺณมฺหํ กมฺปิ จ อภิปิยํ ปตฺติ วา ปรีกฺขเยยฺย ทุกฺกมฺ แปลว่า เมื่อภิกษุใช้บาตรตักแม่น้ำบ้วนปากต้องอาบัติทุกกฎ ใช้สอยบาตรที่เป็น อภิปิยะ ต้องอาบัติทุกกฎ^{๔๙}

จะเห็นได้ว่า พระมหาสามีเถระ ชาวลังกา ผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขา มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้กิริยาศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

๓) การใช้พยัพยศัพท์

วิธีการใช้พยัพยศัพท์ในคัมภีร์มูลสิกขา คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า พยัพยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาต บ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง^{๕๐} คือ

(๑) อุปสรรค คือ ความขัดข้อง คำอุปสรรคใช้นำหน้านาม คุณนาม หรือ กิริยา เมื่ออุปสรรคนำหน้านามศัพท์และกิริยาศัพท์ ทำให้มีเนื้อความแปลกไปจากเดิม นำหน้านามมีหน้าที่เหมือนคุณศัพท์ นำหน้ากิริยามีหน้าที่เหมือนกิริยาวิเศษณะ แต่ไม่ใช่อุปสรรคนำหน้าคำศัพท์นามการใช้อุปสรรคมี ๓ ลักษณะคือ

๑) อุปสรรคประเภทเบียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น วิโยเซติ (ย่อมพราก) มี วิ อุปสรรค อยู่หน้า ยุช-ธาตุในความประกอบ (วิ+ยุช+ติ วิภัติ

^{๔๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๖.

^{๔๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๔.

^{๕๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ ๒ นามและพยัพยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, หน้า ๙๒.

ได้รูปเป็น วิโยเซติ (ย้อมพราก) เช่น มนุสสปาลน์ ปาโณติ ชานํ วรกเจตสา ชีวิตา โย วิโยเซติ สาสนา โส ปราชีโต แปลว่า ภิกษุได้รู้ว่ามีชีวิต พรากมมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา^{๕๑}

๒) อุปสรรคประเภทตามธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อเสริมความให้ชัดยิ่งขึ้น เช่น ปริณามะติ (ย้อมน้อม) มี ปริ บทหน้า + ณม ธาตุ ในความน้อม +เอ-ติ วิภัตติ ได้รูปเป็น ปริณามะติ (ย้อมน้อม) (ปริ+ณม+เอ+ติ) เช่น ชานนโต ภิกษุ สงฆสส ลาภํ ปริณตํ ปน อตตโน ปริณามะติ ตสฺสนิสสคคิยํ สียาติ แปลว่า อนึ่ง ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่เขาไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้นต้องนิสสคคิย^{๕๒}

๓) อุปสรรคประเภทแปรธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อให้มีความหมายแปรไป เช่น อาโรเจตพฺพ (พึงบอก) มี อา บทหน้า รุจ ธาตุในความชอบใจ (อา + รุจ + ตพฺพ ได้รูปเป็น อาโรเจตพฺพ (พึงบอก) เช่น เวมตี อาโรเจนเตน “อหํ, ภนเต, สมพฺพลาสุ นานาวตฺถกาสุ อาปตฺตีสฺส เวมตีโก, ยทา นิพฺเพมตีโก ภวิสสามิ, ตทา ตา อาปตฺตียो ปฏิกริสสามิ”ติ ติกฺขตฺตํ วตฺวา อาโรเจตพฺพ แปลว่า เมื่อจะบอกความเคลือบแคลงสงสัย พึงกล่าว ๓ ครั้งแล้วบอกว่า ท่านครับ ผมสงสัยในอาบัติที่มีวิธแตกต่างกันหลายตัว เมื่อใดผมหมดความสงสัย เมื่อนั้นผมจักทำคืนอาบัติเหล่านั้น^{๕๓}

(๒) นิบาต ใช้ลงระหว่างนามศัพท์ กริยาศัพท์ หรือในระหว่างนามกับกริยาวางอยู่ต้นประโยคก็มี วางอยู่ในระหว่างประโยคก็มี

๑) นิบาตที่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น สเจ, นนุ, ยทิ, อโห, อถ, อถ โข, เอว, ยาว , ตาว, ยถา, เสยฺยถา, ตถา, กสฺมา เช่น จตุทฺธิ อธิเกสุ ปน “สุณฺหาตุ เม อาวุโส สงฺฆเ, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทิ สงฆสส ปตฺตกถลลํ, สงฺฆเ ปวาเรยฺยา”ติ ญตฺตี ฐเปตฺวา วุฑฺฒตเรน “สงฺฆํ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุเตน วา ปริสํกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมนโต อนุกมเป อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกริสสามิ”ติ ติกฺขตฺตํ วตฺวา ปวาเรตพฺพ แปลว่า อนึ่ง ในบรรดาภิกษุที่มากกว่า ๔ รูป ภิกษุผู้เจริญกว่าพึงตั้งญัตติว่า อาวุโส ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ หากว่าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์พึงปวารณา แล้วกล่าว ๓ ครั้งปวารณาว่า อาวุโส เราขอปวารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นมา ก็ตาม ด้วยได้ฟังมาก็ตาม ด้วยเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่า กล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืน^{๕๔}

๒) นิบาตที่ไม่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น หิ, เจ, จ, ปน, กิร, ขลฺ, สุทฺ, ตฺ, นฺ, โข, วา, ปิ, วต, โว, เช่น อชฺโฌกาเส ตฺ มณฺจาที กตฺวา สนฺถรณาทิกํ สงฺฆิกํ ยาติ ปาจิตฺติ อกตฺวาปฺจุณฺนาทิกํ

^{๕๑} มุลสิกฺขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๕๒} มุลสิกฺขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๕๓} มุลสิกฺขา. (บาลี) ๔๑๗.

^{๕๔} มุลสิกฺขา. (บาลี) ๔๑๘.

แปลว่า ส่วนว่า ภิกษุวางเตียงเป็นต้น พูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้ที่กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอก
ลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๕๕}

(๓) ปัจจยในอภัยยศัพท์ หรือที่เรียกว่าปัจจยท้ายนาม ใช้ประกอบนามศัพท์ สัพพนาม
และธาตุ เมื่อลงปัจจยไม่ต้องเพิ่มคำนาม (ลงท้ายนามเป็นเครื่องหมายวิภัติลงท้ายธาตุเป็น
เครื่องหมายกิริยา) มีหลักที่ควรทราบ คือ

๑) โต ปัจจย ใช้แทนตติยวิภัติ แปลว่า ข้าง, ใช้แทนปัญจมีวิภัติ แปลว่า แต่
,^{๕๖} มีดาษขึ้น เช่น ปณฺณพณฺณโต อุณฺนปตฺเต สติ ปรี ปน วิญญาเปติ นวํ ปตฺตํ ตสฺส นิสฺสํคฺคิยํ สียา
แปลว่า อนึ่ง เมื่อมีบาตรที่หย่อนกว่าเครื่องผูก ๕ ชนิด ภิกษุร้องขอบาตรใหม่ใบอื่น ภิกษุนั้นต้อง
นิสสัคคีย์^{๕๗}

๒) ปัจจยนาม คือ ตร, ตถ, ห, ธ, ธิ, หี, หิ, หิญฺจนํ, ว วางท้ายสัพพนามเป็น
เครื่องหมายสัตตมีวิภัติ แปลว่า ใน เช่น ตตร (ใน...นั้น), ตตถ (ใน...นั้น), ยตถ (ใน...ใด), อธิ (ใน...นี้),
กุหิ (ณ ที่ไหน) เช่น ตตถ นานะกณฺณทานํ ปณฺณกานํ วสา ปน อวหารา ทสฺสเจติ วิญญาตพฺพา
วิภาวินา แปลว่า บัณฑิตพึงทราบว่ อำนาจแห่งสิ่งของต่างๆ แต่ละอย่าง มีอยู่ ๕ (สิ่งของ เวลา ราคา
ประเทศ และการใช้สอย) และอาหารอีก ๕ จึงรวมเป็น ๑๐^{๕๘}

๓) ปัจจยนาม คือ ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจนํ, ชช, ชชฺ วาญอยู่ท้ายสัพพนาม เป็น
เครื่องหมายสัตตมีวิภัติ บอกเวลา แปลว่า ใน เช่น อชช เม อุโปสฺโส ‘ปนฺนรโส, จาตุทฺทโส’ติ วา
อธิฐานมิตฺติ ติกฺขตฺตํ วตฺวา ปุคฺคเลน อธิฐานอุโปสฺโส กาทพฺโพ แปลว่า พึงกล่าว ๓ ครั้งแล้วทำการ
อธิษฐานอุโปสถร่วมกับบุคคลว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถของผมน ฉันจะอธิษฐานว่า วันอุโบสถ ๑๕ คำ หรือ
วันอุโบสถ ๑๔ คำ^{๕๙}

(๔) การเรียง น ศัพท์ น และ โน เป็นนิบาตใช้ในความหมายปฏิเสธ เรียกว่า ปฏิเสธนัตถะ
มีคำแปลว่า ไม่ มีอยู่ทั่วไปในภาษาบาลี การปฏิเสธกิริยาอาขยาตคง น ศัพท์ไว้^{๖๐} เช่น กายาที
ววิริตฺวาน ภิกฺขุณฺนี น ทสฺสเย วาเจ โลกายตํ ปลิตํ คนฺเหยฺย คนฺหาเปยฺย วา แปลว่า ภิกษุไม่พึงเปิด

^{๕๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๕๖} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๙๔.

^{๕๗} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๕๘} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๕๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๑๗.

^{๖๐} พระมหานายม อุตฺตโม, หลักสูตรบาลีไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๙),

กายเป็นต้นแสดงแก่เหล่าภิกษุณี ไม่พึงกล่าวเองหรือใช้ให้คนอื่นกล่าว เจริญงานวิชาเป็นต้นที่ชาวโลกพากันนับถือ ยึดถือเองหรือให้ผู้อื่นยึดถือสิ่งต่างพร้อย ต้องอาบัติทุกกฏ^{๖๑}

(๕) การเรียง จ ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า ด้วย, ทั้ง, และ บ่งถึงสิ่งมีอยู่ว่ามีจำนวนมากกว่าอย่างเดียว มีใช้ทั่วไปในประโยคบาลี มีหลักสังเกต ดังนี้ วาง จ ศัพท์ เพื่อแปลรวมบทหรือประโยค ไว้เป็นศัพท์สุดท้าย^{๖๒} เช่น ฉาเหตุกาโม ฉาเทติ ทุฏฐุลลํ ภิกขุโนปิ จ คามนตรคตสสาปิ สวิธายิตถิยา สห แปลว่า ภิกษุประสงค์จะปกปิดอาบัติชั่วหยาบจึงปกปิดไว้ และแม้ภิกษุผู้อยู่ระหว่างหมู่บ้านพร้อมกับการจัดหาผู้หญิง ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๖๓}

(๖) การเรียง วา ศัพท์ วา ศัพท์เป็นอหพยศัพท์ประเภทนิบาต ซึ่งแปลว่า หรือ, บ้าง, ก็ตาม, ก็ดี,^{๖๔} หมายถึง สิ่งแยกกันอยู่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี หลักสังเกต คือ วาง วา ศัพท์เหมือน จ ศัพท์ ที่แปลรวมบทหรือรวมประโยค วางไว้หลังศัพท์นั้น หรืออยู่ในตำแหน่งที่สอง เช่น ภิกขุ ปหโรโต วาปิ ตลสตติกมุคฺคิเร โจเทติ วา โจทาเปติ ครุกามูลเคนปิ แปลว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แม้แก่ภิกษุที่ใช้ก่อนดินและหอกทำร้ายภิกษุ ภิกษุโจทก์เอง หรือใช้ผู้อื่นให้โจทก์แม้ด้วยอาบัติสังฆาติเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๖๕}

(๗) การเรียง ปี ศัพท์ ปี ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า แม่, บ้าง, หรือ, ทั้ง, ด้วย, ก็ดี บ่งว่า มีเนื้อความมากบ้าง น้อยบ้าง มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี มีหลักสังเกต คือ สนธิ ปี ศัพท์เข้าศัพท์ที่แปล เช่น ปริวตเตยฺย นิสสคฺคิ รชตาที จตุพฺพิธํ กบฺปิยํ กบฺปิเยนาปิ ฐฺเปตฺวา สหธมฺมิเก แปลว่า ภิกษุจะแลกเปลี่ยนสิ่งของ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ที่เป็นกบปิยะแม้กับสิ่งที่เป็นกบปิยะ เป็นนิสสัคคีย์ ยกเว้นที่เป็นสหธรรมิกกัน^{๖๖}

จะเห็นได้ว่า พระมหาสามิเถระ ชาวลังกา ผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขามีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้พยัญศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

๒.๒.๒ วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาโดยแบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ วิธีการใช้กิริยาศัพท์ และวิธีการใช้อพยยศัพท์ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

^{๖๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๓.

^{๖๒} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, หน้า ๓๓๒.

^{๖๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๖๔} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๔๗.

^{๖๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๖๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

๑) วิธีการใช้นามศัพท์

วิธีการใช้นามศัพท์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาคือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกามีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัติ ได้แก่

(๑) ปฐมวิภัติ การผันคำในปฐมวิภัติมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ปฐมวิภัติ ที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายตนิบาต) ว่า
อันว่า

๒) ปฐมวิภัติ ผันเป็นคำร้องเรียก (อาลปนะ) มีสำเนียงคำแปลเชื่อมว่า แนะ,
ดูก่อน, ข้าแต่ ใช้คำใดคำหนึ่ง^{๖๗}

ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธาน สามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมวิภัติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมวิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิด ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น ภควา หิ “สาธุ, ภิกขเว, ภิกขุ กาเลน กาลํ อตตสมฺปตฺติํ ปจฺจเวกฺเขยฺยา” ติวาทินา สตฺตานํ ตํ ตํ หิตฺตปฏฺธิปตฺติํ ยาจิตฺวาปิ กรุณาย สมุสฺสาหิตฺเต เต ตตฺถ นโยเซตี. แปลว่า จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงขอการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์นั้นๆ แก่หมู่สัตว์ ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางที่ดี ภิกษุพึงพิจารณาเห็นสมบัติของตนตามกาลอัน^{๖๘}

(๒) ทุตติยวิภัติ บททุตติยวิภัติ ทำหน้าที่ขยายกิริยา สัมพันธ์เข้ากิริยา วางอยู่หน้ากิริยา มีคำเชื่อม อายตนิบาตคือ ซึ่ง, สู, ยัง, ลั้น, ตลอด, กะ, เฉพาะ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น ตตฺถ มคฺคตฺตเย สํ นิमितฺตํ ปเวสนฺโต ภิกฺขุ จูโตติ อตฺถโ. แปลว่า อธิบายว่า ภิกษุเมื่อสอดซึ่งนิมิตของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น ชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๖๙}

(๓) ตติยวิภัติ บทตติยวิภัติสัมพันธ์เข้ากับนามศัพท์ กิริยาศัพท์และอพยยศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความคือ ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น

(๔) จตุตถวิภัติ จตุตถวิภัติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แก่, เพื่อ, ต่อ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น อิทานิ ทุตฺติยํ ทสฺเสตฺถ “อทินนํ มานุสฺสํ ภณฺฑ” น ตฺยาทิมาห. แปลว่า บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๒ นั้นท่านจึงกล่าวว่า สิ่งของของมนุษย์ที่เขาไม่ได้ให้ (อทินนํ มานุสฺสํ ภณฺฑ) เป็นต้น^{๗๐}

^{๖๗} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

^{๖๘} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๑๙.

^{๖๙} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๗๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

(๕) ปัญจมีวิภัตติ ปัญจมีวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แต่, จาก, กว่า, เหตุ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น จุโธติ สกุกตตา วา พรหมตตา วา จุต สตุโต วีย สาสนโต จุโต โหติ, ปาราชิกโก โหติติ อตโธ. แปลว่า คำว่า จุโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้ว จากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความเป็นท้าวสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็น ปาราชิก^{๗๑}

(๖) ฉัญฐีวิภัตติ ฉัญฐีวิภัตติสัมพันธ์เข้านามศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความ คือ แห่ง, ของ, เมื่อ^{๗๒} ใช้คำใดคำหนึ่ง และวางหน้าคำนามที่ขยาย ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น ครุกนติ ปญจ มาสกํ. วิสตีมาสกํ. หิ กหาปณํ, กหาปณสสุ จตุตโธ ภาโค ปาโท นาม, ตสฺมา ปญจมาสกํ วา ปาโท วา ครุกนติ เวทิตพฺพํ. แปลว่า คำว่า ครุกํ ได้แก่ ๕ มาสก ด้วยว่า ๒๐ มาสก เป็น ๑ กหาปณะ ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะ ชื่อว่าบาท เพราะฉะนั้น จะ ๕ มาสกก็ตาม ๑ บาทก็ตาม พึงทราบว่ ครุกะ (ของที่มีค่า ,มีราคา)^{๗๓}

(๗) สัตตมีวิภัตติ สัตตมีวิภัตติสัมพันธ์เข้านามและกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น เต สพฺเพ ปรีคฺคเหตฺวา อิท “มคฺคตฺตเย” ตี วุตฺตํ, ตสฺมี มคฺคตฺตเย, ทฺวาทสนนํ สตฺตานํ ตีสุ มคฺเคสุ ยตถ กตฺถจิ มคฺเคติ อตโธ. แปลว่า ครั้นกำหนดมรรคทั้งหมดเหล่านั้นได้แล้วท่านจึงกล่าวว่า ในมรรคทั้ง ๓ ไว้ในที่นี้ ภิกษุสอด นิमितของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก^{๗๔}

จะเห็นได้ว่า พระวิมลสารเถระ ชาวลัγκα ผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขาฎีกามีความรู้และความ เข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และ หลักไวยากรณ์

๒) การใช้กิริยาศัพท์

วิธีการใช้กิริยาศัพท์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาคือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่ เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุม

^{๗๑} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๗๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ ๒ นาม และอภัยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, หน้า ๓๗.

^{๗๓} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๕.

^{๗๔} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

ประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยาต^{๗๕} คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยค หรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาภิตรก์ ได้แก่ ต ตวา อนต หรือ มาน ปัจจย

กิริยาอาชยาตมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาชยาต ประกอบด้วย วิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน^{๗๖} ส่วนกิริยาภิตรก์ต้องประกอบด้วยปัจจยในกิริยาภิตรก์ คือ วิภัติ (ใช้วิภัตินาม) ธาตุ และปัจจย ประกอบด้วยเครื่องปรุงแต่งคำตามไวยากรณ์แล้วนำไปเรียงเข้าประโยค ตัวอย่างในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเช่น

(๑) การเรียงอนุกิริยา กิริยาย่อย คือกิริยาระหว่างประโยค ไม่ใช้กิริยาของประธานซึ่งเคลื่อนไหวครั้งสุดท้าย มี ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ตูนาทิกิริยา หมายถึงกิริยาศัพท์ที่อยู่ระหว่างประโยค มาจาก อนต, มาน และ ตูนาทิจัจจยมีปัจจย ๓ ตัว ได้แก่ ตุน ตวา ตวาน^{๗๗} ในกิริยาภิตรก์ อนุกิริยาหรือที่เรียกว่ากิริยาในระหว่าง อาจจะมีหลายกิริยาในประโยคหนึ่ง เช่น อิทานิ จตุตถํ ทสเสตุ ‘‘ฌานาภิเกท’’นตยาทิจ วุตตํ. ตตถ โย ภิกขุ อญญาปเทสญจ อธิมานญจ วชเชตวา หทये อสนตํ ฌานาภิเกท ฌมมํ มนุสสาติกสส สตตสส วเทย, ตสมี ขณ ญาเต โส ตโต สาสนา ปาราชิกโก เอว โหติติ อตถ. แปลว่า บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๔ ท่านจึงกล่าวว่า ฌานาภิเกท เป็นต้น ในคำนันั้น มีอธิบายว่า ภิกษุใดละเว้นการกล่าวอ้างอย่างอื่นและความทะนงตัวเกินควรแล้วพึงกล่าวธรรมมีฌานเป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัยแก่สัตว์ที่มีชาติเป็นมนุษย์ เมื่อสัตว์นั้นรู้แล้วในขณะนั้น ภิกษุนั้นจัดว่าเป็นปาราชิกจากศาสนานั้นโดยแท้^{๗๘}

๒) อัพภันตรกิริยา หมายถึง กิริยาในระหว่างประโยค สำเร็จจาก อนต, มาน และ ต ปัจจยในกิริยาภิตรก์ อัพภันตรกิริยาที่แสดงการเคลื่อนไหวพร้อมกับกิริยาคุมพากย์ สัมพันธ์เข้ากับประธาน เช่น อิทานิ สญจจิตตํ ทสเสตุ ‘‘สนเทส’’นตยาทิมารทํ. ตตถ ภิกขุ ปุริสสส วา สนเทส, อิตถียา วา สนเทสํ ปฏิกคเหตวา วิมสิตวา ปจจาหรนโต ครุกํ ฝุเสติ สมพนโธ. แปลว่า บัดนี้ เพื่อจะแสดงการชักส่อ ท่านจึงเริ่มคำว่า สนเทส เป็นต้น ในสิกขาบทว่าด้วยการชักส่อ นั้น เชื่อมอธิบายว่า ภิกษุรับข่าวสารของบุรุษหรือของสตรีพิจารณาไตร่ตรองแล้วนำกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๗๙}

(๒) การเรียงมุขยกิริยา หรือกิริยาคุมประโยคเป็นกิริยาสำคัญหรือกิริยาหลัก มุขยกิริยามีทั้งมาจากปัจจยอาชยาตและปัจจยกิริยาภิตรก์ ปัจจยอาชยาตประกอบกิริยาเป็นกิริยาคุมประโยคได้ทุก

^{๗๕} ชรินทร์ จุลประดิษฐ์, พันตรี, การแต่งบาลี ๑-๒, หน้า ๑๑.

^{๗๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ ๒ อาชยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, หน้า ๑๕๑.

^{๗๗} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๑๐๕.

^{๗๘} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๖.

^{๗๙} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๑.

ตัว ส่วนกิริยาภิกตฺก เฉพาะ ต, อนีย, ตพพ ปัจจัย ใช้เป็นกิริยาคุมประโยค มุขยกริยามี ๖ ประเภท ได้แก่

๑) กิริยาบท เป็นกิริยาพิเศษ คือกิริยาในประโยค อลัม และ สกกา เป็นประโยค ลิงค์ตละ ประโยค สกกา เป็นกัมมวาทก ก็มี ภาววาทก ก็มี มาพร้อม ตฺ ปัจจัย สกกา ประโยคกัมม วาทกเช่น เทาที่ผู้วิจัยได้ค้นหาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ไม่มีประโยค สกกา

๒) กิริยาอาชยาตใช้ประกอบเป็นมุขยกริยาหรือกิริยาคุมประโยค ประกอบกับ นามศัพท์ให้เป็นกิริยาได้ มุขยกริยาที่มาจากปัจจัยอาชยาต เช่น อิทานิ ตติยํ ทสเสตุ “มนุสสปาณํ ปาโณ” ตยาทิ วุตตํ. ตตถ โย ภิกขุ “มนุสสปาโณ” อิติ ชานนโต วรจจิตฺเตน มนุสสปาณํ ชีวิตา วิโยเขตติ, โส ภิกขุ สาสนา ปาราชิกโก โหตฺติ สมุทฺยาตฺถ. แปลว่า บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๓ ท่าน จึงกล่าวว่า มนุสสปาณํ ปาโณ เป็นต้น ในคำนั้น มีการประมวลเนื้ออธิบายว่าภิกษุใดรู้ว่ามีมนุษย์เป็น สิ่งมีชีวิต ปลงสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์เสียจากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่า ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกจากศาสนา^{๘๐}

๓) กิริยาภิกตฺก ปัจจัยในกิริยาภิกตฺกที่เป็นมุขยกริยา ได้แก่ ต, อนีย, ตพพ ปัจจัย เช่น อปเรปิ ปณฺจ อวหารา ปุพฺพปฺปโยโค สหปฺปโยโค สวิธาวหาโร สงฺเกตกมฺมํ นิमितฺตกมฺมนฺติ. ตตถ อาณตฺติวเสน ปุพฺพปฺปโยโค เวทิตฺตพฺโพ, แปลว่า อวหาร ๕ อย่างแม้อื่นอีก คือ ปุพฺพปฺปโยโค สหปฺปโยโค สังวิธาวหาร สังเกตกรรม นิमितกรรม อวหารเหล่านั้น พึงทราบปุพฺพปฺปโยคด้วยอำนาจการสั่ง^{๘๑}

๔) ลักษณะกิริยา คือกิริยาที่แทรกระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนต, มาน หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยวิภัตติหมวดสัตตมีวิภัตติ มีคำแปลว่า ครั้นเมื่อ เช่น ตตถาปิ เสวนจิตฺเต สติ ปาราชิกโก โหตฺติ ทสฺสนตฺถ “ปเวสนา” ตยาทิ วุตตํ. แปลว่า เมื่อมีจิตคิดจะเสพในมรรคเหล่านั้นจึง เป็นปาราชิก ท่านจึงกล่าวว่า ปเวสนา เป็นต้น^{๘๒}

๕) อนุทกริยา คือ กิริยาที่แทรกอยู่ระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนต, มาน หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยฉวิภัตติ มีคำแปลว่า เมื่อ เช่น เคหสิตเปเม มาตาทินํ มาตาทิเปเมเน อาลิงคณาที กโรนตสฺส มุตเตปิ อนุทปตฺติ. แปลว่า ในความรักอาศัยเรือน เมื่อภิกษุทำการสวมกอด (กอดรัด) มารดาเป็นต้นด้วยความรักในมารดาเป็นต้น เมื่อหลั่งน้ำสุจออกไปแล้ว ไม่ต้องอาบัติ^{๘๓}

จะเห็นได้ว่า พระวิมลสารเถระ ชาวลัγκα ผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขาฎีกามีความรู้และความ เข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้กิริยาศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และ หลักไวยากรณ์

^{๘๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๘๑} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๔.

^{๘๒} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๘๓} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๘.

๓) วิธีการใช้อัพยาศัย

วิธีการใช้อัพยาศัยในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาคำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อัพยาศัย คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง^{๘๔} คือ

(๑) อุปสรรค คือ ความขัดข้อง คำอุปสรรคใช้นำหน้านาม คุณนาม หรือ กิริยา เมื่ออุปสรรคนำหน้านามศัพท์และกิริยาศัพท์ ทำให้มีเนื้อความแปลกไปจากเดิม นำหน้านามมีหน้าที่เหมือนคุณศัพท์ นำหน้ากิริยามีหน้าที่เหมือนกิริยาวิเศษณะ แต่ไม่ใช่อุปสรรคนำหน้าคำศัพท์นามการใช้อุปสรรคมี ๓ ลักษณะคือ

๑) อุปสรรคประเภทเบียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น วิโยเซติ (ย่อมพราก) มี วิ อุปสรรค อยู่หน้า ยูช-ธาตุในความประกอบ (วิ+ยูช+ติ วิภัตติ) ได้รูปเป็น วิโยเซติ (ย่อมพราก) เช่น วิโยเซตติ วุตตปการ มนุสสวิคคหิ กลลกาลเลปี ตาปนมทุพเพติ วา เกสชชสมปทาเนน วา ตโต วา อุทรมปิ ตทนุรูปเนน อุปกุกเมน ชีวิตา วิโยเซตติ อตฺถเ. แปลว่า คำว่า วิโยเซติ อธิบายว่าย่อมพรากร่างกายมนุษย์มีประการดังกล่าวแล้วจากชีวิต ด้วยการเผาและการทุบทำลายไม่ในเวลาที่ยังเป็นตัวอ่อนฟักอยู่ในไข่ก็ดี ด้วยการวางยาที่ดี ด้วยความพยายามที่เหมาะสมแก่ร่างกายมนุษย์นั้นแม้ที่สูงๆ ขึ้นไปกว่านั้นก็ดี^{๘๕}

๒) อุปสรรคประเภทตามธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อเสริมความให้ชัดยิ่งขึ้น เช่น ปฏิวเสติ (ย่อมเสพ) มี ปฏี บทหน้า + สิว ธาตุ ในความเสพ + ติ วิภัตติ ได้รูปเป็น ปฏิวเสติ (ย่อมเสพ) (ปฏี+สิว+ติ) เช่น ตโตปิ จ มคคผลปญญา อธิปญญา, สา ปน อธิ นาธิเปเตตา. น หิ ตํ สิกขนโต เมถุนมม ปฏิวเสติ. แปลว่า แต่อธิปัญญานั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ ด้วยว่าภิกษุเมื่อศึกษาอธิปัญญานั้นจะชื่อว่าเสพเมถุนธรรมก็ไม่^{๘๖}

๓) อุปสรรคประเภทแปรธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อให้ความหมายแปรไป เช่น อุปตาเปติ (ย่อมกำจัด) มี อุป บทหน้า ตาป ธาตุในความเร่าร้อน (อุป + ตาป + เอ + ติ) ได้รูปเป็น อุปตาเปติ (ย่อมกำจัด) เช่น อถ วา นาถติ เวเนยยุคเต กิเลส อุปตาเปตติ อตฺถเ. แปลว่า อีกอย่างหนึ่งอธิบายว่า ทรงเป็นที่พึง คือทรงกำจัดกิเลสทั้งหลายที่อยู่ในเวไนยสัตว์^{๘๗}

(๒) นิบาต ใช้ลงระหว่างนามศัพท์ กิริยาศัพท์ หรือในระหว่างนามกับกิริยาวางอยู่ต้นประโยคก็มี วางอยู่ในระหว่างประโยคก็มี

^{๘๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ ๒ นามและอัพยาศัย หลักสูตรเปรียญธรรมตรี, หน้า ๙๒.

^{๘๕} มุล.ฎีกา (บาลี) / ๔๒๖.

^{๘๖} มุล.ฎีกา (บาลี) / ๔๒๐.

^{๘๗} มุล.ฎีกา (บาลี) / ๔๑๙.

๑) นิบาตที่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น สเจ, นนุ, ยทิ, อโห, อถ, อถ โข, เอว, ยาว, , ตาว, ยถา, เสยยถา, ตถา, กสฺมา เช่น เท่าที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นหาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาไม่พบนิบาตที่วางไว้หน้าประโยค

๒) นิบาตที่ไม่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น ทิ, เจ, จ, ปน, กิร, ขล, สฺพุ, ตุ, นุ, โข, วา, ปิ, วต, โว, เช่น สฺปนตสฺส จสฺส อสุจิ มุจฺจติ, สงฺฆาติเสโส. แปลว่า อนึ่ง อสุจิของภิกษุนั้นที่กำลังหลับหลั่งออก ต้องสังฆาติเสโส^{๘๘}

(๓) ปัจจยในอภยัคคัพพ หรือที่เรียกว่าปัจจยท้ายนาม ใช้ประกอบนามศัพท์ สัพพนาม และธาตุ เมื่อลงปัจจยไม่ต้องเพิ่มคำนาม (ลงท้ายนามเป็นเครื่องหมายวิภัตติลงท้ายธาตุเป็นเครื่องหมายกิริยา) มีหลักที่ควรทราบ คือ

๑) โต ปัจจย ใช้แทนตติยวิภัตติ แปลว่า ข้าง, ใช้แทนปญจมีวิภัตติ แปลว่า แต่, ^{๘๙} มีดาษตีน เช่น โย ภิกฺขุ นหายนโต กุรุณิทกสฺส เตน กายํ ฆเเสยฺย, กายโต กาเยน อณฺณมณฺณํ ฆเเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกฏํ สียาติ สมฺพนโร. แปลว่า เชื่อมอธิบายว่าภิกษุใดสร่งน้ำอยู่ ขัดสีกายด้วยสายลูกประคำที่เคลือบให้ลื่นด้วยแป้งอาบน้ำสีแดงเข้ม ขัดถูกันและกันด้วยกาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ^{๙๐}

๒) ปัจจยนาม คือ ตร, ตถ, ห, ธ, ธิ, หิ, หํ, หิณฺณ, ว วางท้ายสัพพนามเป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน เช่น ตตร (ใน...นั้น), ตตถ (ใน...นั้น), ยตถ (ใน...ใด), อธิ (ใน...นี้), กุหิ (ณ ที่ไหน) เช่น ตตรปิ มหาสาวชชตฺตา, มุลฺลเจชชวเสน ปวตฺตนโต จ สพฺพปฐฺมํ ปาราชิกํ ขานิตพฺพนติ ทสฺเสนโต “สํ นิमितฺต” นฺตยาทิมหา. แปลว่า แม้ในสิกขาเหล่านั้น เมื่อจะแสดงว่า พึงทราบปาราชิกก่อนกว่าอย่างอื่นทั้งหมด เพราะมีโทษมากและเพราะเป็นไปด้วยอำนาจตัดกำเนิดหรือบ่อเกิด ท่านจึงกล่าวว่า สํ นิमितฺต เป็นต้น^{๙๑}

๓) ปัจจยนาม คือ ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจนํ, ชช, ชฺชว วางอยู่ท้ายสัพพนาม เป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ บอกเวลา แปลว่า ใน เช่น อิทานิ สพฺพลิกขานํ ปน มุลฺลภูตฺตา อธิสึลสิกขา วปฐฺมํ วุตฺตา, แปลว่า บัดนี้ ท่านกล่าวอภิสสิลสิกขานั้นเองไว้เป็นอันดับแรก เพราะเป็นพื้นฐานหรือรากเหง้าแห่งสิกขาทั้งหมด^{๙๒}

^{๘๘} มุล.ฎีกา (บาลี) /๔๒๘.

^{๘๙} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๙๔.

^{๙๐} มุล.ฎีกา (บาลี) /๔๔๙.

^{๙๑} มุล.ฎีกา (บาลี) /๔๒๒.

^{๙๒} มุล.ฎีกา (บาลี) /๔๒๒.

๔) ปัจจัยนาม คือ เตว, ตุ, ตุน, ตวา, ตวาน ประกอบธาตุ ไม่แจกวิภัติ ไม่ผันรูป
 ตุ ปัจจัย ใช้เป็นเครื่องหมายปฐมวิภัติ ใช้เป็นประธาน ก็ได้^{๙๓} ใช้เป็นเครื่องหมายจตุตถวิภัติ ก็ได้
 ตุ ปัจจัย ที่เป็นปฐมวิภัติ ใช้เป็นประธานมีคำแปลว่า อันว่า เช่น เท่าที่ผู้วิจัยได้ค้นหาในคัมภีร์มูล
 ลิงกาฎีกา ไม่พบ ตุ ปัจจัย ที่เป็นปฐมวิภัติ ใช้เป็นประธาน

(๔) การเรียง น ศัพท์ น และ โน เป็นนิบาตใช้ในความหมายปฏิเสธ เรียกว่า ปฏิเสธนัตถะ
 มีคำแปลว่า ไม่ มีอยู่ทั่วไปในภาษาบาลี การปฏิเสธกริยาอาชยาคง น ศัพท์ไว้^{๙๔} เช่น มุจจนสสาเท
 อุตตโน ฌมมตายน มุจจนานํ อสสาเทติ, น อุปกมตติ, มุจจติ, อนาปตติ. แปลว่า ในความยินดีในการ
 หลั่ง ยินดีอสุจิที่หลั่งออกตามธรรมชาติของตน ไม่พยายาม หลั่งออกไป ไม่ต้องอาบตี^{๙๕}

(๕) การเรียง จ ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า ด้วย, ทั้ง, และ บ่งถึงสิ่งมีอยู่ว่ามีจำนวน
 มากกว่าอย่างเดียว มีใช้อยู่ทั่วไปในประโยคบาลี มีหลักสังเกต ดังนี้ วาง จ ศัพท์ เพื่อแปลรวมบทหรือ
 ประโยค ไว้เป็นศัพท์สุดท้าย^{๙๖} เช่น อุตตโนกามา จ สา ปาริจริยา จาติ อุตตโนกามปาริจริยา แปลว่า
 ความใคร่เพื่อตนด้วย การบำเรอนั้นด้วย ฉะนั้น จึงเชื่อว่าการบำเรอความใคร่เพื่อตน^{๙๗}

(๖) การเรียง วา ศัพท์ วา ศัพท์เป็นอหพยศัพท์ประเภทนิบาต ซึ่งแปลว่า หรือ, บ้าง, ก็
 ตาม, ก็ดี,^{๙๘} หมายถึง สิ่งแยกกันอยู่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี หลักสังเกต คือ วาง วา
 ศัพท์เหมือน จ ศัพท์ ที่แปลรวมบทหรือรวมประโยค วางไว้หลังศัพท์นั้น หรืออยู่ในตำแหน่งที่สอง เช่น
 มคค์ วารพภ เมถุนนติ วจจมคคปสสวามคคานํ อณฺณตริ มคค์ วา เมถุนํ วา อารพภาติ อตฺโถ. แปลว่า
 คำว่า มคค์ วารพภ เมถุน อธิบายว่าปรารภมรรคหรือเมถุนอย่างใดอย่างหนึ่งแห่งวัจจมรรคและปัส
 สวามรรค^{๙๙}

(๗) การเรียง ปี ศัพท์ ปี ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า แม่, บ้าง, หรือ, ทั้ง, ด้วย, ก็ดี บ่งว่า
 มีเนื้อความมากบ้าง น้อยบ้าง มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี มีหลักสังเกต คือ สนธิ ปี ศัพท์เข้าศัพท์ที่แปล
 เช่น ตสฺส อลทฺธสมมุติกสฺส ภิกฺขุโน เอกเรตตมปี จิวเรน วิปฺปวาสโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตฺติยํ สียาติ อตฺโถ.

^{๙๓} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, หน้า ๓๒๑.

^{๙๔} พระมหานายม อุตตโม, หลักสูตรบาลีไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๙),
 หน้า ๑๐๘.

^{๙๕} มูล.ฎีกา (บาลี) /๔๒๘.

^{๙๖} สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท, หน้า ๓๓๒.

^{๙๗} มูล.ฎีกา (บาลี) /๔๓๐.

^{๙๘} พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลลย์), การใช้ภาษาบาลี, หน้า ๔๗.

^{๙๙} มูล.ฎีกา (บาลี) /๔๓๐.

แปลว่า อธิบายว่า เมื่อภิกษุที่ไม่ได้รับสมมุตินั้นอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้เพียงราตรีเดียว ต้องนิสัคคียปาจิตติย^{๑๐๐}

จะเห็นได้ว่า พระวิมลสารเถระ ชาวลังกาผู้รจนาคัมภีร์มูลสิกขาฎีกามีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้ศัพท์ที่ได้ถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

๒.๓ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา

รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยแบ่งออกเป็น รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา และรูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา

รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวลังกา ผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) รูปแบบการประพันธ์คัมภีร์มูลสิกขาแบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว^{๑๐๑} ความเรียง เรียง จุณณียะ บ้าง หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขาเป็นต้นที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ

๑) อาขยาธิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวิตประวัติ เป็นต้น

๒) กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

ในคัมภีร์อภิธานัปทีปิกากล่าวลักษณะของคัชชะทั้งสองว่า อาขยาธิโกปलत्तुตา ปพฺพธกปฺปนา กถา คำที่มีเนื้อหาเป็นความจริง ชื่อว่า อาขยาธิกะ คำที่แต่งดัดขึ้นเอง ชื่อว่า กถา^{๑๐๒} ผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะคัชชะ มาเป็นตัวอย่างไว้ในคัมภีร์มูลสิกขาผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ทีสุ วา จตุสุ วา ปน “สุณฺนตุ เม อายสมฺมุตตา, อชฺช ปวารณา ปนฺนรสี, ยทายสมฺมุตตานํ ปตฺตกฺกลํ, มยํ อญฺญมญฺญํ ปวเรยฺยามา” ติ ญฺตติ ฐฺเปตฺวา เถเรน “อหํ, อาวุโส, อายสมฺมุตเต ปวเรมิ

^{๑๐๐} มุล.ฎีกา (บาลี) /๔๓๕.

^{๑๐๑} พระคันธสราภิกวงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี้, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๑๐๒} อภิธาน. (บาลี) ๑๑๓.

ทิฏฐิฐเณ วา สุเตน วา ปริสกาย วา, วทนตุ มํ อายสมนตา อนุกมปิ อุปาทาย, ปสสนโต ปฏิกิริสสามิ”
ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพํ. นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาฏิยา ปวาเรตพพํ. “ภนเต” ติวจัน วิเสโส.

จตุหิ อธิเกสุ ปน “สุณาคู เม อาวุโส สงฆิ, อชช ปวารณา ปนณรสี, ยหิ สงฆสส ปตตกลลํ,
สงฆิ ปวาเรยยา” ติ ญตตี ฐเปตวา วุฑฒตเรน “สงฆิ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิฏฐิฐเณ วา สุเตน วา
ปริสกาย วา, วทนตุ มํ อายสมนโต อนุกมปิ อุปาทาย, ปสสนโต ปฏิกิริสสามิ” ติ ติกขตตุ วตวา
ปวาเรตพพํ. นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาฏิยา “สงฆิ, ภนเต, ปวาเรมิ ทิฏฐิฐเณ วา สุเตน วา ปริสกาย วา,
วทนตุ มํ อายสมนโต อนุกมปิ อุปาทาย, ปสสนโต ปฏิกิริสสามิ” ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพํ.^{๑๐๓}

แปลว่า

แต่ในภิกษุ ๓ รูป หรือ ๔ รูป พระเถระพึงตั้งญัตติว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า วันนี้
เป็นวันปวารณา ๑๕ คำ หากว่าพวกท่านพร้อมเพรียงกันแล้ว พวกเราพึงปวารณากะกันและกัน แล้ว
กล่าว ๓ ครั้งปวารณาว่า อาวุโส ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อท่านทั้งหลาย ด้วยได้เห็นมาก็ตาม ด้วยได้ยิน
มาก็ตาม ด้วยความเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าว
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืน แม้กับเหล่านั้นภิกษุก็พึงปวารณาไปตามลำดับอย่างนั้นเหมือนกัน
คำว่า ภันเต เป็นความแตกต่างกัน

อนึ่ง ในบรรดาภิกษุที่มากกว่า ๔ รูป ภิกษุผู้เจริญกว่าพึงตั้งญัตติว่า อาวุโส ขอสงฆ์จงฟัง
ข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ คำ หากว่าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์พึงปวารณา แล้วกล่าว ๓
ครั้งปวารณาว่า อาวุโส เราขอปวารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นมาก็ตาม ด้วยได้ฟังมาก็ตาม ด้วยเคลือบ
แคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่
จักทำคืน แม้กับเหล่านั้นภิกษุก็พึงกล่าว ๓ ครั้งแล้วปวารณาไปตามลำดับอย่างนั้นเหมือนกันว่า ท่าน
ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ยินก็ตาม ด้วยเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม
ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืน^{๑๐๔}

(๒) รูปแบบการประพันธ์คัมภีร์มูลสิกขาแบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อย
กรอง^{๑๐๕} เรียก คาถาบ้าง หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขาเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์
ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสหทศาสตร์เรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท
บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักระวางเรื่อง สิลล ธนิต ตลอดจน
คณะฉันทต่างๆ โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ผู้วิจัยจะได้
นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

^{๑๐๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๐๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๐๕} พระคัมภีร์สาราณิกวงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, หน้า ๑๔.

๑) ปฐมาวตฺร^{๑๐๖} หมายถึง ปฐมาวตฺร ชื่อฉันทชนิดหนึ่ง ซึ่งกำหนดด้วยอักษร ๓๑ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, ปฐมาวตฺร หรือ อัษฎกฉันท ก็เรียก (ป. ปฐมาวตฺร) ปฐมาวตฺร แปลว่า คาถาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยุดทุก ๔ คำ มีศึกษาว่า ปจิตพพโต ปฐยา จ สา จตุรา วตฺเตน ปริวตตพพโต วตฺตยจาติ ปฐยาวัตต

ฉันทนี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๑ คณะ คือ ยะ คณะ กับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์ ที่พึงทำความเข้าใจ ดังนี้

๑) อักษร (คำ) ตัวต้น และตัวท้ายของทุกบาท ไม่นับเข้าเป็นคณะเรียกว่า “อักษรลอย” จะมีเสียงเป็นครุหรือลหุก็ได้ ไม่มีข้อห้าม

๒) ห้ามลง นะ คณะ (สมุณี) และ สะ คณะ (สุคโต) ในตำแหน่งอักษรที่ ๑-๓-๔ ของทุกๆ บาท อีก ๖ คณะใช้ลงในตำแหน่งนี้ได้ตามถนัดแต่พึงระวัง อย่างนับอักษรที่ ๑ ซึ่งเป็นอักษรลอยในทุกบาทเข้าใน นะ คณะ และ สะ คณะ ด้วย เพราะได้รับคำยกเว้นไม่นับเข้าเป็นคณะอยู่แล้ว จำง่าย ๆ และสังเกตง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๑ และที่ ๓ ของทุกบาทในฉันทนี้ห้ามมีเสียงสันตติกันทั้ง ๑ อักษร” ทั้งนี้เพราะ นะ คณะ และ สะ คณะ มีเสียงซ้ำกัน ๑ คำแรก คือ สมุณี สุคโต ดังนั้น อักษรที่ ๑ และที่ ๓ จะต้องเป็นครุ ตัวใดตัวหนึ่ง จะอยู่ข้างหน้าหรือข้างท้ายก็ได้ เช่น อิติ เต ภิกขโว... สมุญคล... สมุญหุต... เช่นนี้ใช้ได้ แต่ว่าโส ภควตา... อิติปิ โส..... ตํ สมุญหุต..... เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถือเป็นผิดกฎเกณฑ์

๓) ลง ยะ คณะ (มเหสี) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ซึ่งอยู่ปีกซ้ายมือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทตอน ต้องมีเสียงสั้น-ยาว—ยาว” เสมอเช่น มโนปุพพคมมา ธมมา... มนสา เจ ปทญฺเฐน..... อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ เป็นต้น

๔) ลง ชะ คณะ (มุนินทา) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทคู่ คือ บาทที่ ๑ และบาทที่ ๔ ซึ่งอยู่ทางซีกขวามือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทคู่ต้องมีเสียงสั้น-ยาว—สั้น” เสมอ เช่น มโนเสฏฐา มโนมยา ภาสติ วา กโรติ วา โก หิ นาโถ ปโร สียา เป็นต้น

เพื่อความเข้าใจฉันทลักษณะในคัมภีร์มูลสิกขาผู้วิจัยขอใส่ลำดับเลข เพื่อกำหนดลำดับคาถาดังต่อไปนี้

๑) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบปฐมาวตฺรในคัมภีร์มูลสิกขาคือ

ลักษณะปฐมาวตฺรฉันท

วิสมบาท					สมบาท				
คณะ		ห้ ำ ม น -ส -	ย-คณะ			ห้ ำ ม น -ส -	ช-คณะ		

^{๑๐๖} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษาามคร ป.ธ. ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

		คณะ							
พยางค์	๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
สูตร	ส	เม	สุ	ลี น	จุ	โต	เซ	น	
สัญลักษณ์	๐	๐	๐	๐	๑	๑	๑	๐	

	คณะ							
๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
ป	ย	ว	ต	ป	กิ	ติ	ต	
จ	า	ต			ต			
๐	๐	๐	๐	๑	๑	๑	๐	

๑) ปฐมวรรคณันท์ ตัวอย่าง เช่น

ส นิमितต์ ปเวสนโต	ภิกขุ มคคตเตย จุโต
ปเวสนภูริตฺตพุทธาร-	ปวิญญู เจปิ สาทิย.
อทินนํ มานุสํ ภณฺทํ	เถยยาเยเคน อาทีย
ปณฺจวิสาวหาเรสุ	ครุํ เจ จุโต ภเว.
อาทียนโต หรณโต-	หรณโตปิรียาปล
วิโกเปโต ตถา ฐานา	จาเวเนโตปิ ปราชิโก. ^{๑๐๗}

แปลว่า

ภิกษุใดสอดดองคชาตของตน	ที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓
แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่	จรดจ่อ หยดอยู่และเข้าไป
ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว	หากว่าภิกษุใดถือเอาสิ่งของ
(มีค่า ๕ มาสก) ของมนุษย์	ที่เจ้าของไม่ได้ให้การขโมย อย่างหนึ่ง
ในบรรดาการลักขโมย	๒๕ อย่าง ภิกษุนั้นเป็นผู้เคลื่อนแล้ว
ภิกษุ ถือเอา ลักไป ลักมา	เคลื่อนไหวอริยาบถ ให้เคลื่อนจากฐาน
ต้องอาบัติปาราชิก ^{๑๐๘}	

๒) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบอินทวิเชียร ในคัมภีร์มูลสิกขา คือ อินทวิเชียรณันท์^{๑๐๙}

แปลตามครุว่า “ฉันทมีครูหนักมากเหมือนคทาเพชรของพระอินทร์ เพราะมี ตะคณะ เรียงกัน ๑ คณะ” ฉันทมีคิดนี้เป็นเอกาทสักรณฉันท บาทหนึ่งกำหนดให้มี ๑๑ อักษร (๑๑ คำ) เวลาเขียน กำหนดให้เขียนบรรทัดละ ๑ บาท เรียงลงไปจนครบ ๔ บาท จึงเป็นคาถาหนึ่ง และกำหนดคณะที่ใช้ ๓ คณะ คือ ต ต ช และมีครุลอย (ครุที่ไม่นับเข้าเป็นคณะ) ๑ อักษรสุดท้ายของทุกบาท มี ยติ ๕-๖

^{๑๐๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๐๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๐๙} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ. ๘, หน้า ๑๙.

คือ เวลาสวดทำนอง ให้หยุดที่อักษรที่ ๕ และหยุดครั้งต่อไปอีก ๖ อักษรคือตั้งแต่สุดท้ายบาท ดังผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะอินทรวีเชียรฉันทมาเป็นตัวอย่างไว้ ดังปรากฏข้างล่างนี้ ดังนี้

ลักษณะของอินทรวีเชียรฉันท

คณะ	ต-คณะ			ด-คณะ			ช-คณะ			ครุ ครุ	
พยางค์	๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑
สูตร ^{๑๐}	อิน	ทา	ทิ	กา	ตา	ว	ชี	รา	ช	คา	โค
สัญลักษณ์	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑	๑

อินทรวีเชียรฉันทนี้มี ยติ ๑ คือ

ยติ ก. ๕-๖ (มีชฌมยติตินี้ท่านเรียกว่า เกจิวิหายติ)
 ยติ ข. ปาทันตยติ

ตัวอย่าง เช่น

ฉานาภิเษก หทย อสนต์
 อญฺญปเทศญจ วินาธิมานิ
 มนุสฺสชาติสฺส วเทยฺย ภิกขุ
 ญาคฺคฺขณฺ เตน ปราชิกโก ภเวติ.^{๑๑๐}

แปลว่า

ภิกษุใดหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างอย่างอื่น
 และความทะนงตัวเกินควรแล้วกล่าวฉานเป็นต้น
 ที่ไม่มีอยู่ในหทัย แก่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์
 ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิกในขณะที่สัตว์
 ผู้มีชาติเป็นมนุษย์นั้นรู้แล้ว^{๑๑๑}

จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์มูลสิกขา^{๑๑๐}นี้ พระมหาสามิเถระ ใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ส่วนการดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาประพันธ์เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจ และค้นพบในคัมภีร์มูลสิกขานี้มีเฉพาะปัญญาวัตรฉันท และอินทรวีเชียรฉันทเท่านั้น

^{๑๑๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๑๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

๒.๓.๒ รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาโดยพระวิมลสารเถระผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

(๑) รูปแบบการประพันธ์คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาแบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว^{๑๑๒} ความเรียง เรียง จุณณียะ บ้าง หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาเป็นต้นที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ

๑) อาขยาธิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวิตประวัติ เป็นต้น

๒) กลา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

ในคัมภีร์อภิธานปทีปิกากล่าวลักษณะของคัชชะทั้งสองว่า อาขยาธิโกปलทตถา ปพนธกปนา กลา คำที่มีเนื้อหาเป็นความจริง ชื่อว่า อาขยาธิกะ คำที่แต่งดัดขึ้นเอง ชื่อว่า กลา^{๑๑๓} ผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะคัชชะ มาเป็นตัวอย่างไว้ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

อัย ปน อวยวตโธ :- นตวาติ ตนนินนตโปปนตปปภาโร หุตวา กายวจิมโนทวารเหติ วนทิตวาติ อตโธ. นาทิตติ นาโธ, เวเนยยานํ หิตสุขํ เมตตายนวเสน อาสีสตี ปตเถตติ อตโธ, อถ วา นาทิ เวเนยยคเต กิเลเส อุปตาเปตติ อตโธ, นาทิ วา ยาจตติ อตโธ. ภควา หิ ‘‘สาธู, ภิกขเว, ภิกขุ กาเลน กาลํ อตตสมปตตี ปจจเวกเขยยา’’ติอาทินา^{๑๑๔} สตตานํ ตํ ตํ หิตปปฏิปตตี ยาจิตวาปิ กรุณาย สมุสสาหิต เต ตตถ นโยเซติ. ปรมเณ วา จิตติสสุริเยน สมณนาโคโต สพพสตะ อีสติ อภิภวตติ ปรมิสสุโร ภควา ‘‘นาโธ’’ติ วุจจติ. สพโพ จายมตโธ สททสตถานุสารโต เวทิตพโพ. ปวกขามิติ ปกาเรน กเถสสามิ. มูลสิกขาติ อธิสสอธิจิตตอธิปญญาวเสน ติสโสปี สีกขา, อุปสมปนนสส สุปตติฏฐิตถาวสาธนญฺเฐน มุลา จ สา สีกขิตพพโต สีกขา จาติ มูลสิกขา. คนถวเสนตถ สงขิปิตวา วุตตตตา ตททีปโน คนโธ ‘‘มูลสิกขา’’ติ วุจจติ.^{๑๑๕}

แปลว่า

อนึ่ง เนื้อความอธิบายที่เป็นรายละเอียดมีดังต่อไปนี้ :- คำว่า นตวา อธิบายว่า เป็นผู้ผู้น้อมไป โนมไป เอียงไป และโอนไป ถวายบังคมด้วยกายทวาร วจิตวารและมโนทวาร พระพุทธเจ้าชื่อว่า นาถะ เพราะรูปศึกษาว่า ทรงเป็นที่พึ่ง อธิบายว่า ทรงหวังคือทรงปรารถนาประโยชน์สุขแก่เหล่า เวไนยสัตว์ด้วยอำนาจความเมตตากรุณา อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ทรงเป็นที่พึ่ง คือทรงกำจัดกิเลส

^{๑๑๒} พระคันธสาราภิวรค์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, หน้า ๑๔.

^{๑๑๓} อภิธาน. (บาลี) ๑๑๓.

^{๑๑๔} อง.อรรถก. (บาลี) ๒๓/๗/๑๓๔.

^{๑๑๕} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๐.

ทั้งหลายที่อยู่ในเวไนยสัตว์ อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ทรงคำจุนคือทรงกรุณา จริงอยู่ พระผู้มีพระภาค ทรงขอการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์นั้นๆ แก่หมู่สัตว์ ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางที่ดี ภิกษุพึงพิจารณาเห็นสมบัติของตนตามกาลอันควร เป็นต้น^{๑๑๖} อันกรุณาให้ทรงอุทิศสาธุแล้วจึงประกอบสัตว์เหล่านั้นไว้ในกาปฏิบัติที่เป็นประโยชน์นั้น อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงประกอบด้วยความยิ่งใหญ่แห่งพระทัยอันยอดเยี่ยม ทรงยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะทรงปกครอง คือครอบงำสรรพสัตว์ ท่านจึงเรียกว่า นาถะ อนึ่ง เนื้อความนี้ทั้งหมดพึงทราบไปโดยทำนองแห่งอรรถาธิบายศัพท์ คำว่า ปวกุขามิ ได้แก่ จักกล่าวโดยประการ คำว่า มุลสิกขา ได้แก่ สิกขาแม่ ๓ อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา สิกขานั้น ชื่อว่ามุลเพราะมีความหมายว่าให้สำเร็จความดำรงมั่นมาด้วยดีแก่อุปสมบัน และชื่อว่าสิกขาเพราะจะต้องศึกษา ฉะนั้น จึงชื่อว่า มุลสิกขา เพราะท่านกล่าวรวบรวมไว้ในที่นี้ด้วยอำนาจคัมภีร์ คัมภีร์ที่แสดงสิกขานั้นท่านจึงเรียกว่า มุลสิกขา^{๑๑๗}

(๒) รูปแบบการประพันธ์คัมภีร์มุลสิกขาฎีกาแบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง^{๑๑๘} เรียก คาถาบ้าง หมายถึง คัมภีร์มุลสิกขาฎีกาเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสหทศาสตร์เรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ หรือ ตำราฉันท บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมีกระวังเรื่อง สิลล ธนิต ตลอดจนคณะฉันทต่างๆ โดยมากรจนขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) ปฐยาวัตร^{๑๑๙} หมายถึง ปฐยาวัตร ชื่อฉันทชนิดหนึ่ง ซึ่งกำหนดด้วยอักษร ๓๑ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, ปฐยาพฤต หรือ อัษฎกฉันท ก็เรียก (ป. ปฐยาวัตร) ปฐยาวัตร แปลว่า คาถาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยุดทุก ๔ คำ มีศึกษาว่า ปจิตพพโต ปฐยา จ สา จตุรา วตเตน ปริวตตพพโต วตตยจาติ ปฐยาวัตร

ฉันทนี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๑ คณะ คือ ยะ คณะ กับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์ ที่พึงทำความเข้าใจ ดังนี้

๑) อักษร (คำ) ตัวต้น และตัวท้ายของทุกบาท ไม่นับเข้าเป็นคณะเรียกว่า “อักษรลอย” จะมีเสียงเป็นครุหรือลหุก็ได้ ไม่มีข้อห้าม

๒) ห้ามลง นะ คณะ (สมุณี) และ สะ คณะ (สุคโต) ในตำแหน่งอักษรที่ ๑-๓-๔ ของทุกๆ บาท อีก ๖ คณะใช้ลงในตำแหน่งนี้ได้ตามถนัดแต่พึงระวัง อย่านับอักษรที่ ๑ ซึ่งเป็นอักษรลอยในทุกบาทเข้าใน นะ คณะ และ สะ คณะ ด้วย เพราะได้รับคำยกเว้นไม่นับเข้าเป็นคณะอยู่แล้ว

^{๑๑๖} อ.อ.ฐก. (ไทย) ๒๓/๗/๑๓๔.

^{๑๑๗} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๐.

^{๑๑๘} พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, หน้า ๑๔

^{๑๑๙} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ. ๘, หน้า ๑๖.

จำง่าย ๆ และสังเกตง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๑ และที่ ๓ ของทุกบาทในฉันทน์นี้ห้ามมีเสียงสั้นติดกันทั้ง ๑ อักษร” ทั้งนี้เพราะ นะ คณะ และ สะ คณะ มีเสียงซ้ำกัน ๑ คำแรก คือ สุมุ นิ สุคโต ดังนั้น อักษรที่ ๑ และที่ ๓ จะต้องเป็นครุ ตัวใดตัวหนึ่ง จะอยู่ข้างหน้าหรือข้างท้ายก็ได้ เช่น อิติ เต ภิกขโว... สุมงคฺล... สุมุหุตฺต... เช่นนี้ใช้ได้ แต่ว่าโส ภควตา... อิติปิ โส..... ตํ สุมุหุตฺต..... เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถือเป็นผิดกฎเกณฑ์

๓) ลง ยะ คณะ (มเหสี) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ซึ่งอยู่ปีกซ้ายมือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทขอน ต้องมีเสียงสั้น-ยาว—ยาว” เสมอเช่น มโนปุพฺพงคมา ธมฺมา... มนสา เจ ปทฺฐฐฺเณ..... อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ เป็นต้น

๔) ลง ชะ คณะ (มุนินทา) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทคู่ คือ บาทที่ ๑ และบาทที่ ๔ ซึ่งอยู่ทางซีกขวามือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทคู่ต้องมีเสียงสั้น-ยาว—สั้น” เสมอ เช่น มโนเสฐฺฐา มโนมยา ภาสติ วา กโรติ วา โก หิ นาโถ ปโร สียา เป็นต้น

เพื่อความเข้าใจฉันทลักษณ์ในคัมภีร์มูลสิกขาภิธานผู้วิจัยขอใส่ลำดับเลข เพื่อกำหนดลำดับคาถา ดังต่อไปนี้

๑) ตัวอย่างบทประพันธ์แบบปฐยาวัตรในคัมภีร์มูลสิกขาภิธานคือ

ลักษณะปฐยาวัตรฉันทน์

วิสมปาท									สมปาท									
คณะ	ห้ำ ม น -ส - คณะ				ย-คณะ					ห้ำ ม น -ส - คณะ				ช-คณะ				
พยางค์	๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘		๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘	
สูตร	ส	เม	สุ	ลี น	จุ	โต	เซ	น		ป	ย	ว	ตํ	ป	กิ ต	ติ	ตํ	
สัญลักษณ์	○	○	○	○	๑	๑	๑	○		○	○	○	○	๑	๑	๑	○	

๑) ปฐยาวัตรฉันทน์ ตัวอย่าง เช่น

สพฺพกามทํ สพฺพ-

อฺุตตมํ อฺุตตมตรํ

จรณํ พรหมจารีณํ

ฐเปตฺวาน กริสฺสามิ

รตเน รตนตฺตยํ

วนทิตฺวา วนทนารหํ.

อาจริยานํ สิริํ มม

มุสสิกฺขตถาวณฺณนํ.^{๑๒๐}

^{๑๒๐} มุล.ภิกขา (บาลี) ๔๑๙.

แปลว่า

ข้าพเจ้าขอวันทาพระรัตนตรัย อันสูงสุด สูงสุดกว่ารัตนะทั้งปวง
มอบให้ได้ตามความประสงค์ ทุกประการ ควรแก่การกราบไหว้
ข้าพเจ้าจักขอตั้งเศียรเกล้า ของข้าพเจ้าไว้ในความประพฤติ
ต่อเหล่าเพื่อนพรหมจารี ครูบาอาจารย์ แล้วทำการพรรณนา
เนื้อความแห่งมูลสิกขา^{๑๒๑}

จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์มูลสิกขาภาฏิกานี้ พระวิมลสารเถระใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ส่วนการดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาประพันธ์เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจและค้นพบในคัมภีร์มูลสิกขาภาฏิกามีเฉพาะปฐยาวัตรฉันทเท่านั้น

๒.๔ ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภาฏิกากับคัมภีร์อื่นๆ

ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภาฏิกากับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ และความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภาฏิกากับคัมภีร์อื่นๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ แบ่งออกเป็น พระวินัยปิฎก อรรถกถา พระวินัย และ คัมภีร์มูลสิกขา โดยพระมหาสามิเถระ ชาวลังกา ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขามีความเชี่ยวชาญ คัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และภาฏิก ผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาเพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ปาราชิก ๔

๑) ปาราชิก ๔ ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ ได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) ไว้คือ

๑) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^{๑๒๒} หากสังวาส มิได้สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^{๑๒๓}

^{๑๒๑} มูล.ภาฏิก (บาลี) ๔๑๙.

^{๑๒๒} เป็นผู้ฟ่ายแพ้ ถึงความฟ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อนไหว พลัดตก เหมินห่างจากพระสัทธรรม; สารตถ.ภาฏิก (บาลี) ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔, ปาราชิกศัพท์นั้น หมายถึงตัวสิกขาบท หมายถึงตัวอาบัติ หมายถึงบุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล; วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๕/๒๗๗.

^{๑๒๓} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๔๐/๒๙.

๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์^{๑๒๔} อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า บัดนี้ เมื่อจะทรงแสดงพระดำรัสที่พระองค์ตรัสไว้ว่า “สิกขาบทนี้” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ก็ภิกษุใดเสพอเนนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสงวาสมิได้” (โย ปน ภิกขุ เมณฺณ ธมฺมํ ปฏฺเฐเวยฺย, ปาราชิโก โหติ อสงฺวโส) เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้^{๑๒๕}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๑๒๖}

๒) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราทศที่พระราชาทรงหลายจับโจรได้แล้วประหารบ้าง จองจำบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้ เพราะถือนำทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือนำทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสงวาสมิได้^{๑๒๗}

๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุถือนำทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ต้องอาบัติปาราชิก ด้วยอาการ ๕ อย่าง ที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ทรัพย์มีผู้ครอบครอง” (ปรปริคคหิตญจ โหติ) เป็นต้น ไม่ต้องอาบัติปาราชิก ด้วยอาการที่ต่ำไปกว่านั้น ในคำว่า ด้วยอาการ ๕ อย่าง นั้น อาการ ๕ อย่าง ได้แก่ ๑. ทรัพย์มีผู้ครอบครอง ๒. เข้าใจว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง ๓. ทรัพย์มีค่ามาก ๔. มีโดยจิต ๕. ทำให้เคลื่อนจากฐาน^{๑๒๘}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า หากว่า ภิกษุใด ถือนำสิ่งของ (มีค่า ๕ มาสก) ของมนุษย์ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยการขโมยอย่างหนึ่ง ในบรรดาการลักขโมย ๒๕ อย่าง ภิกษุนั้นเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๑๒๙}

^{๑๒๔} พระพุทธโฆษาจารย์นิพนธ์คัมภีร์สมันตปาสาทิกา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๓ สมัยพระเจ้ามหาธรรมราชาธิราชในลังกาทวิป ท่านสังฆมัทธแปลคัมภีร์นี้สู่พากย์ภาษาจีน เมื่อ พ. ศ. ๑๐๓๒ (ดู B.C. Law, The life and worke of Buddhaghosa. (Delhi : Pilgrims Book Pvt., 1999), p. 75 หรือ Kanai Lal Hazra, Studies on Pali Commentaries. (Delhi : D.K. Fine Art Press, 1991), p. 170.

^{๑๒๕} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๒.

^{๑๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๑๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๘๙/๗๙.

^{๑๒๘} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๕๒๓.

^{๑๒๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

๓) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตรา อันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๑๓๐}

๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า พระผู้มีพระภาคทรงให้ภิกษุทั้งหลายเบาใจ ด้วยอานาปานสติสมาธิภา อยู่นี้ทรงรับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ เพราะการปลงชีวิตกันและกันของภิกษุทั้งหลายที่เกิดขึ้น อันเป็น ต้นเหตุและเป็นโอกาสแห่งการบัญญัติติปาราชิกสิกขาบท ทรงสอบถามและทรงดำหนิ เพราะใน การปลงชีวิตนั้น การปลงชีวิตตนเองและการใช้ดาถนมิคัลณทิกะปลงชีวิต ไม่เป็นวัตถุแห่งอาบัติ ปาราชิก ดังนั้น จึงทรงเว้นการปลงชีวิต ๒ อย่างนั้น เมื่อจะทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทระบุดึงการ ปลงชีวิตกันและกันเท่านั้น ที่เป็นวัตถุแห่งอาบัติปาราชิก จึงตรัสว่า “ก็ภิกษุใดจงใจแล้ว...กายมนุษย์” (โย ปน ภิกขุ สยจิจจ มนุสสวคคหิ) เป็นต้น ท่านไม่กล่าวว่า “โมฆบุรุษ” แต่กล่าวว่า “ภิกษุเหล่านั้น” (เต ภิกขุ) เพราะภิกษุเหล่านั้นมีพระอริยบุคคลรวมอยู่ด้วย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติติปา ราชิกสิกขาบทให้มั่นคง ด้วยวิธีตัดรากถอนโคนอย่างนี้ ได้เกิดเรื่องคือการพรรณนาคุณความตาย เพื่อประโยชน์แก่พระอนุบัญญัติขึ้นอีกเรื่องหนึ่ง เพื่อแสดงเหตุเกิดเรื่องนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “สิกขาบท นี้ พระผู้มีพระภาค...อย่างนี้” (เอวญจิหิ ภควตา) เป็นต้น^{๑๓๑}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใดรู้ว่ามนุษย์มีชีวิต พรากมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้น ถือว่าเป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา^{๑๓๒}

๔) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใด ไม่รู้ยั้ง กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณ ทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้ ครั้นสมัย ต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตาม เธอผู้ต้องอาบัติแล้วหวังความบริสุทธิ์ พึงกล่าวอย่างนี้ ว่า ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้อย่างนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้า กล่าวคำไรประโยชน์เป็นคำเท็จ แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๑๓๓}

๔) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า อุตริมนุสสธรรม (อุตริมนุสสธมมสส) ได้แก่ ธรรมอันข้ามพ้น มนุษย์ อธิบายว่า ธรรมที่ล่องเลยมนุษย์ให้ถึงความเป็นพรหม หรือ พระนิพพาน อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม คือ มนุษย์ผู้ประเสริฐ ได้แก่ ผู้ได้ฌานและพระอริยเจ้า^{๑๓๔}

^{๑๓๐} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๑๓๑} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๖๐๒.

^{๑๓๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๓๓} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๙๖/๑๘๒.

^{๑๓๔} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๖๕๕.

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใด หลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างอย่างอื่น และความทะนงตัวเกินควรแล้ว กล่าวฉานเป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัย แก่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิกในขณะที่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์นั้นรู้แล้ว^{๑๓๕}

(๒) ในสังฆาติเสส

๒) ในสังฆาติเสสมีสี่ทั้งหมด ๑๓ ข้อ แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ ได้อธิบายพระวินัยปิฎกและอรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมเพียง ๗ ข้อคือ

๑) พระบัญญัติว่า ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาติเสส^{๑๓๖}

๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า จงใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (ตทา หตฺเถน อุปกฺกมิตฺวา อสุจิ โมเจติ) อธิบายว่าในกาลนั้น จงใช้มือ พยายามปล่อยน้ำอสุจิ จริงอยู่ เมื่อทำอย่างนี้ ความที่จิตแน่วแนวก็นั่นแน่เท่านั้น พระอุปัชฌาย์พราหมณ์สอนพระเสยยสกะนั้นอย่างนี้ เหมือนคนโง่สอนคนโง่ สัตว์สอนสัตว์^{๑๓๗} ในสิกขาบทนั้นพึงทราบวินิจฉัยว่า เจตนาปล่อยน้ำอสุจิมียอยู่ เหตุนั้น การปล่อยน้ำอสุจินั้นจึงชื่อว่า มีเจตนา สัตว์เจตนาชื่อว่า สัตว์เจตนา อีกนัยหนึ่ง ความจงใจปล่อยน้ำอสุจิมียอยู่ เหตุนั้น การปล่อยน้ำอสุจิจึงชื่อว่า สัตว์เจตนา เพราะการปล่อยน้ำอสุจิที่มีความจงใจของภิกษุใดมีอยู่ ภิกษุนั้นรู้อยู่ คือ รู้สีกตัว และการปล่อย น้ำอสุจิของภิกษุนั้น เป็นการจงใจ คือ ฝ่าฝืนล่วงละเมิด ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “รู้อยู่ รู้ดีอยู่ จงใจ ฝ่าฝืน” (ขานนโต สยขานนโต เจจจ อภิวิตฺตฺวา วิตฺติกโม) คำว่า รู้อยู่ (ขานนโต) อธิบายว่า รู้ดีว่า เรากำลังพยายาม คำว่า รู้ดีอยู่ (สยขานนโต) ได้แก่ รู้สีกตัวว่า กำลังปล่อยน้ำอสุจิ อธิบายว่า รู้พร้อมกับอาการที่พยายามและความรู้นั้น คำว่า จงใจ (เจจจ) ได้แก่ ตั้งใจ คือ ใฝ่ใจ ด้วยเจตนาคือความยินดีที่จะปล่อย คำว่า ฝ่าฝืน (อภิวิตฺตฺวา) อธิบายว่า ย่ำย้อยด้วยความพยายาม ส่งจิตที่ปราศจากความรังเกียจไป คำว่า ล่วงละเมิด (วิตฺติกโม) อธิบายว่า ความล่วงละเมิดของภิกษุผู้ประพฤติดังนี้ เป็นความถึงความสุดหยอดแห่งศัพทว่า สยเจตนา^{๑๓๘}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะพยายามหลังน้ำกามออกด้วยจิตประสงค์จะให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาติเสส เว้นไว้แต่หลับฝัน^{๑๓๙}

^{๑๓๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๓๖} วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๓๔/๒๕๑.

^{๑๓๗} บางมติแปลว่า เหมือนคนโง่สอนคนโง่ “ยถา ตํ พาลํ พาลํ มโค มคํ”.

^{๑๓๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๓๗/๔.

^{๑๓๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

๒) พระบัญญัติว่า ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับ มาตุคาม คือ จับมือ จับข้อมหรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาติเสส^{๑๔๐}

๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ถูกราคะครอบงำ (โอดินโณ) อธิบายว่า ผู้ถูกราคะที่เกิดขึ้นภายใน ครอบงำ เหมือนสัตว์ที่ถูกยักษ์เป็นต้นครอบงำ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อไม่พิจารณาให้ดี กำหนดในฐานะที่ควร กำหนด ชื่อว่าหยั่งลงความกำหนดเสียเอง เหมือนสัตว์ไม่พิจารณาให้ดีแล้วตกหลุม เป็นต้น เพราะว่า คำนี้ เป็นชื่อของภิกษุผู้พรั่งพร้อมด้วยราคะ โดยประการทั้ง ๒ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ผู้กำหนด มีความเพ่ง มีจิตปฏิพัทธ์ ชื่อว่า ถูกราคะครอบงำ คำว่า มีความยินดี (สารถโต) ได้แก่ ผู้กำหนดยิ่งนัก ด้วยความกำหนด ในการเคล้าคลึงทางกาย คำว่า เพ่งเล็ง (อเปกฺขวา) ได้แก่ ผู้มีความเพ่งด้วยมุ่งจะ เคล้าคลึงทางกาย คำว่า มีจิตรักใคร่ (ปฏิพฺพทจิตโต) ได้แก่ ผู้มีจิตผูกพันในวัตถุด้วยความกำหนดใน การเคล้าคลึง ทางกาย คำว่า แปรปรวน (วิปริณฺเตน) ได้แก่ จิตที่ละปกติ กล่าวคือภวังคสันตติที่ บริสุทธิ์ เป็นไปโดยประการอื่นหรือแปรปรวนไปผิดรูป ได้แก่ เปลี่ยนไปจนผิดรูป อธิบายว่า จิตเปลี่ยน ไปแล้วอย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปยอมผิดรูป คำว่า เกิดในวันนั้น (ตทหฺขชาติ) ได้แก่ เด็กหญิงที่เกิดใน วันนั้น คือ เพิ่งเกิดมีสืเนื่องยังสด ต้องอาบัติสังฆาติเสส เพราะการเคล้าคลึงกายกับเด็กหญิงเห็นปานนี้ ต้องอาบัติปาราชิก เพราะล่วงละเมิดเมถุน และต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะยินดีการนั่งในที่ลับ คำว่า ถูกต้อง (กายสํสัคคํ สมาปชฺเชยฺย) อธิบายว่า ถึงการสัมผัสกายมีการจับมือเป็นต้น คือ ความเคล้าคลึง ทางกาย เพราะกายสัมผัสคะของภิกษุผู้เคล้าคลึงทางกายนี้ โดยใจความเป็นอหังการ คือ ความ ประพฤติกล้าแดนความสำรวมด้วยความกำหนด ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “กล่าวถึงความประพฤติ ล่วงเกิน”^{๑๔๑}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะรู้ว่า เป็นหญิง พยายามสัมผัสหญิงมนุษย์ ด้วยความกำหนด ที่เกิด จากการเคล้าคลึงกาย ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๔๒}

๓) พระบัญญัติว่า ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พุดเกี้ยว มาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพุดเกี้ยวหญิงสาว เป็นสังฆาติเสส^{๑๔๓}

๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า พุดเกี้ยว (โอภาเสยฺย) อธิบายว่า พุดเคาะ คือ พุดคำพาดพิง อสั ทธรรมต่าง ๆ นานา เพราะชื่อว่า การพุดเคาะของภิกษุผู้พุดเคาะอย่างนี้ โดยใจความเป็นอหังการ คือ

^{๑๔๐} วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๙๓.

^{๑๔๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๗๑/๒๔.

^{๑๔๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๔๓} วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๘๔/๓๑๖.

ความประพุดติ ล่วงขอบเขตความสำรวมด้วยอำนาจระคะ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เรียกความประพุดติล่วงเกิน ว่าพุดเกี้ยว” อธิบายว่า เหมือนชายหนุ่มพุด เคาะหญิงสาว คำว่า ทวารทั้งสอง (ทวารมคฺเค) ได้แก่ ทวารหนักและทวารเบา คำว่า พุดชมเชย (โถเมติ) อธิบายว่าพุดว่า “เธอเพียบพร้อมด้วยลักษณะของสตรี คือ ลักษณะที่สวยงาม” อาบัติยังไม่ถึงที่สุดก่อนพุดว่า “ทวารหนักและทวารเบาของเธอเป็นเช่นนี้ เธอเพียบพร้อมด้วยลักษณะของสตรี คือ ลักษณะที่สวยงามเช่นนี้นั้น” อาบัติจึงถึงที่สุดต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๔๔}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ประการมรรค หรือพาดพิงเมณฺธรรม กะหญิงมนุษย์ที่พึงเข้าใจ ให้รู้แจ้งด้วยความกำหนดที่พุดเกี้ยวหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๔๕}

๔) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมณฺธรวา น้อยหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพุดติพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้นการบำเรอนี้ของหญิง นั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด เป็นสังฆาติเสส^{๑๔๖}

๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า คำว่า การบำเรอความใคร่ของตน (อตฺตกามปริจฺจริยา) อธิบายว่าที่ชื่อว่า กามปริจฺจริยา ได้แก่ การบำเรอด้วยกามคือเมณฺฑ ที่ชื่อว่าอตฺตกามปริจฺจริยา ได้แก่ การบำเรอด้วยกามเพื่อประโยชน์ตน อีกอย่างหนึ่ง การบำเรอที่ตนใคร่ คือ ประราธนา เหตุนี้ จึงชื่อว่า อตฺตกามา อธิบายว่า ที่ภิกษุปรารถนาด้วยความกำหนดในเมณฺธเอง การบำเรอนั้นด้วย ตนใคร่ด้วย เหตุนี้ จึงชื่อว่า อตฺตกามปริจฺจริยา เพื่อการบำเรอความใคร่ของตนนั้น คำว่า กล่าวสรรเสริญ (วณฺณิ ภาเสยฺย) อธิบายว่า ประกาศคุณคืออานิสงส์ มีอธิบายว่า ความประสงค์และการบำเรอ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “ความใคร่ของตน เหตุของตน ความประสงค์ของตน การบำเรอของตน”^{๑๔๗}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า กล่าวสรรเสริญเพื่อให้บำเรอกามแก่ตนเองแล้วอ่อนนวลเมณฺฑกะสตรี เพราะความกำหนดในเมณฺธธรรม ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๔๘}

^{๑๔๔} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๘๕/๔๒.

^{๑๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๑/๓๐๐.

^{๑๔๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๙๑/๔๘.

^{๑๔๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

๕) พระบัญญัติว่าก็ ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสือ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รักเป็นสังฆาติเสส^{๑๔๙}

๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ชักสือให้อยู่ร่วมกัน (สยจริตตํ สมาปชเชย) ได้แก่ ถึงภาวะคือการชักสือ เพราะว่า ภิกษุผู้ถึงภาวะชักสือถูกใครๆ ส่งไป จำเป็นต้องไปในที่บางแห่ง หญิงและชายที่ท่านประสงค์เอาในสิกขาบทนี้ ตามบาลีว่า “ของชายแก่หญิง” เป็นต้นข้างหน้า เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “ภิกษุที่หญิงส่งไปหาชาย หรือผู้ที่ชายส่งไปหาหญิง” เมื่อจะแสดงประโยชน์ คือ ความประสงค์ ความต้องการ อธิยาศัย ความพอใจ ความชอบใจของชายและหญิงเหล่านั้นที่ภิกษุบอก ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อให้เป็นภรรยา หรือเป็นชู้รัก” (ชายตตเน วา ชารตตเน วา)^{๑๕๐}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะรับข่าวสารของสตรีและบุรุษ พิจารณาแล้ว นำไปส่ง นำกลับมาต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๑๕๑}

๖) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใด ชัดเคื่อง มีโทษะ ไม่แฉ่มขึ้น ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายว่า ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตามอธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องไม่มีมูล และภิกษุยอมรับผิด เป็นสังฆาติเสส^{๑๕๒}

๖) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เพราะไม่พอใจนั้น (ตาย จ อนตตมนตาย) อธิบายว่า เพราะความเป็นผู้ไม่เบิกบานใจ เป็นเหตุให้ตรัสเรียกภิกษุนั้นว่า “ไม่พอใจ” คำว่า และเพราะไม่ชอบใจนั้น (ตาย จ อนภิรทฐิยา) อธิบายว่า เพราะความไม่ยินดีอย่างยิ่งเป็นเหตุให้ ตรัสเรียกภิกษุนั้นว่า “ผู้ไม่ชอบใจ” ด้วยบททั้งสองนี้ทรงแสดงว่า เป็นเวทนาขันธ คำว่า อาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล (อมูลเกน ปาราชิกเกน) นี้พึงทราบวินิจฉัยว่า อาบัติปาราชิกนั้น ไม่มีมูล ฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่มีมูล การที่อาบัติปาราชิกไม่มีมูล ท่านประสงค์ด้วยอำนาจโจทก์ ไม่ใช่ด้วยอำนาจจำเลย ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “ที่ชื่อว่าไม่มีมูล คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง ไม่ได้รังเกียจ” คำว่า นึกสงสัยเป็นต้น อธิบายว่า อาบัติปาราชิก ที่โจทก์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง ไม่ได้นึกสงสัยในบุคคลผู้เป็นจำเลย นี้ชื่อว่าไม่มีมูล เพราะไม่มีมูล กล่าวคือการได้เห็น ได้ฟัง

^{๑๔๙} วิ.มท. (ไทย) ๑/๒๙๙/๓๔๒.

^{๑๕๐} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๐๑/๕๓.

^{๑๕๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๕๒} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๘๕/๔๑๙.

และนึกสงสัยเหล่านี้ จำเลยนั้นจะต้องอาบัติปาราชิก หรือไม่ก็ตาม การที่จำเลยต้องหรือไม่ต้องนี้ ไม่เป็นประมาณในสิกขาบทนี้^{๑๕๓}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะประสงค์จะให้เคลื่อน จิงโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ด้วยอันติมัตถุที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๕๔}

๗) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใด ชัดเคื่อง มีโทษะ ไม่แช่มชื่น อ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์^{๑๕๕} เรื่องอื่นเป็นเลศใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิก โดยมุ่งหมายว่า ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใด ผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นอธิกรณ์เรื่องอื่น อ้างเอาบางส่วนเป็นเลศ และภิกษุยอมรับผิดชอบ เป็นสังฆาทิเสส^{๑๕๖}

๗) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า ท่านจึงกล่าวว่า “ภิกษุผู้โจทก์ ได้เห็นภิกษุผู้เป็นวรรณะกษัตริย์” เป็นต้น คำว่า เห็นภิกษุผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ (ขตติโย ทิฏฐโฐ โหติ) อธิบายว่า บุคคลอื่นจะเป็นใครก็ตามมีเชื้อชาติเป็นกษัตริย์ เป็นผู้ที่โจทก์นี้ได้เห็นแล้ว คำว่า ต้องอาบัติปาราชิก (ปาราชิกิ ธมมํ อชฌาปชชนโต) อธิบายว่า ต้องอาบัติตัวใดตัวหนึ่งในจำนวนอาบัติ ปาราชิกมีเมถุนธรรมเป็นต้น^{๑๕๗}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ประสงค์จะให้เคลื่อน จิงอ้างเลศโจทก์ภิกษุรูปอื่นที่พึงอยู่ด้วยอันติมัตถุที่ไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๕๘}

(๓) นิสสัคคียปาจิตติย

๓) นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ คืออาบัติที่ต้องสลละสิ่งของว่าด้วยเรื่องจีวร ไหม บาตร อย่างละ ๑๐ ข้อ แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ ได้อธิบายพระวินัยปิฎกและอรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมไว้ประมาณ ๑๒ ข้อคือ

^{๑๕๓} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๘๕-๓๘๖/๙๖.

^{๑๕๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๑๕๕} เรื่องที่สงฆ์จะต้องจัดต้องทำให้เรียบร้อย, คดีความ ปัญหา หรือกิจธุระของสงฆ์.

^{๑๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๒/๔๓๒.

^{๑๕๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๙๕/๑๑๘.

^{๑๕๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

๑) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย^{๑๕๙}
 สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^{๑๖๐}

๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบาย
 แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า จีวรที่ชื่อว่าอดิเรกจีวร เพราะไม่นับเข้าในจีวรที่อธิษฐานและวิกัปไว้
 เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอดิเรกจีวร เหตุฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า จีวรที่ไม่ได้อธิษฐานและไม่ได้วิกัปไว้ คำว่า
 จีวร ๖ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง (ฉนฺน จีวรํ อญฺญตรํ) อธิบายว่า ผ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง บรรดาผ้า ๖
 ชนิดเหล่านี้ ได้แก่ ๑. ผ้าเปลือกไม้ ๒. ผ้าฝ้าย ๓. ผ้าไหม ๔. ผ้าขนสัตว์ ๕. ผ้าปาน ๖. ผ้าผสมกัน
 ท่านกล่าวว่า มีขนาดพอที่จะทำวิกัปไว้เป็นอย่างต่ำ (วิกปฺปนุคฺ ปจฺฉิมิ) ขนาดแห่งจีวรนั้น ยาว ๒ คืบ
 กว้าง ๑ คืบ ในขนาดแห่งจีวรนั้น มีพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้วิกัป จีวรมีขนาดยาว ๘
 นิ้ว กว้าง ๔ นิ้ว โดยนี้สุดเป็นอย่างต่ำ^{๑๖๑} คำว่า ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย
 (ต่อ อติกกมยโต นิสสัคคีย ปาจิตติย)^{๑๖๒}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
 สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่ทำการวิกัปอธิษฐานกาลจีวร ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป ต้องนิสสัค
 คีย^{๑๖๓}

๒) พระบัญญัติว่า เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อภิกษุเฒ่าแล้ว ถ้าภิกษุอยู่
 ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย^{๑๖๔}

๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบาย
 แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว (นิฏฺฐิตจิวรสฺมี ภิกฺขุนา) นี้ ย่อถ้อยเอา
 เนื้อความเหมือนในสิกขาบทก่อน พึงทราบเนื้อความแห่งตติยาวิภัติ ด้วยอำนาจฉนฺนวิภัติว่า นิฏฺฐิต
 จิวรสฺมี ภิกฺขุโน (เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว) เพราะว่า ด้วยอำนาจตติยาวิภัติเนื้ออธิบายว่าภิกษุต้อง
 ทำกิจชื่อนี้ ย่อมไม่มี แต่ด้วยอำนาจฉนฺนวิภัติ เนื้อความอย่างนี้ว่า เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จและเมื่อภิกษุ
 เฒ่า ถ้าภิกษุมีปิลิโพธขาด อย่างนี้ พึงอยู่ปราศจากไตรจีวรสิ้นราตรีหนึ่ง ก็ควร คำว่า ไตรจีวร
 (ติจิวเรน) ได้แก่ บรรดาจีวร ๓ ผืนที่อธิษฐานไว้ ผืนใดผืนหนึ่ง จจริงอยู่ ภิกษุแม้อยู่ปราศจากจีวรผืน

^{๑๕๙} ที่แปลว่า “ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย” นี้เป็นไปตามนัยอธิบายแห่งอรรถกถาว่า “นิสสัคคีย ปา
 จิตติย, ตณฺจ จีวรํ นิสสัคคียํ โหติ, ปาจิตติยาปตฺติ จสฺส โหติ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย คือจีวรเป็นนิสสัคคียต้อง
 สละ ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาจิตติย”; วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๖๒-๔๖๓/๑๔๒, กงฺขา.อ. (บาลี) ๑๘๖.

^{๑๖๐} วิ.มท. (ไทย) ๒/๔๖๐/๒.

^{๑๖๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๘/๒๓๐

^{๑๖๒} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๖๒-๔๖๓/๑๗๓.

^{๑๖๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๖๔} วิ.มท. (ไทย) ๒/๔๗๒/๑๐.

เดียว ก็เชื่อว่าผู้อยู่ปราศจากไตรจีวร เพราะการอยู่ปราศจากไตรจีวรสำเร็จได้ด้วยความเนื่องถึงกัน เหตุ
นั้น ในบทภาชนะแห่งค่านั้น ท่านจึงกล่าวว่า จากสังฆาฏิ (สงฆาฎิยา วา) เป็นต้น คำว่า อยู่ปราศจาก
(วิปปเสยย) อธิบายว่า พึงอยู่ปราศจาก^{๑๖๕}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ไตรจีวรที่อธิฐานแล้ว เว้นไว้แต่ได้รับสมมติจากภิกษุ ให้ล่วงเลยไปเพียง
วันเดียวเป็นนิสสัคคีย์ เว้นไว้แต่เป็นสมยจีวร^{๑๖๖}

๓) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซัก ให้ย้อม หรือให้ทุบจีวร
แก่ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย^{๑๖๗}

๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย
แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า จีวรที่ภิกษุณีซักแล้วเป็นนิสสัคคีย์ (โธตฺ นิสฺสคฺคิย) นี้ พึงทราบ
วินิจจยว่า ภิกษุณีที่ภิกษุสั่งอย่างนี้ จึงจัดแจงเตาไฟ ขนฟืน ก่อไฟ ตักน้ำมาเพื่อต้องการซัก ภิกษุต้อง
อาบัติทุกกฏทุกความพยายามของภิกษุณี ตลอดเวลาที่เธอยกจีวรขึ้นซัก จีวรนั้น พอเมื่อซักแล้วยกขึ้น
เป็นนิสสัคคีย์ ถ้าภิกษุณีเข้าใจว่า ยังซักไม่สะอาด จึงเทน้ำราด หรือซักเสียใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏทุก
ความพยายาม ตลอดเวลาที่มีการซักยังไม่สำเร็จ ในการย้อม และการทุบก็มีนัยนี้ ภิกษุณีเทน้ำย้อมลง
ไปในรางสำหรับย้อมแล้วย้อมเพียงครั้งเดียว ทำกิจ อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน แต่การจะเทน้ำย้อมเป็นต้น
นั้น เพื่อประโยชน์แก่ การย้อม หรือ ภายหลังกลับย้อมใหม่ ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏทุกความพยายามใน
ที่ทั้งปวง แม้ในการทุบก็พึงทราบความพยายามอย่างนี้^{๑๖๘}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย้อม และทุบจีวรแก่นั้นได้^{๑๖๙}

๔) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดรับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคีย
ปาจิตติย^{๑๗๐}

๔) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย
แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เพราะได้มา (ปฏิลลาภาน) ได้แก่ เพราะรับเอา ก็ในการรับเอานั้น พึง
ทราบวินิจจยว่า ภิกษุณีให้ไว้ที่มือนักด้วยมือก็ตาม วางไว้แทบเท้าก็ตาม โยนขึ้นข้างบนก็ตาม ถ้า ภิกษุณีนั้น
ยินดี จีวรนั้นเป็นอันภิกษุณีนับแล้ว ถ้าภิกษุรับเอาจีวรที่ภิกษุฝากไปไว้ในมือ สิกขมานา สามเณร

^{๑๖๕} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๗๕-๔๗๖/๑๘๙.

^{๑๖๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๖๗} วิ.มท. (ไทย) ๒/๕๐๔/๒๗.

^{๑๖๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๐๕/๒๐๑.

^{๑๖๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๗๐} วิ.มท. (ไทย) ๒/๕๑๖/๔๑.

สามเณรี อุบาสกและอุบาสิกาเป็นต้น ไม่ต้องอาบัติ บริษัททั้ง ๔ นำจีวรและผ้าที่ย้อมด้วยสีต่าง ๆ มาวางไว้แทบเท้าของภิกษุผู้กล่าวธรรมกถา ยืนอยู่ในอุปัชฌายหรือละอุปัชฌายแล้วโยนไปให้ บรรดาจีวรเหล่านั้น จีวรใดเป็นของพวกภิกษุณี ภิกษุ ผู้รับจีวรนั้น ต้องอาบัติแน่ นอกจากแลกเปลี่ยนกัน^{๑๗๑}

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ไม่ควรให้มูลค่าใดๆ แก่ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติท่านกล่าวว่าเป็นนิสสัคคีย์เมื่อรับจีวรคืน^{๑๗๒}

๕) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดออกปากขोजีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคีย์ปาจิตตีย์^{๑๗๓}

๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า ในอรรถกถาทั้งหลายท่านแก้ไว้ว่า ตามปกติ จะขोजีวรแม้มากในที่แห่งญาติและคนปวราณา ก็ควร เพราะเหตุที่ถูกโจรชิงเอาไป ขอแต่พอประมาณ ย่อมควร คำนั้นไม่สมกับบาลี เพราะสิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้เพราะเรื่องการออกปากขอเพื่อประโยชน์ แก่คนอื่นเท่านั้น ฉะนั้น ในสิกขาบทนี้ ท่านจึงไม่กล่าวว่า เพื่อประโยชน์แก่คนอื่น^{๑๗๔}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ท่านกล่าวว่า เป็นนิสสัคคีย์แก่ภิกษุณั้ที่ร้องขोजีวรกะผู้ที่มีได้ปวราณาและมีใช่ญาติ เว้นไว้แต่เป็นสมัยจีวร^{๑๗๕}

๖) พระบัญญัติว่า ก็ คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร เจาะจงภิกษุว่า เราจะซื้อจีวรด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้แล้ว นิมนต์ภิกษุซื้อนี้ให้ครองจีวร ถ้าภิกษุณั้ซึ่งเขาไม่ได้ปวราณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนดชนิดจีวรในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ เพราะต้องการจีวรดีว่า ดีละ ท่านจงซื้อจีวรเช่นนั้นเช่นนี้ด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้แล้วให้อาตมาครองเถิด ” ต้องอาบัตินิสสัคคีย์ปาจิตตีย์^{๑๗๖}

๖) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่าคำว่า ทรัพย์เป็นค่าจีวร (จีวรเจตาปนนิ) ได้แก่ มูลค่าจีวร เพราะมูลค่าจีวรนั้น เป็นทรัพย์ มีเงินเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เงิน” (หิรณญ์ วา) เป็นต้น คำว่า ตระเตรียม (อุปกุขมฺ โหติ) อธิบายว่า ทรัพย์ที่เขาตระเตรียมไว้ คือ ที่เขาเก็บรวบรวมไว้ เพราะด้วย

^{๑๗๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๑๒/๒๐๗.

^{๑๗๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๗๓} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๕๐๙/๓๔.

^{๑๗๔} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๒๖/๒๑๔.

^{๑๗๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๗๖} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๕๒๘/๕๒.

คำว่า “เงิน” เป็นต้น เป็นอันท่านแสดงว่ามูลค่าจิวรนั้นเป็น ทรัพย์ที่คหบดีเตรียมไว้แล้ว ฉะนั้น จึงไม่ยกบทว่า ตระเตรียม ขึ้นแสดงไว้แล้ว กล่าวบทภาชนะแยกไว้ ท่านหมายถึงทรัพย์ที่เขา ตระเตรียมไว้ จึงกล่าวว่า นี่ (อิมินา) เป็นต้น ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ด้วยทรัพย์ที่เขาจัดไว้เฉพาะ มูลค่าจิวรที่คหบดีเตรียม คือ เก็บรวบรวมไว้ ชื่อว่าทรัพย์ที่เขาจัดหาไว้โดยเฉพาะ คำว่า ให้ครอง (อจฺญาเทศสามี) นี้ เป็นสำนวน มีอธิบายว่า เราจักให้แก่ภิกษุชื่อนี้ เหตุนั้น ในบทภาชนะแห่งคำนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เราจักให้^{๑๗๗}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามีเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุจะรับเอง ใช้ให้ผู้อื่นรับ หรือยินดีเงิน ทอง หรือมาสก เป็นนิสสัค คีย์^{๑๗๘}

๗) พระบัญญัติว่า ก็ คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ๒ คน ตระเตรียม ทรัพย์เป็นค่าจิวรคนละผืน เจาะจงภิกษุว่า พวกเราจะซื้อจิวรคนละผืนด้วยทรัพย์เป็นค่าจิวรคนละผืน นี้แล้วนิมนต์ภิกษุชื่อนี้ให้ครองจิวรหลายผืน ถ้าภิกษุนั้นซึ่งพวกเขาไม่ได้พิจารณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนด ชนิดจิวรในที่ที่เขาเตรียมจิวรไว้ เพราะต้องการจิวรดีว่า ดีละ ท่านทั้งสองจึงรวมกันซื้อจิวรเช่นนั้น เช่นนี้ ด้วยทรัพย์เป็นค่าจิวรคนละผืนนี้ แล้วนิมนต์อาตมาให้ครองเถิด ต้องอาบัตินิสสัคคีย ปาจิตติย^{๑๗๙}

๗) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า ในสิกขาบทที่ ๒ กระทำแก่คน ๒ คน นี่คือความต่างกัน ในสิกขาบทเหล่านี้ คำที่เหลือทั้งหมดเหมือนกับสิกขาบทที่ ๑ และพึงทราบว่าเป็นอาบัติแม้แก่ภิกษุผู้กระทำความ เบียดเบียนแก่คนหลายคนถือเอา เหมือนที่ทำแก่คน ๒ คน^{๑๘๐}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามีเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุจะแลกเปลี่ยนสิ่งของ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ที่เป็นกับปิยะแม้กับ สิ่งที่เป็นกับปิยะ เป็นนิสสัคคีย์ ยกเว้นที่เป็นสพฺพธรรมิกกัน^{๑๘๑}

๘) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดทรงอธิเรกบาตร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย^{๑๘๒}

๘) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า บรรดาบาตร ๙ ชนิดนั้น บาตร ๒ ชนิด ไม่จัดว่าเป็นบาตร คือ บาตร

^{๑๗๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๒๘-๕๒๙/๒๑๖.

^{๑๗๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๗๙} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๕๓๓/๕๘.

^{๑๘๐} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๓๒/๒๑๘.

^{๑๘๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๘๒} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๕๙๙/๑๒๓.

ขนาดใหญ่ อย่างใหญ่และบาตรขนาดเล็กอย่างเล็ก สมดังที่ท่านกล่าวหมายเอาบาตร ๒ ชนิดนี้ว่า บาตรที่ใหญ่กว่านั้นไม่ใช่บาตร ที่เล็กกว่านั้น ก็ไม่ใช่บาตร บรรดาบาตร ๒ ชนิดนี้ บาตรขนาดใหญ่ อย่างใหญ่ ท่านกล่าวว่า บาตรขนาดใหญ่กว่านั้น ไม่ใช่บาตร เพราะใหญ่กว่าขนาดใหญ่ บาตรขนาดเล็กกว่านั้น “บาตรที่ย่อมกว่านั้น ไม่ใช่บาตร” เพราะเล็กกว่าขนาดเล็ก ฉะนั้น บาตรเหล่านี้ ฟังใช้ สอยอย่างภาชนะ ไม่ควรอธิษฐาน ไม่ควรวิกัป ส่วนบาตร ๗ ชนิดนอกนี้ ฟังอธิษฐานหรือวิกัปไว้ใช้สอย เมื่อภิกษุไม่ทำอย่างนี้ ปล่อยบาตรนั้นให้ล่วง ๑๐ วันไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ คือ เมื่อภิกษุให้ บาตรทั้ง ๗ ชนิดนั้นล่วงกาลมี ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่งไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์^{๑๘๓}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่ทำการวิกัปและอธิษฐานบาตรที่ได้ขนาดพอดี ให้ล่วงเลย ๑๐ วัน ไป บาตรเป็นนิสสัคคีย^{๑๘๔}

๙) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดมีบาตรที่มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง^{๑๘๕} ขอบาตร ใหม่ใบอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ ภิกษุนั้นพึงสละบาตรใบนั้นในภิกษุบริษัท บาตรใบสุดท้ายอัน ภิกษุบริษัทนั้นพึงมอบให้ภิกษุนั้นด้วยสั่งว่า ภิกษุ บาตรนี้เป็นของเธอ ฟังใช้จนกว่าจะแตก นี่เป็นการ ทำที่สมควรในเรื่องนั้น^{๑๘๖}

๙) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบาย แก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่าในคำว่า มีรอยต่อหย่อนกว่า ๕ แห่ง (อุณปัญจพันธเนน) นี้ ฟังทราบ วินิจฉัยว่า บาตรนั้นมีรอยต่อหย่อนไป ๕ แห่ง เหตุนั้น จึงชื่อว่า อุณปัญจพันธเนน อธิบายว่า บาตรนั้นมี รอยต่อไม่ครบ ๕ แห่ง มีบาตรที่มีรอยต่อหย่อน ๕ แห่งนั้น แม้บาตรที่ไม่มีรอยต่อจะมีรอยต่อครบ ๕ แห่งไม่ได้ เพราะไม่มีโดยสิ้นเชิง ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “บาตรไม่มีรอยต่อ” เป็นต้น และเพราะท่าน กล่าวไว้ว่า “มีรอยต่อหย่อนกว่า ๕ แห่ง” ภิกษุใดมีบาตรมีรอยต่อ ๕ แห่ง บาตรนั้นของภิกษุนั้น ไม่ จัดเป็นบาตร ฉะนั้น จะขอบาตรอื่นก็ควร ขึ้นชื่อว่ารอยต่อนี้ เพราะเมื่อมีโอกาสที่จะเป็นรอยต่อจึงมีได้ เมื่อไม่มีโอกาสมิได้ ฉะนั้น เพื่อจะแสดงลักษณะแห่งรอยต่อนั้นจึงกล่าวว่า “ชื่อว่าไม่มีรอยต่อ” (อพนฺธโนกาโส นาม) เป็นต้น^{๑๘๗}

^{๑๘๓} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๐๒/๒๖๓.

^{๑๘๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๘๕} อุณปัญจพันธเนน มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง คือบาตรร้าวแล้วใช้เหล็กเจาะบาตรแล้วเอาเชือก ด้าย หรือลวดเย็บผูกแล้วอุดด้วยดีบุกหรือยาง; วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๑๒-๓/๒๑๑.

^{๑๘๖} วิ.มท. (ไทย) ๒/๖๑๒/๑๓๐.

^{๑๘๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๑๒-๖๑๓/๒๖๗.

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า อนึ่ง เมื่อมีบาตรที่หย่อนกว่าเครื่องผูก ๕ ชนิด ภิกษุร้องขอบาตรใหม่ใบอื่น ภิกษุนั้นต้องนิสสัคคีย์^{๑๘๘}

๑๐) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุเองแล้วโกรธ ไม่พอใจ จึงเอามาหรือใช้ให้จึงเอามา ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์^{๑๘๙}

๑๐) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า คำว่า จึงเอาคืน (อจฺฉินฺทิตฺถิ) อธิบายว่า ได้ถือเอาโดยผลการ แต่เพราะถือเอาด้วยความเข้าใจว่าเป็นของตน เธอจึงไม่ต้องอาบัติปาราชิก เพราะเธอทำให้ลำบากแล้วจึงถือเอา พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติอาบัติไว้ คำว่า ยื้อแย่งเอามาด้วยตนเอง จีวรนั้นเป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ (สยํ อจฺฉินฺทิตฺถิ, นิสสัคคียํ ปาจิตตีย์) อธิบายว่า ภิกษุผู้ชิงเอาจีวรผืนเดียว หรือหลายผืนที่เนื่องกันเป็นอันเดียว ต้องอาบัติตัวเดียว เมื่อภิกษุชิงเอาจีวรหลายผืนที่ไม่เนื่องกันเป็นอันเดียว ตั้งอยู่เป็นแผนกๆ และเมื่อใช้ผู้อื่นนำมา โดยสั่งอย่างนี้ว่า “จงนำสังฆาฏิ จงนำอุตตราสงค์มา” ต้องอาบัติหลายตัวตามจำนวนวัตถุ เมื่อกล่าวว่า “จงนำเอาจีวรทุกผืนที่เราให้แล้วคืนมา” ก็ต้องอาบัติมากขึ้น เพราะคำพูดคำเดียวเท่านั้น^{๑๙๐}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุรูปอื่นแล้วแย่งชิงจีวรนั้นกลับมาอีก หรือแม้จะใช้ให้แย่งชิงกลับมาด้วยสำคัญว่าเป็นของตน ก็เป็นนิสสัคคีย์^{๑๙๑}

๑๑) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดออกปากขอด้วยตนเองแล้วใช้ช่างหูกให้ทอจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์^{๑๙๒}

๑๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า คำว่า ใช้ให้ทอ ต้องอาบัติทุกกฏทุกขณะที่พยายาม (วายาเปตฺติ, ปโยเค ปโยเค ทุกกฏ) อธิบายว่า ถ้าช่างหูกไม่มีกระสวยและฟืมเป็นต้น เขาคิดว่า “เราจักนำเอากะสวยและฟืมเป็นต้นเหล่านั้นมาจากป่า” จึงลับมีด และขวาน ตั้งแต่ลับมีดและขวาน เขาทำการงานใดๆ เพื่อต้องการเครื่องอุปกรณ์ หรือเพื่อจะทอจีวร ในการงานทุกอย่างของช่างหูก ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏทุก

^{๑๘๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๘๙} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๓๒/๑๕๓.

^{๑๙๐} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๓๑/๒๘๗.

^{๑๙๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๙๒} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๓๗/๑๕๘.

ประโยค เมื่อช่างทอผ้าด้านยาวได้เพียงครึ่งหนึ่ง และด้านกว้างได้เพียงสองท่อน ต้องอาบัติ
นิสสัคคียปาจิตติย^{๑๙๓}

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุขอตัดายกะผู้ที่มีไข้ปวารณามีไข้ญาติ ใช้ให้เย็บจีวร ต้องนิสสัคคีย
เว้นแต่เป็นญาติ และปวารณาไว้^{๑๙๔}

๑๒) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุได้อยู่ น้อมลาภที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มา
เพื่อตน ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย^{๑๙๕}

๑๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบาย
แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะพยายาม (ปโยเค ทุกกฏ) อธิบายว่า ต้อง
อาบัติทุกกฏในเพราะความพยายามน้อมลาภที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน เมื่อลาภที่เขาน้อมไปนั้น
ถึง มือต้องนิสสัคคียเพราะได้มา ก็ถ้าของนั้นเป็นของที่เขาถวายสงฆ์ จะถือเอาของนั้น ไม่ควร ควร
ถวายแก่สงฆ์เท่านั้น ภิกษุใดกินร่วมกับพวกคนวัด สงฆ์พึงให้ตราคำสั่งของแล้วปรับอาบัติภิกษุนั้น แต่
ภิกษุรู้ว่าวัดผู้มีจีวรเป็นต้นเขาน้อมไปเพื่อถวายสงฆ์ แล้วน้อมเอาวัดผู้มี จีวรเป็นต้นที่เป็นของพวก
สหธรรมิกก็ตาม เป็นของพวกคฤหัสถ์ก็ตาม โดยที่สุดที่เป็นของโยมมารดามาเพื่อตนว่า “ท่านจงให้
วัดผู้มีจีวรเป็นต้นนี้แก่เรา” แล้วถือเอา ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย ภิกษุน้อมไปเพื่อคนอื่นอย่างนี้ว่า
“ท่านจงให้แก่ภิกษุนี้” ต้องอาบัติ สุธธิกาจิตติย^{๑๙๖} ภิกษุน้อมบาตรใบหนึ่งหรือจีวรผืนหนึ่งมาเพื่อ
ตน และอย่างหนึ่งน้อมไป เพื่อคนอื่น ต้องนิสสัคคียและต้องอาบัติสุธธิกาจิตติย^{๑๙๗}

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า อนึ่ง ภิกษุอยู่ น้อมลาภที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้นต้อง
นิสสัคคีย^{๑๙๘}

(๔) อาบัติปาจิตติย

๔) อาบัติปาจิตติย ๙๒ ข้อ แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ ได้อธิบายพระวินัย
ปิฎกและอรรถกถาพระวินัย เพิ่มเติมไว้ประมาณ ๒๓ ข้อคือ

^{๑๙๓} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๓๖-๖๓๘/๒๙๐.

^{๑๙๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๑๙๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๘/๑๘๐.

^{๑๙๖} สุธธิกาจิตติย คือ อาบัติปาจิตติยล้วน; วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔๐/๒๕๕, มี ๙๒ สิกขาบท; วิ.มหา.
(ไทย) ๒/๑-๕๕๑/๑๘๔-๖๒๕.

^{๑๙๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๕๙/๓๐๒.

^{๑๙๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

๑) พระบัญญัติว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้^{๑๙๙}

๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า กล่าวเท็จทั้งที่รู้ (สมปชานมุสา ภาสติ) อธิบายว่า กล่าวเท็จทั้งที่รู้ อยู่ คำว่า นัตถมยแล้วทำให้คลาดเคลื่อน (สงเกตํ กตวา วิสวาเทติ) อธิบายว่า ในเวลาก่อนภัตตาหารเป็นต้น นัตถมยว่า “การได้วาพะจะมีในที่ชื่อนั้น ในกาลชื่อนั้น” แล้วจึงไปก่อนหรือหลังเวลา ที่นัตถมยเอาไว้ กล่าวไว้ว่า “ดูสีท่านผู้เจริญ พวกเดียรธีย์ไม่มา พ่ายแพ้แล้ว” แล้วหลีกไป คำว่า เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้ (สมปชานมุสาวาเท) ได้แก่ ในเพราะการพูดเท็จทั้งที่รู้ตัวแล้วและกำลังรู้ตัว คำว่า ของผู้มุ่งจะกล่าวให้คลาดจากความจริง (วิสวาทนปุเรฆุขารสส) ได้แก่ ผู้พูดมีจิตคิดจะพูดให้คลาดเคลื่อนเป็นเบื้องต้น ที่ชื่อว่าวาจา (วาจา) ได้แก่ เจตนาที่ให้เกิดคำพูดนับเนื่องในมิจฉาวาจา ท่านแสดงเสียงที่เกิดขึ้นด้วยเจตนา นั้น ด้วยคำว่าเสียงที่เปล่งออก (คิรา) คลองแห่งคำพูด ชื่อว่า คำเป็นทาง (พยุปปโถ) จริงอยู่ วาจานั้นแหละเรียกว่าคำเป็นทาง เพราะเป็นทางของคนเหล่าอื่น ผู้ถือเอาเยี่ยงอย่าง^{๒๐๐}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุติเตียนภิกษุ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัว และแม้เพราะนำคำพูดส่อเสียดไปบอกท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐๑}

๒) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดสอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมเป็นบทๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐๒}

๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ที่ชื่อว่า กล่าวเป็นบท คือภิกษุกับอนุปสัมบันเริ่มสวดร่วมกัน จบลงพร้อมกัน (ปทํ นาม เอกโต ปฐฐเปตวา เอกโต โอสสาเปนติ) ฟังทราบวินิจฉัยว่า ภิกษุเมื่อสอนให้ว่าธรรมที่ผูกเป็นคาถา เริ่มว่าทีละบทนี้ว่า “มโนปุพฺพคมฺมา ธมฺมา” พร้อมกับสามเณรแล้วว่าให้จบพร้อมกันทีเดียว แม้ภิกษุผู้สอนให้ว่าอย่างนี้ฟังทราบ ว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ตามจำนวนบท^{๒๐๓}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุให้อนุปสัมบัน ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี กล่าวธรรมคือพระไตรปิฎก ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐๔}

^{๑๙๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒/๑๘๖.

^{๒๐๐} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓/๓๐๗.

^{๒๐๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๐๒} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕/๒๓๔.

^{๒๐๓} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๕/๓๑๖.

^{๒๐๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

๓) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐๕}

๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า นอนร่วมกัน (สหเสยฺย) ได้แก่ การนอนรวมกัน การนอนคือการเหยียดกาย เรียกว่าการนอน ภิกษุทั้งหลายนอนในเสนาสนะใด เสนาสนะนั้นเรียกว่าที่นอน บรรดาที่นอน ๒ อย่างนั้น เพื่อจะแสดงเสนาสนะก่อน ท่านจึงกล่าวว่า ที่นอนมีเครื่องมุง (เสยฺยา นามสพฺพฉนฺนา) เป็นต้น เพื่อจะแสดงการเหยียดกายจึงกล่าวว่า เมื่ออนุปสัมบันนอน ภิกษุก็นอน (อนุปสมฺปนฺเน นิปนฺเน ภิกฺขุ นิปชฺชติ) เป็นต้น อธิบายว่า ภิกษุเข้าไปสู่ที่นอน คือเสนาสนะแล้ว พึงสำเร็จ จัดแจง เตรียมการนอนคือการเหยียดกาย^{๒๐๖}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุอยู่ร่วมกับอนุปสัมบัน (ในที่มิอุปจารเดียว) ตลอด ๓ คืน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ วัน ด้วยการนํ้าการนอนและนํ้าอนุปสัมบันตั้งแต่วันที่ ๔ เป็นต้นไป^{๒๐๗}

๔) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดนอนร่วมกันกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๐๘}

๔) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เข้าไปหาหญิงนั้นถึงที่อยู่ (เยน สา อิตถิ เตนฺอุปสงฺกมิ) อธิบายว่า พระอนุรุทธะฟังคำของพวกชาวบ้านว่า “มีเรือนพักเขาจัดไว้ในที่ชื่อนั้น” จึงเข้าไป คำว่า ประพรมเครื่องหอม (คณฺธคณฺธิ) ศึกษาว่า กลิ่นของหอม มีกฤษณาและกำยาน เป็นต้น ชื่อว่ากลิ่นของหอม หญิงนั้นมีกลิ่นของหอม นั้น เหตุ นั้น เธอจึงชื่อว่าผู้ประพรมของหอม คำว่า เปลื้องผ้าออก (สาฎกํ นิภฺชิปิ ตฺวา) อธิบายว่า หญิงนั้นคิดว่า “ชื่อแม่โฉน เมื่อพระคุณเจ้าเห็นประการอันแปลกนี้เท่านั้น พึงเกิดความกำหนัด” จึงได้ทำอย่างนั้น คำว่า ไม่แลดู (โภกฺชิปิ ตฺวา) คือ มองทอดลง คำว่า ความผิด (อจฺจโย) คือ โทษ คำว่า ดิฉัน .. ได้กระทำ (มํ อจฺจคฺคมา) อธิบายว่า ครอบงำดิฉันเป็นไป คำที่เหลือ พึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้ในสิกขาบทแรก ที่แปลกกัน คือ ในสิกขาบทแรก ต้องอาบัติในวันที่ ๔ ในสิกขาบทนี้ ต้องอาบัติในวันแรก ภิกษุผู้นอนร่วมกับนางยักษ และนางเปรตผู้มีรูปปรากฏ และสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย เฉพาะที่เป็นวัตถุแห่งเมถุนเท่านั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนสัตว์ดิรัจฉานตัวเมียที่เหลือไม่ต้องอาบัติ สมุฏฐานเป็นต้นเช่นเดียว กับสิกขาบทก่อน^{๒๐๙}

^{๒๐๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๙/๒๓๘.

^{๒๐๖} วิ.อ. (ไทย) ๒/๕๑/๓๒๒.

^{๒๐๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๐๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๕๖/๒๔๓.

^{๒๐๙} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๔/๓๒๙.

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุแม้จะสำเร็จการนอนร่วมกับสตรีแม้เพียงคืนเดียว หรือแสดงธรรมมากกว่า ๖ บทแก่สตรี เว้นไว้แต่มีบุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย^{๒๑๐}

๕) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ^{๒๑๑}

๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านแก้ไว้ว่า ในบาลีว่า ที่ชื่อว่า อาบัติชั่วหยาบ ได้แก่ อาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท และอาบัติสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท (ทฎฐุลลา นาม อาปตติ จตตาริ ปาราชิกานิ เตรส จ สังฆาติเสส) นี้ ท่านกล่าวอาบัติปาราชิกไว้เพื่อจะแสดงความหมายของศัพท์ว่า ทฎฐุลล แต่อาบัติสังฆาติเสส ประสงค์ในสิกขาบทนี้^{๒๑๒}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุกล่าวโทษชั่วหยาบแก่อนุปสัมบัน ท่านกล่าวว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นแต่ได้รับสมมติจากภิกษุ^{๒๑๓}

๖) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดขุด หรือใช้ให้ขุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๔}

๖) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า ในคำว่า ภิกษุขุดเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (สยं ขนติ, อาปตติ ปาจิตตียสส) นี้ พึงทราบว่าเป็นอาบัติปาจิตตีย์ทุกครั้งที่ได้ขุด คำว่า ภิกษุขุดครั้งเดียว เขาขุดหลายครั้ง (สกี อาณตโต พหุณปิ ขนติ) อธิบายว่า แม้ถ้าผู้รับสั่งขุดตลอดทั้งวัน ผู้สั่งต้องอาบัติปาจิตตีย์ตัวเดียวเท่านั้น แต่ถ้าผู้รับสั่งเกลี้ยจรั้น ผู้สั่งต้องสั่งบ่อย ๆ ภิกษุผู้สั่งให้เขาขุด ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกครั้ง^{๒๑๕}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดินที่เป็นอภัยปิยะ และทำให้ภูตคามเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๖}

^{๒๑๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๗๙/๒๗๐.

^{๒๑๒} วิ.อ. (ไทย) ๒/๗๘/๓๓๔.

^{๒๑๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๕/๒๗๔.

^{๒๑๕} วิ.อ. (ไทย) ๒/๘๖/๓๓๗.

^{๒๑๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

๗) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดวางไว้ หรือใช้ให้วางไว้ซึ่งเสนาสนะ คือ เตียง ตั่ง ฟูก หรือเก้าอี้ของสงฆ์ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไป ไม่เก็บ หรือไม่ใช่ให้เก็บเสนาสนะนั้น หรือไม่บอกมอบหมายไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๗}

๗) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เก้าอี้ที่เขาถักพื้นสำหรับนั่งภายใน (อนโต สเวฐตฺวา พุทธิ โหติ) อธิบายว่า เก้าอี้ที่ถักให้กว้างทั้งข้างล่างและข้างบน ตรงกลางสอบมีสัณฐานคล้ายบัณเฑาะว์ ทราบว่า คนทั้งหลายทำเก้าอี้ขึ้นหุ้มหนังราชสีห์และเสือโคร่งที่ตรงกลางก็มี ในเสนาสนะนี้ ชื่อว่าหนังที่เป็นอกปิยะ ย่อมไม่มี จริงอยู่ เสนาสนะแม้ที่ทำด้วยทอง ก็ควร ฉะนั้น เสนาสนะนั้นจึงมีค่ามาก คำว่า ภิกษุใช้อุปสมบันให้ลาดไว้เป็นภาระของภิกษุนั้น (อนุปสมปนฺนํ สนฺธราเปติ, ตสฺส ปลิโพโส) อธิบายว่า เป็นภาระ แก่อนุปสมบันผู้ที่ใช้ให้ลาด คำว่า เดินลวงเลททุบาท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (เลททุบาทฺตํ อติกมฺนตสฺส อาปัตติ ปาจิตฺตียสฺส) อธิบายว่า ภิกษุเดินเลยชั่วกัณฐกของบุรุษผู้มีกำลังปานกลางไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๘}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุวางเตียงเป็นต้น ฟูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๑๙}

๘) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดปูหรือใช้ให้ปูที่นอนในวิหารของสงฆ์ เมื่อจะจากไป ไม่เก็บ หรือไม่ใช่ให้เก็บที่นอนนั้น หรือไม่บอกมอบหมายไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๒๐}

๘) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า ในคำว่า ภิกษุนั่งหรือนอน (อภินิสิตติ วา อภินิพชติ วา) นี้ พึงทราบวินิจฉัยว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเหตุเพียงนั่งทับหรือนอนทับ แต่ถ้าทำทั้ง ๒ อย่าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ๒ ตัว เมื่อภิกษุผุดลุกผุดนั่ง หรือผุดลุกผุดนอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกประโยค พึงทราบประเภทแห่งอาบัติทุกกฎในทุกกฎว่า “ในอุปัชฌายะ” เป็นต้น ในคำว่า ภิกษุปูหรือใช้ให้ปูที่นอน เว้นอุปัชฌายะ (อุปัชฌารํ ฐาเปตฺวา เสยฺยํ สนฺธเรติ วา สนฺธราเปติ วา) นี้ และคำอื่นจากคำนี้ เหมือนประเภทแห่งอาบัติปาจิตตีย์ที่ท่านกล่าวไว้ในการทำกิจ ๒ อย่าง คือ เพียงนั่งทับและนอนทับ ในคำว่า ภิกษุนั่งหรือนอนนี้ และในประเภทแห่งประโยค เพราะว่าไม่มีความต้องการด้วยบุคคลผู้เป็นข้าศึกเห็นปานนี้

^{๒๑๗} วิ.มท. (ไทย) ๒/๑๐๙/๒๙๒.

^{๒๑๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑/๓๖๒.

^{๒๑๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๒๐} วิ.มท. (ไทย) ๒/๑๑๕/๒๙๖.

อยู่ในวิหารเดียวกัน หรือในบริเวณ เดียวกัน ฉะนั้น ท่านจึงห้ามการอยู่ของบุคคลผู้เป็นข้าศึกนั้นในที่
ทุกแห่ง^{๒๒๑}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใดวางเครื่องนอนมีฟูกเป็นต้นไว้ในที่พักของสงฆ์ ไม่ทำการขอ
อนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นเดินจากไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๒๒}

๙) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดรู้หรือน้ำมีสิ่งมีชีวิต รด หรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน
ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๒๓}

๙) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสาจารย์ อธิบาย
แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า รู้หรือน้ำมีสิ่งมีชีวิต (ขาน สปปาณก) อธิบายว่า รู้ตามความเป็น
จริงว่า “น้ำนี้มีตัวสัตว์” คำว่า รดหรือใช้ให้รด (สิญเจยย วา สิญจาเปยย วา) อธิบายว่า ภิกษุพึงเอาน้ำ
นั้นรดเองหรือส่งคนอื่นให้รด แต่ในบาลี พึงทราบเนื้อความแห่งคำเช่นนี้ว่า คำว่า “รด” หมายถึง รด
เอง ตามนัยที่เคยกล่าวไว้ในปฐพีขณสิกขาบท^{๒๒๔} นั่นเอง เมื่อภิกษุรดไม่ให้สายน้ำในน้ำนั้นขาด ต้อง
อาบัติเพียงตัวเดียวในหม้อน้ำหม้อเดียวนั้น แต่เมื่อภิกษุรดให้สายน้ำขาด ต้องอาบัติทุกประโยค ภิกษุ
ชักเหมื่องมาให้ตรง น้ำไหลทั้งวัน ก็ต้องอาบัติตัวเดียวเท่านั้น ถ้าภิกษุกันไว้ในที่นั้น ๆ ไขน้ำไปทางอื่น
ก็ต้องอาบัติทุกประโยค ถ้าภิกษุใส่หญ้าที่บรรทุกเต็มเกวียน ลงในน้ำด้วยประโยคหนึ่ง ต้องอาบัติเพียง
ตัวเดียว ใส่หญ้าที่ละเส้นหรือใบไม้ทีละใบ ต้องอาบัติทุกประโยค ในดินเหนียวหรือในวัตถุอื่น ๆ มีไม้
และโคลมัยเป็นต้น ก็เหมือนกัน วิธีทิ้งหญ้าและดินลงในน้ำนี้ ท่านมิได้กล่าวหมายถึงน้ำมาก น้ำใด เมื่อ
เขาทิ้งหญ้าหรือดินลงไป ย่อมเหือดแห้งหรือกลายเป็นน้ำขุ่น ในน้ำใดมีสัตว์ตาย พึงทราบว่า ท่าน
กล่าวหมายถึงน้ำเช่นนั้น^{๒๒๕}

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุรู้ว่า น้ำมีสัตว์มีชีวิตอยู่ยังใช้สอย ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๒๖}

๑๐) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดเหยียบหรือใช้ให้เหยียบจิวรให้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้อง
อาบัติปาจิตตีย์^{๒๒๗}

^{๒๒๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๒๒/๓๗๒.

^{๒๒๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๔๐/๓๑๔.

^{๒๒๔} วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๖/๒๗๖

^{๒๒๕} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๔๐/๓๘๐.

^{๒๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๒๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๗๖/๓๔๔.

๑๐) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า ที่ชื่อว่าจีวร ได้แก่ ผ้าที่ภิกษุอาจนุ่งหรือห่มได้ ในอรรถกถาถามหาปัจจัย เป็น ต้นท่านแก้ไว้อย่างนี้ คำว่า ภิกษุเย็บให้เอง (สยํ สิทฺพตฺติ) นี้ พึงทราบวินิจฉัยว่า ภิกษุกะหรือตัดด้วย ตั้งใจว่า “จักเย็บ” ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ภิกษุผู้เย็บ ต้องอาบัติปาจิตตีย์แต่ละตัว ในเพราะการสอย แต่ ละครั้ง เพราะบาลีว่า “ทุกรอยเข็ม” ถ้าภิกษุไม่ชักเข็มออกทั้งเล่ม แทะเข้าไป ตั้ง ๑๐๐ ครั้ง เพื่อจะ ดันด้ายเนาแล้วชักออก ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพียงตัวเดียว คำว่า ผู้รับคำสั่งครั้งเดียว (สเก อานตฺโต) อธิบายว่า ภิกษุผู้รับสั่งครั้งเดียวว่า “จงเย็บจีวร” คำว่า แต่เย็บมากครั้ง (พหุกมปิ สิทฺพตฺติ) อธิบายว่า ถ้าภิกษุผู้รับสั่งทำการเย็บทั้งหมดให้สิ้นเสร็จลงแล้วจึงให้จีวรสำเร็จ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพียงตัวเดียว ถ้าเธอได้รับคำสั่งว่า “งานที่จะต้องทำในจีวรนี้เป็นภาระของเธอ” แล้วจึงทำ ผู้รับสั่งต้องอาบัติ ปาจิตตีย์ทุกรอยเข็มรอยละ ๑ ตัว ต้องอาบัติปาจิตตีย์หลายตัว เพราะคำพูดคำเดียวของผู้สั่ง ในการ สั่งอย่างพร่ำเพรื่อ ไม่มีคำที่จะต้องกล่าวถึงเลย^{๒๒๘}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่เย็บจีวรให้แก่ภิกษุณีที่มีไข้ญาติ^{๒๒๙}

๑๑) พระบัญญัติว่า ภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม ได้มือเดียว ถ้าฉันเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๓๐}

๑๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า ที่ชื่อว่า ภัตตาหารในที่พักแรม (อาวาสถปิณฺโฑ) ได้แก่ ก้อนข้าวในโรงทาน อธิบายว่า คนสร้างโรงทานมีห้องและหน้ามุขมากมายจัดตั้งเตียงและตั้งไว้ตามสมควรแก่คนเดินทาง คนไข้ หญิงมีครรภ์ และบรรพชิต กันรั้วไว้โดยรอบ จัดเตรียมก้อนข้าวไว้ในโรงทานนั้น เพราะต้องการ บุญ คือ สิ่งของทุกอย่างมีข้าวยาคุ ภัตและเภสัชเป็นต้น เป็นของที่เขาจัดตั้งไว้เพื่อประโยชน์ แก่การให้ ทานพวกคนเดินทางเป็นต้นนั้น^{๒๓๑}

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุผู้มุ่งหวังความขัดเคือง จึงให้ภิกษุผู้ฉันเสร็จแล้วปวารณา (ห้ามภัต) ส่วนเมื่อภิกษุฉันโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๓๒}

^{๒๒๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๖/๔๐๙.

^{๒๒๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๐๓/๓๖๖.

^{๒๓๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๐๓/๔๑๘.

^{๒๓๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

๑๒) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตติย^{๒๓๓}

๑๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ในเวลาวิกาล (วิกาล) ได้แก่ ในเมื่อกาลผ่านไปแล้ว กาลแห่งโภชนะของภิกษุทั้งหลายท่านประสงค์เอาว่ากาล กาลแห่งโภชนะนั้นโดยกำหนดอย่างต่ำที่สุด คือ เวลาเที่ยงวัน อธิบายว่า เมื่อเวลาเที่ยงวันนั้นล่วงเลยไปแล้ว เหตุนั้น ในบทาขนะแห่งบทนั้น ท่านพระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า “เมื่อกาลเที่ยงวันล่วงไปแล้วจนถึงอรุณขึ้นชื่อว่าวิกาล” เวลาเที่ยงตรงก็สงเคราะห์เข้าเป็นกาล จำเดิมแต่เวลาเที่ยงตรงไป ภิกษุไม่อาจจะเคี้ยวหรือฉันได้ (แต่) ยังอาจรับดื่มได้ แต่ว่าภิกษุผู้มีความรังเกียจไม่พึงทำ และเพื่อรู้กำหนดกาลเวลา ควรปักเสาเครื่องหมายเวลาไว้ แต่ว่าพึงทำภักติกภายในกาลเท่านั้น^{๒๓๔}

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตติยแก่ภิกษุผู้ฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ ฉันอาหารที่เป็นยวกาลิกในเวลาวิกาล ภิกษุไม่เป็นไซ้แต่ฉันอาหารที่ประณีต ต้องอาบัติปาจิตติย^{๒๓๕}

๑๓) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตติย^{๒๓๖}

๑๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ที่ยังไม่มีผู้ถวาย (อทินัน) อธิบายว่า เมื่อถือเอาด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย ของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยกาย ของเนื่องด้วยกายและโยนให้อย่างใดอย่างหนึ่ง ท่านหมายถึงของที่เขาไม่ได้ให้นั้นเองจึงกล่าวไว้ในบทาขนะว่า ของที่ยังไม่ได้รับ ท่านเรียกว่าของที่เขายังไม่ได้ถวาย (อทินัน นาม อปฺปฏิกฺคหิตกํ วุจฺจติ) ส่วนในพุทฺธยปาราชิกสิกขาบท^{๒๓๗} ท่านกล่าวว่า ทรัพย์ที่บุคคลอื่นหวงแหน เขาเรียกว่าของที่เขาไม่ได้ให้ ส่วนคำว่า ของที่เขาถวายแล้ว (ทินัน) ท่านยกขึ้นก็เพื่อแสดงลักษณะของที่เขาไม่ได้ถวายนั่นโดยนัยที่ตรงกันข้าม^{๒๓๘}

^{๒๓๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๔๘/๔๐๕.

^{๒๓๔} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๔๗/๔๕๐.

^{๒๓๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๖๓/๔๑๕.

^{๒๓๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๙๙/๘๑, วิ.อ. (บาลี) ๑/๙๒/๓๒๔

^{๒๓๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๕/๔๖๕.

๑๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุเว้นไม้ชำระฟันและน้ำแล้วฉันเนยใสและภัตรเป็นต้นที่มีได้รับประเคน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๓๙}

๑๔) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่จลนปริพาชกหรือปริพาชกาด้วยมือตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๔๐}

๑๔) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า คำว่า อยู่ในลัทธิปริพาชก (ปริพาชกสมาปนโน) คือ ผู้เข้าถึงการบวช คำว่า ให้...ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (เทติ อาปตติ ปาจิตตียสสุ) อธิบายว่า ภิกษุให้ข้าวยาคุและภัตรแต่พออิ่มด้วยความพยายามเดียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ตัวเดียว ให้เป็นระยะๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกความพยายาม ในขนมและข้าวสวายเป็นต้น ก็มีนัยนี้เหมือนกัน คำว่า เดียรถีย์ ภิกษุเข้าใจว่า ไม่ใช่เดียรถีย์ (ติตถิเย อติตถิยสญญี) อธิบายว่า มารดาหรือบิดาบวชในหมู่เดียรถีย์ แม้เมื่อภิกษุ (ผู้บุตร) ให้แก่เดียรถีย์เหล่านั้น ด้วยสำคัญว่าเป็นโยมมารดาบิดา ต้องอาบัติปาจิตตีย์เหมือนกัน^{๒๔๑}

๑๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุให้อาหารที่ฉันได้บางชนิดแก่เดียรถีย์ด้วยมือตนเอง หรือพึงสำเร็จการนั่งในที่ลับร่วมกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๔๒}

๑๕) พระบัญญัติว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย^{๒๔๓}

๑๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า ที่ชื่อว่าสุรา (สุรา) ได้แก่ สุราที่เขาใส่เชื้อสุราที่ผสมผสงแปง สุราที่เขาทำด้วยรสมะพร้าวเป็นต้น กันับว่าสุราเหมือนกัน อาจารย์บางพวกกล่าวว่า เมื่อตักเอาน้ำใส่สุราที่ใส่เชื้อแล้วนั้นแหละ ที่เหลือนับว่าเป็นเมรัยทั้งนั้น คำว่า โดยที่สุตดื่มแม่ด้วยปลายหญ้าคา (อนตมโส กุสศเคนปิ ปิวติ) อธิบายว่า เมื่อภิกษุดื่มสุราหรือเมรัย ตั้งแต่เชื้อด้วยปลายหญ้าคา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุดื่มเป็นอันมากด้วยความพยายามเดียว ต้องอาบัติเพียงตัวเดียว เมื่อดื่มขาดไปเป็นช่วง ต้องอาบัติหลายตัวตามจำนวนความพยายาม^{๒๔๔}

๑๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย เพราะใช้นิ้วมือ

^{๒๓๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๗๐/๔๒๐.

^{๒๔๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๒๖๙/๔๘๐.

^{๒๔๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๔๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๗/๔๖๕.

^{๒๔๔} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๒๖/๔๙๐.

กระทบรั้วหรือระหว่างขาทั้งสองเพื่อให้เกิดเสียง และเพราะหัวเราะร่าเริงเล่นสนุกสนานกันในน้ำที่สูงแค่ข้อเท้า^{๒๔๕}

๑๖) พระบัญญัติว่า ภิษุใดทำให้ภิษุตกใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๔๖}

๑๖) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า การนำรูปเข้าไปหลอกเป็นต้น พึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้ในมนุสสวิคคหสิกขาบท^{๒๔๗} คำที่เหลือชัดเจนแล้วทั้งนั้น สมุฏฐานเป็นต้นก็เหมือนกับอนาทรียสิกขาบทนั่นเอง ภิสาปนสิกขาบทที่ ๕^{๒๔๘} จบแล้ว^{๒๔๙}

๑๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เคารพนบถก็ดี เพราะทำให้ภิษุตกใจก็แล้ว ก็ดี เพราะกล่าวคำที่ก่อให้เกิดความกลัวแล้วแสดงรูปที่น่ากลัว^{๒๕๐}

๑๗) พระบัญญัติว่า ก็ ภิษุใดต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๑}

๑๗) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ก่อ (สมาทหิตวา) อธิบายว่า ให้ลุกโพล่งขึ้น คำว่า ไล่ (ปริพาเตสิ) อธิบายว่า ติดตามไป คำว่า การตามประทีปบ้าง (ปทีเปปิ) คือ แม้ในการตามประทีป คำว่า การก่อไฟบ้าง (โชติเกปิ) คือ ในการก่อไฟในกิจทั้งหลายมีการระบมบาตรและการอบตัวเป็นต้น คำว่า เพราะมีเหตุผลที่สมควร (ตถารูปัจจยา) อธิบายว่า มีการตามประทีปเป็นต้นเป็นเหตุ ในคำว่า ก่อเอง (สยัสมาทหติ) นี้ พึงทราบวินิจฉัยว่า ตั้งแต่จรดไม้สไฟด้วยความประสงค์จะก่อไฟไปจนถึงเปลวไฟยังไม่ลุกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏทุกความพยายาม คำว่า เก็บดุ้นไฟที่ตกเข้าที่เดิม (ปฏิลาท อุกชิปติ) อธิบายว่า ภิษุกดุ้นฟืนที่ไฟกำลังไหม้ซึ่งตกลงไปขึ้นมา อธิบายว่า ยกขึ้นวางไว้ในที่เดิมอีก เมื่อภิษุกดุ้นฟืนที่ไฟยังไม่ดับอย่างนี้ขึ้นใส่ลง เท่านั้น ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิษุกดุ้นฟืนที่ไฟดับขึ้นใส่ลงเท่านั้น ก็ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิษุก่อไฟทำดุ้นฟืนที่ไฟดับให้กลับลุกขึ้นใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๒}

^{๒๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๔๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๔๖/๔๗๖.

^{๒๔๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๘/๑๔๗, วิ.อ. (บาลี) ๒/๑๗๘/๕๐๑

^{๒๔๘} สิกขาบทนี้มีองค์แห่งอาบัติ ๒ อย่าง ได้แก่ ๑. เป็นอุปสัมบัน ๒. พยายามเพื่อต้องการหลอกหลอน;

สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๓/๓๔๕/๑๐๐, วิมติ.ฎีกา. (บาลี) ๒/๓๔๕/๕๘.

^{๒๔๙} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๔๕/๔๙๕.

^{๒๕๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๕๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๕๐/๔๗๙.

^{๒๕๒} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๕๐/๔๙๖.

๑๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุที่ไม่เป็นไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งบางอย่าง จะก่อไฟเองหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๓}

๑๔) พระบัญญัติว่า ก็ภิกษุได้จีวรใหม่ พึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิดอย่างใดอย่างหนึ่งคือ สีเขียว สีถม หรือสีดำคล้ำ มาทำให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี ใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๔}

๑๕) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า ในคำว่า ภิกษุได้จีวรใหม่ (นวุ ปน ภิกขุณา จีวรลาเภ) นี้ อธิบายว่า จีวรใดที่ภิกษุได้ เพราะเหตุนั้น จีวรนั้น จึงชื่อละภะ ละภะนั้นเองเป็นละภะ ถามว่า ได้อะไร ตอบว่า ได้จีวร ถามว่า จีวรเช่นไร ตอบว่า จีวรใหม่ อธิบายว่า ได้จีวรใหม่มา คำว่า ภิกษุ (ภิกขุณา) เป็นคำแสดงถึงภิกษุผู้ได้จีวรจึงกล่าวว่า “ที่ชื่อว่าจีวร ได้แก่ จีวร ๖ ชนิด” เป็นต้น คำว่า จีวร นี้ พึงทราบจีวรที่ภิกษุอาจนุ่งหรือห่มได้อย่างเดียวเท่านั้น เหตุนี้ ท่านจึงไม่กล่าวว่า “จีวรที่ควรวิกัปได้เป็นอย่างดี” (วิกปฺปนุคฺ ปจฺฉิมิ) คำว่า ถือเอาทำให้เสียสี (ทุพฺพณฺณกรณํ อาทาตพฺพํ) นี้ ท่านกล่าวหมายถึงกับปิ่นทุ มิได้หมายถึงการทำจีวรทั้งผืนให้เสียสีด้วยสีเขียว เป็นต้น ภิกษุเมื่อจะถือนอกกับปะนั้น พึงย้อมจีวร ถือนอกจุดเครื่องหมายขนาดเท่าวงนัยน์ตานกยูง หรือขนาดเท่าหลังตัวเรือดที่มุมทั้ง ๔ มุมทั้ง ๓ ทั้ง ๒ หรือมุมเดียวก็ได้^{๒๕๕}

๑๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่มุ่งหว่าเราะสนุกสนาน มักใช้สอยแต่จีวรใหม่ ไม่ใส่ใจถึงการวิกัปและพินทุจีวร เป็นต้น^{๒๕๖}

๑๗) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดจงใจปลงชีวิตสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๗}

๑๘) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก้พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ฆ่า (ซีวิตา โวโรปิตา) อธิบายว่า พรากชีวิต คำว่า ปลง (โวโรเปยฺย) อธิบายว่า พึงพราก เพราะเมื่อสัตว์ถูกปลงชีวิต ชื่อว่า ชีวิตจะคงอยู่ต่างหาก ในสัตว์นี้ก็หาไม่ คือ จะสูญหายไปแน่นอน เหมือนเมื่อพรากเครื่องประดับศิระะ ศิระะก็คงอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “เข้าไปตรอนชีวิตินทรีย์” (ชีวิตินทรียํ อุพฺจฉินฺทติ) เป็นต้น อนึ่ง ในสิกขาบทนี้ สัตว์ดิรัจฉานเท่านั้น พึงทราบว่า มีปราณ (ปาณะ) ภิกษุผู้ฆ่าสัตว์ดิรัจฉานเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ต้องอาบัติไม่ต่างกัน แต่ในสัตว์ใหญ่

^{๒๕๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๖๘/๔๙๑.

^{๒๕๕} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๖๘-๓๖๙/๔๙๘.

^{๒๕๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๓/๕๐๒.

ยอมมีอกุศลมาก เพราะใช้ความพยายามมาก คำว่า สัตว์มีชีวิต ภิกษุเข้าใจว่าเป็นสัตว์มีชีวิต (ปาณ ปาณสญญี) อธิบายว่า โดยที่สุด ภิกษุเมื่อทำความสะอาดเตียงและตั้ง มีความสำคัญในไขเรือดว่า เป็น สัตว์ ปีไขเรือดให้แตก เพราะขาดความกรุณา ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๕๘}

๑๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมนตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่นำออกไปเก็บไว้เอง ก็หรือว่าใช้ผู้อื่นให้เก็บ ไว้รู้ว่ามีสัตว์มีชีวิตแม้ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานแต่ก็ฆ่าให้ตายเสีย^{๒๕๙}

๒๐) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ ปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุ ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์^{๒๖๐}

๒๐) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า ที่ชื่อว่าอาบัติชั่วหยาบ (พุกุญฺจลา นาม อาปตติ) นี้ ท่านแสดง ปาราชิก ๔ สิกขาบทไว้ด้วยการขยายความ แต่ประสงค์อาบัติสังฆาติเสส เมื่อภิกษุปกปิดอาบัติ สังฆาติเสสนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๖๑}

๒๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมนตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุประสงค์จะปกปิดอาบัติชั่วหยาบจึงปกปิดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๖๒}

๒๑) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ เจือหอกคือฝ่ามือให้ภิกษุ ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์^{๒๖๓}

๒๑) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสจารย์ อธิบาย แก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า คำว่า เจือหอกคือฝ่ามือ (ตลสตติกั อุกฺคฺรณติ) อธิบายว่า พวกภิกษุฉัพพัค คีย์แสดงอาการทำร้าย เจือดเจือกายบ้าง ของเนื่องด้วยกายบ้าง คำว่า พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์เหล่านั้น กลัวการทำร้ายจึงร้องให้ (เต ปหารสมฺมจฺจิตา โรหนติ) อธิบายว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เหล่านั้นคุ้นเคยกับ การถูกทำร้าย เพราะเคยถูกทำร้ายมาแล้ว เข้าใจอยู่ว่า “ภิกษุเหล่านี้จักทำร้าย ณ บัดนี้” จึงร้องให้ อธิบายว่า กลัวการถูกทำร้าย คำว่า เจือต้องอาบัติปาจิตตีย์ (อุคฺคิรติ อาปตติ ปาจิตตียสฺส) นี้ พึงทราบ วินิจฉัยว่า ถ้าภิกษุเจือพลาดทำร้ายลงไป เมื่อไม่อาจยับยั้งไว้ได้แน่ จึงประหารลงไปยังฉับพลัน เพราะเธอประหารโดยไม่ประสงค์จะประหาร จึงต้องอาบัติทุกกฏ เพราะการทำร้ายนั้น บรรดาอวัยวะ มีมือเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งหักไป ต้องอาบัติทุกกฏเท่านั้น ภิกษุประสงค์จะทำร้าย ทำร้ายด้วยวัตถุ

^{๒๕๘} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๘๒-๓๘๓/๕๐๐.

^{๒๕๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๖๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๘/๕๑๐.

^{๒๖๑} วิ.อ. (ไทย) ๒/๓๙๙/๕๐๔.

^{๒๖๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๒๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๕๕/๕๖๐.

ชนิดใดชนิดหนึ่งมีท่อนไม้เป็นต้น พันเลยไป หรือตนเองกลับได้สติ จึงไม่ทำร้าย ต้องอาบัติทุกกฏ หรือเมื่อทุบตี ถูกใครกั้นมือไว้ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๖๔}

๒๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์ แก่ภิกษุที่ใช้ก้อนดินและหอกทำร้ายภิกษุ^{๒๖๕}

๒๒) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดยื่นแอบฟังภิกษุผู้บาดหมาง ทะเลาะวิวาทกัน ด้วยตั้งใจว่า เราจะฟังคำที่ภิกษุพวกนี้กล่าว ประสงค์เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๖๖}

๒๒) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า คำว่า แอบฟัง (อุปสสุติ) ได้แก่ โกล้งพ้อไต่ถาม อธิบายว่า ในที่ที่ตนยืนอยู่แล้ว อาจจะได้ยินคำพูดของภิกษุเหล่านั้นได้ คำว่า ยืน (แอบฟัง) ต้องอาบัติทุกกฏ (คจฺจติ, อาปตฺติทุกกฏสฺส) นี้ ต้องอาบัติทุกกฏทุกอย่างเท่า คำว่า ปรีक्षा (มนฺเตนตํ) อธิบายว่า เมื่อภิกษุรูปหนึ่งปรีक्षाอยู่กับภิกษุอีกรูปหนึ่ง คำว่า จักกระจับ (วูปสมิสฺสามิ) อธิบายว่า เราจักถึงความสงบ คือ จักไม่ทะเลาะกัน^{๒๖๗}

๒๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะให้การประพาศติดเกิดขึ้น เพราะไปฟังเรื่องราวของคนทะเลาะกัน เพื่อต้องการจะก่อการทะเลาะบ้าง^{๒๖๘}

๒๓) พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดรู้อยู่ น้อมลามที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายเป็นไปเพื่อบุคคล ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๒๖๙}

๒๓) ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆษาจารย์ อธิบายแก้อรรถกถาเพิ่มเติมว่า คำว่า ลาม (ลามิ) ท่านกล่าวถึงสิ่งที่สงฆ์ควรได้ เพราะเหตุนั้น ในนิทเทสแห่งค่านั้น จึงกล่าวว่า “กระทั้งจีวร” (จีวรฺมปิ) เป็นต้น คำว่า ที่เขาน้อมไว้ (ปริณตํ) ได้แก่ ที่เขาถวายแก่สงฆ์ คือ ตั้งไว้ เป็นไป โอนไปเพื่อสงฆ์ เพื่อจะแสดงเหตุที่เขาน้อมลามนั้นไป ท่านจึงกล่าวบทภาชนะว่า “ที่เขาเปล่งวาจาว่า พวกเรา จักถวาย จักทำ” (ทสฺสาม กริสฺสามาติ วาจา ภินฺนา โหติ) คำว่า ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม (ปิโยเค ทุกกฏํ) อธิบายว่า ต้องอาบัติทุกกฏในเพราะความพยายามน้อมลามที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน^{๒๗๐}

^{๒๖๔} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๕๔/๕๒๗.

^{๒๖๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๒๖๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๗๐/๕๖๙.

^{๒๖๗} วิ.อ. (ไทย) ๒/๔๗๑/๕๓๐.

^{๒๖๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๒๖๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๙๐/๕๘๒.

^{๒๗๐} วิ.อ. (ไทย) ๒/๖๕๙/๓๐๒.

๒๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่น้อมลาภของสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น^{๒๗๑}

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์มูลสิกขาที่รจนาโดยพระมหาสามิเถระ มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัยมาสนับสนุนแนวการอธิบายไว้ตามสมควร อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขานี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

๒.๔.๒ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกากับคัมภีร์อื่นๆ

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกากับคัมภีร์อื่นๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัย คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวภิฎกา โดยพระวิมลสารเถระ ชาวลังกา ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกามีความเชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และภิฎกามาอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

(๑) ปาราชิก ๔

๑) ปาราชิก ๔ ในคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกา พระวิมลสารเถระได้อธิบายเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวภิฎกา ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) ไว้คือ

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัยปิฎก (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๒๗๒}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุสอดนิมิตของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความ เป็นท้าวสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็นปาราชิก^{๒๗๓}

๑) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวภิฎกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ^{๒๗๔} แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิฎกาว่า คำว่า มคคตตเย นี้ ธรรมดาชื่อว่ามรรค มี ๓๐ จริ่งอยู่ หญิงมี ๓ จำพวก คือ ๑.หญิงมนุษย์ ๒.หญิงอมมนุษย์ ๓.สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ในหญิงเหล่า ๓ จำพวกนั้น ในสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย มีการกำหนด ดังต่อไปนี้ สัตว์ไม่มีเท้า ได้แก่ งู ปลา สัตว์สองเท้า

^{๒๗๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๒๗๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๒๗๓} มูล.ภิฎกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๒๗๔} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาภิฎกา, หน้า (๒๕).

ได้แก่ ไก่ สัตว์สี่เท้า ได้แก่ แมว สัตว์เหล่านี้ เป็นวัตถุแห่งปาราชิก หญิง ๓ จำพวกนั้น แยกออกแต่ละพวกมีอย่างละ ๓ มรรค คือ ๑.วิจจมรรค ๒.ปัสสาวมรรค ๓.มุขมรรค จึงรวมเป็น ๙ มรรค อุภโตพยัญชนก มี ๓ มรรคเหมือนกัน ส่วนบุรุษแยกประเภทออก มีอย่างละ ๒ มรรค คือ ๑.ปัสสาวมรรค ๒.มุขมรรค จึงรวมเป็น ๖ มรรค ปณเฑาะว์ก็เหมือนกัน สรุปว่า มรรคมี ๓๐ มรรค^{๒๗๕}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า หากว่า ภิกษุใด ถู้อาณัติของ (มีค่า ๕ มาสก) ของมนุษย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยการขโมยอย่างหนึ่ง ในบรรดาการลักขโมย ๒๕ อย่าง ภิกษุนั้นเป็นผู้เคลื่อนแล้ว^{๒๗๖}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ในสิกขาบทที่ ๒ นั้น ภิกษุใดถู้อาณัติของมีค่าของมนุษย์ที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาหาร ๒๕ อย่าง จึงเป็นผู้เคลื่อนแล้ว คำว่า อทินน ได้แก่ สิ่งของที่มีเจ้าของที่ผู้อื่นหวงแหนชนิดใดชนิดหนึ่ง สิ่งของนั้นเจ้าของเหล่านั้นยังไม่ให้แล้วด้วยกายหรือด้วยวาจา ฉะนั้น จึงชื่อว่ายังไม่ให้แล้ว ยังไม่ละทิ้ง ยังไม่สละ ยังรักษา คุ่มครอง ยังยึดถือว่าเป็นของเรา คนอื่นยังหวงแหน สิ่งของนี้เป็นของมนุษย์ ฉะนั้นจึงชื่อว่ามานุสส ได้แก่ ของของมนุษย์^{๒๗๗} คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความเป็นทาสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็นปาราชิก

๒) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า อาทีเยยว่ ภิกษุมีเถยยจิต พึงถู้อาณัติที่เจ้าของไม่ได้ให้ ฯลฯ ให้ก้าวล่วงเขตที่กำหนดไว้ ต้องอาบัติปาราชิก บทว่า อทินน อธิบายว่าทรัพย์ที่มนุษย์เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยกายหรือด้วยวาจา^{๒๗๘}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใดรู้ว่ามนุษย์มีชีวิต พรากรมมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้น ชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา^{๒๗๙}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า มนุสสปานณิ อธิบายว่าอรรถาพิถึงการเจริญเติบโตโดยลำดับในระหว่างนี้ของสัตว์ที่มีอายุ ๑๒๐ ปีโดยปกติ ตั้งต้นแต่ยังเป็นไข่น้อยนิดที่เกิดขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตในครรภ์มารดา จนกระทั่งตาย อรรถาพินี้ชื่อว่าสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์ ปลงสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์เห็นปานนี้ คำว่า ปาโณติ ชาน ได้แก่ รู้ว่าสิ่งมีชีวิต รู้ว่า เราจะปลงสิ่งมีชีวิตนั้นจากชีวิต คำว่า วกเจตสา ได้แก่ ด้วยจิตคิดจะฆ่า คือ มีประสงค์

^{๒๗๕} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๒๙.

^{๒๗๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๒๗๗} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

^{๒๗๘} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๓๒.

^{๒๗๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

จะฆ่าให้ตาย คำว่า ชีวิตา ได้แก่ จากอินทรีย์คือชีวิต คำว่า วิโยเซติ อธิบายว่าปลงร่างกายมนุษย์มีประการดังกล่าวแล้วจากชีวิต ด้วยการเผาและการทุบทำลายไม้ในเวลาที่ยังเป็นตัวอ่อนพักอยู่ในไขก็ดี ด้วยการวางยาก็ดี ด้วยความพยายามที่เหมาะสมแก่ร่างกายมนุษย์นั้นแม้ที่สูงๆ ขึ้นไปกว่านั้นก็ดี คำว่า ศาสนา อธิบายว่า จากศาสนาของพระศาสดานั้น คำว่า ปราชิโต ถึงความพ่ายแพ้^{๒๘๐}

๓) ในคัมภีร์ขุททกขุททกปิฎก อภิธานสัทธรรมปิฎก พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิธานว่า ในมนุสสวิคคหสิกขาบทนั้น สรีระของมนุษย์ชาติที่ยังเป็นๆ ตั้งแต่เป็นเด็กทารกอยู่ในครรภ์ ชื่อว่ามนุสสวิคคหะ (กายมนุษย์ที่มีชีวิต) จงใจ คือปักใจ ด้วยเจตนาฆ่าว่า ข้าพเจ้าจะฆ่ามนุษย์คนนั้น พร้อมกับสำคัญว่า สัตว์มีลมปราณ ชื่อว่า จิจจ สอนบพว่า ชีวิตา วา วิโยเซย อธิบายว่า เมื่อพยายามในรูปชีวิตินทรีย์ด้วยการ نابเป็นต้น ในกาลเป็นกลลระรูป มีขนาดหยาดน้ำมันที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายแห่งขนแกะแรกเกิดก็ดี หรือด้วยความพยายามที่เหมาะสมแก่รูปนั้นๆ ในกาลถัดจากเป็นกลลระนั้นไปก็ดี ภิกษุชื่อว่า พิงพราภิกษุเสียชีวิตทั้งสอง โดยความคือพราภิกษุแม้อรุณชีวิต บพว่า มรณเจตโน มีศึษาหว่า เจตนาเป็นเหตุให้ตาย ของภิกษุรูปใด ภิกษุนั้น ชื่อว่า มีความประสงค์ให้ตาย สอนบพว่า คาเหยย มรณูปายั อธิบายว่า ควรให้ถือเอาอุบาย เพื่อต้องการฆ่า โดยนัยเป็นต้นว่า ท่านจงนำศีลธรรมา หรือจงดมยาพิษ พระอุบาลีเถระแสดงอาณัติติประโยค ด้วยสอนบพว่า คาเหยย มรณูปายั นั้น หลายบพว่า วเทยย มรณเณ คุณ อธิบายว่า พิงประกาศคุณความตาย โดยนัยเป็นต้นว่า บุคคลใดตายอย่างนี้ ผู้นั้นจักได้ทรัพย์ ด้วยกาย วาจา ทุจริต และการเขียนจดหมายบอก ภิกษุนั้นชื่อว่า เคลื่อน บัณชิตย้อมรู้ว่า (เคลื่อน) จากศาสนา^{๒๘๑}

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามีเถระ อธิบายแก้อรุณกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใด หลีกเลียงการกล่าวอ้างอย่างอื่น และความทะนงตัวเกินควรแล้ว กล่าวฉานเป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัย แก่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิกในขณะที่สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์นั้นรู้แล้ว^{๒๘๒}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาภิธาน พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ฉานาภิเภท อธิบายว่า อุตตริมนุสสธรรมต่างโดยฉานเป็นต้นที่ท่านกล่าวไว้ว่า ฉาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง^{๒๘๓} คำว่า อญญาปเทส อธิบายว่า หลีกเลียงการกล่าวอ้างอย่างอื่น โดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุใดอยู่แล้วในวิหาร ภิกษุนั้นได้ปฐมฉานแล้ว คำว่า อธิมาน อธิบายว่า ความทะนงตัวที่เกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เราได้บรรลุแล้ว คำว่า มนุสสชาติกสส ได้แก่ สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์

^{๒๘๐} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๖.

^{๒๘๑} ขุทท.อภิธาน (บาลี) ๒๓๖.

^{๒๘๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๘๓} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๒๗.

อธิบายว่า หาใช้สัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาเทพและพรหมเป็นต้นไม่ คำว่า วเทยย ได้แก่ ฟังบอก อธิบายว่า เมื่อสัตว์นั้นรู้แล้วเพราะตัวเองมีชาติเป็นมนุษย์ ในขณะที่ภิกษุนั้นบอกแล้ว อธิบายว่า เป็น ปาราชิกจากศาสนานั้น^{๒๘๔}

๔) ในคัมภีร์ขุททกชาดกอินวฏีกา พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า คำว่า ฌานาภิเกทํ นั้น สัมพันธ์ว่า ภิกษุแสดงทำส่วนที่ต่างแห่งฌานหรือทำส่วนหนึ่งๆ ซึ่งไม่มีในตน น้อมเข้ามาสู่ตนอาศัยภพปัจจุบันและเว้นประเทศอื่น แล้วแสดงกายวิญญูติหรือจิตวิญญูติ ไม่น้อมเข้ามาหาตน เมื่อวิญญูตินั้นเขาเข้าใจ จึงเคลื่อนเข้าไปในภพ บพว่า ฌานาภิเกทํ อธิบายว่า คุณวิเศษมีฌานเป็นต้นของภิกษุใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า วิโมกข์สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ และมรรคาวนา ความยินดียิ่งในเรือนว่าง แห่งจิตของภิกษุผู้แทงตลอด ผล ประหารและห้ามกิเลส ภิกษุนั้นชื่อว่ามีฌานเป็นต้น ย่อว่า คุณวิเศษนั้น แตกต่าง คือ วิเศษ ความต่างด้วยคุณมีฌานเป็นต้นนั้น ชื่อว่า อุตตริมนุสสรธรรม^{๒๘๕}

(๒) ในสังฆาติเสส

๒) ในสังฆาติเสสมีทั้งหมด ๑๓ ข้อ ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระได้อธิบายเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททกชาดกอินวฏีกา ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) ประมาณ ๗ ข้อคือ

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามีเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะพยายามหลังน้ำกามออกด้วยจิตประสงค์จะให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาติเสส เว้นไว้แต่หลับฝัน^{๒๘๖}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า อุปุกกมม อธิบายว่า พยายามที่องคชาตด้วยอวัยวะอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดามือเป็นต้น คำว่า วิโมจยํ อธิบายว่า หลังออกไปมีปริมาณพอที่แมลงวันตัวเล็กๆ จะตอมกินได้ คำว่า สุกกํ ได้แก่ น้ำกามชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาน้ำกาม ๑๐ ชนิดกล่าวคือเขียว เหลือง แดง ขาว ชันเหมือนเปรียง ใสเหมือนน้ำมัน ใสเหมือนน้ำ ชันเหมือนน้ำมัน ใสเหมือนเนยใส และใสแวววาว คำว่า อญญตร สุปินา อธิบายว่า เว้นไว้แต่หลังน้ำกามเมื่อหลับฝัน คำว่า สมโณ ได้แก่ อุปสัมบันรูปใดรูปหนึ่ง คำว่า ครุกํ ได้แก่ อาบัติสังฆาติเสส คำว่า มุเส อธิบายว่า ฟังต้อง ในเรื่องนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ เจตนา ความพยายาม หลังออกไป^{๒๘๗}

^{๒๘๔} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

^{๒๘๕} ขุทท.อินวฏีกา (บาลี) ๒๓๘.

^{๒๘๖} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๘๗} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๙.

๑) ในคัมภีร์ขุททกปิฎกชาดกปิฎก พระสังฆรักขิตมหาสาภิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า อาบัติสังฆาติเสส ท่านกล่าวว่า ครุภา เพราะการปล่อยน้ำ อสุจิให้เคลื่อนมีโทษหนัก บทว่า นว อธิบายว่า การกำหนดนับอาบัติเหล่านั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงกล่าวว่า ๙ ควรจะกล่าวว่า ๑๓ มีใช่หรือ ข้อนี้ไม่มีโทษ ท่านยอมกล่าวอาบัติสังฆาติเสสข้อที่ ๑ ที่จะต้อง ในขณะที่กำลังล้างนั้นแล เว้นอาบัติ ๔ ข้อที่จะต้องโดยกาลนาน จนถึงข้อที่ ๓ ท่านจึงเริ่มคำว่า ‘โมเจตุกามา’ เป็นต้น บทว่า สุกกสส อธิบายว่า น้ำอสุจิสีขาว อย่างใดอย่างหนึ่ง ในน้ำอสุจิสีขาว ๑๐ ชนิด มีสีเขียวเป็นต้น เพราะความต่างกันแห่งที่อยู่และธาตุ บทว่า โมเจตุกามา อธิบายว่า เพราะความเป็นผู้ใคร่ที่จะปล่อย ท่านแสดงความพอใจในการปล่อย อย่างหนึ่ง ในบรรดาความพอใจในการปล่อย ๑๑ อย่าง กล่าวคือความยินดีที่จะให้น้ำอสุจิเคลื่อน ความยินดีในขณะที่น้ำอสุจิเคลื่อน ความยินดีเมื่อน้ำอสุจิเคลื่อนแล้ว ความยินดีในเมถุน ความยินดีในผัสสะ ความยินดีในการเกา ความยินดีในการดู ความยินดีในการนั่ง ความยินดีในการพูด ความยินดีในความรักอาศัยเรือน และ รุกขาวัยวะที่หักมาจากป่า^{๒๘๘}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสาภิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะรู้ว่า เป็นหญิง พยายามสัมผัสหญิงมนุษย์ ด้วยความกำหนัด ที่เกิดจากการเคล้าคลึงกาย ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๒๘๙}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า กายสัมผัสคราเคน ได้แก่ ด้วยความกำหนัดที่มีการสัมผัสกายมีจับมือเป็นต้น คือ ด้วยความกำหนัดเจือด้วยกาย คำว่า มนุสสิตถิ ได้แก่ หญิงมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่แม้ที่เกิดในวันนั้น คำว่า ปรามาส์ ได้แก่ จับต้อง อธิบายว่า ความสำคัญว่าเป็นหญิง ชื่อว่า อติถิสัญญา ความสำคัญว่าเป็นหญิงนั้นมีแก่ภิกษุ นั้น ฉะนั้นจึงชื่อว่ามีความสำคัญว่าเป็นหญิง ภิกษุเป็นผู้มีความสำคัญว่าเป็นหญิง ในกายสัมผัสสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ หญิงมนุษย์ สำคัญว่า เป็นหญิงมนุษย์ ความกำหนัดเพราะเคล้าคลึงกาย ความพยายามด้วยความกำหนัดนั้น ความถึงพร้อมด้วยการจับมือถือแขนเป็นต้น^{๒๙๐}

๒) ในคัมภีร์ขุททกปิฎกชาดกปิฎก พระสังฆรักขิตมหาสาภิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า กายสัมผัสคราคา อธิบายว่า การเกี่ยวข้อในกาย ความกำหนัด ในร่างกายนั้น ราคะนั้น มีอยู่ แก่บุคคลนั้น เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า วนตุ ผู้มีราคะ อธิบายว่า การประชุมกันแห่งความกำหนัดคือความคลุกคลีด้วยกาย สัมพันธ์ว่า สมณะ มีความสำคัญ

^{๒๘๘} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๔๔.

^{๒๘๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๙๐} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๙.

ว่าเป็นผู้หญิง บทว่า อุปกมม อธิบายว่าพยายามด้วยกาย บทว่า มนุสสิตถิ สมมุสนโต มีวาจา ประกอบอธิบายว่า เมื่อถูกต้อง โดยที่สุด แม้เส้นขน ฟังต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๒๙๑}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้orroธกภาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ปรรคมรรค หรือพาดพิงเมณฺธธรรม กะหญิงมนุษย์ที่ฟังเข้าใจ ให้รู้แจ้ง ด้วยความกำหนดที่พูดเกี่ยวหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๒๙๒}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ทุฏฐุลลวาสสาเทน ได้แก่ ด้วยความกำหนดในวาจาที่ประกอบด้วยวจจรรค ปัสสาวมรรค และเมณฺธธรรม คำว่า มคฺค วารพภ เมณฺธ อธิบายว่า ปรรคมรรคหรือเมณฺธอย่างใดอย่างหนึ่งแห่ง วจจรรคและปัสสาวมรรค คำว่า โอภาสนโต ได้แก่ พูดเกี่ยว คำว่า มนุสสิตถิ ได้แก่ หญิงมนุษย์ที่รู้ เตียงสา มีสมรรถภาพเพียงพอสามารถที่จะกำหนดการพูดดีและพูดไม่ดี วาจาที่ช่วยหยาบและไม่ช่วย หยาบได้ คำว่า สุนฺมาน ได้แก่ ที่ได้ยินหรือฟังอยู่ ด้วยคำนี้ท่านแสดงว่า ไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะ ทุฏฐุลลวาจาแก้ภิกษุที่บอกโดยพูด หรือโดยจดหมายแก้หญิงแม้ที่มีสมรรถภาพเพียงพอ ที่ยืนอยู่ในทางที่ไม่อาจรับรู้ได้ ในทุฏฐุลลวาสสิกขาบทนี้มิ่งค์ ๕ เหล่านี้คือ หญิงมนุษย์ สำคัญว่า เป็นหญิง มนุษย์ ความกำหนดในการพูดเกี่ยวหญิง พูดเกี่ยวหญิงเพราะความกำหนดนั้น รับรู้ได้ในขณะนั้น^{๒๙๓}

๓) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ตถา อธิบายว่า มีความสำคัญว่าเป็นหญิง บทว่า สุนฺนติ อธิบายว่า ผู้ตั้งอยู่ในคลองแห่งวิญญูติแล้วฟังอยู่ ซึ่งคำของตน บทว่า วิญญฺญจ อธิบายว่า หญิงมนุษย์ ที่มีความสามารถในลักษณะของวาจาที่ช่วยหยาบและวาจาที่ไม่ช่วยหยาบ บทว่า มคฺค วา มีสัมพันธ์ว่า ปรรค มรรค หรือ เมณฺธ ด้วยอำนาจวจจรรคและปัสสาวมรรค บทว่า ทุฏฐุลลวาสราเคน อธิบาย ว่า วาจา นั้น ชื่อว่าช่วย เพราะปฏิสังยุตด้วยอสังกรรม และชื่อว่า หยาบ เพราะเป็นของทั่วไปกับชนผู้ ลามก เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า วาจาช่วยหยาบ และวาจานั้นนั่นเอง ชื่อว่า วาจาช่วยหยาบอีก บทว่า โอภาสิตวา อธิบายว่า กล่าวคำที่เป็นอสังกรรม ด้วยสามารถแห่งการพูดชมและพูดติ ไม่เป็นอาบัติ ใน ภิกษุที่บอกแจ้ง ด้วยพูด หรือ ด้วยหนังสือ แก้หญิงที่ไม่ได้ฟังอยู่ในบทนั้น เป็นอาบัติสังฆาทิเสส แก้ ภิกษุที่กล่าวอยู่ ด้วยการด่า ๓ ประการเหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่งว่า เธอเป็นหญิงมีเตื่อย เธอมีทวาร หนัก ทวารเบาดิดกัน เธอมีสองเพศเป็นต้น ด้วยคำชมและคำติ ด้วยอำนาจแห่งมรรคทั้งสอง หรือ ด้วยการขอเสพเมณฺธเป็นต้น เป็นอาบัติอุลลัจจัย ในการกล่าวชม เจาะจง ถึงอวัยวะเบื้องต้นได้ราก

^{๒๙๑} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๔๔.

^{๒๙๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๙๓} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๐.

ขวัญลงม่าวัยวะเบื่องตำเหื้อเข้าขึ้นไป แม้ในการขอเสพเมณุนเป็นต้น ในการกล่าวชมเป็นต้น เจาะจง วัจจมรรคและปัสสาวมรรค ของยักษ์ผู้หญิง เปรดตัวเมีย และบัณฑิตะว ก็เหมือนกัน^{๒๙๔}

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า กล่าวสรรเสริญเพื่อให้บำเรอกามแก่ตนเองแล้วอ้อนวอนเมณุนกะสตรี เพราะความกำหนดในเมณุนธรรม ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๒๙๕}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดกล่าวสรรเสริญคุณในการบำเรอความใคร่เพื่อตน ร้องขอเมณุนกะหญิง เพราะความกำหนดใน เมณุนต้องอาบัติสังฆาทิเสส คำว่า วณณ วตวา ได้แก่ ประกาศคุณคืออานิสงส์ คำว่า อุตตโนกาม ปาริจริยาย อธิบายว่า การบำเรอด้วยกามกล่าวคือ เมณุนธรรม ชื่อว่ากามปรีจริยา การบำเรอกามเพื่อ ประโยชน์แก่ตน ชื่อว่าอัตตโน กามปรีจริยา ความเป็นผู้ปรารถนาด้วยอำนาจความกำหนดในเมณุนเอง ความใคร่เพื่อตนด้วย การบำเรอนั้นด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่า การบำเรอความใคร่เพื่อตน ด้วยการบำเรอ ความใคร่เพื่อตนนั้น อธิบายว่า กล่าวสรรเสริญคุณอย่างนี้ว่า น้องสาว การที่เธอจะบำเรอผู้มีศีลมี ักลยาณธรรมประพฤติพรหมจรรย์เช่นเราด้วยธรรมนั้น ถือว่าดีที่สุดกว่าการบำเรอทั้งหลาย^{๒๙๖}

๕) ในคัมภีร์ขุททกติกขาภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า อุตตกามุပ္ปฐานํ อธิบายว่า การบำเรอ ด้วยกาม กล่าวคือเมณุนธรรม ชื่อว่าการบำเรอด้วยกาม การบำเรอกาม เพื่อประโยชน์แก่ตน ชื่อว่า การบำเรอ ตนด้วยกาม อีกอย่างหนึ่ง ที่ชื่อว่า กาม เพราะอรรถศึกษาว่า เป็นสิ่งที่น่าใคร่ ความใคร่ เพื่อตน ชื่อ ว่า อัตตกาม อธิบายว่า ปรารถนา ด้วยอำนาจความกำหนดในเมณุนเอง กามเพื่อตนด้วย การบำเรอ ด้วย เหตุนั้น จึงชื่อว่า อัตตกามุပ္ปฐานะ การบำเรอตนด้วยกาม การสรรเสริญ คือ คุณแห่งกามนั้น ซึ่ง กามคุณนั้น บทว่า วตวา อธิบายว่า มีความสำคัญว่าเป็นหญิง ประกาศพรรณนาคุณในการบำเรอด้วย กาม โดยที่สุดแม้ด้วยแหวนที่มีชื่อว่า ชื่อว่าการบำเรอด้วยกาม เป็นการบำเรอชั้นยอด บทว่า เมณุนยุดเตน อธิบายว่า ที่ประกอบแล้วด้วยเมณุน ด้วยอำนาจถึงควิปลาส มีสัมพันธ์ว่า มีความกำหนด ในเมณุน ในการเสพเมณุนด้วยวาจาที่ปฏิสังยุตด้วยเมณุนธรรม ว่า เธอ ควรที่จะให้เมณุนธรรมแก่เรา เป็นต้นนั้น ความกำหนดในเมณุน ความกำหนดในเมณุนนั้น มีอยู่ แก่บุคคลนั้น เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อ ว่า เมณุนราศี มีความกำหนดในเมณุน แก่บุคคลผู้มีความกำหนดในเมณุนนั้น^{๒๙๗}

^{๒๙๔} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๔๕.

^{๒๙๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๙๖} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๐.

^{๒๙๗} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๔๖.

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะรับข่าวสารของสตรีและบุรุษ พิจารณาแล้วนำไปส่งนำกลับมาต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๒๙๘}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่าบรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สนฺเทส ได้แก่ ข่าวสารของบุรุษที่ท่านกล่าวไว้แบบนี้ว่า “พระคุณเจ้า ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้ที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาว่า ทราบว่า เธอจะเป็นภรรยาสินไถ่ของชายชื่อนี้”^{๒๙๙} ข่าวสารของสตรีที่ท่านกล่าวไว้แบบนี้ว่า “พระคุณเจ้า ท่านช่วยไปบอกชายชื่อนี้ว่า หญิงนั้นขอเป็นภรรยาของชายชื่อนี้”^{๓๐๐} คำว่า ปฏิคฺคณฺหิตฺวา อธิบายว่า ทำการเปล่งวาจาด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งว่า ได้ซิ อุบาสก กิติ เออาเถอะ กิติ เราจักบอกให้ กิติ หรือรับคำด้วยการสันติระเขเป็นต้น คำว่า วิมฺสิตฺวา อธิบายว่า รับข่าวสารโดยประการดังกล่าวแล้วบอกแก่บุรุษกิติ สตรีกิติ มารดาบิดา พี่หรือน้องชาย และพี่หรือน้องสาวเป็นต้น ผู้ที่จะบอกอย่างแนนอนแก่บุรุษและสตรีเหล่านั้น หญิงนั้นที่ภิกษุนั้นบอกข่าวแล้วจึงเดินทางไปในที่ที่ถูกส่งไป จะรับว่า ดี ก็ตาม ปฏิเสธกัตาม จะนิ่งเสียเพราะละอายก็ตาม ภิกษุนั้นกลับมาอีกแล้วนำข่าวไปแจ้งแก่บุรุษนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เพราะสมบูรณ์ด้วยองค์ ๓ กล่าวคือรับข่าวสาร แจ้งข่าวสาร และนำกลับมาบอกนี้ ด้วยเหตุประมาณเท่านี้^{๓๐๑}

๕) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า รับเอาความประสงค์ ของหญิงหรือบุรุษ บทว่า อิตฺถิยาว่า อธิบายว่า (บอกความประสงค์) ของหญิง ๒๐ จำพวก ที่ท่านกล่าว ด้วยคำว่า ผู้หญิง ๑๐ จำพวก มีหญิงที่มารดารักษา และหญิงที่บิดารักษาเป็นต้น^{๓๐๒} และว่า ภรรยา ๑๐ จำพวก มีภรรยาที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ และภรรยาที่อยู่ร่วมด้วยความพอใจเป็นต้น^{๓๐๓} หรือของบุรุษ หรือว่าของชนทั้งหลายมีมารดาเป็นต้นเหล่านั้น ด้วยอำนาจมีความสัมพันธ์กัน บทว่า สนฺเทส อธิบายว่า ความประสงค์ อันอาศัยแล้วซึ่งความเป็นภรรยาและสามี ที่หญิงหรือบุรุษ หรือว่า มารดาเป็นต้นของทั้งสองฝ่าย กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ท่าน จงมา จงกล่าว กับหญิง หรือบุรุษ ผู้มีชื่ออย่างนี้ บทว่า ปฏิคฺคณฺเหตฺวา อธิบายว่า รับด้วยกาย หรือวาจาว่า ดีละ บทว่า วิมฺสิตฺวา อธิบายว่า ส่งไปแล้ว ในที่ใด ใครครวญ หรือว่า เข้าไปพิจารณาความประสงค์ ของบุคคลเหล่านั้น บทว่า หรี ปจฺจ อธิบายว่า หญิงหรือบุรุษ จงรับว่า ดีละ

^{๒๙๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๒๙๙} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๐๖/๒๓๗.

^{๓๐๐} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๓๐/๒๕๑.

^{๓๐๑} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๑.

^{๓๐๒} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๐๓/๒๓๕.

^{๓๐๓} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๐๓/๒๓๕.

หรือว่า จงอย่ารับว่า ดีละ อันบุคคลเหล่าใด ส่งไปแล้ว นำมา หรือให้นำมาแก่บุคคลเหล่านั้นความเป็นสามิภรรยา จงมี หรือว่า ความเป็นสามิภรรยา จงอย่ามี ข้อนี้ ไม่ใช่เหตุ เป็นอาบัติสังฆาติเสส ด้วยความถึงพร้อมแห่งองค์ ๓ นี้และเป็นอาบัติถุลลัจจัย แม้ด้วยหมวด ๓ แห่งองค์ ในบ้นเพาะก์ ด้วยองค์ทั้งหลาย ๒ เป็นอาบัติทุกกฏ ด้วยองค์เดียว^{๓๐๔}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า สมณะประสงค์จะให้เคลื่อน จังโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ด้วยอันติมัตถุที่ไม่มิมูล ต้องอาบัติสังฆาติเสส^{๓๐๕}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า จาเวตฺถกาโม ได้แก่ ประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ คำว่า โจเทนโต อธิบายว่า โจทก์เอง ด้วยคำเป็นต้นว่า ท่านต้องปาราชิกธรรมแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะแล้ว ท่านไม่ใช่บุตรของศาิกยะแล้ว เป็นอาบัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุที่โจทก์อย่างนี้ทุกๆ คำ คำว่า อมูลนติมัตถุนา อธิบายว่า ข้อที่ผู้โจทก์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้ระวางสงสัยในบุคคลที่ถูกโจทก์ นี้ไม่จัดว่ามูลแห่งโจทก์นั้น เพราะไม่มีมูลกล่าวคือการได้เห็น ได้ยิน และระวางสงสัยเหล่านี้ ฉะนั้น จึงชื่อว่าไม่มีมูล โทษอันสุดยอดหรือเลวที่สุดของปาราชิกใด ปาราชิกนี้นั้นจัดเป็นอันติมัตถุ อันติมัตถุนั้นด้วย ไม่มีมูลด้วย ฉะนั้น จึงชื่อว่าอันติมัตถุที่ไม่มีมูล โจทก์ด้วยอันติมัตถุที่ไม่มีมูลนั้น คือด้วยปาราชิกข้อใดข้อหนึ่งในบรรดาปาราชิก ๑๙ ข้อที่เหมาะสมแก่ภิกษุ คำว่า โจทหาปยี้ ได้แก่ ใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ อธิบายว่า สิ่งภิกษุรูปอื่นที่ยืนอยู่ใกล้ภิกษุนั้นให้โจทก์ ต้องอาบัติสังฆาติเสสทุกๆ คำที่โจทก์แก่ภิกษุที่สิ่งนั้น ด้วยคำว่า สุนฺมานํ นี้ท่านแสดงว่า ใช้ไม่ได้แก่ภิกษุที่โจทก์ด้วยเหตุหรือจดหมายลับหลัง แต่เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุที่กล่าวด้วยอาบัติ ๗ กองลับหลัง ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ ถึงความสิ้นสุดว่า เป็นอุปสมบันของภิกษุที่โจทก์นั้น มีความสำคัญในภิกษุนั้นว่าบริสุทธิ์ อาบัติปาราชิกที่โจทก์นั้นไม่มีมูลด้วยอำนาจการได้เห็นเป็นต้น โจทก์ต่อหน้าด้วยประสงค์จะให้เคลื่อน ภิกษุนั้นรู้ได้ในขณะนั้น^{๓๐๖}

๖) ในคัมภีร์ขุททกขิณวินยฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า อมูลเกน อธิบายว่ามูลแห่งวัตถุนั้น ไม่มี เพราะไม่มีมูลกล่าวคือการเห็น กล่าวคือการได้ยิน กล่าวคือความสงสัยที่เป็นไปด้วยสามารถการเห็น การฟัง และการทราบ เหตุนี้ จึงชื่อว่าอมูลกะ ไม่มีมูล ด้วยวัตถุนั้นไม่มีมูลนั้น ภิกษุนั้น จะต้องอาบัตินั้นแล้ว หรือไม่ต้องก็ตาม นั้น ไม่เป็นประมาณในที่นี้ ในบทนั้น บุคคลเห็นแล้ว ซึ่งภิกษุกับมาตุคาม ย่อมสงสัยนี้ชื่อว่า ติฏฐปริสลังกา สงสัยด้วยการเห็น เขาฟังคำของภิกษุและมาตุคามในที่มืด หรือ ในที่ปกปิด ไม่รู้

^{๓๐๔} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๔๗.

^{๓๐๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๓๐๖} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๒.

ว่ามีบุคคลอื่นอยู่ ย่อมสงสัย นี่ชื่อว่า สุตปริสังกา สงสัยด้วยการฟัง เขาเห็นสถานที่ที่นักเลงทั้งหลาย เดินดื่มสุราดอกไม้เป็นต้น ที่ทำยวิหการกับด้วยหญิงทั้งหลาย สงสัยอยู่ว่า ใครกันหนอทำกรรมนี้ ภิกษุ บางรูปกระทำการบูชาแล้ว ด้วยของหอมเป็นต้น ในสถานที่นั้น น้ำดื่มชื่อว่า อริกฐะ อันภิกษุนั้นดื่ม แล้ว เพื่อประโยชน์แก่เภสัช เขาสูดกลิ่นน้ำดื่มชื่อว่าอริกฐะนั้น ย่อมสงสัยว่า สิ่งนี้ จักเป็นสิ่งนั้น นี่ ชื่อว่า มุตปริสังกา สงสัยด้วยการดมกลิ่น บทว่า อนติเมณ จ อธิบายว่าด้วยอันติเมะนั้นแล เพราะมีในที่สุด โดยความไม่มีโทษ เบื้องหน้าแต่นั้น บทว่า วตถุณา อธิบายว่า ด้วยในบรรดาปาราชิกกรรม ๑๙ อย่าง ซึ่งเหมาะสมแก่ภิกษุ ปาราชิกกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ^{๓๐๗}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ประสงค์จะให้เคลื่อน จึงอ้างเลศโจทก์ภิกษุรูปอื่นที่ฟังอยู่ด้วยอันติมัตถุ ที่ไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส ^{๓๐๘}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า บรรดาเลศ ๑๐ อย่างมีชาติ นาม โคตร เพศ อาบัติ บาตร จีวร อุปัชฌาย์ อาจารย์ และเสนาสนะ เลศ ไตปรากฏในบุคคลนั้น เพราะอาศัยเลศนั้น ประสงค์จะให้ภิกษุเคลื่อนจากพรหมจรรย์จึงโจทก์ภิกษุที่ ฟังอยู่ด้วยอันติมัตถุที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส อย่างไร ภิกษุผู้มีชาติเป็นกษัตริย์รูปอื่นต้อง ปาราชิกกรรม ถูกผู้โจทก์รูปนี้เห็นแล้ว ภิกษุผู้มีชาติเป็นกษัตริย์รูปนั้นเห็นภิกษุผู้มีชาติ เป็นกษัตริย์ซึ่งเป็นคู่เวรของตนรูปอื่น จึงถือเอาการอ้างเลศถึงชาติกษัตริย์นั้นแล้วโจทก์ว่า เราเห็นภิกษุผู้มีชาติ กษัตริย์ต้องปาราชิกกรรมแล้ว ท่านเป็นกษัตริย์ต้องปาราชิกกรรมแล้ว ก็ดี ท่านเป็นภิกษุผู้มีชาติ กษัตริย์รูปนั้น ไม่ใช่รูปอื่น ต้องปาราชิกกรรมแล้ว ก็ดี ฟังทราบแม่นามเลศเป็นต้นด้วยอาการอย่าง นี้ ^{๓๐๙}

๗) ในคัมภีร์ขุททกขิณวาทิกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า อณฺณสส อธิบายว่า บุคคลอื่น มีชาติแห่งกษัตริย์ เป็นต้น บทว่า กิริย อธิบายว่าการกระทำ กล่าวคือการล่วงละเมิดเมถุน บทว่า เตน อธิบายว่า อันเป็น เหตุ ด้วยการโจทก์การล่วงละเมิดเมถุน กล่าวคือการล่วงละเมิดอื่น บทว่า เลเสน อธิบายว่า ย่อมอ้าง ชาติเป็นต้น วัตถุแม้อื่นจากนั้น เมื่อเลศอันท่านยกขึ้นแสดงแล้ว จักอ้างความพิสดาร โดยเป็นเพียง โวหารเท่านั้น ฉะนั้น ชาติเป็นต้นท่านจึงเรียกว่า เลศ แก่เลศใด ด้วยเลศ มีเลศคือชาติและเลศคือชื่อ เป็นต้นนั้น บทว่า อณฺณ อธิบายว่า ภิกษุใด เมื่อล่วงละเมิด อันท่านเห็นแล้ว มีสัมพันธว่า โจทก์แม้ เรื่องอื่นจากนั้น ด้วยอันติมัตถุ เพื่อให้ภิกษุเคลื่อนจากพรหมจรรย์ อย่างไร เลศ บางส่วน ก้าวล่วง

^{๓๐๗} ขุทท.อภินวาทิกา (บาลี) ๒๔๙.

^{๓๐๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖.

^{๓๐๙} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

ชาติกษัตริย์ อันท่านเห็นแล้ว แต่นั้น เห็นภิกษุผู้มีชาติกษัตริย์ ผู้มีเวรกับตน ถือเอาเลศคือชาติที่เป็น กษัตริย์นั้น โจทย์เองบ้าง ให้ผู้อื่นโจทย์บ้างว่า กษัตริย์ที่ก้าวล่วงอยู่ อันเราเห็นแล้ว ท่านเป็นกษัตริย์ ต้องธรรม(อาบัติ) ปาราชิก^{๓๑๐}

(๓) นิสสัคคียปาจิตติย

๓) นิสสัคคียปาจิตติยมี ๓๐ ข้อ แต่คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระได้อธิบาย เพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระวินัย ปิฎก และอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) ประมาณ ๑๒ ข้อคือ

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่ทำการวิกัปอธิฐานกาลจีวร ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป ต้องนิสสัค คีย^{๓๑๑}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า การวิกัปมี ๒ อย่าง คือ วิกัปต่อหน้าและวิกัปปลหลัง การอธิฐานด้วยวาจา พึงทำการเปล่งวาจาแล้ว อธิฐานด้วยวาจา ถ้าอยู่ในหัตถบาสพึงเปล่งวาจาว่า เราขออธิฐานสังฆาฏิผืนนี้ ถ้าอยู่นอกหัตถบาส พึงกำหนดสถานที่ที่วางอยู่แล้วเปล่งวาจาว่า เราขออธิฐานสังฆาฏิผืนนั้น ในอุตตราสงค์และในอันตร วาสกัณยนี้ การที่จะรวบรวมผ้าทุกชนิดมีไตรจีวรเป็นต้นเข้าด้วยกันแล้วอธิฐานว่า เราขออธิฐาน จีวรเหล่านี้เป็นบริวารโจพะ ก็ควร คำว่า นิสสัคคีย ได้แก่ เป็นการสละ คือ เป็นนิสสัคคีย คำว่า นิสสัคคียะ นั้น เป็นชื่อแห่งวินัยกรรมที่จะต้องทำในเบื้องต้น นิสสัคคียะมีอยู่แก่ภิกษุหนึ่ง ฉะนั้นจึงชื่อ ว่า นิสสัคคียะ นิสสัคคียะนั้นเป็นอย่างไร คือปาจิตติย เมื่อให้ล่วงเลย ๑๐ วันนั้นไป วินัยกรรมที่เป็น นิสสัคคียะร่วมกัน จะเป็นปาจิตติย ในเรื่องนี้มีอธิบายเพียงเท่านี้ ก็จีวรนี้นั้นเกิดขึ้นแล้ววันใด อรุณใด ของวันนั้น อรุณนั้นอาศัยวันที่เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้น เมื่อการขึ้นไปของอรุณที่ ๑๑ พร้อมกับอำนาจที่จีวร เกิดขึ้นเป็นต้น จึงเป็นการให้ล่วง ๑๐ วันไป ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ การที่จีวรเป็นของ ตนเอง การที่จีวรเหมาะสมแก่ขนาดโดยธรรมชาติ การที่ปลิโพธถูกตัดขาด ความเป็นอดิเรกจีวร ล่วงเลย ๑๐ วันไป^{๓๑๒}

๑) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า เพื่อจะแสดงการอธิฐานเป็นต้น จึงกล่าวว่า “ติจีวร” เป็นต้น เมื่อท่านไม่กล่าวแล้วในบทนั้น ก็พึงนำ จ ศัพท์ มาควบไว้ทุกแห่ง เพราะเป็นบทที่จะพึงกล่าว

^{๓๑๐} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๕๑.

^{๓๑๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๑๒} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๕.

แน่นอน มีสัมพันธว่า พึงอธิษฐานไตรจีวร ฯลฯ ผ้าปิดผิเป็นต้น ไม่พึงวิกัป การรวบรวมจีวร ๓ ผืน ใน
บทนั้น ชื่อว่า ติจีวร จีวร ๓ ผืน^{๓๑๓}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ไตรจีวรที่อธิษฐานแล้ว เว้นไว้แต่ได้รับสมมติจากภิกษุ ให้ล่วงเลยไปเพียง
วันเดียวเป็นนิสัคคีย์ เว้นไว้แต่เป็นสมัยจีวร^{๓๑๔}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม
ว่า ภิกษุใดให้ไตรจีวรที่อธิษฐานแล้วล่วงเลยไปราตรีเดียว ยกเว้นได้รับสมมติจากภิกษุและยกเว้นเป็น
กาลแห่งจีวร ภิกษุนั้นต้องนิสัคคีย์ คำว่า ภิกษุสมมุติญาณบุตร อธิบายว่า ยกเว้นสงฆ์ที่ให้การสมมุติ
อยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุใช้ คำว่า อติมาเปติ ได้แก่ อยู่ปราศจาก อธิบายว่า อยู่ปราศจากไตรจีวร
อธิบายว่า เมื่อภิกษุที่ไม่ได้รับสมมตินั้นอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้เพียงราตรีเดียว ต้องนิสัคคียปาจิตติย์
คำว่า สมัย วินา ได้แก่ ยกเว้นเป็นจีวรกาล ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๔ เหล่านี้คือ อธิษฐานจีวรแล้ว ยัง
ไม่ได้กรานกฐิน ไม่ได้รับสมมุติ อยู่ปราศจากราตรี^{๓๑๕}

๒) ในคัมภีร์ขุททกขุททิกขาภิธานฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ
วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า ติจีวร อธิบายว่า อธิษฐานแล้ว ด้วยชื่อของไตรจีวร
ชื่อว่า ไตรจีวร แผนกหนึ่ง ในกาลก่อน แต่กาลอธิษฐานอย่างนั้น ย่อมไม่มี แก่ผ้าที่เพียงพอมีสักขากฎ
เป็นต้น เพราะท่านอนุญาตแล้ว เพื่ออธิษฐาน แม้ด้วยอำนาจผ้าปูนอนเป็นต้น เว้นวันเดียว คือ วัน
หนึ่ง นั้น บทว่า น วเสยย อธิบายว่า ภิกษุที่ยังไม่ได้รับสมมติ ไม่พึงกระทำการอยู่ในที่อื่นจาก
อวิปวาตสัมา เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านแสดงว่า ต้องสละไตรจีวรและต้องอาบัติปาจิตติย์ มีสัมพันธว่า ไม่
พึงอยู่ ตลอด ๔ เดือน โดยปราศจากผ้านองนั่ง^{๓๑๖}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์
สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย้อม และทุบจีวรเท่านั้นได้^{๓๑๗}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม
ว่า คำว่า อญญาติกา ได้แก่ ผู้มิใช่ญาติ ดังในคำว่า ปฏิสังขา โยนิโส เป็นต้น อธิบายว่า ผู้มิใช่ญาติ คือ
ไม่ได้เกี่ยวข้องกันทางฝ่ายมารดาเลย ไม่ได้เกี่ยวข้องกันทางฝ่ายบิดา คำว่า ภิกษุณียา ได้แก่ ผู้อุปสมบท
แล้วด้วยอัญญาจิกกรรม คำว่า อาโกฏาเปติ ได้แก่ ใช้ให้ตี (ให้ทุบจีวร) คำว่า ตอ อธิบายว่าต้อง

^{๓๑๓} ขุทท.อภิธานฎีกา (บาลี) ๒๕๖.

^{๓๑๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๑๕} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๕.

^{๓๑๖} ขุทท.อภิธานฎีกา (บาลี) ๒๕๗.

^{๓๑๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

นิสัสคิยาปาจิตติย ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ จีวรเก่า สังกษณีย์ผู้มีโชฎาติที่ยืนอยู่ใกล้ๆ และ ภิกษุณีนั่นชักเป็นต้น^{๓๑๘}

๓) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบาย พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ไม่ควรให้มูลค่าใดๆ แก่ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติท่านกล่าวว่า เป็นนิสัสคิยเมื่อ รับจีวรคืน^{๓๑๙}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม ว่า คำว่า ภิกษุ มูลค่า ได้แก่ ของขวัญ (ของกำนัล, สินบน, เงิน, รางวัล) บางอย่าง คำว่า จีวรอาพาเน ได้แก่ ในการถือเอาจีวร คือ ในการรับเอาจีวรคืน ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ จีวรควรแก่การ วิกัป ไม่มีการเปลี่ยนจีวร รับจากมือของภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ^{๓๒๐}

๔) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบาย พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ท่านกล่าวว่า เป็นนิสัสคิยแก่ภิกษุณีนั้ที่ร้องขอจีวรกะผู้ที่มิได้ปวารณา และมีโชฎาติ เว้นไว้แต่เป็นสมัยจีวร^{๓๒๑}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม ว่า คำว่า อุปปาวริตต์ ได้แก่ ให้ความปรารถนา ความประสงค์ ความยินดีเกิดขึ้นว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่าน พึงบอกสิ่งที่ท่านต้องการมาเถิด ปวารณาไว้ก็หาไม่ ฉะนั้น จึงชื่อว่า มิได้ปวารณาไว้ คำว่า วิญญา เปนตสส ได้แก่ ขอ คำว่า อญญตร สมยา ได้แก่ เว้นเสียแต่ว่าเป็นเวลาที่จีวรสำเร็จแล้ว ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๔ เหล่านี้คือ จีวรควรวิกัปได้ ไม่มีสมัย ขอหรือขอร้องกับคนที่ไม่รู้จัก และได้มาด้วยการขอร้อง นั้น^{๓๒๒}

๕) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบาย พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

^{๓๑๘} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

^{๓๑๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๒๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

^{๓๒๑} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๒๒} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุจะรับเอง ใช้ให้ผู้อื่นรับ หรือยินดีเงิน ทอง หรือมาสก เป็นนิสสัคคีย์^{๓๒๓}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า รชตะ ได้แก่ เงิน คำว่า ชาตรุปะ ได้แก่ ทอง คำว่า คณเหยย ได้แก่ เห็นหาบณะที่ไม่มีคนจับของเป็นเจ้าของ ที่เขากำลังจะถวายเพื่อตนเองก็ดี ที่วางอยู่ในที่บางแห่งก็ดี จึงถือเอาเอง คำว่า คณหาเปยย ได้แก่ ใช้ให้คนอื่นถือเอาหาบณะนั้นนั่นเอง คำว่า นิสสัคคิ อธิบายว่า เมื่อภิกษุทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในบรรดาการถือเอาเป็นต้น ต้องนิสสัคคีย์ โดยการนับวัตถุ คำว่า สาทิเยยว ได้แก่ ไม่คัดค้านด้วยกายและวาจาแล้วยินดีด้วยจิต ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ มีทองและเงิน ยกตนขึ้นแสดง ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในบรรดาการถือเอาเป็นต้น^{๓๒๔}

๖) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการรับเองหรือให้ผู้อื่นรับ รัตนะก็ดี สิ่งที่เหมาะสมว่าเป็นรัตนะก็ดี เว้นเสียแต่ว่าเป็นของที่อยู่ในอาราม หรือเป็นของที่เก็บรักษาไว้^{๓๒๕}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุจะแลกเปลี่ยนสิ่งของ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ที่เป็นกับปิยะแม้กับสิ่งที่เป็นกับปิยะ เป็นนิสสัคคีย์ ยกเว้นที่เป็นสหธรรมิกกัน^{๓๒๖}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า อกปิยิ ได้แก่ อักปิยวัตถุ คำว่า กปิเยน ได้แก่ ด้วยกับปิยวัตถุ คำว่า สหธรรมิก ได้แก่ สหธรรมิก ๕ กล่าวคือภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และนางสิกขมานา ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๒ เหล่านี้คือมีเงินและมีการแลกเปลี่ยน^{๓๒๗}

๗) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ภิกษุพึงแลกเปลี่ยนอรุปิยะ ด้วยอรุปิยะ และแลกเปลี่ยนอรุปิยะ ด้วยอรุปิยะนอกนี้ บทว่า รูปิเยน ได้แก่ ด้วยวัตถุที่เป็นนิสสัคคีย์ กล่าวคืออรุปิยะ บทว่า อรุปิยิ ได้แก่ พึงแลกเปลี่ยนวัตถุแห่งทุกกถากล่าวคืออรุปิยะ และวัตถุที่เป็นกับปิยะ บทว่า อิตเรณ ได้แก่ ด้วยอรุปิยะ การเสียสละ ได้แก่ การสละ ชื่อว่า นิสสัคคีย์ คำว่า นิสสัคคิ นั้น เป็นชื่อของวินัยกรรมที่พึงทำในเบื้องต้น การสละของสิ่งนั้นมีอยู่ เหตุฉะนั้น สิ่งนั้นจึงชื่อว่า นิสสัคคิ ถ้ามว่า นิสสัคคินั้น คืออะไร

^{๓๒๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๒๔} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๗.

^{๓๒๕} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๓๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๒๗} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๗.

ตอบว่า คือปาจิตติย แต่ว่าเป็นนิสสัคคียปาจิตติย เพราะสิกขาบทว่าด้วยการรับรูปียะ เพราะถือเอามูลค่าของรูปียะ^{๓๒๘}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุไม่ทำการวิกัปและอธิษฐานบาตรที่ได้ขนาดพอดี ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป บาตรเป็นนิสสัคคีย^{๓๒๙}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า บรรดาบาตรเหล่านี้ บาตร ๒ ชนิดคือ ที่ใหญ่เกินกว่าบาตรใหญ่ และที่เล็กกว่าบาตรขนาดเล็ก ไม่จัดว่าเป็นบาตร บาตร ๗ ชนิดที่เหลือ ชื่อว่าได้ขนาดที่พอเหมาะ ฉะนั้นบาตรที่ประกอบด้วยขนาดอย่างนี้ชื่อว่า บาตรที่ได้ขนาดพอดี ซึ่งบาตรที่ได้ขนาดพอดีนั้น คำว่า ปตุต ได้แก่ บาตรชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาบาตร ๗ ชนิด ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้ คือ ตนเองมีบาตร บาตรได้ขนาดพอดี บาตรควรอธิษฐาน มีบาตรมากเกินไป ล่วงไป ๑๐ วัน^{๓๓๐}

๘) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในบาตรเหล่านั้น ที่ไม่ใช่บาตร ๒ ชนิด พึงใช้สอย โดยการ ใช้สอยเป็นภาชนะ ไม่ควรใช้สอย โดยการเข้าไปอธิษฐาน ไม่ควรใช้สอย โดยการเข้าไปวิกัป อติเรกบาตร ที่สมควร อันเป็นของตน พึงทรงไว้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง บทว่า กบโป อธิบายว่า ที่สมควร บทว่า สโก อธิบายว่า อันเป็นของมีอยู่ ของตน บัณฑิตพึงทราบ ความที่บาตร แม้ ๗ ชนิดเป็นบาตรที่ควรอธิษฐานและควรวิกัป เพราะเป็นบาตรที่สมควร และเพราะเป็นบาตรที่เป็นของมีอยู่ของตน ในบทนั้น บาตรเหล็ก ที่เผาแล้ว ด้วยเครื่องเผา ๕ ชนิด บาตรดินเหนียว ที่เผาแล้ว ด้วยเครื่องเผา ๒ ชนิด ควรแก่การอธิษฐาน และควรแก่การวิกัป บัณฑิตพึงทราบว่า บาตรแม้ทั้งสอง ก็เหมือนกัน เมื่อให้แล้วไม่มีส่วนเหลือมูล แม้สักว่ากากฉกหนึ่ง และเมื่อรู้แล้วว่าเป็นของมีอยู่ของตน โดยประการทั้งปวง จึงเป็นบาตรที่ควรอธิษฐานและควรวิกัป บทว่า อติเรกปตุต อธิบายว่า ชื่อว่าอติเรกบาตร เพราะเป็นบาตรที่ไม่ได้อธิษฐานและไม่ได้วิกัป^{๓๓๑}

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า อนึ่ง เมื่อมีบาตรที่หย่อนกว่าเครื่องผูก ๕ ชนิด ภิกษุร้องขอบาตรใหม่ใบอื่น ภิกษุนั้นต้องนิสสัคคีย^{๓๓๒}

^{๓๒๘} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๒.

^{๓๒๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๓๐} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๘.

^{๓๓๑} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๗๐.

^{๓๓๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ปรี ได้แก่ ไปอื่น ในสิกขาบทนี้เมืองค ๕ เหล่านี้คือ เครื่องผูก ๕ ชนิดหย่อนต่อบาตรที่ควรจะอธิษฐาน ยกตนขึ้นแสดง ทำการร้องขอ และได้รับบาตรมาเพราะการร้องขอนั้น ^{๓๓๓}

๙) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า อุณฺณปญฺจพนฺธเนน มีความหมายว่า ด้วยบาตรที่มีแปลต่ำกว่า ๕ แห่ง อนึ่ง บาตรมีแปล ๕ แห่ง ตามที่กล่าว หรือที่มีรอยร้าวยาว ๒ นิ้ว ๕ แห่ง บาตรนั้นไม่จัดเป็นบาตร ควรขอบาตรใบอื่น บทว่า สมฺมณนิตฺวาน สมฺมตฺติด้วยญัตติหุตติยกรรมที่กล่าวไว้ในบทภาชนีย์ ข้ออธิบายว่า สํสสฺส ปตฺตณฺตํ มีอธิบายว่า บาตรใบที่แย่สุดซึ่งมีในที่สุดแห่งบาตรทั้งหลายนั่นเอง ท่านถือเอาด้วยยอนด-ศัพท หลังจากกล่าวคุณที่มีอยู่ของภิกษุผู้สละบาตรแล้ว ให้พระเถระรับแล้วให้พระเถระรูปที่ ๒ รับบาตรของพระเถระ แล้วจนถึงให้พระสังฆนวกะรับ โดยอุบายนั้นนั่นแหละ บาตรใดเป็นบาตรใบสุดท้ายในจำนวนบาตรหลายใบ ของสงฆ์ซึ่งประชุมกันในสถานที่นั้น ซึ่งบาตรนั้น บทว่า ตสฺส ได้แก่ ภิกษุผู้ทำการสละ บทว่า ทาปเย ได้แก่ ใช้ให้ภิกษุผู้ได้รับสมมติให้เป็นผู้จ่ายบาตรทำหน้าที่จ่ายให้ ^{๓๓๔}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุรูปอื่นแล้วแย่งชิงจีวรนั้นกลับมาอีก หรือแม้จะใช้ให้แย่งชิงกลับมาด้วยสำคัญว่าเป็นของตนเอง ก็เป็นนิสสัคคีย์ ^{๓๓๕}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ทตฺวา ได้แก่ มุ่งหวังการดูแลปรนนิบัติเป็นต้นจึงถวายเป็นของ อจฺฉินฺทนตสฺส ได้แก่ เห็นภิกษุไม่ทำการปรนนิบัติดูแลเป็นต้นจึงถือเอาโดยพลการ ใช้ให้คนอื่นขโมยกลับมาก็อย่างนั้น ในสิกขาบทนี้เมืองค ๕ เหล่านี้คือ ความที่จีวรควรวิภังค์ได้ ให้ไปเอง สำคัญว่าเป็นของตนเอง เป็นอุปสัมบัน แย่งชิงหรือใช้ให้แย่งชิงกลับมาด้วยอำนาจความโกรธ ^{๓๓๖}

๑๐) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุขอด้วยกะผู้ที่มีไขว่ขวารณามีไขว่ญาติ ใช้ให้เย็บจีวร ต้องนิสสัคคีย์ เว้นแต่เป็นญาติ และปวารณาไว้ ^{๓๓๗}

^{๓๓๓} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๙.

^{๓๓๔} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๗๙.

^{๓๓๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗.

^{๓๓๖} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๙.

^{๓๓๗} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า สุตตฺ ได้แก่ ด้ายที่ทำจากเปลือกไม้เป็นต้น ๖ ชนิด หรือด้ายที่อนุโลมแก่ด้าย ๖ ชนิดเหล่านั้น คำว่า ยาจิยา ได้แก่ ร่องขอเพื่อประโยชน์แก่จิวร ในสิกขาบทนี้ ม้องค์ ๓ เหล่านี้คือ ด้ายที่ร้องขอมาเพื่อประโยชน์แก่จิวร การยกตนขึ้นแสดง ให้ทอดด้วยการทอดด้วยด้ายที่เป็นอกัปปิยะ โดยการร้องขอที่ไม่เหมาะสม^{๓๓๘}

๑๑) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุรู้อยู่ น้อมลามที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้นต้องนิสสัคคีย์^{๓๓๙}

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ชาน ได้แก่ ร้อยอยู่ คำว่า ลาม ได้แก่ วัตถุมีจิวรเป็นต้นที่จะพึงได้ คำว่า ปริณตฺ ได้แก่ เป็นสิ่งที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์ น้อมไปเพื่อสงฆ์ โอนไปเพื่อสงฆ์ คำว่า อตตโน ปริณามติ ได้แก่ กล่าวคำว่า ขอพวกท่านจงถวายแก่เรา เป็นต้น ทำให้น้อมมาเพื่อตน ในสิกขาบทนี้ม้องค์ ๓ เหล่านี้คือ ของที่เขาน้อมไปในสงฆ์ รู้แล้วก็ยังน้อมมาเพื่อตนเอง ได้รับลาม^{๓๔๐}

๑๒) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ภิกษุใดพึงน้อมลามที่เขานำไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้นเป็นนิสสัคคีย์ ภิกษุใดพึงน้อมไปเพื่อบุคคลนอกเหนือจากนั้น ภิกษุนั้น เป็นปาจิตติย ภิกษุใดพึงน้อมไปเพื่อผู้อื่น จะเป็นสงฆ์ก็ดี เจตียก็ดี ภิกษุนั้น เป็นทุกกฏ ภิกษุใด พึงน้อมลามที่เขานำไปเพื่อบุคคลหรือเพื่อเจตียอื่น มาเพื่อตนก็ดี เพื่อสงฆ์ก็ดี เพื่อบุคคลอื่นก็ดี เพื่อเจตียอื่นก็ดี ภิกษุนั้น เป็นอาบัติทุกกฏ^{๓๔๑}

(๔) อาบัติปาจิตติย

๔) อาบัติปาจิตติย ๙๒ ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระได้อธิบายเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมประมาณ ๒๓ ข้อคือ

^{๓๓๘} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๓๓๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๔๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๓๔๑} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๙๓.

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุติเตียนภิกษุ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัว และแม้เพราะนำคำพูดส่อเสียดไปบอกท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์^{๓๔๒}

๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัวอยู่ ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อันมีการกล่าวเท็จนั้นเป็นนิमित เพราะการกล่าวเท็จนั้นเป็นเหตุ เพราะการกล่าวเท็จนั้นเป็นปัจจัย คำว่า ภิกษุขุณฺจ โอมสนตสฺส อธิบายว่า ท่านกล่าวว่า เป็นปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่ทำร้ายทิ่มแทงภิกษุด้วยหอกคือปากอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเรื่องจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง ในบรรดาเรื่องที่สรรหามาว่า เช่น ขาติ นาม โคตร กรรม ศิลปะ ภัย อาพาธ เพศ กิเลสและอาบัติ คำว่า เปสฺสญฺหฺรณฺปิ จ ได้แก่ ในการนำคำพูดส่อเสียดไปบอกแก่ภิกษุ อธิบายว่า ภิกษุใดได้ยินภิกษุตำหนิด้วยด้วยเรื่องที่สรรหามาว่ามีชาติเป็นต้นแล้วโกรธเคืองด้วยต้องการจะให้รักกันก็ตาม ด้วยประสงค์จะให้แตกแยกกันก็ตาม ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่า เป็นปาจิตตีย์ เพราะนำคำส่อเสียดไปบอกด้วยกายหรือกล่าวคำส่อเสียดด้วยวาจา^{๓๔๓}

๑) ในคัมภีร์ขุททกขอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ที่ชื่อว่า โอมโส เพราะอรรถศึกษาว่า เป็นเครื่องติเตียนประดุจทิ่มแทงที่หูด้วยวาจาที่ไม่น่าชอบใจ อีกอย่างหนึ่ง ย่อมติเตียน คือ การติเตียนนั้นด้วย วาตะนี้ด้วย ในการติเตียน (หรือในวาตะ) นั้น อธิบายว่า อนึ่ง ในการเอ่ยคำตำหนิ เพราะประสงค์จะชู้กรรโชกภิกษุด้วยการอ้างเรื่องอื่น ด้วยกายหรือด้วยวาจา ด้วยคำเป็นต้นว่า ท่านเป็นกษัตริย์ ท่านเป็นคนจัญฑาล ด้วยเรื่องจริงบ้าง ด้วยเรื่องที่ไม่จริงบ้าง ในอาการ ๑๐ อย่าง คือโดยชาติ โดยโคตร โดยวัย โดยกรรม โดยศิลปะ โดยอาพาธ โดยเพศ โดยกิเลส โดยอาบัติ โดยคำตำหนิที่ยกขึ้นแล้วว่าเป็นสิ่งไม่ดี เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุ เพราะอ้างเรื่องอื่น ด้วยคำเป็นต้นว่า คนจัญฑาลบางพวกมีอยู่ในที่นี้บ้าง เพราะบทที่พ้นจากบาลี (ระเบียบแบบแผน) ว่า ท่านเป็นโจร ท่านเป็นคนอัปลักษณ์ ท่านเป็นคนฆ่ามารดา เป็นต้น อนึ่ง เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ตำหนิผู้อื่นซึ่งอนุสสัมบัน โดยประการใดประการหนึ่ง แม้ทั้งหมดต่อหน้า และเป็นทพภาสิตในทุกสถาน เพราะกล่าวโดยประสงค์จะเล่นสนุกอย่างเดียว^{๓๔๔}

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุให้อนุสสัมบัน ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี กล่าวธรรมคือพระไตรปิฎก ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์^{๓๔๕}

^{๓๔๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๔๓} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๓๔๔} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๙๔.

^{๓๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุแสดงธรรมคือ พระไตรปิฎกที่ยกขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่ละบทยุ่ ร่วมกับบุคคลอื่น ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์โดยการนับบทของภิกษุ^{๓๔๖}

๒) ในคัมภีร์ขุททกชาดกอนวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ธรรมคือพระไตรปิฎก ที่ประมวลขึ้นโดยการสังคายนา และพระราโชวาทเป็นต้นที่ยังไม่ประมวลขึ้น ชื่อว่า ธรรม บทว่า ปทโสธมเม อธิบายว่า เพราะกล่าวธรรมตามที่กล่าวไว้ กับอนุสสัมบัน โดยส่วน โดยส่วน มีอักขระเดียวเป็นต้น การกล่าวธรรมเป็นบท ท่านกล่าวไว้แล้วโดยเอื้อเพื่อ ปทโสธมม ศัพท์ ในเพราะรับอุทเทส ได้แก่ ในเพราะทำการสาธยาย ร่วมกันกับอนุสสัมบัน อนึ่ง ไม่เป็นอาบัติ แก่ภิกษุแม้ผู้สวดพร้อมกันกับภิกษุอื่น เพราะเหตุมีการรับอุทเทสเป็นต้นซึ่งมีอยู่ในที่นั้น แม้ผู้กล่าวพร้อมกันว่า ท่านจงสวดอย่างนี้ ในที่ที่ผู้สวด คือ ผู้สาธยาย พระคัมภีร์อย่างคล่องแคล่วโดยมากพลั้งพลาดไป^{๓๔๗}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุอยู่ร่วมกับอนุสสัมบัน (ในที่มีอุปัชฌาย์เดียว) ตลอด ๓ คีน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ วัน ด้วยการนับการนอนและนับอนุสสัมบันตั้งแต่วันที่ ๔ เป็นต้นไป^{๓๔๘}

๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุนอนตลอด ๓ คีนร่วมกับแม่สัตว์เดรัจฉานโดยที่สุดที่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก ยกเว้นภิกษุ เมื่อพระอาทิตย์อัสดงในวันที่ ๔ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะนอนร่วมกันอีก คำว่า สหเสยยาย ได้แก่ ด้วยการนอนร่วมกันโดยปริยายในก่อนหรือในขณะเดียวกัน ในเสนาสนะที่มีเครื่องมุงบังทั้งหมดก็ตาม ที่มีเครื่องมุงบังเป็นส่วนมากก็ตาม ในเรื่องนั้น เครื่องมุงบังแม้ที่กำหนดด้วยกำแพงเป็นต้นที่สูงประมาณ ๒ ศอกครึ่งไม่ถึงหลังคา ฟังทราบว่าการกำหนดทั้งหมด^{๓๔๙}

๓) ในคัมภีร์ขุททกชาดกอนวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า การนอนร่วมกับอนุสสัมบันด้วยความเอื้อเพื่อนั่นเอง และกับมาตุคาม ฟังถือเอาว่า ความเป็นผู้เป็นไปกับด้วยบ้านเรือน ภิกษุทั้งหลาย ผู้ต้องการความเสื่อมยศยังอุปสมบันซึ่งทำหน้าที่ปูลาดเสนาสนะเป็นต้น ซึ่งสมมติแล้วโดยสงฆ์ ให้ตีเตียน ให้เหยียดหนาม ให้มองดู ด้วยความไม่นับถือ หรือทำให้คิดโดยความเป็นของต่ำช้า การกล่าวนั้น ชื่อว่า อุชฌาปนกัม การ

^{๓๔๖} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๓๔๗} ขุทท.อ.อนวฎีกา (บาลี) ๓๙๕.

^{๓๔๘} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๔๙} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

ให้ติเตียน ภิกษุทั้งหลายถูกอุปสมบันใดทำให้ลั่นไป ย่อมประกาศโทษของอุปสมบันนั้นในที่ทั้งปวง การกล่าวนั้น ชื่อว่า ชียน ความลั่นไป^{๓๕๐}

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุแม้จะสำเร็จการนอนร่วมกับสตรีแม้เพียงคืนเดียวหรือแสดง ธรรมมากกว่า ๖ บทแก่สตรี เว้นไว้แต่มีบุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย^{๓๕๑}

๔) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม ว่า คำว่า อิตถียา ได้แก่ หญิงมนุษย์โดยที่สุดแม้ที่เกิดในวันนั้น คำว่า เทเสนตสฺส วินา วิญญู ฌมมญจ ฌปพุตฺตริ อธิบายว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้แสดงธรรมมากกว่า ๖ บท แก่สตรี เว้นเสียแต่ว่ามี บุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย^{๓๕๒}

๔) ในคัมภีร์ขุททกสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการให้สตรีและบุรุษผู้ถูกความกำหนดครอบงำ เข้าไปในตระกูลที่ตนประกอบ (ชวนชวาย)ไว้ แล้วสำเร็จการนอน (นอนร่วมกัน)^{๓๕๓}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เมื่อภิกษุกล่าวโทษชั่วหยาบแก่อนุปสมบัน ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติ ปาจิตตีย์ เว้นแต่ได้รับสมมติจากภิกษุ^{๓๕๔}

๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติม ว่า ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้กล่าวโทษชั่วหยาบแก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุ เว้นไว้แต่ได้รับสมมติ จากภิกษุ คำว่า ภิกษุสมมุตติยา ได้แก่ ยกเว้นภิกษุที่สงฆ์จะหรือไม่ทำก็ตามให้เป็นที่สุดแห่งอาบัติ ทั้งหลายและแห่งตระกูลทั้งหลาย เพื่อต้องการให้สำรวจต่อไปแห่งภิกษุที่ต้องอาบัติอยู่เนืองๆ อปโลก ๓ ครั้งแล้วตั้งกติกา คำว่า อภิกษุโน ได้แก่ อนุปสมบัน คำว่า วทนตสฺส ได้แก่ บอก^{๓๕๕}

๕) ในคัมภีร์ขุททกสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ปาราชิกและสังฆาติเสส ชื่อว่า พุฏฐุลละ อาบัติชั่วหยาบ (อาบัติหนัก) แต่ว่า ในที่นี้ ประสงค์เอาเฉพาะสังฆาติเสส การเปิดเผย และการปกปิด ชื่อว่า ปกาสณาโท การเปิดเผยและการปกปิดเรื่องที่ชั่วหยาบ อันภิกษุจะทำก็ตาม ไม่ทำก็ตาม พึงทำการ ประกาศให้ทราบ ๓ ครั้ง โดยถืออาบัติและตระกูลเป็นที่สุด เพื่อประโยชน์แก่ความสำรวจต่อไปของ

^{๓๕๐} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๙๕.

^{๓๕๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๕๒} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๓๕๓} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๙๙.

^{๓๕๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๕๕} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

ภิกษุผู้ต้องอาบัติอยู่เป็นประจำ (เนื่องๆ) เป็นอาบัติทุกกฏ แก่อนุปสัมบัน ยกเว้นผู้ที่ภิกษุสมมุติ เพราะพยายามปรับอาบัติ กับด้วยวัตถุ โดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุนี้ทำอสุจีให้เคลื่อนแล้ว ต้องอาบัติสังฆาติเสส แล้วเปิดเผย บอกสิ่งที่ชั่วหยาบนั้นด้วย เพราะรู้ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ปกปิดเรื่องนั้นไว้ด้วย เพราะเมื่อจะบอกอาบัติที่ไม่ชั่วหยาบ กลับปิดปิดไว้ด้วย ส่วนนอกนี้ เป็นอาบัติทุกกฏ แก่อนุปสัมบัน แม้ในเรื่องที่ชั่วหยาบ ในสิกขาบทที่ ๕ ข้างต้น ^{๓๕๖}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุชุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นชุดก็ดี ซึ่งแผ่นดินที่เป็นอกปิยะ และทำให้ภูตคามเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ^{๓๕๗}

๖) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า อกปิยะ อธิบายว่า ดินที่ยังไม่ถูกเผาไฟโดยประการนั้นๆ ด้วยอำนาจการเผาในเตาเป็นต้น ท่านเรียกว่าดินแท้ ดินนั้นมี ๓ ชนิด คือดินล้วน ดินผสมฝุ่น และดินที่เป็นก้อนแข็ง ภิกษุใดพึงทำให้ภูตคามได้รับความเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า ภูตคาม อธิบายว่า พฤษชาติที่มีอยู่ และได้มีมาก่อนแล้ว ฉะนั้นจึงชื่อว่าภูต พฤษชาติที่กำลังเกิด กำลังเจริญเติบโต ที่เกิดขึ้นมาแล้ว และที่เจริญเติบโตแล้ว คำว่า คาโม ได้แก่ กองหรือกลุ่มแห่งพฤษชาติ กลุ่มแห่งพฤษชาติ (เช่น ต้นไม้, พืชพันธุ์ไม้, หญ้า) ที่มีอยู่แล้ว อีกอย่างหนึ่ง พฤษชาติก็ได้แก่พฤษชาติที่มีอยู่แล้วนั่นเอง ฉะนั้นจึงชื่อว่าภูตคาม คำว่า ภูตคาม นั้น เป็นชื่อแห่งหญ้าและต้นไม้สีเขียวที่ดำรงอยู่แล้วเป็นต้น พึงพราภภูตคามนั้น พึงทำการตัดและทำลายเป็นต้น ^{๓๕๘}

๖) ในคัมภีร์ขุททกชาดกอนินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า บทว่า เอกายณตติยา เอกา เชื่อมอธิบายว่า ถ้าภิกษุรับคำสั่งครั้งเดียวแล้วชุดแม้ตลอดวัน ภิกษุผู้สั่งเป็นอาบัติตัวเดียวเท่านั้น เชื่อมอธิบายว่า เป็นอาบัติ เพราะสั่ง บทว่า วาจโส อธิบายว่า ทุกๆ ครั้งที่สั่ง บัณฑิตพึงประกอบคำ ด้วยคำเป็นต้นว่า “ท่านจงชุดที่นี่หรือ” มีวาจาประกอบอธิบายว่า “ท่านจงก่อไฟให้ลุกโพล่งในที่นี้หรือ” อธิบายว่า “คำนี้ว่า วตตุ เป็นคำกัตตุบท แห่งคำนี้ว่า “น วฏฺฐติ อีกอย่างหนึ่ง มีอธิบายว่า เนื้อความมีประการเป็นต้นว่า “ท่านจงชุดที่นี่” ย่อมไม่ควรด้วยถ้อยคำ ท่านแสดงว่า “ควรกล่าวไม่กำหนดด้วยคำเป็นต้นว่า “ท่านจงชุดหลุม ท่านจงชุดเหง้าบัว” ด้วยคำนี้ว่า นิยมตวา ^{๓๕๙}

^{๓๕๖} ขุทท.อนินวฎีกา (บาลี) ๓๙๗.

^{๓๕๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๕๘} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

^{๓๕๙} ขุทท.อนินวฎีกา (บาลี) ๓๔๐.

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุวางเตียงเป็นต้น ฟูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๖๐}

๗) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า สัมภิก ได้แก่ ของสงฆ์ คำว่า มณจาที นี้ ท่านสงเคราะห์ตั้ง หมอนอิงและเก้าอี้เป็นต้นด้วย คำว่า สนธนาทีก์ ได้แก่ ทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำเครื่องปูลาดเป็นต้น คำว่า อาปุจฉนาทีก์ อธิบายว่าการขออนุญาตก็ดี การยกเก็บเองก็ดี การให้คนอื่นยกเก็บก็ดี คำว่า ยาทิ ได้แก่ เดินไปเสีย^{๓๖๑}

๗) ในคัมภีร์ขุททกขากวินยฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ไม่ปฏิบัติดูแลที่นอน หรือว่าเสนาสนะแล้วไปเสีย อธิบายว่า เพราะถือเอาที่นอนแม้ชนิดหนึ่งในบรรดาที่นอน ๑๐ ชนิด ที่ท่านกล่าวไว้แล้ว คือ ฟูก (หมอน) ผ้าปูพื้น ผ้าห่ม เครื่องลาดพื้น เสื้อ ท่อนหงั ที่นั่ง เครื่องลาด เครื่องปูลาดที่ทำด้วยหญ้า เครื่องปูลาดที่ทำด้วยใบไม้^{๓๖๒} ในปลายพรรษาของตน ปูลาดเองหรือใช้ให้ผู้อื่นปูลาด บนเสนาสนะที่ได้รับการปกปิดดูแลรักษาคุ้มครองซึ่งเป็นของสงฆ์ ไม่ปฏิบัติดูแลด้วยสามารถแห่งการเก็บรักษาโดยประการที่ปลวกเป็นต้นจะไม่กัดกินสิ่งที่เก็บไว้ ล่วงเลยอุจจาร (เขตแดน) ของอารามที่ล้อมไว้ และล่วงเลยอุจจาร (เขตแดน) ของอารามที่ไม่ได้ล้อมไว้ แล้วไปเสีย และเพราะปูลาดเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นปูลาดบนเสนาสนะคือเตียงตั้งเก้าอี้้นวม โดยประการนั้น ที่กลางแจ้งในหน้าฝน ไม่ดูแลรักษา ล่วงบริเวณชั่วก่อนคืนที่บุรุษผู้มีกำลังปานกลางไปตก แล้วไปเสีย แต่ว่า ในที่อื่นจากที่กล่าวมานั้น เป็นทุกกฎ^{๓๖๓}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุใด วางเครื่องนอนมีฟูกเป็นต้นไว้ในที่พักของสงฆ์ ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นเดินจากไป แม้ภิกษุนั้นก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๖๔}

๘) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า สัมภิกาสถ ได้แก่ ในห้องก็ตาม ในเสนาสนะอื่นที่กำหนดไว้ทุกชนิดก็ตาม ในที่อยู่คือในวิหารของสงฆ์ คำว่า เสยย ได้แก่ สำหรับใช้เป็นที่นอนเป็นต้นอย่างนี้คือฟูก พรม ผ้าคลุม ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้น เสื้อลำแพน ท่อนหงั ที่รองนั่ง เครื่องปูลาด (ผ้าห่ม) ผ้าปูทำด้วยหญ้า ผ้าปูทำด้วยใบไม้ คำว่า

^{๓๖๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

^{๓๖๑} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

^{๓๖๒} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๑๑๖/๑๗๑.

^{๓๖๓} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๖.

^{๓๖๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘.

สนธนาทีก์ ได้แก่ ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำการปลูตเป็นต้นด้วยเครื่องปลูตชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาเครื่องปลูตเหล่านั้น^{๓๖๕}

๘) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุรู้ว่ามีสัตว์มีชีวิตอยู่ยังใช้สอย^{๓๖๖}

๙) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ชานํ สปปาณกํ ได้แก่ เห็นก็ดี ได้ยินก็ดีว่า น้ำนี้มีสัตว์มีชีวิต รู้โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า ไตยํ ได้แก่ น้ำ คำว่า ปริญญเขยฺย ได้แก่ พึงบริโภค^{๓๖๗}

๙) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการจงใจปลงชีวิตสัตว์เดรัจฉาน^{๓๖๘}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่เย็บจีวรให้แก่ภิกษุณีที่มีไข้ญาติ^{๓๖๙}

๑๐) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ในสิกขาบทว่าด้วยการรับจีวร ภิกษุเป็นผู้รับ ในที่นี้ภิกษุนี้เป็นผู้รับ นี่เป็นความต่างกัน อธิบายว่าเป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุณีนั่นแม้ผู้เย็บจีวรให้แก่ภิกษุณีที่ไม่ไข้ญาติ คำว่า จีวรํ ได้แก่ ผ้าที่เหมาะสมจะเป็นผ้าถุงและผ้าห่มได้ คำว่า สัพพโต อธิบายว่า เป็นอาบัติแก่ภิกษุที่เย็บเอง โดยการนับความพยายามในการสอดเข็มเข้าไปแล้วดึงออกมา แต่เมื่อกล่าวกะคนที่ถูกใช้ให้เย็บว่า จงเย็บ แม้ถ้าให้การงานที่ต้องทำด้วยเข็มทุกอย่างสำเร็จแล้ว เป็นอาบัติปาจิตตีย์ตัวเดียวเท่านั้น ภิกษุที่สั่งเป็นปาจิตตีย์โดยการนับความพยายาม^{๓๗๐}

๑๐) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

^{๓๖๕} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๓๖๖} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๖๗} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๓๖๘} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๙.

^{๓๖๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๗๐} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุผู้มุ่งหวังความขัดเคือง จึงให้ภิกษุผู้ฉันเสร็จแล้วปวารณา (ห้ามภัก) ส่วนเมื่อภิกษุฉันโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๗๑}

๑๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดมุ่งหวังจะทำให้ขัดเคืองจึงกล่าวกะภิกษุที่ฉันเสร็จแล้ว ห้ามภักแล้วว่า นิมนต์เถอะภิกษุ จะฉันหรือบริโภคน้ำก็เชิญเลย แล้วให้ห้ามภักโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย เมื่อฉันโภชนะแล้ว ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า อาสาทนาโภ ได้แก่ มุ่งหวังความขัดเคือง การโจทก์ การกระทำให้เก้อ^{๓๗๒}

๑๑) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ไม่ได้แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ ฉันทอาหารที่เป็นยาวกาลิกในเวลาวิกาล ภิกษุไม่เป็นไซ้แต่ฉันทอาหารที่ประณีต ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๗๓}

๑๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดฉันโภชนะที่เก็บสะสมไว้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า สนธิโภชน ได้แก่ โภชนะที่รับประทานแล้วเก็บสะสมไว้ให้ล่วงเลยไปหนึ่งคืน ประกอบอธิบายว่า เมื่อฉันอาหารที่เป็นยาวกาลิกในเวลาวิกาล ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์คำว่า วิกาล ได้แก่ ฆิตเวลา อธิบายว่า ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้น คำว่า ยาวกาลิก ได้แก่ โภชนะที่เป็นอามิสมีรากไม้และผลไม้ป่าเป็นต้น ภิกษุไม่เป็นไซ้ร้องขออาหารที่ประณีตมีเนยใสและภัตเป็นต้นแล้วฉัน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า อคิลาน ได้แก่ ไม่สบาย (เจ็บป่วย)^{๓๗๔}

๑๒) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในกาลิก ๓ ชนิด อธิบายว่า เมื่อมีเหตุแห่งความเป็นไซ้ตลอดสัตตทาหาลิก และตลอดยาวชีวิก ไปปราศแล้ว จากกาล ชื่อว่าวิกาล ในเวลาวิกาลนั้น ในการกลืนกินยามกาลิก เพื่อประโยชน์แก่อาหาร ในเวลาวิกาล แต่เป็นอาบัติทุกกฏ ในเพราะสักว่าการรับสัตตทาหาลิก และ ยาวชีวิก เพื่อประโยชน์แก่อาหารนั้น บทว่า อุโห อธิบายว่า ยาวกาลิก และยามกาลิก ในกาลิกทั้งสองอย่างนั้น ยาวกาลิก ที่ก้าวล่วงกาลของตน ย่อมยังอาบัติปาจิตตีย์ให้เกิด ด้วยวิกาลโภชนสิกขาบท ยามกาลิก กล่าวล่วงกาลแล้ว ย่อมยังอาบัติปาจิตตีย์ให้เกิด เพราะสิกขาบทว่า

^{๓๗๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๗๒} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๓๗๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๗๔} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

ด้วยการสั่งสม มีสัมพันธว่า กาลิก ทั้งสองอย่าง ยังการสั่งสมที่อยู่ในภายในให้เกิดขึ้น นิเทศนี้ แสดงถึงความพยายามที่มีอยู่ว่า “อนโตวุตถ์ สุนนิตี” อธิบายว่า ที่เก็บรักษาไว้ และทำให้เกิดการสั่งสม^{๓๗๕}

๑๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุเว้นไม้ชำระฟันและน้ำแล้วฉันเนยใสและภัตเป็นต้นที่มีได้รับประเคน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๗๖}

๑๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ปณิตกั อธิบายว่า ภิกษุใดละเว้นไม้ชำระฟันและน้ำบ้วนปากแล้วพึงฉันโภชนะที่ประณีตที่เกิดจากธัญพืช ๗ ชนิด ที่เจือด้วยเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ น้านม น้ำส้ม ที่ไม่ได้รับประเคน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า อปปฏิคคหิต์ ได้แก่ โภชนะที่วางอยู่ในหัตถบาสของภิกษุที่จะถือเอาได้ด้วยกายหรือของที่เนื่องด้วยกาย ที่เขายังไม่ได้ถวายเป็นด้วยกาย ของที่เนื่องด้วยกายและเขาสะละทิ้งอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่ายังไม่ได้รับประเคน^{๓๗๗}

๑๓) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ศัพท์ว่า อฏฐุคฺคัล เป็นศัพท์สมาส เพราะอรรถศึกษาว่า ไม้ชำระฟันชนิดใด ยาว ๘ นิ้วโดยประมาณนิ้วของคนธรรมดา (ภิกษุไม่ควรเคี้ยว) ไม้ชำระฟันยาวเกิน ๘ นิ้วนั้น^{๓๗๘}

๑๔) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุให้อาหารที่ฉันได้บางชนิดแก่เดียรถีย์ด้วยมือตนเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๗๙}

๑๔) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ติตถียสส ได้แก่ แก้อัญญเดียรถีย์ คำว่า กิณฺจิ ฏฺฐชิตพฺพ ได้แก่ ของที่บริโภคได้อย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า สหตฺถโต ได้แก่ ด้วยมือของตน^{๓๘๐}

๑๔) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ก็ในคำนี้ อาบัติที่มีความสำเร็จ (ความปรากฏ) บางชนิดท่านเจาะจงแสดงไว้แล้วว่า ปาจิตตีย์ ส่วนอาบัติที่มีความสำเร็จ (ความปรากฏ) เช่นนั้นที่ท่านไม่ได้กล่าวไว้ พึงทราบว่าเป็นอาบัติที่ท่านรวบรวมไว้ด้วยการกล่าวโดยทั่วไปนี้เอง ถามว่า อย่างไร ตอบว่า เป็นอาบัติ

^{๓๗๕} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๘๕.

^{๓๗๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๗๗} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๓๗๘} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๓๖๓.

^{๓๗๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๘๐} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

ปาจิตติย ในเพราะการให้อามิสชนิดใดชนิดหนึ่งด้วยมือของตนเอง แก่พวกอัญเดียรถียมือเจลกะเป็นต้น ในเพราะการให้รู้แล้วบริโภคเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง ซึ่งโภชนะที่ประณีตคือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด และนมข้น^{๓๘๑}

๑๕) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตติย เพราะดื่มสุราและเมรัย เพราะใช้นิ้วมือกระทบกรัณฑ์หรือระหว่างขาทั้งสองเพื่อให้เกิดเสียง และเพราะหัวเราะร่าเริงเล่นสนุกสนานกันในที่สูงแค่อ้อเท้า^{๓๘๒}

๑๕) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ในคำว่า สุราเมรยปาเน นี้ น้ำเมาที่ทำด้วยหรือหมักด้วยแป้งเป็นต้น ชื่อว่าสุรา น้ำหมักดอกที่ทำหรือคั้นจากดอกไม้เป็นต้น ชื่อว่าเมรัย อธิบายว่า ภิกษุใดดื่มสุราและเมรัยแม้ทั้งสองอย่างนี้ตั้งแต่ยังเป็นเชื้อแม้ด้วยปลายหญ้าคา ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตติย เพราะการดื่มนี้เป็นปัจจัย คำว่า องคุลิปโตทเก จาปิ อธิบายว่า ต้องอาบัติปาจิตติยเพราะการรวมกัน (การตี) รักแร้ (หรือระหว่างโคนขาทั้งสอง เพื่อให้เกิดเสียง) เป็นต้นด้วยนิ้วมือทั้งหลาย คำว่า หสธมเมปิ โจอทเก อธิบายว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตติยที่มีการเล่นหัวเราะสนุกสนานร่าเริงในที่สูงเพียงอ้อเท้า^{๓๘๓}

๑๕) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการดื่มสุรากล่าวคือน้ำเมาที่ทำด้วยแป้งเป็นต้น และในเพราะการดื่มเมรัยกล่าวคือน้ำดองที่ทำด้วยดอกไม้เป็นต้น^{๓๘๔}

๑๖) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตติยเพราะไม่เคารพนบถือกัถิ เพราะทำให้ภิกษุตกใจกลัว กัถิ เพราะกล่าวคำที่ก่อให้เกิดความกลัวแล้วแสดงรูปที่น่ากลัว^{๓๘๕}

๑๖) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า อนาหเรปิ ปาจิตติ อธิบายว่า ต้องอาบัติปาจิตติยแม้เพราะทำความไม่เคารพนบถือบุคคลกัถิ ธรรมกัถิ ภิกษุใดเมื่อถูกอุปสมบันว่ากล่าวอยู่ด้วยข้อบัญญัติ ก็ไม่ทำความเคารพนบถือ เพราะไม่ต้องการจะทำตามคำของอุปสมบันนั้นกัถิ เพราะไม่ต้องการจะศึกษาธรรมนั้นกัถิ ภิกษุนั้นต้องอาบัติ

^{๓๘๑} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๙.

^{๓๘๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๘๓} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๓๘๔} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๙.

^{๓๘๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

ปาจิตตีย์เพราะไม่ทำความเอื้อเฟื้อ (ความเคารพนับถือ) นั้น อธิบายว่า เมื่อภิกษุพูดเรื่องที่น่ากลัว หรือแสดงรูปที่น่ากลัวแล้วทำให้ภิกษุสะดุ้งกลัว ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๘๖}

๑๖) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอธิบายวินัยกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิชาว่า เพราะยังอุปสมบันให้สะดุ้งกลัว ด้วยการพิจารณารูปเป็นต้น หรือว่าด้วยการกล่าวถ้อยคำ (เรื่อง) ที่น่ากลัว เป็นอาบัติทุกกฏ แก่อนุปสัมบัน เป็นอาบัติทุกกฏ ในเพราะให้การประหาร (ตี) แก่อนุปสัมบัน โดยที่สุดการประหาร (ตี) แม้ด้วยใบบัว เป็นอาบัติทุกกฏ เพราะให้การประหาร (ตี) แก่อนุปสัมบัน โดยที่สุดแม้สัตว์เดรัจฉาน ไม่เป็นอาบัติ แก่ภิกษุผู้มุ่งความหลุดพ้น^{๓๘๗}

๑๗) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุที่ไม่เป็นไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งบางอย่าง จะก่อไฟเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นก่อ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๘๘}

๑๗) ในคัมภีร์มูลสิกขาภิชา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดไม่เจ็บไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งอย่างอย่างเสียแล้วจุดไฟเองก็ดี ใช้ให้คนอื่นจุดก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า ภิกษุ ปรจยั ได้แก่ เว้นปัจจัยเห็นปานนี้คือการจุดประทีปก็ดี การจุดตะเกียงในเวลารมบาตรเป็นต้นก็ดี คำว่า โขตี ได้แก่ ไฟ^{๓๘๙}

๑๗) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอธิบายวินัยกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิชาว่า ในเพราะก่อเองหรือให้ผู้อื่นก่อไฟ แก่ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ เพราะประสงค์จะให้บรรเทาทุเลา เว้นแต่มีเหตุคือการจุดประทีปและการลมบาตรเป็นต้น^{๓๙๐}

๑๘) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่มุ่งหว่านเราะสนุกสนาน มักใช้สอยแต่จีวรใหม่ ไม่ใส่ใจถึงการวิกัปและพินทุจีวรเป็นต้น^{๓๙๑}

๑๘) ในคัมภีร์มูลสิกขาภิชา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า กปปพินธุ ได้แก่ การกัปพินทุขนาดกลมเท่าตานกยูงอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า อนาทาย ได้แก่ ไม่เอื้อเฟื้อ (ไม่ใส่ใจ) อธิบายว่า เมื่อภิกษุนำบริขารมีจีวรเป็นต้นของภิกษุออกไปแล้ว เก็บเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี มุ่งจะให้หว่านเราะสนุกสนานกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า จีวราทิกั ทานสงเคราะห์

^{๓๘๖} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๓๘๗} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๓๘๘} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๘๙} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๓๙๐} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๓๙๑} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

บาตร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม และประคดเอนเป็นต้นด้วย คำว่า นิธนต์สส ได้แก่ เก็บ คำว่า ปสาเปกขสส ได้แก่ ประสงค์จะให้หัวเราะสนุกสนาน^{๓๙๒}

๑๘) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการไม่ถือเอาการทำวิกัปและพินทุแล้วจึงใช้สอยจีวรผืนใหม่ ในเพราะการวิกัปจีวรเองไม่ถอนแล้วจึงใช้สอย^{๓๙๓}

๑๙) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่นำออกไปเก็บไว้เอง ก็หรือว่าใช้ผู้อื่นให้เก็บไว้รู้ว่ามีสัตว์มีชีวิตแม้ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานแต่ก็ฆ่าให้ตายเสีย^{๓๙๔}

๑๙) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ชานํ ปาณํ หเน ภิกขุ ตีรจณาคตมปิ จ อธิบายว่า ภิกษุใดรู้ถือว่า สัตว์มีชีวิต ฆ่าสัตว์มีชีวิตที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๙๕}

๑๙) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะการจงใจปลงชีวิตสัตว์เดรัจฉาน^{๓๙๖}

๒๐) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้รรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า ภิกษุประสงค์จะปกปิดอาบัติชั่วหยาบจึงปกปิดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๙๗}

๒๐) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า คำว่า ฉาเหตุกาโม ฉาเทติ ทุฏฐลลํ ภิกขุโนปิ จ อธิบายว่า ภิกษุใดเป็นผู้ประสงค์จะปกปิดอาบัติสังฆาติเสสกล่าวคือทุฏฐลลวจากต่อภิกษุจึงปกปิดไว้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๓๙๘}

๒๐) ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ปาราชิกและสังฆาติเสส ชื่อว่า ทุฏฐลลํ อาบัติชั่วหยาบ (อาบัติหนัก) แต่ว่า ในที่นี้ ประสงค์เอาเฉพาะสังฆาติเสส การเปิดเผย และการปกปิด ชื่อว่า ปกาสฉาโท การเปิดเผยและการปกปิดเรื่องที่ชั่วหยาบ อันภิกษุจะทำก็ตาม ไม่ทำก็ตาม พึงทำการประกาศให้ทราบ ๓ ครั้ง โดยถืออาบัติและตระกูลเป็นที่สุด เพื่อประโยชน์แก่ความสำรวจต่อไปของภิกษุผู้ต้องอาบัติอยู่เป็นประจำ (เนื่องๆ) เป็นอาบัติทุกกฏ แก่อนุปสัมบัน ยกเว้นผู้ที่ภิกษุสมมุติ เพราะ

^{๓๙๒} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๓๙๓} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๓๙๔} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙.

^{๓๙๕} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๓๙๖} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๓๙๗} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๓๙๘} มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

พยายามปรับอาบัติ กับด้วยวัตถุ โดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุนี้ทำอสุจิให้เคลื่อนแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แล้วเปิดเผย บอกสิ่งที่ชั่วหยาบนั้นด้วย เพราะรู้ด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ปกปิดเรื่องนั้นไว้ด้วย เพราะเมื่อจะบอกอาบัติที่ไม่ชั่วหยาบ กลับปิดปิดไว้ด้วย ส่วนนอกนี้ เป็นอาบัติทุกกฏ แก่อนุสัมบัน แม้ในเรื่องที่ชั่วหยาบ ในสิกขาบทที่ ๕ ข้างต้น^{๓๙๙}

๒๑) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์ สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แม้แก่ภิกษุที่ใช้ก้อนดินและหอกทำร้ายภิกษุ^{๔๐๐}

๒๑) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขา เพิ่มเติมว่า คำว่า ตลสตติกมุคฺคิเร อธิบายว่าภิกษุใด เมื่อจะแสดงอาการที่จะทำร้ายจึงเงี้ยวร่างกายหรือ สิ่งเนื่องด้วยร่างกายขึ้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๐๑}

๒๑) ในคัมภีร์ขุททกขณปิฎก อภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระ วินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า อธิบายว่าโจทย์เอง หรือ ให้คนอื่นโจทย์ บทว่า จาเวตุ อธิบายว่า เพื่อต้องการให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ด้วยบทนั้น ถือเอาความประสงค์จะให้เคลื่อน ข้อ หนึ่งแล้วย่อมห้ามความประสงค์ ๗ อย่าง มีความประสงค์ในการด่า และความประสงค์จะให้อยู่กรรม เป็นต้นที่เหลือ บทว่า สุนฺมานํ นี้ เป็นกรรมบท แห่งบททั้งหลายว่า “โจเทนโต” เป็นต้น ย่อมปฏิเสธ การโจทย์ ต่อหน้า ด้วยบทนี้ ก็เป็นอาบัติทุกกฏ แก่ภิกษุที่กล่าวอยู่ ด้วยกองแห่งอาบัติ ๗ กอง กลับหลัง บทว่า โจเทนโต อธิบายว่า โจทย์อยู่เอง ด้วยสามารถแห่งการโจทย์ ๔ อย่าง ที่กล่าวแล้ว โดยสังเขป ว่า “(๑) โจทย์ชี้วัตถุ (๒) โจทย์ชี้อาบัติ (๓) โจทย์ห้ามสังวาส (๔) โจทย์ห้ามสามิจิกรรม”^{๔๐๒} คำว่า โจทาเปโต วา อธิบายว่า หรือว่า ให้บุคคลอื่น หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งโจทย์ ฉะนั้น บุคคลใด ยืนอยู่ ในที่ไกลของภิกษุ กล่าวแล้ว ด้วยสามารถแห่งการโจทย์ด้วยวัตถุว่า ท่านเสพเมถุนธรรม ท่านไม่ใช่ สมณะเป็นต้น ด้วยสามารถแห่งการโจทย์ด้วยอาบัติว่า ท่านต้องอาบัติเพราะเสพเมถุนเป็นต้น ด้วย สามารถแห่งการปฏิเสธการอยู่ร่วมว่า ท่านไม่ใช่สมณะ จะไม่มีอุโบสถ ปาวรณา หรือว่าสังฆกรรม ร่วมกับท่าน ท่านไม่ใช่สมณะเป็นต้น หรือว่า ด้วยสามารถการปฏิเสธสามิจิกรรมว่า เมื่อการอยู่ร่วมมี การอภิวาทกันเป็นต้น อันท่านห้ามแล้ว เมื่อถูกถามว่า เพราะเหตุไร จึงไม่ใช่สมณะ กล่าวว่า ท่านไม่ใช่ สมณะ เป็นต้น เมื่อแสดงเนื้อความนี้ โดยที่สุด แม้ด้วยกำมือเปล่า เมื่อไม่เปิดโอกาสให้เป็นอย่างนี้ว่า ท่าน ผู้มีอายุ จงกระทำโอกาสแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้า เป็นผู้ใคร่จะกล่าวกับท่าน เป็นอาบัติสังฆาทิเสสและ อาบัติทุกกฏ ด้วยวาจา แต่พึงทราบว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส แก่ภิกษุผู้เปิดโอกาสให้แล้วโจทย์อยู่^{๔๐๓}

^{๓๙๙} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๗.

^{๔๐๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๔๐๑} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๔๐๒} วิ.อ. (บาลี) ๒/๘๖.

^{๔๐๓} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๕๐.

๒๒) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะให้การประพฤติดิเกิดขึ้น เพราะไปฟังเรื่องราวของคนที่จะทะเลาะกัน เพื่อต้องการจะก่อการทะเลาะบ้าง^{๔๐๔}

๒๒) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุเมื่อกล่าววาทานเห็นจะไม่ถึง ๒๐ พรรษา เป็นต้น ให้ความความเสียหาย (ความตะขิดตะขวงใจ, ความกังวลใจ, ความรำคาญใจ) เกิดขึ้น ภิกษุนั้นเป็นปาจิตตีย์ เพราะให้ความความเสียหาย (ความตะขิดตะขวงใจ, ความกังวลใจ, ความรำคาญใจ) เกิดขึ้นเป็นปัจจัย ภิกษุใดตั้งใจเข้าไปใกล้ๆ เพื่อจะได้ยินคำของผู้ที่เกิดการทะเลาะกันเพื่อประโยชน์แก่การทะเลาะ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คำว่า ภณชนตถาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การทะเลาะ ภณชนชาตานิ ได้แก่ ผู้ที่เกิดการทะเลาะ คำว่า อุปสสุตฺติ ได้แก่ ใกล้ๆ เพื่อจะได้ยิน^{๔๐๕}

๒๒) ในคัมภีร์ขุททกขิณวินยฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า ในเพราะแอบฟังภิกษุเหล่านั้นซึ่งทะเลาะวิวาทกัน เว้นแต่มีความมุ่งหมายว่า เราฟังแล้ว จักจดเว้น (หยุดอยู่)^{๔๐๖}

๒๓) ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก้อรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) เพิ่มเติมว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่น้อมลามของสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น^{๔๐๗}

๒๓) ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระ แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาเพิ่มเติมว่า ภิกษุใดน้อมลามที่เขาไปเพื่อสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๐๘}

๒๓) ในคัมภีร์ขุททกขิณวินยฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า อธิบายว่า ภิกษุใดฟังน้อมลามที่เขาไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ภิกษุใดฟังน้อมไปเพื่อบุคคลนอกเหนือจากนั้น ภิกษุนั้น เป็นปาจิตตีย์ ภิกษุใดฟังน้อมไปเพื่อผู้อื่น จะเป็นสงฆ์ก็ดี เจตีย์ก็ดี ภิกษุนั้น เป็นทุกกฏ ภิกษุใด ฟังน้อมลามที่เขาไปเพื่อบุคคลหรือเพื่อเจตีย์อื่น มาเพื่อตนก็ดี เพื่อสงฆ์ก็ดี เพื่อบุคคลอื่นก็ดี เพื่อเจตีย์อื่นก็ดี ภิกษุนั้น เป็นอาบัติทุกกฏ บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นตฺถิ ได้แก่ ลามที่เขาไปแล้วด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาที่ดี ทำแล้ว บทว่า ลามํ ได้แก่ จีวร เป็นต้นที่ฟังได้^{๔๐๙}

^{๔๐๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๔๐๕} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

^{๔๐๖} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๙.

^{๔๐๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐.

^{๔๐๘} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

^{๔๐๙} ขุทท.อภินวฎีกา (บาลี) ๒๙๓.

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์มูลสิกขาภิธานที่รจนาโดยพระวิมลสารเถระ มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภิธานวิภูษิตมาสนับสนุนแนวการอธิบายไว้ตามสมควร อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขาภิธานนี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

๒.๕ สรุปท้ายบท

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนคือ

(๑) ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธาน ผู้วิจัยแยกอธิบายออกเป็น ๒ คัมภีร์คือ ๑) คัมภีร์มูลสิกขา หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูลสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเด่นคือเป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัย มี ๓ ขา คือ ๑. คัมภีร์ขุททสิกขา ๒. คัมภีร์มูลสิกขา ๓. คัมภีร์กัณฑ์ชาวโรหิต ก็จะสามารถเข้าใจในพระวินัยได้ รจนาโดยพระมหาสามิเถระชาวสิงหล โดยการประมวลเอาสิกขาบทพื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ มีโครงสร้างแบ่งเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ที่เรียกว่า คันถารัมภกถา หมายถึง คาทาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ เรียกว่า คาทาการไหว้ครูนั่นเอง จัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทศ มีการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิทเทศ อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาบัดนิทเทศอธิบายเรื่องครุกาบัด (สังฆาตเสส) ๓. นิสสัคคียนิทเทศ อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิทเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกถนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น แต่ในคัมภีร์มูลสิกขาพระมหาสามิเถระไม่ได้แต่คำลงท้ายไว้ ๒) คัมภีร์มูลสิกขาภิธาน หมายถึง คัมภีร์ภิธานว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่น คือเป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลสิกขาที่อธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อเช่นเดียวกัน รจนาโดยพระวิมลสารเถระที่เมืองอนูราธปุระ สิงหล มีโครงสร้างคล้ายกับคัมภีร์มูลสิกขา เพราะคัมภีร์มูลสิกขาภิธานพระวิมลสารเถระได้แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ

(๒) ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานโดยแบ่งออกเป็น ๑) ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา ได้แก่ ๑. วิธีการใช้นามศัพท์คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์มูลสิกขามีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัติเช่น ปฐมาวิภัติ ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธานสามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมาวิภัติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมาวิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิด ตัวอย่างเช่น สัม นิमितตัม ปเวเสนโต ภิกขุ มคคตเต จูโต ปเวสนญฺฐิตุทธารปวิญญู เจปิ สาทิยัม แปลว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว ๒.วิธีการใช้กิริยาศัพท์คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว

เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาขยาต คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวยะหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาภิกขุ ได้แก่ ต ตวา อนต หรือ มาน ปัจจัย เช่น กิริยาอาขยาตใช้ประกอบเป็นมุขยกิริยาหรือกิริยาคุมประโยค ประกอบกับนามศัพท์ให้เป็นกิริยาได้ มุขยกิริยาที่มาจากปัจจัยอาขยาต เช่น อนุญาติกา ภิกขุณียา ปุราณจิวรร ปน โธวาเปติ รัชาเปติ อาโกฏาเปติ ตํ สียา แปลว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย้อม และทุบจีวรเท่านั้นได้ ๓. วิธีการใช้อัพยาศัยคือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อัพยาศัย คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และเป็นปัจจัยบ้าง เช่น อุปสรรคประเภทเบียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น วิโยเซติ (ย้อมพราภ) มี วิ อุปสรรค อยู่หน้า ยุช-ธาตุในความประกอบ (วิ+ยุช+ติวิภัตติ ได้รูปเป็น วิโยเซติ (ย้อมพราภ) เช่น มนุสสปาณํ ปาณติ ชานํ วรกเจตสา ชีวตา โย วิโยเซติ ศาสนา โส ปราชิตो แปลว่า ภิกษุรู้ว่ามีมนุษย์มีชีวิต พราภมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนจากศาสนา ๒) ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาก็มีหลักการเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา ซึ่งพระเถระทั้ง ๒ รูปมีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพยาศัยได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

(๓) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยแบ่งออกเป็น ๑) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา มี ๒ แบบคือ ๑. แบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว ความเรียง เรียก จุณณียะ บ้าง ที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ ๑. อาขยาตยิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวประวัติ เป็นต้น ๒) กลา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้นเช่น นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาณียา ปวาเรตพพ. “ภนเต” ติวจนํ วิเสโส. แม้กับเหล่านวกภิกษุก็ฟังปวารณาไปตามลำดับอย่างนั้นเหมือนกัน คำว่า ภันเต เป็นความแตกต่างกัน ๒) แบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง เรียก คาถาบ้าง หมายถึง การประพันธ์ด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสหทศาสตร์เรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ หรือ ตำราฉันทเช่น ปฐยวัตตร หมายถึง ปฐยวัต ชื่อฉันทชนิดหนึ่ง ซึ่งกำหนดด้วยอักษร ๓๑ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, บัฏยาพฤต หรือ อัชฎกฉันท ก็เรียก (ป. ปฐยวตต) ปฐยวัตตร แปลว่า คาถาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยุดทุก ๔ คำ มีศึกษาว่า ปจิตพพโต ปฐยา จ สา จตุรา วตเตน ปวิตตพพโต วตตณจติ ปฐยวตต ฉันทนี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๑ คณะ คือ ยะ คณะกับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์ ที่พึงทำความเข้าใจเช่น

สํ นิमित्तํ ปเวสนโต

ภิกขุ มคคตเตย จโต

ปเวสนภูตฺตทุทธาร-

ปวิญญู เจปิ สาทิย.

ภิกษุใดสอดดองคชาตของตน ที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓

แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่ จรดจ่อ หยดอยู่และเข้าไป

ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้น

๒) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาภิธานมีน้อยเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา พระเถระทั้ง ๒ รูปใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ดังได้อธิบายมาแล้ว

(๔) ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานกับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น

๑) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขา กับคัมภีร์อื่นๆ พระมหาสามิเถระ ชาวลังกา ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา มีความเชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัยเพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ เช่น พระบัญญัติว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หากสงสัยว่าได้สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ ในอรรถกถาพระวินัยพระพุทธโฆสาจารย์ อธิบายเพิ่มเติมว่า พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หากสงสัยว่าได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้ ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายอรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว ๒) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภิธานกับคัมภีร์อื่นๆ พระวิมลสารเถระ ชาวลังกามีความเชี่ยวชาญคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา มาอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขาภิธาน เช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายอรรถกถาพระวินัยว่า ภิกษุใด สอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว ในคัมภีร์มูลสิกขาภิธาน พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาว่า ภิกษุสอดนimitของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้ว จากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความเป็นท้าวสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็นปาราชิก ในคัมภีร์ขุททกสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎก เพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาภิธานว่า คำว่า มคตตเตย นี้ ธรรมดาชื่อว่ามรรค มี ๓๐ จริยอยู่ หญิงมี ๓ จำพวก คือ ๑.หญิงมนุษย์ ๒.หญิงอมมนุษย์ ๓.สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ในหญิงเหล่า ๓ จำพวกนั้น ในสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย มีการกำหนดคือ สัตว์ไม่มีเท้า ได้แก่ งู ปลา สัตว์สองเท้า ได้แก่ ไก่ สัตว์สี่เท้า ได้แก่ แมว สัตว์เหล่านี้ เป็นวัตถุแห่งปาราชิก พระเถระทั้ง ๒ รูป มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททกสิกขาอภินวฎีกาเป็นต้น อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานนี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

บทที่ ๓

แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

การแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาฉบับภาษาบาลี และคำแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๓.๑ คัมภีร์มูลสิกขาฉบับภาษาบาลี

คัมภีร์มูลสิกขาฉบับภาษาบาลี โดยแบ่งออกเป็น ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณนิตเทส วัตตาทิกัณฐนิตเทส ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

มูลสิกขา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

คนถารมภกถา

นตฺวา นาถํ ปวกฺขามิ	มูลสิกข์ สมาสโต
ภิกฺขุณา นวเกนาโท	มูลภาสาย ลิกฺขิตุ.

๓.๑.๑ ปาราชิกนิตเทส

๑. ปาราชิกนิตเทส

[๑]	สํ นิमितฺตํ ปเวสนโต	ภิกฺขุ มคฺคตฺตเย จูโต
	ปเวสนภูฏิตฺตทุธาร-	ปวิญฺเฐ เจปิ สาทิยํ.
[๒]	อทินนํ มานุสํ ภณฺทํ	เถยยาเยเกน อาทิยํ
	ปญฺจวีสาวหาเรสุ	ครุกํ เจ จูโต ภเว.
[๓]	อาทิยนโต หรณโตว-	หรณโตปิริยาปถํ
	วิโกเปเนโต ตถา ฐานา	จาเวเนโตปิ ปราชิโก.

- [๑๕] จาเวตุกาโม โจเทนโต อมุลนติมวตถุณา
 โจทาปยํ วา สมโณ สุนฺมานํ ครุ ฺพเส.
- [๑๖] เลสมตฺตํ อุปาทาย อมุลนติมวตถุณา
 จาเวตุกาโม โจเทนโต สุนฺมานํ ครุ ฺพเสติ.

๓.๑.๓ นิสสัคคียนิทเทศ

๓. นิสสัคคียนิทเทศ

- [๑๗] วิกปฺปนมธิฏฐาน- มกตฺวา กาลจีวรํ
 ทสาหฺมติมาเปติ ตสฺส นิสสัคคิยํ สียา.
- [๑๘] ภิกฺขุสมมุตฺติยาณฺณตฺร ติจีวรฺมธิฏฐิตํ
 เอกาหฺมติมาเปติ นิสสัคคิ สมยํ วินา.
- [๑๙] อณฺญาติกา ภิกฺขุณิยา ปุราณจีวรํ ปน
 โธวาเปติ รชาเปติ อาโกฏาเปติ ตํ สียา.
- [๒๐] อณฺญาติกา ภิกฺขุณิยา หตฺถโต กิณฺจิ มฺลกํ
 อหตฺวา จีวราทาเน นิสสัคคิยมฺหิรีตํ.
- [๒๑] อปฺปวาริตมณฺญาตี วิณฺญาเปนตสฺส จีวรํ
 อณฺณตฺร สมยา ตสฺส นิสสัคคิยมฺหิรีตํ.
- [๒๒] รหฺตํ ชาตฺรูปํ วา มาสํ กํ วา กหาปณํ
 คณฺเหยฺย วา คณฺหาเปยฺย นิสสัคคิ สาทิเยยฺย วา.
- [๒๓] ปรีวตฺเตยฺย นิสสัคคิ รหฺตาที จตฺพุพฺพิ
 กปฺปิยํ กปฺปิเยนาปี ฐเปตฺวา สหฺธมฺมิเก.
- [๒๔] วิกปฺปนมธิฏฐาน- มกตฺวาน ปมาณิกํ
 ทสาหฺมติมาเปติ ปตฺตํ นิสสัคคิยํ สียา.
- [๒๕] ปณฺจพณฺธนโต อุน- ปตฺเต สติ ปรี ปน
 วิณฺญาเปติ นวํ ปตฺตํ ตสฺส นิสสัคคิยํ สียา.
- [๒๖] ปฏิกฺคเหตฺวา ภูณฺชนโต สปิเตลาทิกํ ปน
 สตฺตาหฺมติมาเปติ ตสฺส นิสสัคคิยํ สียา.

[๒๗]	ภิกขุสส จีวรํ ทตฺวา สกสณฺญา ย นิสฺสคฺคิ	อจฺฉินฺทสฺส ตํ ปุณ อจฺฉินฺทปยโตปิ วา.
[๒๘]	อปฺปวารีตมณฺญาตี วายาเปนฺตสฺส นิสฺสคฺคิ	สุตฺตํ ยาจีย จีวรํ วินา ญาตีปฺปวารีเต.
[๒๙]	ขานนฺโต ภิกขุ สงฺฆสฺส อตฺตโน ปริณามเต	ลาภํ ปริณตํ ปน ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สียาติ.

๓.๑.๔ ปาจิตตียนิทเทศ

๔. ปาจิตตียนิทเทศ

[๓๐]	สมฺปชานมฺสาวาเท ภิกขุณฺจ โอมสฺนตสฺส	ปาจิตฺตียมุทฺติรํ เปสฺสณฺญหฺรณฺปิ จ.
[๓๑]	ฐเปตฺวา ภิกขุณี ภิกขุ ปทิสฺสธมฺมํ ภาณนฺตสฺส	อณฺเณน ปิฎกตฺตยํ ปาจิตฺตียมุทฺติรํ.
[๓๒]	อนุปสมฺปนฺเนเนว ปาจิตฺติ สหเสยฺยาย	สยิตฺวาน ตีรตฺตียํ จตุตฺถตถงฺคเต ปุณ.
[๓๓]	อิตฺถิยา เอกรตฺตมฺปิ เทสฺนตสฺส วินา วิณฺญ	เสยฺยํ กปฺปยโตปิ วา ธมฺมณฺจ ฌปฺปทฺตตฺรี.
[๓๔]	ทฺฐจฺจุลฺลํ ภิกขุโน วชฺชํ อภิกขุโน วทนฺตสฺส	ภิกขุสมฺมุติยา วินา ปาจิตฺตียมุทฺติรํ.
[๓๕]	ขณฺเณยฺ วา ขณฺาเปยฺย ภูตคามํ วิโกเปยฺย	ปถวิณฺจ อกฺปปียํ ตสฺส ปาจิตฺตียํ สียา.
[๓๖]	อชฺโฌกาเส ตํ มณฺจาที สงฺฆิกํ ยาติ ปาจิตฺติ	กตฺวา สนฺถรณฺาทิกํ อกตฺวาปฺจุณฺาทิกํ.
[๓๗]	สงฺฆิกาวสเถ เสยฺยํ อกตฺวาปฺจุณฺาที โย,	กตฺวา สนฺถรณฺาทิกํ ยาติ ปาจิตฺติ ตสฺสปี.
[๓๘]	ขานํ สบฺปาณกํ โตยํ	ปาจิตฺติ ปรีภุณฺชโต ^๑

^๑ ฎีกาย “ปรีภุณฺชเย”ติ ทิสฺสตี.

	อณฺญาติกา ภิกฺขุณฺยา	ฐเปตฺวา ปาริเวตฺตํ.
[๓๙]	จีวรํ เทติ ปาจิตฺติ	จีวรํ สิปฺพโตปิ จ
	อนฺตริตฺตํ อกาเรตฺวา	ปฺวาเรตฺวาน ภุณฺขโต.
[๔๐]	ภิกฺขุ อาสารทฺนาเปกฺโข	ปฺวาเรติ ปฺวาริตํ
	อนฺตริตฺเตน ภุตฺเต ตู	ปาจิตฺตियมฺพฺทริตํ.
[๔๑]	สนฺนิธิโฆชนํ ภุณฺเช	วิกาเล ยาวกาลีกํ
	ภุณฺขโต วาปี ปาจิตฺติ	อคิลานํ ปณฺีตํ.
[๔๒]	วิณฺญาเปตฺวาน ภุณฺเชยฺย	สปปิภตฺตาทิกมฺปิ จ
	อปปฏิกฺคหิตํ ภุณฺเช	ทฺนตฺกฏฺฐทกํ วินา.
[๔๓]	ติตฺถียสฺส ทฺเท ภิกฺขุ	ภุณฺขิตฺตพฺพํ สหตฺถโต
	นิสฺซชฺชํ วารโห กปฺเป	มาตฺตุคามเนน เจกฺโต.
[๔๔]	สุราเมรยปาเนปี	ปาจิตฺตियมฺพฺทริตํ
	องฺคฺลปิโตทเก จาปี	หสฺสมเมปิ โจทเก.
[๔๕]	อนาทเรปี ปาจิตฺติ	ภิกฺขุ ภีสยโตปิ วา
	ภยานกํ กถํ กตฺวา	ทสฺเสตฺวา วา ภยานกํ.
[๔๖]	ฐเปตฺวา ปจฺจยํ ภิกฺขุ	อคิลานํ ชลฺลยฺย วา
	โชตี ชลาปเยยฺยาปี	ตสฺส ปาจิตฺตियํ สียา.
[๔๗]	กปฺปพินฺทุมนาทาย	นฺวจีวรโภคิโน
	หสาเปกฺขสฺส ปาจิตฺติ	ภิกฺขุโน จีวราทิกํ.
[๔๘]	อปเนตฺวา นิเรนฺตสฺส	นิธาเปนฺตสฺส วา ปน
	ชานํ ปาณํ มาเรณฺตสฺส ^๒	ตฺริจฺฉานคตฺมปิ จ.
[๔๙]	ฉาเทตฺกาโม ฉาเทติ	ทฺมฺมจฺจุลลํ ภิกฺขุโนปิ จ
	คามนฺตรคตฺตสาปี	สํวิธายิตฺถียา สห.

^๒ ฎีกาย “หนน ภิกขุ”ติ ทิสฺสตี.

- [๖๐] นิตถุนนโต กรเร วจจํ ทนตกฏฐญจ ขาทย์
 วจจปสสาวโทณินํ พหิ วจจาतिकํ กรเร.
- [๖๑] ขเรน จาวเลเขยย กฏฐํ ปาเตยย กูปเก
 อุหตถจ น โธเวยย อุกุลาปญจ น โสธเย.
- [๖๒] ทกกิจจํ กโรนตสส กตวา “จปฺจปฺ”ติ จ
 อนชณฺณโรว เถเรน ปาติโมกฺขมปิ อุทฺทิสเ.
- [๖๓] อนาปฺจุฉาย ปณฺทสส กถเน วิสฺสชฺชเนปิ จ
 สชฌายกรณ เทป- ชาลเน วิชฺฌาปนปิ จ.
- [๖๔] วาตปานกวางฺฆานิ วิวเรยย ถเกยย วา
 วณฺทนาที กรเร นคฺโค คมนํ โภชนาทิกํ.
- [๖๕] ปริกมมํ กรเร กาเร ติปฏิจจณฺนํ กํ วินา
 กายํ นหายํ ฆเเสยย กุญฺเณ ฌมฺเภ ตรุมฺหิ วา.
- [๖๖] กุรวินทกสฺสฺเตน อณฺณมณฺณสฺส กายโต
 อคฺคิลาโน พหาราเม จเรยย สอุปาทโน.
- [๖๗] อุปาหนํ โย ธาเรติ สพฺพนีลาทิกมปิ จ
 นิमितฺตํ อิตฺถิยา รตฺโต มุขํ วา ภิกฺขทายิยา.
- [๖๘] อุชฌมานสณฺเฑ อณฺณสฺส ปตฺตํ วา อตฺตโน มุขํ
 อาทาสาทิมฺหิ ปสฺเสยย อุจฺจาสนมฺหาสเน.
- [๖๙] นิสฺสชาที กโรนตสส ทุกกฏฺฐํ วณฺทเนปิ จ
 อุกฺขิตตานุปสมปนฺน- นานาสํวาสกาทินํ.
- [๗๐] เอกโต ปณฺทกิตฺถิหิ อุกฺโกตฺตพฺยณฺชเนน วา
 ทีฆาสเน นิสฺสเทยย อทีฆเ อาสเน ปน.
- [๗๑] อสมานาสนิเกน มณฺจปฺปฺเร สเยยย วา
 กุลสฺงคฺคหตฺถํ ททโต ผลปฺปฺผาทิกมปิ จ.
- [๗๒] คนฺถิมาที กรเร กาเร ชินวาริตปฺจฺเจ
 ปริภุญฺเขยย อพฺยตฺโต อนิสฺสาย วเสยย วา.
- [๗๓] อนฺณญฺยาเตหิ อณฺณสฺส เภสชฺชํ วา กรเร วเท

	เกร สาปตติโก ภิกขุ	อุโปสถปวารณ.
[๗๔]	ทวารพณาภิเก ฐาเน อปิธาย วินาโณคัม	ปริวตตกวางกัม นินโยคัม วา สเย ทิวา.
[๗๕]	ธณญิตติรูปรัตนัม ตุนิยณณัม ผลัม รุกเข	อาวูตติปิสาธณัม ปุพพพณณาภิณจ อามเส.
[๗๖]	สสิตโถทกเตเลหิ เกสโมสณฐเนกสมัม	ผณหตถผณเนหิ วา ภาชเน โภชเนปิ จ.
[๗๗]	เอกตถรณปาฐรณนา ทนต์กฐณญจ ขาเพยย	สเยยยุ เทวกมณญจเก อธิณฺณัม ปมาณโต.
[๗๘]	โยเชติ วา โยชาเปติ ทสสนัม สวณัม เตสํ	นจจํ คีตญจ วาทิตัม กโรนตสส จ ทุกุกกัม.
[๗๙]	วีหาทิโรปิเม จาปิ วจจาทินทพนาทิมหิ	พหิปาการกุกกณเ ทิมเกสาทิตารณ.
[๘๐]	นชมกฐกรณาทิมหิ ปริกมมกตัม ภูมัม	สมพาธ โลมหารณ อกุกเม สอุปาหโน.
[๘๑]	อโรตอลลปาเทหิ ปริกมมกตัม ภิตตัม	สงฆิกัม มณญปิฐกัม อามสนตสส ทุกุกกัม.
[๘๒]	สงฆาภียาปิ ปลลตเถ อกายพณฺโณ คามัม	ทูปปริณญเชยย จีวรัม วเช กตวาน วจจกัม.
[๘๓]	นาจเมยย ทเก สนเต เทสนาโรจนาทิมหิ	สมาเทยย อกปิปิเย สภาคาปัตติยาปิ จ. ^๕
[๘๔]	น วเส วสสํ วิสวาท วสสํ วสิตวา คมเน	สุททจิตเต ปฐิสสวัม อนนุญญาตกิจจโต.
[๘๕]	วินาปทํ ตรุสสุทฺธัม อปริสสาวโนทธานัม	โปริสมหาภิรทณ วเช ตัม ยาจิโต ^๖ น เท.

^๕ ก-ม. สภาคาปัตติโยปิ จ.

^๖ ก-ม. ยาจิโต.

- [๘๖] อตตโน ฆาตเน อิตฺติ- รูปาที การเยยย วา
หิตฺวา มาลาทิกํ จิตฺตํ ชาตกาที สยํ กเร.
- [๘๗] ภูณฺชนตมฺภุสฺสเป ตสฺส สาลาทีสุ นิสฺสโต
จุทณฺณํ ปน โອกาสํ อทตฺวา วาปี ทุกฺกณฺ.
- [๘๘] ยานาทิมภฺริหฺเยย กลฺลโก รตนตฺตยํ
อารพฺภ วเท ทวณฺญ- ปริสาโยปลาลเน.
- [๘๙] กายาที วิวริตฺวาน ภิกฺขุณฺนํ น ทสฺสเย
วาเจ โลกายตํ ปลิตํ คณฺเหยย คณฺหาเปยฺย วา.
- [๙๐] ยตฺถ กตฺถจิ เปฬายํ ภูณฺชโต ปตฺตหตฺถโก
วาทปานกฺวาณฺ วา ปณฺนาเม โสทกมฺปิ จ.
- [๙๑] อุณฺเหยย ปฺภิสฺสาเมยฺย อติอุณฺเหยย โวทกํ
ฐฺเปยฺย ภูมียํ ปตฺตํ องฺเก วา มณฺจปฺฐเก.
- [๙๒] มิทฺถนฺเต ปรีณฺณนฺเต ปาเท ฉตฺเต ฐฺเปติ วา
จลกาที ฐฺเป ปตฺตํ ปตฺเต วา หตฺถโรวเน.
- [๙๓] ปตฺเตน นีหฺรณฺตสฺส อฺจุณฺณฐฺมทกมฺปิ จ
อกปฺปิยมฺปิ ปตฺตํ วา ปริภุญฺเชยฺย ทุกฺกณฺ.
- [๙๔] วเท “ซีว”ติ ชิปีเต น สิกฺขติ อนาทโร
ปรีมณฺทลกาทิมฺหิ เสชียะ ทุกฺกณฺ สียา.
- [๙๕] โย ภณฺชคาเร ปยุโตว ภณฺชกํ
 มาตุณ ปาจิตฺตียมสฺส โคปเย
 ทวาย หีเนนปี ชาติอาทินา
 วเทยฺย ทฺพภาสิตมฺุตตมมฺปิ โยติ.

๓.๑.๖ วัตตาทิกัณฺชนิทเทศ

๖. วัตตาทิกัณฺชนิทเทศ

- [๙๖] อุปชฺฌาจริยวตฺตณฺจ คมิกาคนฺตุกมฺปิ จ
 เสนาสนาทิวตฺตณฺจ กาทพฺพํ ปิยสีลินา.

[๙๗]	หตุถปาเส รฐิโต กิณจิ คเหตุกาโม คณเหยย	คหิตพพ์ ทเท ติธา ทวิธายํ สมปฏิกคโ.
[๙๘]	สงฆาภูมิุตตราสงคํ “เอตํ อิมํ อธิฐฐามิ”	ตถา อนุตตราสงคํ ตถา “ปัจจุทฐรามิ”ติ.
[๙๙]	“อิมํ อิมานิ เอตานิ “ปริกขารโจฬานิ”ติ	เอตมปิ จีวร”นติ วา ตถา “ปัจจุทฐรามิ”ติ.
[๑๐๐]	“เอตํ อิมํ อธิฐฐามิ เอวํ ปัจจุทฐเรธิฐฐ	ปตตํ ปัจจุทฐรามิ”ติ จีวรานิ ยถาวิธิ.
[๑๐๑]	สญจริตตํ วินา เสสา อจฉินนํ ปริณตํ หิตวา	สจิตตา ครุกนตติมา นิสสคคิยมจิตตกํ.
[๑๐๒]	ปทโสธมมํ ทเว เสยยา ทเว เสนาสนานีปี	อิตถิยา ธมมเทสนา สิพพณํ จีวรสสปี.
[๑๐๓]	ปวาริตํ สุราปานํ โชตินุชชาลนญเจว	ปญจสนนอิธาทิกํ กปปพินทุมนาทิกํ
	คามปปเวสนนเตเต	ปาจิตตีสสุ อจิตตกา.
[๑๐๔]	ปกัณณเกสุ อุททิสส- เอกตถรณปาวรณํ	กตํ หิตวาณญมํสกํ เอกมณเจ ตวุณฺณ
	เอกโต ญญชนญจาปี	นจจคคิตาทิสตตปี.
[๑๐๕]	อกายพนรณญจาปี อจิตตกมิทํ สพพํ	ปตตหตุถกวาฏกํ เสสเมตถ สจิตตกํ.
[๑๐๖]	วิติกกมนจิตเตน ปญญตติชานเนนาปี	สจิตตกมจิตตกํ วทนตาจริยา ตถา.
[๑๐๗]	ปุพพกรณาทิกํ กตวา นวธา ทิปิตํ สพพํ	อุโปสถปปวารณํ กาตพพํ ปิยสีลينا.
[๑๐๘]	สมมชชนี ปทโป จ อุโปสถสส เอตานิ	อุทกํ อาสเนน จ ปุพพกรณนติ วุจจติ.
[๑๐๙]	ฉนทปาริสุทธีอุตุกขานํ	ภิกขุคณนา จ โอวาโท

อุโปสถสฺส เอตานิ ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุจฺจติ.

[๑๑๐] อุโปสฺสโย ยาวติกา จ ภิกฺขุ กมฺมปฺปตฺตา

สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺติ

วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมี น โหนฺติ

ปตฺตกถลนฺติ วุจฺจติ.

[๑๑๑] ปุพฺพกรรมปุพฺพกิจฺจานิ สฺมาเปตฺวา เทสิตาปตฺติกสฺส สมคฺคสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส
อนุมติยา ปาติโมกฺขํ อุททิสฺสุ อารารณํ กโรม.

[๑๑๒] ปาริสฺสุทฺธิอธิฐาน- สุตฺตฺทฺทฺทฺเสวสา ติธา

คณปุคฺคลสงฺฆา จ ตํ กเรยฺยู ยถากมํ.

[๑๑๓] จาตุทฺทโส ปนฺนรโส สามคฺคี ทินโต ติธา

ทินปุคฺคลกตฺตพฺพา- การโต เต นเวริตา.

[๑๑๔] ตโย ตโยติ กตฺวาน ทินปุคฺคลเกทโต

เตวาจิเทวทฺวาจิติ นว วุตฺตา ปวารณา.

[๑๑๕] กตฺติกนฺติมปฺกขฺมหา เหม ฝคฺคฺนปฺนฺณมา

ตสฺส อนฺติมปฺกขฺมหา คิมหิ อาสาฬหิปฺนฺณมา

วสฺสกาลํ ตโต เสสํ จตุวิสฺตฺโปสฺธา.

[๑๑๖] จาตุทฺทสา ฉ เอเตสุ ปฏฺชา ตติยสฺตตฺมา

ญฺเอยยา ปนฺนรสา เสสา อญฺฐารส อุโปสฺธา.

[๑๑๗] “ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหิ”ติ ฉนฺทํ ทาทพฺพ.

[๑๑๘] “ปาริสฺสุทฺธิํ ทมฺมิ, ปาริสฺสุทฺธิํ เม หร, ปาริสฺสุทฺธิํ เม อาโรเจหิ”ติ ปาริสฺสุทฺธิํ ทาทพฺพา.

[๑๑๙] “ปวารณํ ทมฺมิ, ปวารณํ เม หร, ปวารณํ เม อาโรเจหิ, มมตฺถาย ปวาระหิ”ติ
ปวารณา ทาทพฺพา.

[๑๒๐] อาปตฺติเทสเกน “อหิ, ภาณเต, สมพฺพลา นานาวตฺถกา อาปตฺติโย อาปชฺซี, ตา
ตุมฺหมฺเล ปฏฺเทเสมี”ติ วตฺวา ปฏฺธิคฺคณฺหนฺเตน “ปสฺสสฺสิ, อาวุโส, ตา อาปตฺติโย”ติ วุตฺเต “อาม, ภาณเต
, ปสฺสสฺสมี”ติ วตฺวา ปุณฺ ปฏฺธิคฺคณฺหนฺเตน “อายตฺตี, อาวุโส, สํวเรยฺยาสี”ติ วุตฺเต “สาธู, สฺมฺมฺมฺม, ภาณเต
สํวริสฺสสฺสมี”ติ ติกฺขตฺตํ วตฺวา เทเสตพฺพ.

[๑๒๑] เวมตี อาโรเจนเตน “‘อหิ, ฆนเต, สมพหุลาสุ นานาวตถุกาสุ อาปตตีสุ เวมตีโก, ยทา นิพเพมตีโก ภวิสสามิ, ตทา ตา อาปตติโย ปฏิกิริสสามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา อาโรเจตพพ.

[๑๒๒] “‘อชช เม อุโปสโก ‘ปนฺนโรโส, จาตุททโส’ติ วา อธิฐามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา ปุคฺคเลน อธิฐานุโปสโก กาทพโพ.

[๑๒๓] ทวีสุ ปน เถเรน “‘ปริสุทโธ อหิ อาวุโส, ‘ปริสุทโธ’ติ มํ ธาเรหิ’”ติ ติกขตตุ วตตพพ. นวเกนปี ตเถว วตตพพ. “‘ฆนเต, ธาเรธา’”ติ วจัน วิเสโส.

[๑๒๔] ตีสุ ปน “‘สุณนตุ เม อายสมนฺตา, อชฺชโปสโก ปนฺนโรโส, ยทาสมนฺตานํ ปตตกลลํ, มยํ อญญมญญํ ปาริสฺสทธิอุโปสถํ กรายยามา’”ติ ญตตี ฐเปตวา ปฏิปาณียา วุตตนเยน ปาริสฺสทธิ อุโปสโก กาทพโพ.

[๑๒๕] “‘อชช เม ปวารณา ‘จาตุททสี, ปนฺนโรสี’ติ วา อธิฐามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา เอเกน ปวาเรตพพ.

[๑๒๖] ทวีสุ ปน เถเรน “‘อหิ, อาวุโส, อายสมนฺตํ ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสํกาย วา, วทฺตุ มํ อายสฺมา อนุกมปํ อุปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสสามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพ. นวเกนปี ตเถว วตตพพ. “‘ฆนเต’”ติ วจัน วิเสโส.

[๑๒๗] ตีสุ วา จตุสุ วา ปน “‘สุณนตุ เม อายสมนฺตา, อชช ปวารณา ปนฺนโรสี, ยทาสมนฺตานํ ปตตกลลํ, มยํ อญญมญญํ ปวาเรยามา’”ติ ญตตี ฐเปตวา เถเรน “‘อหิ, อาวุโส, อายสมนฺเต ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสํกาย วา, วทฺตุ มํ อายสมนฺตา อนุกมปํ อุปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสสามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพ. นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาณียา ปวาเรตพพ. “‘ฆนเต’”ติ วจัน วิเสโส.

[๑๒๘] จตุหิ อธิเกสุ ปน “‘สุณนตุ เม อาวุโส สงฺฆो, อชช ปวารณา ปนฺนโรสี, ยทิ สงฺฆสฺส ปตตกลลํ, สงฺฆो ปวาเรยา’”ติ ญตตี ฐเปตวา จตุตฺตเรน “‘สงฺฆํ, อาวุโส, ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสํกาย วา, วทฺตุ มํ อายสมนฺโต อนุกมปํ อุปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสสามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพ. นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาณียา “‘สงฺฆํ, ฆนเต, ปวาเรมิ ทิฏฺฐเณ วา สุตฺเตน วา ปริสํกาย วา, วทฺตุ มํ อายสมนฺโต อนุกมปํ อุปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกิริสสามิ’”ติ ติกขตตุ วตวา ปวาเรตพพ.

มูลสิกขา นิญฐิตา.

๓.๒ คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาฉบับภาษาบาลี

คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาฉบับภาษาบาลี โดยแบ่งออกเป็น ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส วัตตาทิกัณชนิตเทส ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

มูลสิกขาฎีกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

คนถารมกถา

สพฺพกามทํ สพฺพ-	รตเน รตนตฺตยํ
อฺตุตมํ อฺตุตมตรํ	วณฺทิตฺวา วณฺทนารหํ.
จรณํ พฺรหฺมจารีณํ	อาจริยานํ สิริํ มม
ฐเปตฺวาน กริสฺสามิ	มฺลสิกฺขตถาวณฺณนํ.

คนถารมกถาวณฺณนา

ตตฺถาโท ตาว สพฺพสฺสกุตฺตสฺส สพฺพสฺตตฺตตฺตมสฺส สตฺถุโน ปณามํ ทสฺเสนโต อาห “**นตฺวา** นาท”นตฺยาที. นาทํ จตฺตฺติ นาทฺจเคหิ สมฺนนาคตํ ภควนฺตํ **นตฺวา** วณฺทิตฺวา **อาโท** อาทิมฺหิ อฺปสมฺปนฺน-
โต ปฏฺฐาย **นวเกณ ภิกฺขุณา** อธฺนา ปพฺพชิเตน อฺปสมฺปนฺเนน **มฺลภาสาย** มาคฺธภาสาย สิกฺขิตฺตํ **สมาสโต**
สงฺเขเปน มฺลสิกฺขํ อหํ ปวฺกขามิตฺติ ปิณฺฑตฺตโถ.

อัย ปน อวฺยวตฺโถ :- **นตฺวา**ติ ตณฺนินฺนตปโปณตปฺพภาโร หุตฺวา กายวจิมฺโนทฺวาเรหิ
วณฺทิตฺวาติ อตฺโถ. นาทตฺติ นาทโถ, เวเนยฺยานํ หิตฺสุขํ เมตฺตายนวเสน อาสึสตี ปตฺเตตฺติ อตฺโถ, อถ วา
นาทติ เวเนยฺยคเต กิเลเส อฺปตาเปตฺติ อตฺโถ, นาทติ วา ยาจตฺติ อตฺโถ. ภควา หิ “สาธู, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ
กาเลน กาลํ อตฺตสมฺปตฺตํ ปจฺจเวกฺเขยฺยา”ติอาทินา^๗ สตฺตานํ ตํ ตํ หิตปฺปฏฺิพตฺติ ยาจิตฺวาปี กรุณาย
สมฺมุสฺสาหิตฺเต เต ตตฺถ นีโยเซตี. ปรมเณ วา จิตฺติสฺสรียเณ สมฺนนาคโต สพฺพสฺตเต อีสตี อภิภวตฺติ
ปรมิสฺสโร ภควา “**นาทโ**”ติ วุจฺจติ. สพฺโพ จายมตฺโถ สทฺทสฺตถานูสารโต เวทิตฺพุโ. **ปวฺกขามิตฺติ**

^๗ ๐.๐๖๖๖. (บาลี) ๒๓/๗/๑๓๔.

ปกาเรน กเถสสามิ. **มูลสิกขา**ติ อธิสึลลอธิจิตตอธิปญญาเวสน เตสสึปิ สิกขา, อุปสมปณนสสุ
 สุปปติฏฐิตถาวสาธณญฺเฐน มุลา จ สา สิกขิตพฺพโต สิกขา จาติ มูลสิกขา. คนถวเสนตถ สงฺขิปฺตวา
 วุตตตตฺตา ตทฺทีปโน คนฺโถ “มูลสิกขา”ติ วุจจติ.

ตตถ กตมํ สึลํ, กตมํ อธิสึลํ, กตมํ จิตตํ, กตมํ อธิจิตตํ, กตมา ปญญา, กตมา อธิปญญาติ?
 วุจจเต :- ปญจกคฺคกฺขสํกสึลํ ตาว สึลเมว. ปาติโมกฺขสํวรํ ปน “อธิสึล”นฺติ วุจจติ. ตถปิ
 สุริโย วีย ปชฺโชตานํ, สีเนรุ วีย ปพฺพตานํ สพฺพโลกียสึลานํ อธิกญฺเฆว อุตฺตมญจ. ปาติโมกฺขสํวรโตปิ จ
 มคฺคผลสมฺปยุตฺตเมว สึลํ อธิสึลํ, ตํ ปน อธิ นาธิเปตํ. น หิ ตํ สิกฺขนฺโต เมณฺณ ฌมฺมํ ปฏฺฐิเสวติ.
 กามาวจฺราณี ปน อญฺญํ กุสลจิตฺตานิ, โลกียอญฺญสฺมาปตฺติจิตฺตานิ จ เอกชฺฌํ กตฺวา จิตฺตเมว. วิปสฺสนา-
 ปาทกํ อญฺญสฺมาปตฺติจิตตํ ปน “อธิจิตต”นฺติ วุจจติ. ตถปิ สพฺพโลกียจิตฺตานํ อธิกญฺเฆว อุตฺตมญจ.
 ตโตปิ จ มคฺคผลจิตฺตเมว อธิจิตตํ, ตํ ปน อธิ นาธิเปตํ. น หิ ตํ สิกฺขนฺโต เมณฺณ ฌมฺมํ ปฏฺฐิเสวติ. “อตฺถิ
 ทินฺนํ, อตฺถิ ยิญฺญ”นฺติอาทินยปฺปวตฺตํ กมฺมสสฺกตาญฺญํ ปญญา, ติลกฺขณาการปริจฺเฉทกํ ปน
 วิปสฺสนาญฺญํ “อธิปญญา”ติ วุจจติ. สา หิ สพฺพโลกียปญฺญานํ อธิกา เฆว อุตฺตมา จ. ตโตปิ จ
 มคฺคผลปญฺญา อธิปญญา, สา ปน อธิ นาธิเปตฺตา. น หิ ตํ สิกฺขนฺโต เมณฺณ ฌมฺมํ ปฏฺฐิเสวติ.

ตาสุ เตสฺสุ อธิสึลสิกขา จาริตตวาริตตวเสน ทฺวิธมฺปิ สึลํ ยถาญฺญสิญฺญํ ปฏฺฐิพชฺมาเนน,
 ตปฺปฏิปกฺเข กิเลเส ตทฺทคฺคปฺปหานวเสน ปชฺชนฺเตน สิกขิตพฺพา. อธิจิตตสิกขา ยถาวุตฺเตสฺสุ อารมฺมเณสุ
 อภิโยควเสน ฌานปฺปฏิปกฺขานํ นีวรณคณฺณํ วิกฺขมณปฺปหานํ กุรฺมาเนน สิกขิตพฺพา. อธิปญญาสิกขา
 ปน ยถานุรูปํ ตทฺทคฺคปฺปหานสมฺจเฆวเสน สานุสเย กิเลเส สมฺจฉินฺทนฺเตน สิกขิตพฺพา. ตสฺมา สุปฺปติ-
 ฏฐิตถาวสาธณญฺเฐน มุลา จ สา สิกขิตพฺพโต สิกขา จาติ มูลสิกขา, กมฺมวจฺนิจฺฉายํ “มูลสิกข”นฺติ วุตฺตํ.

สมาสียเต สงฺขิปฺยเตติ สมาโส, ตโต **สมาสโต**. สมคฺเคน สงฺเขน ญุตฺติจตุตฺเถน กมฺเมน
 อกฺุเปเน ฐานารเหเน อุปสมปณฺโนติ ภิกฺขุ. ตตถ สพฺพนฺติเมเน ปริยาเยเน ปญจวคฺคกรณฺมเย กมฺเม
 ยาวติกา ภิกฺขุ กมฺมปฺปตฺตา, เตสํ อาคตตฺตา, ฉนฺทารหานํ ฉนฺทสฺส อาหฺมุตฺตา, สมฺมุขีญฺฐานญจ
 อปฺปฏิโกสนโต เอกสฺมี กมฺเม สมคฺคภาวํ อุปคเตเน สงฺเขเน ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ เอกาย ญุตฺติยา
 กาทพฺพกมฺม สงฺขาเตเน ญุตฺติจตุตฺเถเน ฌมฺมิเกเน วินยกมฺเมน วตฺถุญฺตติอนุสฺสาวนสฺมาปริสา
 สมปตฺติสมปฺนตฺตา อโกเปตพฺพตํ, อปฺปฏิโกสิตพฺพตํ อุปคเตเน ฐานารเหเน การณารเหเน สตฺถุ
 สาสนารเหเน อุปสมปณฺโน นาม, อุปริภาวํ สมาปณฺโน ปตฺโตติ อตฺถเ. ภิกฺขุภาโว หิ อุปริภาโว. ตถเจส
 ยถาวุตฺเตเน กมฺเมน สมาปณฺนตฺตา “อุปสมปณฺโน”ติ วุจจติ, เตเน **ภิกฺขุณา**. อุนปญจวสฺสตาย นวโก,
 เตเน **นวเกเน** อธฺนา ปพฺพชิตฺเตเน, อจิรปพฺพชิตฺเตนาติ วุตฺตํ โหติ. **อาโทติ** อาทิมหิเยวาติ อตฺถเ, อาทิตฺโต

ปฐายาติ วา. อปี จ เถโร “อาโท”ติ วจเนน สหธาปพพิชิตานํ กุลปุตตานํ อาลสิยโทเสน, อปปฏิปชชุตานํ อญญาณโทเสน จ อญญา ปฏิปชชุตานํ สํเวคํ ชเนติ. กถํ? อติหุลลภํ ฌณํ สมวายํ ปฏิลลิตวา ตงฺขณํ น กุสีเตน วา นิรตถกกถาปสุเตน วา วิตินาเมตพพํ, ก็ กาทพพํ? อาทิตโต ปฐายา นิรนตรเมว ตีสุ สิกฺขาสู อาทโร ชเนตพโพติ.

“สา มาคธี มุลภาษา นรา ยายาทิกปปิกา
พรหมาโน จสฺสตาลาปา สมพฺพุธา จาปี ภาสเร”ติ.

วจนโต มุลภาษาติ มาคธมุลาย ภาสาย, สภาวนิรุตติยา ภาสายาติ วุตตํ โหติ. สิกฺขิตฺตุนติ อุกฺคณฺหิตุ.

๓.๒.๑ ปาราชิกนิตเทศ

๑. ปาราชิกนิตเทศวณณนา

เมณฺธมฺมสิกฺขาปทํ

[๑] อิทานิ สพฺพสิกฺขานํ ปน มุลภูตตฺตา อธิสฺสสิกฺขา ว ปฐมํ วุตฺตา, ตตฺราปี มหาสาวชชตฺ-
ตา, มุลจเฉชวเสน ปวตฺตนโต จ สพฺพปฐมํ ปาราชิกํ ขานิตพฺพนติ ทสฺเสนโต “สํ นิमितฺต”นฺตยาทิ
มาห. ตตถ มคฺคตฺตเย สํ นิमितฺตํ ปเวสนโต ภิกฺขุ จูโตติ อตฺถโ. สํ นิमितฺตุนติ อตฺตโน องฺคชาตํ, สพฺพนติ
เมน ปริจฺเจเทน เอกติลพิชมตฺตมปี อตฺตโน องฺคชาตุนติ วุตตํ โหติ. ภิกฺขุติ อนิกฺขิตตฺตสิกฺโข. มคฺคตฺตเย
ติ เอตถ มนุสฺสามนุสฺสตฺริจฺฉานคตฺตานํ วเสน ติสฺโส อิตฺถิโย, ตโย อุภโตพฺยณชนกา, ตโย ปณฺทกา, ตโย
ปฺริสาติ ปาราชิกวตฺถุตฺตานํ นิमितฺตานํ นิสฺสยา ทวาทส สตฺตา โหนติ. เตสํ วจฺจปสฺสาวมฺขมคฺควเสน
ตโย มคฺคา. ตตถ มนุสฺสตฺติยา ตโย, อมนุสฺสตฺติยา ตโย, ตฺริจฺฉานคตฺติยา ตโยติ นว, ตถา
มนุสฺสอุภโตพฺยณชนกาทึนํ. มนุสฺสปณฺทกาทึนํ ปน วจฺจมฺขมคฺควเสน เทว เทวติ ฉ, ตถา มนุสฺสปฺริสา
ทึนฺนติ สพฺเพสํ วเสน ตีส มคฺคา โหนติ. เต สพฺเพ ปรีคฺคเหตฺวา อธิ “มคฺคตฺตเย”ติ วุตตํ, ตสฺมี
มคฺคตฺตเย, ทวาทสนนํ สตฺตานํ ตีสุ มคฺเคสุ ยตถ กตฺถจิ มคฺเคติ อตฺถโ. จูโตติ สกฺกตฺตา วา พรหมตฺตา
วา จุตฺตโต วิย สาสนโต จูโต โหติ, ปาราชิกโ โหติติ อตฺถโ.

อิทานิ ปเวสนํ นาม น เภวํ อตฺตูปกฺกเมเนว โหติ, ปฺรูกฺกเมนาปี โหติ, ตตฺถาปี เสวน-
จิตฺเต สติ ปาราชิกโ โหติติ ทสฺสนตฺถํ “ปเวสนา”นฺตยาทิ วุตตํ. ตสฺสตฺถโ :- โย ภิกฺขุ ปเวสนญฺญิต
อุทฺตรณปวิญฺญูขณฺเสุ อญฺญตรํ ฌณํ เจปิ สาทึยํ สาทึยนโต สเจปิ ตสฺมี ขณฺเ เสวนจิตฺตํ อุปฺปฐาเปเนโต,

จุโต ปาราชิกโก โหติ. โย ปน สัพพโส อสาทิยนโต อาสีวิสมุขัง อังการกาสุ ปวิญญู วีย จ มณฺญติ, โส นิปปราโห โหติ. เอตถ ปน ฐิตํ นาม สุกกวิสสญฺฐิสมยปปตฺตํ. ปฐมปาราชิกํ.

เมถุนธมมสิกขาปทํ ปฐมํ.

อทินนทานสิกขาปทํ

[๒-๗] อิทานิ ทุตฺติยํ ทสฺเสตฺถ “อทินนํ มานุสํ ภณฺท” นุตฺยาทิมาห. ตตฺถ โย ภิกฺขุ อทินนํ มานุสํ ครุกํ ภณฺทํ ปญฺจวีสาวหาเรสุ เยน เกนจิ อวหาเรน อาทิยนโต จุโต ภเวติ สมฺพนโห. อทินนฺตํ ยํ ภิกฺขุ ปรปฺริคฺคหิตํ สสฺสามิกํ ภณฺทํ, ตํ เตหิ สามิกเกหิ กาเยน วา วาจา ย วา น ทินฺนนฺตํ อทินนํ, อนิสฺสญฺญํ อปฺริจจตฺตํ รกฺขิตํ โคปิตํ มมา ยิตํ ปรปฺริคฺคหิตํ. มนุสฺสสฺส อิทนฺติ มานุสํ, มนุสฺสสฺส นตฺกํ, “ภณฺท” นฺตมิ นาทึ ตฺลยาธิกรณํ. เถยฺยาเยเกนาติ เถยฺยาเย เกน, เกน อวหาเรนาติ อตฺถ. ลิงฺคเกทํ กตฺวา วุตฺตํ. “เถยฺยา เกนจํ” ตี วา ปาโฐ. ตตฺถ เถนฺติ โจโร, เถนฺตฺส ภาโว เถยฺยา, กรณฺตฺเถ เจตํ ปจฺจตฺตวณฺณํ, ตสฺมา เกนจิ เถยฺเยน อวหาเรนาติ อตฺถ. อาทิยนฺติ อาทิยนโต คณฺหนฺโต. ปญฺจ วีสาวหาเรสุติ ปญฺจปญฺจเก สโมธานฺตฺวา ปญฺจวีสติ อวหารา. ตตฺถ ปญฺจปญฺจกา นิ นาม นานาภณฺทปญฺจกํ เอกภณฺทปญฺจกํ สาหตฺธิกปญฺจกํ ปุพฺพปโปคปญฺจกํ เถยฺยาวหารปญฺจกนฺติ.

ตตฺถ สวิญญานกาวิญญานกมิสฺสกกภณฺทวเสน นานาภณฺทปญฺจกํ, สวิญญานกภณฺทวเสน เอกภณฺทปญฺจกํ. ตตฺถ นานาภณฺทวเสน ตาว เอว เวทิตฺตฺวา – โย อารามํ อภิกฺขุณฺตํ, อาปตฺติ ทุกฺกญฺสส. สามิกสฺส วิมตฺติ อูปปาเทติ, อาปตฺติ ฤทฺถจฺยสฺส. สามิกโก “น มยํ ภาวีสฺส” ตี ฐุํ นิภฺชิปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. อญฺญสฺส ภณฺทํ หรณฺโต สีสเ ภารํ เถยฺยจิตฺโต อามสฺติ, อาปตฺติ ทุกฺกญฺสส. ฆนฺทาเปติ, อาปตฺติ ฤทฺถจฺยสฺส. ฆนฺธํ โอโรเปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. อูปนิภฺชิตฺตํ ภณฺทํ “เทหิ เม ภณฺท” นฺติ วุจฺจมาโน “นาหํ คณฺหามิ” ตี ภณฺติ, อาปตฺติ ทุกฺกญฺสส. สามิกสฺส วิมตฺติ อูปปาเทติ, อาปตฺติ ฤทฺถจฺยสฺส. สามิกโก “น มยํ ทสฺส” ตี ฐุํ นิภฺชิปติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. “สภณฺทวหารกํ เนสฺสามิ” ตี ปฐมํ ปาทํ สงฺกาเมติ, อาปตฺติ ฤทฺถจฺยสฺส. ทุตฺติยํ ปาทํ สงฺกาเมติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. ฤทฺถญฺญํ ภณฺทํ เถยฺยจิตฺโต อามสฺติ, อาปตฺติ ทุกฺกญฺสส. ฆนฺทาเปติ, อาปตฺติ ฤทฺถจฺยสฺส. ฐานา จาเวติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. อยเมตถ นานาภณฺทวเสน โยชนา. เอกภณฺทวเสน ปน สสฺสามิกํ ทาสํ วา ตฺริจฺฉานํ วา ยถาวุตฺเตน อภิโยคาทินา นเยน อาทิยติ วา หรติ วา อวหฺรติ วา อิริยาปถํ โกเปติ วา ฐานา จาเวติ วาติ. อยเมตถ เอกภณฺทวเสน โยชนา.

ปลงจ อวหารา สาหติโก อาณตติโก นิสสคฺคิโย อตฺถสารถโก รุณิกเขโปติ. ตตฺถ **สาหติโก** นาม ปรสฺส ภณฺฑํ สหตฺถา อวหฺรติ. **อาณตติโก** นาม “อสุกฺกสฺส ภณฺฑํ อวหฺร”ติ อณฺเฏ อาณาเปติ. **นิสสคฺคิโย** นาม อนฺโตสฺสูกฺขมาเต จฺจ โท พหิสฺสูกฺขมาตํ ปาเตติ, อาปตฺติ ปาราชิกสฺส. **อตฺถสารถโก** นาม “อสุกํ ภณฺฑํ ยทา สกฺโกสิ, ตทา อวหฺร”ติ อาณาเปติ. ตตฺถ สเจ ปโร อนนฺตรายิกโก หุตฺวา ตํ อวหฺรติ, อาณาปโก อาณตฺติกฺขณเวยว ปาราชิกโก โหติ, อวหารโก ปน อวหฺรกาเล, อยํ อตฺถสารถโก. **รุณิกเขโป** ปน อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน เวทิตพฺโพติ อิํ สาหตฺติกปลงจกํ.

อปเรปิ ปลงจ อวหารา ปุพฺพปโยโค สหปโยโค สํวิธาวหาโร สงฺเกตกมฺมํ นิमितฺตกมฺมนฺติ. ตตฺถ อาณตฺติวเสน **ปุพฺพปโยโค** เวทิตพฺโพ, ฐานาจาจนวเสน **สหปโยโค**. **สํวิธาวหาโร** นาม สมพฺพลา ภิกฺขุ “อุมฺกํ นาม เคหํ คนฺตฺวา, ฉทฺนํ วา ภินฺทิตฺวา, สนฺธิํ วา ฉินฺทิตฺวา ภณฺฑํ หริสฺสามา”ติ สํวิทิตฺวา คจฺฉนฺติ, เตสุ เอโก ภณฺฑํ อวหฺรติ, ตสฺสทุธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกํ. **สงฺเกตกมฺมํ** นาม สยฺขานนกมฺมํ กาลปฺริจฺเฉทวเสน สยฺญากรรมํ. เอตฺถ จ “ปุเรภตฺตํ อวหฺร”ติ วุตฺเต อชฺช วา ปุเรภตฺตํ อวหฺรตุ, เสว วา อนาคเต สํวจฺจเร วา, นตฺถิ วิสงฺเกโต, สงฺเกตการกสฺส อาณตฺติกฺขณ, อิตฺรสฺส ฐานา จาจนเติ เอวํ อาปตฺติ อุกฺกิณฺนํ ปาราชิกสฺส. **นิमितฺตกมฺมํ** นาม สยฺญูปปาทนต์ถํ กสฺสจฺจิ นิमितฺตสฺส กรรมํ อุกฺกิณฺนชฺชนนฺตฺถาลงฺขณปาณิปฺปหารองฺคฺคิโณณคฺคิณฺนชฺชนนฺตฺถกาสนาทินา อนนฺกปฺปการํ. อวหารโก อาณาปเกน ยํ นิमितฺตสยฺญํ กตฺวา วุตฺตํ, ตํ “เอต”นฺติ มณฺญมาโน ตเมว อวหฺรติ, อุกฺกิณฺนํ ปาราชิกํ. ยํ “อวหฺร”ติ วุตฺตํ, ตํ “เอต”นฺติ มณฺญมาโน อณฺเฏ ตสฺมีเยว ฐานเ รุปิตํ อวหฺรติ, มุลฺลฐสฺส อนาปตฺติ. อิํ ปุพฺพปโยคปลงจกํ.

อปเรปิ ปลงจ อวหารา เถยยาวหาโร ปสยฺหาวหาโร ปริกฺกปาวหาโร ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร กุสาวหาโรติ. ตตฺถ โย ภูมฺมานภูมฺกหาปณาทีหิ วญฺเจตฺวา คนฺหาติ, ตสฺสเวรํ คนฺหโต อวหาโร **เถยยาวหาโร**. โย สนฺตชฺเชตฺวา สยํ ทสฺเสตฺวา เตสํ สนฺตกํ คนฺหาติ, โย วา อตฺตโน ปตฺตพฺลิตโต จ อธิกํ พลกกาเรน คนฺหาติ ราชราชมหามตฺตาทโย วีย, ตสฺสเวรํ คนฺหโต อวหาโร **ปสยฺหาวหาโร**. ปริกฺกปเตตฺวา คนฺหโต ปนาวหาโร **ปริกฺกปาวหาโร**. โส พุริโธ ภณฺโฑกาสปริกฺกปวเสน. ตตฺถ โย “สาญฺโก เจ, คนฺหิสฺสามิ, สุตฺตํ เจ, น คนฺหิสฺสามิ”ติ ปริกฺกปเตตฺวา อนนฺธกาเร ปสิพฺพกํ คนฺหาติ, ตตฺถ สาญฺโก เจ, อุทฺธาเรเวว ปาราชิกํ, สุตฺตํ เจ โหติ, รกฺขติ. อยํ **ภณฺฑปริกฺกปโย** นาม. โย ฐานํ ปริกฺกปเตตฺวา ภณฺฑํ คนฺหาติ, ตสฺส ตํ ปริกฺกปิตฺตปฺริจฺเฉทํ อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ. อยํ **โอกาสปริกฺกปโย** นาม. เอวมิเมสํ ทวินฺนํ ปริกฺกปานํ วเสน ปริกฺกปเตตฺวา คนฺหโต อวหาโร ปริกฺกปาวหาโร. ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปรสฺส ภณฺฑํ คนฺหโต อวหาโร **ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร** นาม. กุสํ สงฺกาเมตฺวา อวหฺรณฺ กุสาวหาโร. โย กุสํ ปาเตตฺวา

จีวเร ภาชียมานะ อุตตโน โภฏฐาสส สมีเป ฐิตํ อปฺปคฺขตฺรํ วา มหคฺขตฺรํ วา สมสมํ วา ปรสฺส โภฏฐาสํ
ทิสฺวา สเจ ปฐมตฺรํ ปฺรโภฏฐาสโต กุสฺสทณฺฑํ อุทฺธตฺติ, อุตตโน โภฏฐาสเ ปาเตตฺถกามตฺยา อุทฺธาทเร
รกฺขติ, ปาตเนปิ รกฺขติ, อุตตโน โภฏฐาสโต ปน กุสฺสทณฺฑํ อุทฺธตฺติ, อุทฺธาทเร รกฺขติ, ตํ อุทฺธตฺติว
ปฺรโภฏฐาสเ ปาเตนตฺสส หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ. อัยํ กุสฺสาวหาโร นามาติ อิมสฺส ปญฺจวีสฺสาวหาเรสุ
เยน เกนจิ อวหาเรน คณฺหนโต ปาราชิกโก ภเวติ อตฺถโ.

ครุณฺติ ปญฺจมาสกํ. วิสฺติมาสกํ ทิ กหาปโณ, กหาปณสฺส จตฺตโณ ภาโค ปาโท นาม,
ตสฺมา ปญฺจมาสกํ วา ปาโท วา ครุณฺติ เวทิตพฺพํ. ตตฺถ “จตฺตารो วิทโย คฺกุชฺชา, เทว คฺกุชฺชา มาสกโก
ภเว”ติ วจนโต วิทวเสน จตฺตาสีส วิทโย ทส คฺกุชฺชา ปญฺจมาสกโกติ เวทิตพฺพโ. ยํ ปน สามเณรสิทฺธา
“วิสฺติวีสฺ”ติ วุตฺตํ, ตํ เนว ปาฬิยํ, น อภฺยจฺจายํ อตฺถิ, วิมฺบิตพฺพเมตํ. พุติยปาราชิกํ.

อทินฺนาทานสิทฺธาปทํ พุติยํ.

มนุสฺสวิคฺคหสิทฺธาปทํ

[๘] อิทานิ ตติยํ ทสฺเสตฺถ “**มนุสฺสปาณํ ปาโณ**”ตฺยาทิ วุตฺตํ. ตตฺถ โย ภิกฺขุ “มนุสฺส-
ปาโณ” อิติ ชานนฺโต วรฺกจิตฺเตน มนุสฺสปาณํ ชีวิตา วิโยเชติ, โส ภิกฺขุ สาสนา ปาราชิกโก โหตีติ
สมุทฺยาตฺถโ.

มนุสฺสปาณนฺติ มาตูกุจฺฉิสฺมี ปฏิสฺสนิจิตฺเตน สหุปฺปนํ อติปริตฺตํ กลลรูปํ อาที กตฺวา
ปกฺติยา วิสฺวสฺสสตาเยกสฺส สตฺตสฺส ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร อนุปฺพุเพน วุทฺธิปฺตฺโต อุตฺตภาโว,
เอโส มนุสฺสปาโณ นาม, เอวรูปํ มนุสฺสปาณนฺติ อตฺถโ. **ปาโณติ** ชานนฺติ “ปาโณ” อิติ ชานนฺโต “ตํ
ชีวิตา โวรฺเปมี”ติ ชานนฺโต. **วรฺกเจตฺสาติ** วรฺกจิตฺเตน, อิตฺถมฺภูเต กรณวจนํ, วรฺกจิตฺโต พุทฺธา
มรณานิปปาโย พุทฺธาติ วุตฺตํ โหติ. **ชีวิตาติ** ชีวิตินฺทริยโต. **โยติ** อนิยมวจนํ. **โสติ** เอเตน นิยมนํ
เวทิตพฺพํ. **วิโยเชตีติ** วุตฺตปฺปการํ มนุสฺสวิคฺคหํ กลลกาเลปิ ตาปนมทฺทเนหิ วา เกสฺซชฺชสมฺปทาเนน วา
ตฺโต วา อุทฺธมฺปิ ตทฺนฺรูเปน อุปกฺกเมน ชีวิตา วิโยเชตีติ อตฺถโ. **สาสนาติ** ปราปุพฺพชฺิธาตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นิสฺสกกวจนํ, เตน สตฺถุสาสนโตติ อตฺถโ. **ปาราชิตฺติ** ปราชยมาปฺนโน. โหตีติ ปาฐสฺสโ. ตติยปาราชิกํ.

มนุสฺสวิคฺคหสิทฺธาปทํ ตติยํ.

อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสิกฺขาปทํ

[๙] อิทานิ จตุตถํ ทสฺเสตฺตํ “ฌานาภิเษก” นุตฺยาที วุตฺตํ. ตตฺถ โย ภิกฺขุ อญฺญาปเทสญจ อธิมานญจ วฺชเชตฺวา ททเย อสนนํ ฌานาภิเษกํ ธมฺมํ มนุสฺสชาติกสฺส สดตฺสส วเทฺยฺย, ตสฺมี ขณฺเณ ญาเต โส ตโต สาสนา ปาราชิโก เอว โหติตี อตฺถโ.

ฌานาภิเษกนฺติ “ฌานํ วิโมกฺโข สมาริ สมารปตฺติ ญาณทสฺสนํ มคฺคภาวนา ผลสจฺฉิกิริยา- กิเลสปปหํ วิณฺวรณฺตา จิตฺตสฺส สฺยุญฺญาคาเร อภิริตี”^๘ติ เอวํ วุตฺตํ ฌานาภิเษกํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ. ททเยตี จิตฺเต. อสนนฺติ อสํวิชฺชมานํ. อญฺญาปเทสฺนติ “โย เต วิหารเ วสิ, โส ภิกฺขุ ปฐฺมสฺส ฌานสฺส ลาภี”^๙ติอาทินา นเยน อญฺญาปเทสํ วฺชเชตฺวาตี อตฺถโ. วินาตี วฺชชนตฺถเ นิปาโต, ตสฺส วฺชเชตฺวาตี อตฺถโ. อธิมานนฺติ “อธิตฺตา มยา”^{๑๐}ติ เอวํ อุปฺปนํ มานนฺติ อตฺถโ. อธิตโต มาโนตี วิคฺคโ, ตํ อธิมานํ วฺชเชตฺวาตี อตฺถโ. มนุสฺสชาติสฺสาตี มนุสฺสชาติกสฺส, น เทวพฺรหฺมาทีสุ อญฺญตรสฺสาตี อตฺถโ. วเทฺยฺยาตี อาโรเจยฺย. ญาตฺกฺขณฺเต ญาเต ขณฺเต เณโ, ตสฺมี เตนาโรจิตกฺขณ มนุสฺสชาติเกน ญาเตตี อตฺถโ. เตนาตี นิสฺสกฺเก กรณฺวจฺนํ, ตโต สาสนโต ปาราชิโกตี อตฺถโ.

อุตฺตริมนุสฺสวિકฺคหสิกฺขาปทํ จตฺตถ.

ปาราชิกนิตฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

๓.๒.๒ ครุภาบัดินิเทศ

๒. ครุภาปตฺตินิตฺเทสวณฺณนา

สูกฺกวิสสญฺฐิสสิกฺขาปทํ

[๑๐] อิทานิ สงฺฆาทีเสสํ ปกาเสตฺตํ “โมเจตฺกามจิตฺเตนา”^{๑๑}ติอาทิมารุทํ. ตตฺถ โมเจตฺกามेतฺตี โมเจตฺกามํ, โมเจตฺกามญจ ตํ จิตฺตญฺจาตี โมเจตฺกามจิตฺตํ, เตน, โมจนสฺสาทจิตฺเตนาตี อตฺถโ. เอกาทสนนญฺหิ รากานํ เอเกน โมจนสฺสาเทน อาปตฺติ โหติตี วุตฺตํ โหตี.

ตตฺริเม เอกาทส อสฺสาทา โมจนสฺสาโท มุจฺจนสฺสาโท มุตฺตสฺสาโท เมณฺณสฺสาโท ผสฺสสฺสาโท กณฺฑวฺวนสฺสาโท ทสฺสนสฺสาโท นิสฺซชฺสสาโท วาจสฺสาโท เคหสิตเปมํ วนภฺวคิยนฺตี. ตตฺถ โมจนสฺสาทเจตฺตนาเย เจเตนโต เจว อสฺสาเทนโต จ อุปกฺกมตี, มุจฺจตี, สงฺฆาทีเสโส, น มุจฺจตี เจ, ฤลลจฺจยํ. สเจ ปน สยนกฺกาลे รากปฺริยญฺญูโต หุตฺวา อูรฺนา วา มุญฺฐินา วา องคฺชาตํ คาฬํ ปิเพตฺวา

^๘ วิ.มท. (บาลี) ๑/๑๙๘/๑๒๗.

โมจนตถาย สอัสสาโท สุปติ, สุปนตสส จสส อสฺสิจิ มุจฺจติ, สงฺฆาทีเสโส. **มุจฺจนสฺสาเท** อตฺตโน ฌมฺมตยา มุจฺจมานํ อสฺสาเทติ, น อุปกฺกมฺติ, มุจฺจติ, อนาปตฺติ. **มุตฺตสฺสาเท** อตฺตโน ฌมฺมตยา มุตฺเต ฐานา จูเต อสฺสิจิมฺหิ ปจฺฉา อสฺสาเทนตสฺส วินา อุปกฺกเมน มุจฺจติ, อนาปตฺติ. **เมณฺณสฺสาเท** เมณฺณราเคน มาตุคามํ คณฺหาติ, เตน อสฺสิจิ มุจฺจติ, อนาปตฺติ, ทุกฺกภูํ ปน อาปชฺชติ. **ผลสฺสสฺสาโท** ทฺวิโธ อชฺฌตฺติโก พาหิโร จาติ. ตตฺถ อตฺตโน นิมิตฺตํ “ถพฺธํ, มุทฺทกฺกนฺติ ชาณิสฺสามิ”ติ วา โลลภาเวน วา กีฬापยโต อสฺสิจิ มุจฺจติ, อนาปตฺติ. พาหิรผลสฺสสฺสาเท ปน กายสํสคฺคราเคน อิตฺถิ ผุสโต, อาลึงฺคโต จ อสฺสิจิ มุจฺจติ, อนาปตฺติ, กายสํสคฺคสงฺฆาทีเสสํ ปน อาปชฺชติ.

กณฐวนสสาเท ทททุกจจุปิฟกปณกาทีนั อณญตเรน ขชขมานั นิमितตํ กณฐวนสสาเทน
 กณฐวโต อสุจิ มุจจติ, อนาปตติ. **ทสสนสสาเท** อิตถิยา อโนกาสํ อุปนิขฌายโต อสุจิ มุจจติ, อนาปตติ
 , ทุกกมฺํ ปน โหติ. **นิสขขสสาเท** มาตุคามน สทธี รโห นิสินนสส มุตเตปิ อนาปตติ, รโหนิสขขาปตติ
 ปน โหติ. **วาสสสาเท** มาตุคามํ เมถุนปปฏิสัยุตตาหิ วาจาหิ โอภาสนตสส มุตเตปิ อนาปตติ,
 ทฏฺฐลลวาทาสงฆาหิเสสํ ปน อาปชชติ. **เคหสิตเปเม** มาตาทีนํ มาตาหิเปเมน อาลิจฺฌนาหิ กโรนตสส
 มุตเตปิ อนาปตติ. **วนภงคํ** สนถวกรณตถาย อิตถิยา เปสิตปุผาหิวนภงคสณญิตํ ปณณการํ
 “อิตถณนามาย อิมํ เปสิต”นติ อสสาเทน อามสนตสส มุตเตปิ อนาปตติ. **เอวเมเตสุ** โมจนสสาเทน
 อาปตติ โหตีติ ทสเสตุ “โมเจตุฯเปฯ นา”ติ วุตตํ. **อถ** วา **โมเจตุกามํ** จิตตํ ยสส โสยํ **โมเจตุกามจิตโต**
 , เตน, อิตถมภเต กรณจณํ, **โมเจตุกามจิตโต** หุตวาติ อตโธ.

อุปกัมมมาติ หตถาทีสุ เยน เกณจิ นิमितเต อุปกัมมิทวาติ อตโธ. วิโมจยนติ ยํ อนตมโส
 เอกา ขุพทกมกขิกา ปิเวยย, ตตตกมปิ วิโมเจนโตติ อตโธ. สุกกนติ นีลปิตโลหิโตทาทตกตลทก-
 ขีรทิสปปีวณณสงขาเตสุ ทสวเธสุ สุกเกสุ ยํ กิลจि สุกกํ. **อณฺญตร** สุปินาติ ยา สุปินนเต สุกกวิสสมฺมจฺจิ
 โหติ, ตํ ฐเปตวาติ อตโธ. **สมโณติ** โย โกจิ อุปสมปนฺโน. **ครุณติ** สงฺฆาติเสสํ. **มุเสติ** อาปชฺเชยยาติ
 อตโธ. เจตนา อุปกัมโม มจฺจนนติ อีมานेतถ ตีณิ อํคานีติ.

สกุภวิสสญจิสสิกขาปทํ ปจฺมํ.

กายสํสคคสิกขาปทํ

[๑๑] อิหानी กายสํสัคค์ ทสเสตฺต ‘‘กายสํสัคคราเคนา’’ติอาทิมารทํ. ภิกขุ มนุสฺสิตฺติยา มนุสฺสิตฺติสญฺญี หุตฺวา กายสํสัคคราเคน อุกกมิตฺวา มนุสฺสิตฺถี ปรามสนฺโต สงฆาทิสํสํ อาปชฺเชยยาตี โยชนา. ตตฺถ กายสํสัคคราเคนาติ หตฺถคฺคหฺมาทิกายสมฺพสฺเสน ราเคน กายมิสฺสราเคน. มนุสฺสิตฺถินฺติ

ตทพหุชาตมปิ ชีวमानกมนุสสิตถิ. **ปรัมสนติ** ปรัมสนโต, อิตถิติ สณฺญา อิตถิสณฺญา, สา อสส อตถิติ **อิตถิสณฺญิ**, อิตถิสณฺญิ หุตฺวาติ อตฺโถ. มนุสสิตถิ, อิตถิสณฺญิตา, กายสํสคฺคราโค, เทน ราเคน วายาโม, หตฺถคฺคาหาทิสมาปฺพชนนติ อีมานेतถ ปญจ อํคานิ. กายสํสคฺคสิกฺขาปทํ พุติยํ.

พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทสสาทสิกาปทํ

[๑๒] อิทานิ พฺรหฺมจฺจุลฺลํ ทสฺเสตฺถ “**พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทสสาเทนฺนา**”ติอาทิ อารทฺธํ. ตตฺถ **พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทสสาเทนฺนา**ติ วจฺจมคฺคปสฺสวามคฺคเมณฺณธมฺมปปฏิสํยุตฺตวาทสสาทราเคน. **มคฺคํ วารพฺภ เมณฺณนฺติ** วจฺจมคฺคปสฺสวามคฺคานํ อณฺญตรํ มคฺคํ วา เมณฺณํ วา อารพฺภาทิ อตฺโถ. **โอภาสนโตติ** อวภาสนโต. **มนุสสิตถินฺติ** วิญญู ปฏฺวิฬํ สุภาสิตทพฺพาสิตํ พฺรหฺมจฺจุลฺลาพฺรหฺมจฺจุลฺลํ สลลกฺขณสมตฺถํ มนุสสิตถิ. **สฺถมมานนฺติ** สฺถมฺมณฺตี. อิมินา ปฏฺวิฬายปิ อิตถียา อวิญญุตฺติปเล จฺฐิตาย พุเตน วา ปณฺเณน วา อารโจะนฺตสส พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทปตฺติ น โหติตฺติ ทิปิตํ โหติ. มนุสสิตถิ, อิตถิสณฺญิตา, พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทสสาทราโค, เทน ราเคน โอภาสนํ, ตงฺขณวิฆานนนฺติ อีมานेतถ ปญจ อํคานิ. พฺรหฺมจฺจุลฺลวาทสสารทสิกาปทํ ตติยํ.

อตฺตกามปาริจริยสิกาปทํ

[๑๓] อิทานิ อตฺตกามปาริจริยํ ทสฺเสตฺถ “**วณฺณ**”นฺตยาทิ วุตฺตํ. ตตฺถ โย ภิกฺขุ อตฺตโน กามปาริจริยาย วณฺณํ วตฺวา เมณฺณราเคน อิตถิ เมณฺณํ ยาจมาโน ครุ ฆุเสติ สมพฺพนโร. **วณฺณํ วตฺวาติ** คุณํ อาณิสฺสํ ปกาเสตฺวา. **อตฺตโนกามปาริจริยายาติ** เมณฺณธมฺมสงฺขาเตน กามเนน ปาริจริยา กามปาริจริยา, อตฺตโน อตฺถาย กามปาริจริยา อตฺตโนกามปาริจริยา, อลฺลุตตสมาโสยํ. อถ วา อตฺตโนติ กตฺวตฺถเถ สามิวจฺจํ, อตฺตโน กามิตา อิจฺฉิตาติ อตฺตโนกามา, สยํ เมณฺณราควเสน ปตฺถิตาติ อตฺโถ, อตฺตโนกามา จ สา ปาริจริยา จาติ อตฺตโนกามปาริจริยา, ตาย **อตฺตโนกามปาริจริยาย**, “เอตทคฺคํ, ภคินิ, ปาริจริยานํ, ยา มาทิสฺสํ สีลวณฺตํ กลยาณธมฺมํ พุทฺธมาจาริ เอเตน ธมฺเมน ปริจเรยฺยา”ติ เอวํ วณฺณํ วตฺวาติ อตฺโถ. ยาจธาตฺตโน ทฺวิกมฺมิกตฺตา “**อิตถิ เมณฺณํ ยาจมาโน**”ติ วุตฺตํ. ตตฺถ **อิตถินฺติ** พฺรหฺมจฺจุลฺลภาสเน วุตฺตปฺปการํ อิตถิ. มนุสสิตถิ, อิตถิสณฺญิตา, อตฺตกามปาริจริยาย ราโค, เทน ราเคน วณฺณณณํ, ตงฺขณวิฆานนนฺติ อีมานेतถ ปญจ อํคานิ.

อตฺตกามปาริจริยสิกาปทํ จตฺตถิ.

สยจรีตตสิกขาปท

[๑๔] อิทานิ สยจรีตตํ ทสเสตุ “**สนเทส**”นตยาทิมารทธ. ตตถ ภิกขุ ปุริสสส วา สนเทสํ, อิตถียา วา สนเทสํ ปฏิกคเหตฺวา วีรมสิตฺวา ปจฺจาหรนฺโต ครุกํ ฌุเสติ สมพฺนโธ. ตตถ **สนเทสนฺติ** “**คจฺฉ, ภาณเต, อิตถณฺนามํ มาตฺรกุชิตํ พฺรุหิ ‘โหหิ กิร อิตถณฺนามสฺส ภริยา ธนกกิตา’**”^๙ เอวํ วุตฺตํ ปุริสสส สาสนํ, “**คจฺฉ, ภาณเต, อิตถณฺนามํ ปุริสํ พฺรุหิ ‘อหํ ตสฺส ภริยา ภวิสสามิ’**”^{๑๐} เอวํ วุตฺตํ อิตถียา สาสนํ. **ปฏิกคณฺหิตฺวา**ติ “**สาธฺ อุปาสกา**”ติ วา “**โหตุ**”ติ วา “**อาโรเจสสามิ**”ติ วา เยน เกนจิ อากาเรน วจี เกทํ กตฺวา วา สีสกมฺปนาทึหิ วา ปฏิกคณฺหิตฺวา สมปฏิจฺฉิตฺวาติ อตฺถโ. **วีรมสิตฺวา**ติ วุตตปฺปกาเรน สาสนํ คเหตฺวา ปุริสสส วา อิตถียา วา เตสํ อวสฺสาโรจนกานํ มาตาปิตาภาตาภคินิอาทึนํ วา อาโรเจตฺวาติ อตฺถโ. **หฺรํปจฺจาติ** เอตถ “**ปจฺจาหร**”นติ วตตพฺเพ ฉนทหานิภยา หร-สทฺทํ ปุพฺพนิปาตํ กตฺวา วุตตฺนติ ทฏฺฐพฺพ. ยตถ ปหิเตน ตตถ คนฺตฺวา เตน อาโรจิตา สา อิตถิ “**สาธฺ**”ติ สมปฏิจฺฉตุ วา ปฏิกกฺขิปตุ วา ลขชาย วา ตฺถนํ โหตุ, ปุณฺ อาคนฺตฺวา ตสฺส ปุริสสส หรนฺโต เอตฺตาวตา อิมาย ปฏิกคณฺหาโรจนปจฺจาหรณสงฺขาตาย ติวํกสมฺปตฺติยา โส ภิกขุ สงฺฆาติเสสํ อาปชฺเชยยาติ อตฺถโ. เตสํ มนุสฺสชาติกตา, อลํวณียตา, ปฏิกคณฺหนวีรมสนปจฺจาหรณานีติ อิมานตถ ปญจ อํงคานิ.

สยจรีตตสิกขาปทํ ปญจมํ.

อมูลสิกขาปท

[๑๕] อิทานิ อมูลกํ ปกาเสตุ “**จาเวตฺถกาโม**”ติอาทิมารทธ. จาเวตฺถกาโม ภิกขุ อมูลนติมวตฺถนา อญญํ สฺถมมานํ ภิกขุ โจเทนโต วา โจทาเปนโต วา ครุ ฌุเสติ สมพฺนโธ. ตตถ **จาเวตฺถกาโม**ติ พฺรหฺมจริยา จาเวตฺถกาโม. **โจเทนโต**ติ “**ตฺวํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อาปนฺโนสิ, อสสมฺโณสิ, อสกุ- ปุตฺติโยสิ**”ติอาทึหิ วจเนหิ สยํ โจเทนโตติ อตฺถโ. เอวํ โจเทนตสฺส วาจา ยวํ วาจา สงฺฆาติเสสโ. **อมูลนติมวตฺถนา**ติ ยํ โจทเกน จุตฺตกมฺหิ ปุคฺคเล อทฺถิณฺทํ อสุตํ อปฺริสํกิตํ, อิทํ เอเตสํ ทสฺสนสวณ- ปฺริสํกิตสงฺขาทานํ มุลานํ อภาวโต นาสส มุลนติ อมูลํ, อนตฺมิว วตฺถุ ยสฺส ปาราชิกสฺส ตทฺทํ อนตฺมิวตฺถุ , อมูลญจ ตํ อนตฺมิวตฺถุ เจติ อมูลนติมวตฺถุ, เตน อมูลนติมวตฺถนา, ภิกขุโน อนฺรุเปสฺส เอญฺญวีสติยา ปาราชิกสฺส อญฺญตเรนาติ อตฺถโ. **โจทาปยนฺติ** โจทาปยนฺโต, ตสฺส สมเป ฐตฺวา อญญํ ภิกขุ อาณาเปตฺวา โจทาเปนโต ตสฺส อาณตฺตสฺส วาจา ยวํ วาจา ครุ ฌุเสติ อตฺถโ. **สฺถมมานนฺติ** อิมินา

^๙ วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๐๖/๒๓๗.

^{๑๐} วิ.มหา. (บาลี) ๑/๓๓๐/๒๕๑.

ปรมมฺหา พุเตน วา ปณณฺเณน วา โจเทนตสฺส น รุหํตีติ ทิปิตํ โหติ. ปรมมฺหา ปน สุตตํหิ อาปตฺติกฺขนเรหิ
วทนตสฺส ทุกกฺกํ. ยํ โจเทติ, ตสฺส อุปสมฺปนฺโนติ สงฺขยุปคฺมนํ, ตสฺมี สฺพุทฺธสณฺญิตา, เยน ปาราชิกเณ
โจเทติ, ตสฺส ทิฏฐาทิวเสน อมฺลกตา, จาวนาธิปฺปาเยน สมฺมฺหา โจทนา, ตสฺส ตงฺขณวิขานนฺนติ
อิมานตฺถ ปณฺจ อํคานิ.

อมฺลกลสิฺกขาปทํ อฏฺฐมํ.

อณฺญภาคิยสิฺกขาปทํ

[๑๖] อิทานิ อณฺญภาคิยํ ทสฺเสตฺถ “เลสมตฺต” นฺตํอาทิมาน. ตตฺถ เลสมตฺตมฺปาทายาติ
ชาตินามโคตตลึงคาปตฺติปตฺตจิวฺรฺรูปชฺฌายาจริยเสนาสณฺเสสงฺขาเตสฺส ทสฺสฺ เลเสสฺส โย ตสฺมี ปุคฺคเล
ทิสฺสติ, ตํ เลสมตฺตํ อฺปาทาย นิสฺสาย ภิกฺขุ พุรฺหมจริยา จาเวตฺถกาโม อมฺลนฺติมวตฺถุนา สฺสณฺมานํ ภิกฺขุ
โจเทนโต ครุ ฝุเสติ อตฺถโ. กถํ? อณฺโณ ชตฺติยชาตฺโก อิมินา โจทเณน ปาราชิกํ ฌมฺมํ อชฺฌมาปชฺชนโต
ทิฏฺฐโ หติ, โส อณฺญํ อตฺตโน เวรํ ชตฺติยชาตฺกํ ภิกฺขุ ปสฺสีตวา ตํ ชตฺติยชาตฺเลสํ คเหตฺวา เอวํ “ชตฺติโย
มยา ทิฏฺฐโ ปาราชิกํ ฌมฺมํ อชฺฌมาปชฺชนโต, ตวํ ชตฺติโย ปาราชิกํ ฌมฺมํ อาปนฺโนสํ”ติ วา “ตวํ โส
ชตฺติโย, นานฺโณ, ปาราชิกํ ฌมฺมํ อชฺฌมาปนฺโนสํ”ติ วา โจเทติ, เอวํ นามเลสาทโยปิ เวทิตฺตฺวา. อํคานิ
ปณตฺถ อนนฺตรสทิสานิ.

อณฺญภาคิยสิฺกขาปทํ นวมํ.

ครุกาปตฺตินิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

๓.๒.๓ นิสสํคคิยนิทฺเทส

๓. นิสสคคิยนิทฺเทสวณฺณนา

ปฐฺมกถินสิฺกขาปทํ

[๑๗] อิทานิ จิวฺรวิธี ทสฺเสตฺถ “วิกปฺปน” นฺตฺยาทิมุทฺธํ. โย ภิกฺขุ อกาลจิวฺรํ วิกปฺปนณฺจ
อธิฏฺฐานณฺจ อกตฺวา ทสาหํ อตฺถกฺกาเมติ, ตสฺส ภิกฺขุโน นิสสคคิยํ สียาติ ปิณฺหตฺถโ. ตตฺถ อกาลจิวฺรนฺติ
อกาลเ จิวฺรํ, ไขมํ กปฺปาสิํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺคนฺติ ชาตฺโต ฉ จิวฺรานิ, ทุฏฺลํ ปฏฺฏณฺณํ
โสमारปฏฺฏํ จินฺปฏฺฏํ อิทริชํ เทวทินนฺนติ อิมานิ ปน ฉ อนฺโลมจิวฺรานิ. เตสฺส ทุฏฺลํ สาณสฺส อนฺโลมํ

ปาจิตติยัม, ตัม อติกกามยโต สหนิสสคฺคิยวินยกมมํ ปาจิตติยัม สียา, อยเมตถ อตฺถโ. ตัม ปเนตํ จีวรํ ยํ ทิวสํ
 อุปฺปนํ, ตสฺส โย อรุโณ, โส อุปฺปนทิวสนิสฺสโต, ตสฺมา จีวรูปาททิวเสน สหฺธิ เอกาทเส
 อรุณคฺคฺมเน ทสหาติกกมิตํ โหตีติ. จีวรสฺส อตฺตโน สนฺตกตา, ขาติปฺปมาณยุตฺตตา, ฉินฺนปฺลิโพธภาโว,
 อติเรกจีวรตา, ทสหาติกกโมติ อีมานेतถ ปญจ อํคานิ.

ปฐมกถินสิกขาปทํ.

ทุติยกถินสิกขาปทํ

[๑๘] อิทานิ ทุติยํ ทสเสตุ ‘‘ภิกฺขุสมมุติยา’’ตยาทิมารทํ. โย ภิกฺขุสมมุติ วุขเขตฺวา
 กาลญจ วินา อธิฐฺฐิตํ ติจีวรํ เอกาหํ อติกกมาเปติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สียาติ สมฺพนฺโธ. ตตถ
 ภิกฺขุสมมุติยาณฺณตฺตราติ ยํ สงฺฆो คิลานสฺส ภิกฺขุโน ติจีวเรน วิปฺปวาสสมมุติ เทติ, ตํ ฐเปตฺวา.
 ติจีวรมธิฐฺฐิตนฺติ กรณตฺเถ อุปฺโยคฺวณํ, เตน ติจีวราธิฐฺฐานนเยน อธิฐฺฐิตेषุ สงฺฆาภูทิสฺส เยน เกณจิ
 จีวเรน. เอกาหนฺติ เอกเรตฺตํ. อติมาเปตีติ วิปฺปวสฺติ, วิยฺยโต วสตีติ อตฺถโ. ตสฺส อลทฺธสมมุติกสฺส
 ภิกฺขุโน เอกเรตฺตมปี จีวเรน วิปฺปวาสโต นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตติยํ สียาติ อตฺถโ. สมฺยํ วินาติ จีวรกาลํ
 วุขเขตฺวา. อธิฐฺฐิตจีวรตา, อนตฺถตกถินตา, อลทฺธสมมุติตา, รตฺติวิปฺปวาโสติ อีมานेतถ จตฺตาริ
 อํคานิ.

ทุติยกถินสิกขาปทํ.

ปฺราณจีวรสิกขาปทํ

[๑๙] อิทานิ ปฺราณจีวรํ ทสเสตุ ‘‘อณฺญาติกา’’ตยาทิ อารทํ. ตตถ อณฺญาติกาทิ
 อณฺญาติกาย ‘‘ปฺภิสงฺขา โยนิโส’’ติอาทิสฺส วิย, อณฺญาติกาย เนว มาตุสมฺพนฺธเณ น ปิตุสมฺพนฺธเณ
 สมฺพทฺธายาติ วุตฺตํ โหติ. ภิกฺขุณิยาติ อญฺฐวาทิกกมฺเมน อุปสมฺปนฺนาย. อาโณฏาเปตีติ ปหฺราเปติ. ตนฺติ
 นิสฺสคฺคิยํ ปาจิตติยํ ภเวยฺยาติ อตฺถโ. ปฺราณจีวรตา, อุปจาเร ฐตฺวา อณฺญาติกาย ภิกฺขุณิยา อาณานิ,
 ตสฺสา โธวณาทินิ จาติ อีมานेतถ ตินิ อํคานิ.

ปฺราณจีวรสิกขาปทํ.

จิวรปฏิบัติคหณสิกขาปทํ

[๒๐] กิณจิ มุลกนติ กิณจิ ปาภตํ. จีวราทาเนติ จีวรสส อาทาเน จีวรปฏิบัติคหณ. วิกปปณูปคจีวรตา, ปาริวัตตกาภาโว, อณฺญาติกาย หตฺถโต คหณนติ อีมานตถ ตีณิ อังคานิ.

จิวรปฏิบัติคหณสิกขาปทํ.

อณฺญาตกวิณฺญตติสิกขาปทํ

[๒๑] อปฺปวาริตนฺติ “วเหยยาถ, ฆนฺเต, เยน อตฺโถ”ติ อิจฺฉापิตํ อิจฺฉํ รุจี อฺปฺปาทิตํ, น ปวาริตนฺติ อปฺปวาริตํ. วิณฺญาเปณตฺตสาติ ยาจนตสฺส. อณฺญตร สมยาติ นนฺทจิวรกาลํ ฐเปตฺวา. วิกปปณูปคจีวรตา, สมยาภาโว, อณฺญาตกวิณฺญตติ, ตาย จ ปฏฺฐาโกติ อีมานตถ จตฺตาริ อังคานิ.

อณฺญาตกวิณฺญตติสิกขาปทํ.

รูปยปฏิบัติคหณสิกขาปทํ

[๒๒] รชตฺนติ รูปียํ. ชาตฺรูปนฺติ สุวณฺณํ. มาสกนฺติ ตโย มาสกา โลหมาสโก ทารุมาสโก ชตุมาสโกติ. ตตฺถ โลหมาสโกติ ตมฺพโลหาทีหิ กตมาสโก. ทารุมาสโกติ สารทารุณา วา เวฬุเปสีกาย วา อนตฺมโส ตาลปณฺณนปิ รูปิ ฉินฺทิตฺวา กตมาสโก. ชตุมาสโกติ ลาขาย วา นิยยาเสน วา รูปิ สมฺภูฐาเปตฺวา กตมาสโก. กหาปณฺนติ สุวณฺณมยํ วา รูปิมยํ วา ปากติกํ วา. คณฺเหยยาติ อตฺตโน อตฺถาย ทียมานํ วา กตฺถจิ ฐิตํ วา นิปปริคฺคหํ ทิสฺวา สยํ คณฺเหย. คณฺหาเปยยาติ ตเทว อณฺเณน คาหาเปย. นิสฺสคฺคิตฺติ คหณาทิสฺสํ ยํ กิณจิ กโรนตสฺส อฆนพฺพเชสฺส วตฺถคณฺนาย นิสฺสคฺคิ สียาติ อตฺโถ. สาทิเยยฺย วาติ กายวาจาหิ อปฺปฏิกฺขิปิตฺวา จิตฺเตน อธิวาเสย. ชาตฺรูปรชตภาโว, อตฺตทุทฺเทสีกตา, คหณาทิสฺสํ อณฺญตรภาโวติ อีมานตถ ตีณิ อังคานิ.

รูปยปฏิบัติคหณสิกขาปทํ.

รูปยปริวตฺตนสิกขาปทํ

[๒๓] รชตาทิจตฺตพฺพิธํ อกฺกปิยํ กปฺปิเยนาปิ ปริวตฺเตยฺย สหธมฺมิเก ฐเปตฺวา, นิสฺสคฺคิยํ สียาติ สมพฺนโร. ตตฺถ อกฺกปิยนฺติ อกฺกปิยวตฺถ. กปฺปิเยนาติ กปฺปิยวตฺถนา. สหธมฺมิเกติ ภิกฺขุภิกฺขุณี สามณฺณรสามณฺณรสิกฺขมานสงฺขาเต ปณฺจ สหธมฺมิเก. รูปยภาโว, ปริวตฺตนญฺจาติ อีมานตถ เทว อังคานิ.

รูปยปริวตฺตนสิกขาปทํ

ผาณิต สงคณหาติ. ตตถ **สปปิ** นาม ควาทีนํ สปปิ, เยสํ มํสํ กปปติ, เตสํ สปปิ, ตถา **นนวนินฺตํ**. เตสํ นาม ติลสาสปรภุจเอรณทวสาทีหิ นิพพตฺตํ. **มรุ** นาม มกฺขิกามรุเมว. อุจฺจฺรสี อุปาทาย ปน อปฺกกา วา อวตฺถุยกปฺกกา วา สพฺพาปิ อุจฺจฺรวิกิติ **ผาณิตนฺติ** เวทิตพฺพ.

เกสขวิชานสิกฺขาปทํ.

อจฺฉินทสิกฺขาปทํ

[๒๗] ภิกฺขุสฺส จีวรํ ทตฺวา ปุณฺ ตํ จีวรํ สกฺสณฺญา อจฺฉินทนฺตสฺส วา อจฺฉินทาปยโตปี วา นิสฺสคฺคิยํ สียาติ โยชนา. ตตถ **ทตฺวาติ** เวยฺยาวจฺจาทีนํ ปจฺจาสีสมานํ ทตฺวา. **อจฺฉินทนฺตสฺสาติ** เวยฺยาวจฺจาทีนํ อภิโรนํ ทิสฺวา พลฺกกาเรน คณฺหนตฺสส, ตถา **อจฺฉินทาปยโตติ**. วิกปฺปนฺนุคจิวฺรตา, สามํ ทินฺนตา, สกฺสณฺญิตา, อุปสมฺปนฺนตา, โกธวเสน อจฺฉินทนํ วา อจฺฉินทาปนํ วาติ อีมาเนตฺถ ปญฺจ องฺคานิ.

อจฺฉินทนสิกฺขาปทํ.

สฺวตฺตวิญฺญตฺตสิกฺขาปทํ

[๒๘] อปฺปวาริตํ อญฺญาตี คหปตี สฺวตฺตํ ยาจิตฺวา ญาตีปฺปวาริตเ วชฺเชตฺวา ตนฺตวาเยหิ จีวรํ วายาเปนตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สียาติ ปิณฺทตฺโถ. ตตถ **สฺวตฺตนฺติ** ฉพฺพิธํ โขมสฺวตฺตาทิกํ วา เตสํ อนฺุโลมํ วา. **ยาจิยาติ** จีวรตฺถาย ยาจิตฺวา. จีวรตฺถาย วิญฺญาปิตสฺวตฺตํ, อตฺตทุทฺเทสิกฺตา, อภิปิยตฺนตฺวาเยน อภิปิย- วิญฺญตฺติยา วายาปนฺนติ อีมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิ.

สฺวตฺตวิญฺญตฺตสิกฺขาปทํ.

ปริณามนสิกฺขาปทํ

[๒๙] โย ภิกฺขุ สงฺฆสฺส ปริณตํ ลากํ ขานฺนโต อตฺตโน ปริณามตฺติ, ตสฺส นิสฺสคฺคิยํ สียาติ อตฺตโน. ตตถ **ขานฺนติ** ขานฺนโต. **ลากนฺติ** ลภิตพฺพํ จีวราทิวตฺถ. **ปริณตฺนติ** สงฺฆสฺส นินฺนํ สงฺฆสฺส โปณํ สงฺฆสฺส ปพฺภารํ หุตฺวา ฐิตํ. **อตฺตโน ปริณามตฺติ** ‘‘มยํ เทธา’’ติอาทีนํ วทฺนโต อตฺตนิ นินฺนํ กโรติ. สงฺฆเ ปริณตภาโว, ตํ ญตฺวา อตฺตโน ปริณามนํ, ปฏฺฐิตาโกติ อีมาเนตฺถ ตีณิ องฺคานิ.

ปริณามนสิกฺขาปทํ.

นิสฺสคฺคิยนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

๓.๒.๔ ปาจิตตียนิทเทศ

๔. ปาจิตตียนิทเทศวณณนา

[๓๐] อิทานิ ปาจิตตีย์ ทสเสตุ “**สมปชานมฺสาวาเท**” ตยาที อารทฺธํ. ตตถ **สมปชานมฺสาวาเท** นิमितตตเถ ภูมฺมวจนํ, ตสฺมา โย ภิกฺขุ สมปชานนฺโต มฺสา วทตี, ตสฺส ตณฺณิมิตฺตํ ตํเหตุ ตปฺปจฺจยา ปาจิตตีย์ อุทฺทริตฺนติ อตฺถโ. **ภิกฺขุณฺจ โอมสฺนตฺสสา**ติ ชาตินามโคตตกมฺมสิปฺพายอาพาธ-
ลึงคฺกิลสาปตฺติอกโกเสสฺส ภูเตน วา อภูเตน วา เยน เกณจิ มฺขสฺตตินา ภิกฺขุ โอวิชฺฌนตฺสส ภิกฺขุโน
ปาจิตตีย์ อุทฺทริตฺนติ อตฺถโ. **เปสฺสญฺญหฺรณฺปิ จา**ติ ภิกฺขุสฺส เปสฺสญฺญหฺรณ, ชาตฺอาทีหิ อกโกสวตฺถุหิ
ภิกฺขุ อกโกสฺนตฺสส ภิกฺขุโน สุตฺวา ภิกฺขุโน ปิยกมฺยตาย วา เกทาธิปฺปาเยน วา โย อกฺกทฺธโร, ตสฺส
ภิกฺขุสฺส กาเยน วา วาจา ย วา เปสฺสญฺญหฺรณฺวจเณ ปาจิตตีย์ อุทฺทริตฺนติ อตฺถโ.

[๓๑] สงฺคีตฺติตฺตยมารุฬฺหํ ปิฏกตฺตยํ ฌมฺมํ ภิกฺขุณฺจ ภิกฺขุณฺจ ฐฺเปตฺวา อณฺเณน ปุคฺคเลน
สทฺธี เอกโต ปทํ ปทํ ฌณฺนตฺสส ภิกฺขุโน ปทคณฺนาย ปาจิตตีย์ อุทฺทริตฺนติ สมฺมทฺยตฺถโ.

[๓๒] **อนุปสมฺปนฺเนนฺวา**ติ ภิกฺขุ ฐฺเปตฺวา อนตฺมโส ปาราชิกฺวตฺถุณฺเตน ตฺริจฺฉานคเตนาปิ
สทฺ ตฺริตฺตยํ สยิตฺวา จตฺตฺถทิวเส อตฺถงคเต สฺฐิเย ปุณฺ สทฺเสยฺยา ย ปาจิตตฺติ สียาติ สมฺพนฺโธ. ตตถ
สทฺเสยฺยาติ สทฺพพจฺฉนฺนปฺริจฺฉินฺเน, เยภฺยเยนจฺฉนฺนปฺริจฺฉินฺเน วา เสนาสเน ปุพฺพปาปริเยน วา
เอกกฺขเณ วา เอกโต นิสฺซชฺชนาย. ตตถ ฉทฺนํ อนาหจฺจ ทิยทฺมทตฺถุพฺเพเณ ปาการาทินา ปฺริจฺฉินฺนมฺปิ
สทฺพพปฺริจฺฉินฺนมิจฺเจว เวทิตพฺพํ.

[๓๓] เอกเรตฺตมฺปิ อิตฺถิยา สทฺธี เสยฺยํ กปฺปยโต ตสฺส ภิกฺขุโนปิ ปาจิตตฺติ สียาติ อตฺถโ. ตตถ
อิตฺถิยาติ อนตฺมโส ตทฺหฺชาตฺยาปิ มนฺุสฺสิตฺถิยา. **เทเสนตฺสส** **วินา วิณฺญ,** **ธมฺมณฺจ** **ฉปฺปทฺตฺตฺริ**นติ
วิณฺญ ปุริสํ วินา อิตฺถิยา ฉปฺปทฺโต อุตฺตฺริ ฌมฺมํ เทเสนตฺสส ภิกฺขุโน ปาจิตตฺติ สียาติ อตฺถโ. ตตถ
“**ฉปฺปทฺตฺตฺริ**”นติ เอตฺถ เอโก คากาปาโท เอกํ ปทฺนติ เอวํ สทฺพพตฺถ ปทฺปมาณํ เวทิตพฺพํ. ฉ ปทานิ
ฉปฺปทํ, ฉปฺปทฺโต อุตฺตฺริ ฉปฺปทฺตฺตฺริ.

[๓๔] ภิกฺขุสมฺมุติ ฐฺเปตฺวา ภิกฺขุโน ทุฏฺฐลํ วชฺชํ อภิกฺขุโน วทฺนตฺสส ปาจิตตีย์ อุทฺทริตฺนติ
อตฺถโ. ตตถ **ทุฏฺฐล**นติ อิชฺ สงฺฆาทิเสสํ อชิปฺเปตํ. **ภิกฺขุสมฺมุติ**ยาติ ยํ สงฺโฆ อภินฺหาปตฺติกสฺส ภิกฺขุโน
อายตี สํวรตฺถาย อาปตฺตฺนญจ กุลานญจ ปฺริยณฺตํ กตฺวา วา อกตฺวา วา ติกฺขตฺตํ อปฺโลเกตฺวา กตฺกํ
กโรตี, ตํ ฐฺเปตฺวา. **อภิกฺขุโน**ติ อนุปสมฺปนฺนสฺส. **วทฺนตฺสสา**ติ อาโรเจนตฺสส.

[๓๕] โย ออกปิยํ ปถวี ขณฺณย วา ขณฺนาเปยฺย วา, ตสฺส ปาจิตฺตํ สียา. ตตฺถ **ออกปิยนฺติ** อุทฺธนฺปจฺนาทิวเสน วา ตถา ตถา อทฺทณฺนา วา ชาตปถวี วุจฺจติ. สา ติวริชา สุตฺถมฺมิสฺสปุณฺนชวเสน. ตตฺถ **สุทฺธปถวี** นาม ปกตฺติยา สุตฺถปฺสฺ วา สุตฺถมฺมตฺติกา วา. **มิสฺสปถวี** นาม ยตฺถ ปฺสฺโต วา มตฺติกโต วา ปาสาณสฺสขรฺกถลมฺรุมฺพวาลูกาสฺ อณฺณตฺรสฺส ตตฺติยาโค โหติ. **ปุณฺนชปถวี** นาม อติเรกจาทฺมาสํ โอวฺวโร ปฺสฺปุณฺนช วา มตฺติกาปุณฺนช วา โหติ. วุตฺตลฺกขณฺน ปน มิสฺสสฺสปุณฺนชปี ปิณฺณปาสาณฺ จิตฺตฺสุมฺรขมฺปิ จ เทเว ฌสฺยนฺเต สกึ เจ ตินฺตํ, จาทฺมาสจฺเจน ตินฺโตกาโส ปุณฺนชปถวีสงฺขเมว คจฺจติ. โย ภิกฺขุ ภูตคามํ วิโกเปยฺย, ตสฺส ปาจิตฺตํ สียาติ สมฺพนฺโธ. ตตฺถ **ภูตคามนฺติ** ภาวนฺติ, อภา จาติ ภูตา, ขายนฺติ วทณฺนฺติ ขาตา วทณฺนิตา จาติ อตฺโถ, คาโมติ ราสี, ภูตานํ คาโม, ภูตา เอว วา คาโมติ ภูตคาโม, ปตฺติภูตฺตทฺริตฺตนิรฺรูกฺขาทีนเมตํ อธิวจฺนํ. ตํ ภูตคามํ. **วิโกเปยฺยาติ** เณทณฺเณทนาทีนํ กรเยย.

[๓๖] โย ภิกฺขุ สงฺฆิกํ มณฺจาที อชฺโณกาเส สนฺนธฺรณาทิกํ กตฺวา อาปฺจุณฺนาทิกํ อกตฺวา ยาทิ, ตสฺส ปาจิตฺตํ สียาติ อตฺโถ. ตตฺถ **สงฺฆิกนฺติ** สงฺฆสฺส สนฺตํ. **มณฺจาทีนฺติ** เอตฺถ **อาที**-สทฺเทน ปิณฺณสิ-โกจฺณาที สงฺคณฺหาติ. **สนฺนธฺรณาทิกนฺติ** สนฺนธฺรณาทิ กตฺวา วา การาเปตฺวา วา. **อาปฺจุณฺนาทิกนฺติ** อาปฺจุณฺนํ วา อุทฺธรณํ วา อุทฺธราปณํ วาติ อตฺโถ. **ยาตีติ** คจฺจติ.

[๓๗] โย ภิกฺขุ สงฺฆิกาวสเถ เสยฺยํ สนฺนธฺรณาทิกํ กตฺวา อาปฺจุณฺนาทิกํ อกตฺวา ยาทิ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺตํ สียาติ อตฺโถ. ตตฺถ **สงฺฆิกาวสเถติ** สงฺฆสฺส สนฺตเก อวสเถ วิหารเ คพฺเพ วา อณฺณสฺมึ วา สทฺทปริจฺฉินฺเน คุตฺตเสนาสเน. **เสยฺยนฺติ** ภิสฺสิ จิมฺลิกา ปาวูรณํ อุตฺตรตฺถรณํ ภูมตฺถรณํ ตมฺมิกฺกา-จมฺมกฺขณํ นิสีทณํ ปจฺจตฺถรณํ ตินฺนสนฺธารो ปณฺณสนฺธารोติ เอวมาทิกํ. **สนฺนธฺรณาทิกนฺติ** เตสุ เยน เกณจิ อตฺถรณาทิกํ กตฺวา วา การาเปตฺวา วา.

[๓๘-๓๙] โย ปน ภิกฺขุ ขานํ สปปาณกํ โดยํ ปริณฺยชเย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺตํ สียาติ โยชนา. ตตฺถ **ขานํ สปปาณกนฺติ** “สปปาณกมฺหิ”นฺติ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา เยน เกณจิ อากาเรน ขานนฺโต. **โตนฺติ** อุทกํ. **ปริณฺยชเยติ** ปริณฺยชเยย. โย ภิกฺขุ ปาริเวตฺตํ ฐาเปตฺวา อณฺญาติกาย ภิกฺขุณิยา จีวรํ เทติ, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺตํ สียา. จีวรปฺปฏิกฺคหณฺนสฺสกาปเท ภิกฺขุ ปฏิกฺคหาโก อธิ ภิกฺขุณี, อยํ วิเสโส. อณฺญาติกาย ภิกฺขุณิยา จีวรํ สิทฺทโตปิ ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺตํ สียาติ อตฺโถ. **จีวรนฺติ** นิวาสน-ปารุပ္ฺนปคํ. **สิทฺทโตติ** สยํ สิทฺทนฺตสฺส สฺวํ ปเวเสตฺวา นีหฺรเณ ปโยคคณฺนาย ปาจิตฺติ. สิทฺทปาเนตฺส ปน “สิทฺทา”ติ วุตฺโต สเจปิ สทฺทํ สฺวจิมฺมํ นิณฺฐาเปสิ, เอกเมว ปาจิตฺติ, อาณตฺตสฺส ปโยคคณฺนาย ปาจิตฺติ โหติ. ปวาเรตฺวาน อตฺริตฺตํ อกาเรตฺวา ภูยชฺโถ ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. ตตฺรา ยํ วินิจฺฉโย :-
โอทโน สตฺตุ กุมฺมาโส มจฺโณ มฺสนฺติ ปญฺจณฺนํ โภชนานํ อณฺณตฺรํ สาสปมตฺตมฺปิ อชฺโณทฺริตฺวา โภชนํ

ปฏิเภป กตฺวา อณฺเณน อิริยาปณฺเณ “อลเมตํ สพฺพ”นฺติ อติริตฺตํ อการเตว ปรีภุชโต ปาจิตฺติ โหติติ.

[๔๐] โย ภิกฺขุ อาสาหนาเปกฺโข ภูตตาวี ปวาริตํ ภิกฺขุ “หนฺท, ภิกฺขุ, ขาท วา ภูณฺช วา”ติ อนติริตฺเตน ปวารเต, โภชนํ ภูตเต ตสฺส ปาจิตฺตํ อุทฺริตฺตํ อตฺโถ. ตตฺถ **อาสาหนาเปกฺโข**ติ อาสาหนํ โจหนํ มงฺกกรณภาว^{๑๒} อเปกฺขมาโน.

[๔๑-๔๒] โย ภิกฺขุ สนนฺธิโภชนํ ภูณฺเชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. ตตฺถ **สนนฺธิโภชน**นฺติ ปฏิคฺคเหตฺวา เอกเรตฺตํ วิตฺตนาเมตฺตโภชนํ. วิกาเล ยาวกาลิกํ ภูณฺชโต วาปี ปาจิตฺติ สียาติ โยชนา. ตตฺถ **วิกาเล**ติ วิคตฺกาเล, มชฺชนฺทิกาตฺตํ ปฏฺฐาย ยาว อรฺุณคฺคมนาติ อตฺโถ. **ยาวกาลิก**นฺติ วนมฺลผลาทิกํ อามิสโภชนํ. อคฺคิลาโน ภิกฺขุ ปณฺธิกํ สปปิภตฺตาทิกมปี วิณฺญาเปตฺวาน ภูณฺเชยฺย, ตสฺส ภิกฺขุโน ปาจิตฺติ สียาติ โยชนา. ตตฺถ **อคฺคิลา**นฺติ กลลโก. **ปณฺธิก**นฺติ สปปิตลสมรฺุณณมฺจณฺมสํชิรฺทิสฺสงฺขาเตหิ สํสฺสํ สตฺตธณฺณนิพฺพตฺตํ ปณฺธิโภชนํ. โย ภิกฺขุ ทนฺตกฺกฺกฺกํ วชฺเชตฺวา อปฺปฏิคฺคหิตํ ภูณฺเชยฺย, ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. ตตฺถ **อปฺปฏิคฺคหิต**นฺติ กาเยน วา กายปฺปฏิพฺพเตน วา คณฺหนตสฺส หตฺถปาเส ฐตฺวา กายกายปฺปฏิพฺพตฺตนิสฺสคฺคิยานํ อณฺเณน น ทินฺนํ อปฺปฏิคฺคหิตํ นาม.

[๔๓] โย ภิกฺขุ ตติยสฺส สหตฺถโต กิณฺจ ภูณฺชิตพฺพํ ทเทยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติ สียาติ สมพฺนโร. ตตฺถ **ตติยสฺส**ติ อณฺเณตติยสฺส. **กิณฺจ ภูณฺชิตพฺพ**นฺติ ยํ กิณฺจ โภชนํ. **สหตฺถ**ติ สหตฺถา. โย ภิกฺขุ มาตุคามเนน เอกโต โรหิ นิสฺซํ กปฺเปยฺย, ตสฺส ปาจิตฺติ สียาติ สมพฺนโร. ตตฺถ **โรหิ**ติ ปฏฺฐิณฺเน. **กปฺเปติ** กปฺเปยฺย. **เอกโต**ติ สหํ.

[๔๔] **สุราเมรยปาเน**ปิตฺติ เอตฺถ ปิณฺธุทํ กตํ มชฺชํ **สุรา**. ปุปฺผาทิหิ กโต อาสโว **เมรย**. โย ภิกฺขุ ตพฺภยมปี พิชฺโต ปฏฺฐาย กุสฺสเคนาปี ปิวดิ, ตสฺส ตปฺปานปจฺจยา ปาจิตฺตํ อุทฺริตฺตํ อตฺโถ. **องฺคฺลปิโท**เก **จาปี**ติ องฺคฺลสิหิ อุปกจฺจกาทินํ ฆณฺณปจฺจยา ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. **หสฺธเม**ปิ **โจท**เกติ อุปริโคปฺเม อทฺเท หสฺธเม กีฬานิมิตฺตํ ตสฺส ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ.

[๔๕] **อนาทร**ปิ **ปาจิตฺติ**ติ ปุคฺคตสฺส วา ฌมฺมสฺส วา อนาทรกรณปี ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. โย ภิกฺขุ อุปสมปฺนเนน ปณฺเณเตน วุจฺจมาโน ตสฺส วา วจฺจํ อกตฺตคามตาย, ตํ วา ฌมฺมํ อสิกฺขิตฺตคามตาย อนาทรํ กโรติ, ตสฺส ตสฺมี อนาทรเย ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ. ภายานํ กถํ กตฺวา วา ภายานํ รูปํ ทสฺเสตฺวา วา ภิกฺขุ ภิสฺยโตปี ปาจิตฺติ สียาติ อตฺโถ.

^{๑๒} ก-ม. มงฺกภาวกรณ.

[๔๖] โย ภิกขุ อคิลาน กิณจิ ปจยัม ฐเปตวา โขตี ชลเยย วา ชลาเปยย วา, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ สมพณโธ. ตตถ กิณจิ ปจยณฺติ ปทีปฺชฺชนํ วา ปตฺตปจฺนาทีสุ โขติกรณํ วาติ เอวรูปํ ปจยัม ฐเปตวา. **โชนินฺติ** อคฺคี.

[๔๗-๔๘] กปปิณฺฑู อนาทาย **นวจีวรโกคิโน** นวํ จีวรํ ภูณฺชนตสส ปาจิตติ สียาติ อตฺโถ. **กปปิณฺฑุนฺติ** โมรฺกขิมณฺทลมฺงคฺลปิณฺณํ อณฺญตรปฺมาณํ กปปิณฺฑู. **อนาทายาติ** อนาทียิตฺวา. ภิกขุโน จีวราทิกํ ปริกฺขารํ อปเนตฺวา นิเรนฺตสส วา นิธฺาเปนฺตสส วา หสฺสาเปกฺขสฺส ภิกขุโน ปาจิตติ สียาติ อตฺโถ. **จีวราทิกนฺติ** อาทิสฺสทฺเพน ปตฺตนิสฺสทฺนสฺสจฺจิมฺรกายพฺพณฺนาทํ สงคณฺหาติ. **นิเรนฺตสฺสาติ** นิพฺพณตสส. **หสฺสาเปกฺขสฺสาติ** หสฺสาธิปฺปายสฺส. **ชานํ ปาณํ** หเน ภิกขุ, **ติรจฺฉานคตฺมปิ จาติ** โย ภิกขุ “ปาณ”ติ ชานนฺโต ติรจฺฉานคตํ ปาณํ ชฺหทกมฺปิ มหฺนตฺมปิ หเนยฺย, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ อตฺโถ.

[๔๙] **ฉาเทตฺกาโม ฉาเทติ, ทุมฺมจฺจุลล์ ภิกขุโนปิ จาติ** โย ภิกขุ ภิกขุโน ทุมฺมจฺจุลฺสงฺขาตํ สงฺฆาติเสสํ ฉาเทตฺกาโม หุตฺวา ฉาเทติ, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ อตฺโถ. อิตฺถิยา สห สํวิธาย คามนฺตรคตสส ภิกขุโน ปาจิตติยัม สียาติ โยชนา.

[๕๐] **ภิกขุ วา ปหเรยฺยาถาติ** โย ภิกขุ ภิกขุ ปหเรยฺย, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ โยชนา. **ตลสฺตติกมฺคฺคิเรติ** โย ภิกขุ ปหฺรณาการํ ทสฺเสนฺโต กายํ วา กายปฺปฎิพฺพทํ วา อุกฺคิเรยฺย, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ อตฺโถ. **โจเทยฺย วา โจทาเปยฺย, ภิกขุ อมฺมูลเกน จาติ** โย ภิกขุ ภิกขุ อมฺมูลเกน สงฺฆาติเสเสน โจเทยฺย วา โจทาเปยฺย วา, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ อตฺโถ. ตตถ **อมฺมูลเกนาติ** ภิณฺฐาภิณฺฐล-
วิริหิตฺน.

[๕๑] **กุกฺกจฺจุปฺปาทเน จาปีติ** “อุณฺวิสฺตฺวิสฺโส ตวํ มณฺเญ”ติอาทินิ ภณฺนโต กุกฺกจฺจํ อุปฺปาเทยฺย, ตสส กุกฺกจฺจุปฺปาทนปจฺจยา ปาจิตติยัม โหติ. โย ภิกขุ ภณฺทนตฺถาย ภณฺทนชาตานิ วจฺนํ โสตุ อุปฺสสุตฺตี ยาติ, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ สมพณโธ. ตตถ **ภณฺทนตฺถายาติ** กลหตฺถาย. **ภณฺทน-
ชาตานิ** กลหชาตานิ. **อุปฺสสุตฺตินฺติ** สุตฺติสมํปิ.

[๕๒] โย ภิกขุ สงฺฆสฺส ปริณามิตํ ยํ ลากํ, ตํ ปฺรปฺคฺคสฺส นามะติ, ตสส ปาจิตติยัม สียาติ สมพณโธ. ตตถ **นามะติ**ติ ปริณามะติ. **ปฺจจํ อกฺตฺวาติ** “วิกาเล คามปฺปเวสนํ อาปฺจจฺฉามิ”ติ วา “คามํ ปวิสฺสีฉามิ”ติ วา อนาปฺจจฺฉิตฺวา. **สนฺตภิกฺขุณฺติ** อนฺโตอุปจารสีมาย ทสฺสนูปจาระ ภิกขุ ทิสฺวา ยํ สกฺกา โหติ ปกฺติวจฺเนน อาปฺจจฺฉิตฺว, ตาทิสํ วิชฺชมานํ ภิกขุ. **คามสฺสาติ** คามํ, กมฺมตฺถะ สามีวจฺนํ. **คเตติ** สมปทานตฺถะ ภูมฺมวจฺนํ, คตสฺสาติ อตฺโถ. **สนฺตํ** ภิกขุ อนาปฺจจฺฉิตฺวา วิกาเล คามํ คตสฺส ภิกขุโน ปาจิตติยัม สียาติ อตฺโถ. **เสสํ** อุตฺตทานเมวาติ.

ปาจิตติยนิเทศสวนณนา นิฐิตา.

๓.๒.๕ ปกณณกนิเทศ

๕. ปกณณกนิเทศสวนณนา

[๕๓] อิทานิ ปกณณกํ ทสเสตุ “สงฆิก”นตฺยาที อารทฺธํ. ตตฺถ โย ภิกฺขุ อีสฺสโร หุตฺวา สงฆิกํ ครุณฺณํ อณฺญสฺส เทติ, ตสฺส อุลลจฺจยํ สียา. เถยฺยาย อณฺญสฺส เทติ, ยถาวตฺถุ ปาราชิกาที สียา, ทุกฺกฏวตฺถุ ทุกฺกฏํ, อุลลจฺจยวตฺถุ อุลลจฺจยํ, ปาราชิกวตฺถุ ปาราชิกํ สียาติ วุตฺตํ โหติ.

[๕๔] กุสาทิมยจฺจรานีติ เอตฺถ อาทิ-สทฺโท วากฺผลกํ สงฺคณฺหาติ, กุสมยจฺจํ วากมยจฺจํ ผลกมยจฺจํ. ตตฺถ กุเส คนฺเถตฺวา กตจฺจํ กุสมยจฺจํ. วากมยจฺจํ นาม ตาปसानํ วกฺกํ. ผลกมยจฺจํ นาม ผลกสณฺฐานานํ ผลกานํ สีพฺเพตฺวา กตจฺจํ. กมฺพลํ เกสฺวาลชนฺติ เกสขํ กมฺพลํ วาลขํ กมฺพลํ, เกสกมฺพลํ วาลกมฺพลนฺติ อตฺโถ. เกสเทหิ ตนฺเต วายิตฺวา กตกมฺพลํ เกสกมฺพลํ. จมฺริวาลเอหิ วายิตฺวา กตกมฺพลํ วาลกมฺพลํ. สมยํ วินาติ นนฺทจฺจิวรกาลํ ฐเปตฺวา. ธารยโต ธารยนตฺสส. ลุกฺปกฺขาชินกฺชิปนฺติ อุลุกฺปกฺชิ-
อชินกฺชิปํ. ตตฺถ อุลุกฺปกฺขีติ อุลุกฺสกุณฺปกฺเชหิ กตนิวาสนํ. อชินกฺชิปนฺติ สโลมํ สขุํ อชินมิกจมนํ. นนฺทจฺจิวรกาลํ ฐเปตฺวา อิเมสุ สตฺตสุ วตฺถุสุ ยํ กิลฺยจิ ธารยโต อุลลจฺจยํ สียาติ อตฺโถ.

[๕๕] สตฺถเกณ กตตพฺพํ กมฺมํ สตฺถกมฺมํ, ตสฺมี สตฺถกมฺเม. วตฺถิมิหิ กตตพฺพํ กมฺมํ วตฺถิกมฺมํ, ตสฺมี วตฺถิกมฺเม. สํ นิमितฺตนฺติ อตฺตโน อํคชาตํ. ตํ ฉินฺทโต อุลลจฺจยํ สียาติ สมฺปนฺโธ. มํสาทีโกชนนฺติ เอตฺถ อาทิ-สทฺโท อญฺญุโลหิตจมนฺโลมานํ สงฺคณฺหาติ. ตสฺมา มนุสฺसानํ มํสอญฺญุโลหิต-
จมนฺโลมโกชนปจฺจยา อุลลจฺจยํ สียาติ อตฺโถ.

[๕๖] กทฺเธรกกฺกทฺฐสฺตานีติ เอตฺถ กทฺลิเอรกกอกฺกวาเกหิ กตานํ วตฺถานํ ธารยนตฺสส ทุกฺกฏํ. โปตฺถกนฺติ มกฺกจิวาเกหิ กตํ โปตฺถกทฺฐสํ. สพฺพปิตาทีกนฺติ เอตฺถ อาทิ-สทฺเทน สพฺพโลหิตก-
สพฺพกณฺหกสพฺพมณฺเชฏฺฐิกํ สงฺคณฺหาติ. ตตฺถ สพฺพเมว นีลํ สพฺพนีลํ. เอวํ เสเสสุปี. นีลํ อุมฺมาร-
ปุปฺผวณฺณํ. ปีตํ กณฺนิการปุปฺผวณฺณํ. โลหิตํ ชยฺสุมฺนปุปฺผวณฺณํ. กณฺทกํ อทฺทาทริฏฺฐกฺวณฺณํ. มณฺเชฏฺฐิกํ
ลาซารสวณฺณํ. อิเมสุ อญฺญุสุ วตฺถุสุ ยํ กิลฺยจิ ธารยนตฺสส ทุกฺกฏํ สียาติ อตฺโถ.

[๕๗-๕๘] หตฺถิสฺสุรคฺโสณานนฺติ หตฺถิสฺสุรคฺโสณานํ มํสํ อญฺญุริฐจมนฺโลมานํ. สීหพฺยคฺขจฺจทีปนฺติ สීหพฺยคฺขจฺจทีปนํ มํสาทีนํ. ตฺรจฺจสฺส จ มํสาที อุกฺทิสฺสกตฺมสฺสจ
อนาปุจฺฉิตฺมสฺสจ ภูยฺชโต ทุกฺกฏํ สียา. ทกฺติตฺถาทีกนฺติ เอตฺถ อาทิ-สทฺโท วจฺจปสฺสวากฺกโย

สงคณหาติ. เตน ยาทานุปุพพ์ อากตปปฏิปาฏี หิตวาน วชเขตวา นหानติตถญจ วจจกุกฺกญจ ปสสาว-
กุกฺกญจ วเช วชเยย คจเจเยย, ทุกุกกฺ สิสยาติ อตฺโถ.

[๕๙] สหสาติ เวคสา เวเคน. วุพฺภชิตวานาติ อนตรวาสกํ ทูโรโตว อุกฺกชิตวา, ว-กาโร
สนธิวเสนาคโต. ปวิเสติ ปวิเสเยย. วจจปสสาวกุกฺกนติ วจจกุกฺกํ ปสสาวกุกฺกํ. วิเสติ ปวิเสเยย. โย
ภิกฺขุ วจจปสสาวกุกฺกํ สหสา ปวิเสเยย วา นิภชเมเยย วา, อุกฺกชิตวา วา ปวิเสเยย วา นิภชเมเยย วา,
อุกฺกาสิกํ วชเขตวา ตํ ปวิเสเยย, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยาติ โยชนา.

[๖๐] นิตถุนนโต วจจํ กรเยย ทนตกุกฺกญฺจ ขาพนโต, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยาติ อตฺโถ.
วจจปสสาวโทณินํ พหิ วจจาทิกํ วจจปสสาวํ กรเยย, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยา.

[๖๑] ขเรน จาวเลเขยยาติ ฬาลิตกุกฺกญฺจ วา ฬรฺเสน วา คณฐิกเนน วา ปูติกุกฺกญฺจ วา
สุสิเรน วา อวเลเขยยาติ อตฺโถ. กุกฺกนฺติ อวเลชนกุกฺกญฺจ. กูปเกติ วจจกูปเก. อุทตฺตยาติ คุมมกฺกชิตถญจ.
น โรเวยยาติ อตฺตนา วา น โรเวเยย ปเรน วา น โรวาเปเยย. อุกฺกลาปญฺจาติ กจวรญจ. น โสธเยน
สมมชเชเยย.

[๖๒] จปฺปจฺปติ สทฺทํ กตฺวา อุทกิกิจจํ กโรนตสฺส อัจจนตสฺส ทุกุกกฺ สิสยาติ อตฺโถ.
อนชฌิกฺกโรวาทิ อนาณตฺโตเยว. เถเรนาติ สงฆตฺเถเรน. ปาติโมกฺกนฺติ ปาติโมกฺกขุทฺเทสํ. อุทฺทิสเ
อุทฺทิสเยย, ทุกุกกฺ สิสยา.

[๖๓] อนาปุจฺฉาย ปญฺหสฺส กถเน, อนาปุจฺฉาย ปญฺหสฺส วิสสชฺชเน, อนาปุจฺฉาย
สขฌายกรณ, อนาปุจฺฉาย ปทีปชาลเน, อนาปุจฺฉาย ปทีปวิชฌาปนเนติ อิมสฺส จตุสฺส ปจฺจเยสฺส ตสฺส
ทุกุกกฺ สิสยา.

[๖๔] อนาปุจฺฉา วาตปานกาวาณานิ วิวเรเยย วา ถเกเยย วา, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยาติ สมพนฺโธ.
วณฺทนาทินฺติ เอตถ อาทิ-สทฺโท วณฺทาปนํ สงคณหาติ. โย ภิกฺขุ นคฺโค วณฺทนํ กรเยย, วณฺทาปนํ กรเยย
, คมนํ กรเยย, โภชนํ กรเยย, ปิวนํ กรเยย, ขาพนํ กรเยย, คหณํ กรเยย, ทานํ กรเยย, ตสฺส สัพพตถ
ทุกุกกฺนฺติ สมพนฺโธ.

[๖๕] ติปฺปิจฺฉนฺนํ วินาติ ‘‘อนุชานามิ, ภิกฺขเว, ติสฺโส ปฏิจฺฉาทีโย ชนตาหฺรปฏิจฺฉาที
อุทกปฏิจฺฉาที วตถปฏิจฺฉาที’’^{๑๓} เหว วุตฺตา ติสฺโส ปฏิจฺฉาทีโย สมาหฺวาติ ‘‘ติปฺปิจฺฉาที’’ติ
วุตฺตํ. ติปฺปิจฺฉนฺนํ ฐเปตฺวา ปริกมฺมํ สยํ กรเยย, ปรี การาเปเยย, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยาติ อตฺโถ. โย ภิกฺขุ
นหายํ นหายนฺโต กุกฺกญฺจ วา ญมฺเภ วา ตฺรุมฺหิ วา กายํ อุปฆมฺมเยย, ตสฺส ทุกุกกฺ สิสยา.

^{๑๓} วิ.จุ. (บาลี) ๗/๑๖๑/๒๔.

[๖๖] โย ภิกขุ นหายนโต คุรุวินทกสูตรเตน กายํ ฆัมเสยฺย, กายโต กาเยน อณฺณมณฺณญํ ฆัมเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ. โย อคฺคิลาโน สอุปาทโน **พหาราเม** พหิอาราเม จเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ.

[๖๗] **สพฺพณีลาทิกมปิ จาติ** เอตถ **อาทิ-สทฺโท** โลหิตาทตปิตกณฺหมณฺณเชฏฺฐมหารังค-
มหานามรํครตตาทโย อุปาหนาโย สงฺคณฺหาติ. โย ภิกขุ **สพฺพณีสพฺพโลหิตาทิกํ** อุปาหนํ ธาเรติ, ตสฺส
ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ. โย ภิกขุ **รตฺโต** รตตจิตฺโต ตพฺพชาตยปิ **อิตฺถิยา** นิमितฺตํ ปสฺเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ
สียา. โย ภิกขุ **ภิกฺขทหายิยา** ภิกฺขทหายิกาย อิตฺถิยา มุขํ ปสฺเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา.

[๖๘-๖๙] โย ภิกขุ อุชฺฌมานสณฺณิ หุตฺวา **อณฺณสุส** ภิกฺขุโน ปตฺตํ วา ปสฺเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ
สียา. อาทาสาทิมฺหิ อุทกปตฺเต อตฺตโน มุขํ ปสฺเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. อุจฺจาสนมฺหาสเน **นิสฺสชาทิ**
นิสฺสทสนฺนาทิ กโรนฺตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกมฺํ สียา. อุกฺขิตตานุปสมฺปนฺนนาณาสํวาสกาทินํ วนทเนปิ ทุกฺกมฺํ
สียาติ สมฺพนฺโธ. ตตถ **อุกฺขิตฺโต**ติ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิตฺตโก, อาปตฺติยา อปฺปฏิกฺกมฺเม อุกฺขิตฺตโก,
ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค อุกฺขิตฺตโกติ ตวิโรปิ อีธาธิปเปโต. **อนุปสมฺปนฺโน**ติ อิมินา ภิกฺขุณิ
สามเณรสามเณรสิฏฺฐมานปณฺทกอิตฺถิสสิฏฺฐาปจฺจกฺขาตกา คหิตา. **นानาสํวาสกา**ติ ลทฺธิณานาสํวาสกา
คหิตา. **อาทิ-สทฺเทน** ฉินฺนมฺูลกา คหิตา.

[๗๐-๗๑] โย ทิฆาสเน **ปณฺทกิตฺถิ**ติ ปณฺทเกน วา อิตฺถิยา วา อุภโตพฺยณฺเนน วา เอกโต
นิสฺสึเทยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. **อทีฆเ** **อาสเน**ติ รสเส อาสเน. โย ภิกขุ รสสาสเน มณฺเญ วา ปิเรว วา อสมฺมา
นาสนิกเนน เอกโต สเยยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียาติ อตฺโถ. **ผลปฺปฬาทิกนฺติ** เอตถ **อาทิ-สทฺเทน** เวฬุ-
จฺจนฺทนตกณฺฐมฺตติกาทโย สงฺคหิตา. กุลสงฺคหตฺถาย ผลปฺปฬาทิกํ ททโต ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ.

[๗๒-๗๓] โย ภิกขุ คนฺถิมาทิ สยํ กเรยฺย, ปรี การาเปยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. โย ภิกขุ
ชินเนน วาริตปจฺจเย ปรีณฺณเชยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. **อพฺพตฺโต** พาลโ โย ภิกขุ อาจริยฺพชฺฌาเย **อนิสฺสาย**
นิสฺสยํ อคฺคเหตุวา วเสยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. โย ภิกขุ **อนฺณญฺาเตหิ** มาตาปิตุอาทิหิ ปุคฺคเลหิ
อณฺณสุส ปุคฺคลสฺส เกสขํ กเรยฺย วา วเทยฺย วา, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียา. สาปตฺติโก โย ภิกขุ
อุโปสถปฺปวารณํ กเรยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ. ตตถ ชินเนน ภควตา วาริตา ชินวาริตา, ชิน-
วาริตา จ เต ปจฺจยา เจติ ชินวาริตปจฺจยา, เต **ชินวาริตปจฺจเย**. เทวมาติกอาปฺปคฺคณฺตาย **อพฺพตฺโต**.

[๗๔] โย ภิกขุ อาโณคํ วา นิโยคํ วา วชฺเชตฺวา ทวารพฺนธาทิกเก ฐาเน ปริวตตกาวกฺกํ
อปิธาย ทิวา สเยยฺย, ตสฺส ทุกฺกมฺํ สียาติ สมฺพนฺโธ. **ทวารพฺนธาทิก**เกติ เยน เกนจิ ปริกฺขิตฺเต
อพฺโภาเสปิ รุกฺขมฺูลปิ อนฺตมโส อิมินา ลกฺขณฺเนน ยุตฺตอาภาสงฺคณฺปิ. **อปิธายาติ** อปิทิตฺวา.

วินาโกคนติ “เอส ทวาร ชคคิสสตี”ติ อาโกคัม ฐเปตวาติ อตโธ. **นิโยคนติ** อวสฏฐานัน, อตตโน อวสํ พหุสาธารณฏฐานัน ฐเปตวา. “สวโส”ติ วา ปาฐุ, สวโส หุตวาติ อตโธ. **ทิวาติ** ทิวากาเล.

[๗๕] **ธณญนติ** สาลิ วิหิ ยโว โคธุม กงคุ วรโก กุฑรูสโกติ สตตวิธํ ธณญํ. **อิตถิรูปนติ** ทารุโลหมยาติอิตถิรูปํ. **รตนนติ** มุตตาติทสวริ รตนํ. **อาวุณนติ** สตติโตมราทิสพพาวุณนํ. **อิตถิ-ปสาธนนติ** อิตถิยา สีสาทิอลงการํ. **ตुरิยณนติ** ธมมสงฆาติสพพํ ตुरิยณนํ. **ผลรูกเขติ** ผลิตรูกเข. **ปุพพณณาทิกนติ** มุคคมาสาทิกํ. **อาทิ-สพเพน** วาการุกมินาทยอ คหิตา. เอเตสฺ ยํ กิณจิ อามเสยย, ตสส ทุกกภูํ สียาติ อตโธ.

[๗๖] **สลิโธทกเตเลหิติ** โย ปน มธฺสติดกเตเลน วา อุทกมิสสกกเตเลน วา เยน เกนจิ จิกขลเลน วา. **ผนหตถผเนหิ** วาติ ทนตมยาติผเนน วา ผนกิจจสาธเกหิ หตถกฺคฺสฺหิ วา โกจเณน วา เกสโมสณฺฐเนน ทุกกภูํ สียาติ อตโธ. เอกสมิ ภาชเน โภชนนิमितเต ทุกกภูํ สียาติ อตโธ.

[๗๗] **เทว** ภิกขุ เอกตถรณฺนา สเยยฺยู, **เทว** ภิกขุ เอกปาฐรณฺนา สเยยฺยู, **เทว** ภิกขุ เอกมณฺจ เก สเยยฺยู, เตสํ ทุกกภูานิ โหนตฺติติ สมพฺนโร. ปมาณโต อธิกํ วา อุณํ วา ทนตกฺคฺสฺหิ ชาติเยย, ตสส ทุกกภูํ สียาติ โยชนา. ตตถ **อธิกนติ** อฏฺฐงฺคฺลโต อธิกํ. **อุณนติ** จตฺรํคฺลโต อุณํ.

[๗๘] โย ภิกขุ นจจณฺจ คีตณฺจ วาหิตณฺจ โยเชติ วา โยชาเปติ วา, ตสส ทุกกภูํ สียา. เตสํ นจจณํ ทสฺสนํ, เตสํ คีตณํ สวณํ, เตสํ วาหิตณํ สวณณฺจ กโรนตสส ทุกกภูํ สียาติ อตโธ.

[๗๙] **วิหาติโรปิเมติ** วิหิตาณิ รุณฏฐานเณ. **พหิปาการกฺคฺคฺกเกติ** ปาการกฺคฺคฺคฺกานํ พหิ. **วจจาทิลททณาทิมหิติ** วจจปสฺสาวสงฺการจลกาณิณํ ฉททณวิสสชฺชนปจฺจยา ทุกกภูํ สียาติ อตโธ. **ทิมเกสชาติธารณติ** ทิมเกสธารณ ทิมนชธารณ ทุกกภูํ สียาติ อตโธ.

[๘๐] **นขมฏฐกรณาทิมหิติ** เอตถ **อาทิ-สพเพน** รชนกรณํ คหิตํ. **สมพาธเ** โลมหารณติ สมพาธเ อุปกจณฺมุตตกรณฏฐานเณ โลมุทฺธเรณ. สอุปาทโน ภิกขุ ปริกมมกตํ ภูมिํ อุกกเมยฺยาติ สมพฺนโร.

[๘๑] **อโรตอลลปาเทหิติ** โย ภิกขุ อโรตปาเทหิ วา อลลปาเทหิ วา สงฺฆิกํ มณฺจํ วา ปิฐํ วา อุกกเมยฺย, ปริกมมกตํ ภูตติ วา กายโต อามสนตสส ทุกกภูํ สียาติ อตโธ.

[๘๒-๘๓] **สงฆาภียาปิ** ปลตเถติ อธิฏฐิตจิวเรน วิหาเร วา อนตรมเร วา ปลตถิกิํ กเรยฺย, ตสส ทุกกภูํ. **พุปปริภุญเชยฺย** จิวรณติ ตินณํ จิวรณํ อณฺณตรํ จิวรํ พุปปริโกเคน ปริภุญเชยฺย. **อกายพนฺธโนติ** กายพนฺธนวิริทิตุ ภิกขุ คามํ วเชยฺย คจฺเจยฺย. โย ภิกขุ **วจจกํ** อจฺจารํ กตวาน อุทเก สนเต **นาจเมยฺย** อุทกสุทฺธิํ น กเรยฺย, ตสส ทุกกภูํ สียาติ อตโธ. **สมาเทยฺย** **อกปิเปติ** ภิกขุ วา สาม

ณราทิกะ เสสสหมมิเก วา อกปิเย นิโยเขย, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ. สภาคาปตติยา เทสนาโร
จนปัจจยา ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ. **สภาคาติ** เอตถ วตฺตสภาคตาว อิธธิปเปตา, น อาปตติสภาคตา.

[๘๔] น วเส วสฺสนติ โย ภิกขุ วสฺสํ น วเสย น อุปคจฺเจย, ตสส ทุกกัมมํ สียา. **วิสฺวาเท**
สุทฺธจิตฺเตติ เอตถ สมฺปทานตเถ ภูมฺมวณฺณํ, ปฏิสสวํ วิสฺวาเทตสส สุทฺธจิตตสส ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ.
วสฺสํ วสฺสวา **อนนฺนญฺญาตกัจจโต** อนนฺนญฺญาตกัจจเนน ภิกขุโน คมเน ทุกกัมมํ สียาติ โยชนา.

[๘๕] อาปทํ วชฺเชตฺวา ตฺรฺสฺส อุทฺธํ โปริสมหา อภิรุหฺเนน ทุกกัมมํ สียาติ สมฺพนฺโธ. **อาปทฺนติ**
อนฺตรายํ. **ตฺรฺสฺสตาติ** รุกฺขสฺส. **โปริสมฺหาติ** เอกโปริสปปมาณา มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ปณฺจหตฺถา.
อปฺริสฺสวโน โย ภิกขุ อุทฺธานํ คจฺเจย, โย จ ภิกขุ ตํ ปฺริสฺสวณํ ยาจโต น ทฺเพย, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ
โยชนา. **อุทฺธานฺนติ** อุทฺธโยชนเมว อนฺติมฺมทฺธานํ.

[๘๖] อตฺตโน ฆาตเนน ทุกกัมมํ สียาติ สมฺพนฺโธ. โย ภิกขุ อิตฺถิรฺูปาทิรฺูปํ กรฺเอย วา
การาเปยฺย วา, ตสส ทุกกัมมํ สียา. มาลาทิกํ วิจิตฺตํ ฐฺเปตฺวา ชาตกาทิวตฺถุ สยํ กรฺเอย, ทุกกัมมํ สียาติ
สมฺพนฺโธ.

[๘๗] **ภฺยฺชนตฺมฺมฺฐฺเปติ** โย ภิกขุ ภฺยฺชนตํ อุฏฺฐาเปยฺย, ตสส ทุกกัมมํ สียา. ฆตฺตสาลาที่สุ
วฺจฺจมานํ โโอกาสํ อทฺตวา นิสีทโต ทุกกัมมํ สียาติ โยชนา.

[๘๘] **ยานานิติ** วยฺหํ รโธ สกฺกํ สนฺทมานิกาทินิ. **กสฺสโกติ** อคฺคิลาโน. อคฺคิลาโน โย ภิกขุ
ยานานิ อภิรุหฺเอย, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ. **วเท ทวฺนติ** เกฬี วเทยฺย, รตนตฺตยํ อารพฺภ เกฬี วเทยฺย,
ตสส ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ. **อณฺญปฺริสาย** อุปฺปาลเนน ทุกกัมมํ โหติ.

[๘๙] **กายาทินฺติ** เอตถ **อาทิ-สทฺโท** อูรฺณิมิตฺตํ สงคณฺหาติ. กายํ วา อูรฺ วา นิमितฺตํ วา
วิวริตฺวา ภิกขุณินํ น ทสฺสเย น ทสฺสเยยฺยาติ อตโธ. โลกายตํ ติริจฺจนาทิวิชฺชํ น จ สยํ วาเจยฺย, ปฺรณฺจ
น วาจาเปยฺย. ปลิตํ คณฺเหยฺย วา คณฺหาเปยฺย วา, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ โยชนา.

[๙๐-๙๒] ยตฺถ กตฺถจิ เปฬายํ ปกฺขิปิตฺวา ฆตฺตํ ภฺยฺชนตสส ทุกกัมมํ สียาติ สมฺพนฺโธ.
ปตฺตหตฺถโก โย ภิกขุ วาตปานํ วา กวากฺกํ วา **ปณฺนาเม** ปณฺนาเมยฺย, **โสทกํ** ปตฺตํ **อณฺนฺเหยฺย** อณฺนฺ
โอตาเปยฺย วา ปฏิสฺสาเมยฺย วา, **โวทกํ** ปตฺตํ **อติอณฺนฺเหยฺย** อติฐฺฐเปยฺย, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ อตโธ. โย
ภิกขุ ปตฺตํ ภูมฺมียํ วา องเก วา มณฺเจ วา ปิฐฺเฐ วา มิทฺตฺนเต วา ปรีภณฺตฺนเต วา ปาเท วา ฉตฺเต วา
ฐฺฐเปยฺย, ตสส ทุกกัมมํ สียาติ สมฺพนฺโธ. **ภฺมฺมียนฺติ** เยน เกณจิ อนตฺถตฺตาย ปัสสฺสขรมิสฺสาย. **องเกติ** ทฺวินนํ
อูรฺนํ มชฺฌเม. **มิทฺตฺนเตติ** มิทฺตฺมปรีภณฺเต. **ปรีภณฺตฺนเตติ** พาหิรปฺสฺเส กตฺตาย ตฺนุกมิทฺตฺมียา อนฺเต. โย

ภิกขุ จลกาที วา ปตเต ฐเปยย, ปตเต วา **หตถโธวเน** หตถสส โธวเนปปัจจยา ตสส ทุกกัมม สียาติ สมพนฺโธ.

[๙๓] อุจฉินฺท มฺหโรวณํ **อุทกมปิ** ปตเตน **นีหรนตสส** ภิกขุโน ทุกกัมม สียา. โย ภิกขุ อกปิยํ ปตตํ ปริณุชเชย, ตสส ทุกกัมม สียาติ อตฺโถ. ตตถ **อกปิยํ ปตตณฺติ** ทารุณยปตตาทิ.

[๙๔] โย ภิกขุ จิปีเต ‘‘ชีวา’’ติ **วเท** วเทย, ตสส ทุกกัมม สียาติ อตฺโถ. โย ภิกขุ ปริณชัลลกาทิมฺหิ ปณฺจสตฺตติ **เสขิเย** อนาทรุ หุตฺวา น สิกฺขติ, ตสส ทุกกัมม สียาติ สมพนฺโธ.

[๙๕] โย ภิกขุ ภณฺฑาคาระ ปยุโต มาตุยา ปิตุโน จ ภณฺฑกํ โคเปย, **อสฺส** ภิกขุโน ปาจิตฺตียํ สียาติ สมพนฺโธ. ตตถ **ปยุโตติ** ภณฺฑาคาระ พยาปารวเสน ยุตฺตปยุตฺโต. **โคเปยติ** โคเปย. **โย** ภิกขุ หวาย หีนะน ชาตฺถาทีนํ อุตฺตมมปิ วเทย, พุพฺผาสิตํ สียาติ สมพนฺโธ. ตตถ หีนะนํ วา อุกกณฺเฐหิ วา ชาตฺถาทีนํ เอวํ อุกกณฺเฐ วา หีนํ วา ‘‘จณฺฑาลอสฺสี’’ตฺถาทีนํ นเยน อชฺช วา ‘‘สนฺติ อธิเกจฺเจ จณฺฑาลเวเนนสาทา’’ตฺถาทีนํ นเยน อญฺญาปเทเสน วา อุปสมปนฺนํ วา อนุปสมปนฺนํ วา อุกโกสาธิปายํ วินา เกวลํ กีฬาสิปฺปาเยน วเทย, พุพฺผาสิตํ สียาติ.

ปภิณฺณกนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

๓.๒.๖ วัตตาทิกัณฺฑนิตฺเทส

๖. วัตตาทิกัณฺฑนิตฺเทสวณฺณนา

[๙๖] อิทานิ วัตตํ ทสฺเสตุ ‘‘**อุปชฌาจริยวตฺต**’’นฺติ วัตตํ. ตตถ อุปชฌายวตฺตยจ อจริยวตฺตยจ คมิกวตฺตยจ อาคนตุกวตฺตยจ เสนาสนาทีวตฺตยจ **ปิยสีเลน** ภิกขุณา กาทพฺพนฺติ สมพนฺโธ. **คมิกาคณฺตุกนฺติ** คมิกํ อาคนตุกนฺติ เณโท, คมิกวตฺตํ อาคนตุกวตฺตยจาทิ อตฺโถ.

[๙๗] ทาตุกาโม หตฺถปาเส ฐิตํ **กิลฺยจิ คหิตพฺพ** เอเกน ปุริเสน คหิตพฺพ อุกฺขิปนฺนํ วัตถุ **ติธา** ตีสุ ปกาเรสุ เอเกนาการะน ทเทย, **คเหตุกาโม** ภิกขุ **ทวิธา** ทวีสุ เอเกน คณฺเหย, **อัย** ปณฺจจโค ปฏิกุคฺโคติ อตฺโถ.

[๙๘-๑๐๐] พุเร ฐิตํ จีวรํ ฐปิโตกาสํ สลลฺกเขตฺวา ‘‘**เอต**’’นฺติ วัตตพฺพ. หตฺถปาเส ฐิตํ หตฺถเณ อามสิตฺวา ‘‘**อิม**’’นฺติ วัตตพฺพ. ‘‘**เอตํ อธิฏฺฐามิ, อิมํ อธิฏฺฐามิ**’’ติ อิมสํ ปทานํ มชฺเฌ สงฆาญฺจิ อาทีสุ ปจฺเจกํ โยเซตฺวา ติจีวรํ อธิฏฺฐะเย. กถํ? ‘‘**เอตํ สงฆาญฺจิ อธิฏฺฐามิ, อิมํ สงฆาญฺจิ อธิฏฺฐามิ**’’ติ อธิฏฺฐะเย. เอวํ เสเสสุ จ จีวเรสุ. ยถา จีวราทิ วิธาน^{๑๔} เอวํ ปตเตปิ อธิฏฺฐะเย ปจฺจุทฺธเรยยาติ อตฺโถ.

^{๑๔} ก-ม. จีวรทวิธาเน.

[๑๐๑] สยจรีตํ ฐเปตฺวา เสสา ครุกา จ ปาราชิกา จ สจิตตกาติ สมพนฺโธ. อนฺติมาติ ปาราชิกา. อจฺฉิณฺณสิกขาปทํ, ปรีณตสิกขาปทญฺจาติ อิมํ ทวํ ฐเปตฺวา เสสํ นิสฺสคฺคิยํ อจิตตกนฺติ อตฺถโ.

[๑๐๒-๑๐๓] ความปฺปเวสนนฺเตเตติ ความปฺปเวสนํ อิติ เอเต. ปาจิตตีสํ เอเต ปทโสธมฺมาทโย ความปฺปเวสนนฺตา สตฺตรส สิกขาปทา อจิตตกา.

[๑๐๔-๑๐๕] ปกิณณเกสฺ อุกฺกิสฺสกตํ ฐเปตฺวา อญฺญมํสํ เสสมํสํ อจิตตกนฺติ อตฺถโ. เอตถ ปกิณณเกสฺ อญฺญมํสาทิกํ ปตฺตทตฺถโ กวามฺภกนฺตํ เตรสฺวิธํ อิทํ สิกขาปทํ อจิตตกํ, เสสํ สพฺพํ สจิตตกนฺติ อตฺถโ.

[๑๐๖] อาจริยา วิติกมฺมนจิตฺเตน สจิตตํ อจิตตกนฺติ วทนฺติ, ปญฺญตฺติขานเนน จิตฺเตน ตถา สจิตตํ อจิตตกนฺติ อาจริยา วทนฺตํ อตฺถโ. ตถา-สทฺเทน ‘‘สจิตตํ อจิตตก’’นฺติ อิทํ คหิตํ.

[๑๐๗-๑๐๘] ปุพฺพกรรมาทิกนฺติ เอตถ อาทิ-สทฺโท ปุพฺพกิจจํ สงฺคณฺหาติ. ตตถ

‘‘สมฺมุขํ ปทํ โป จ	อุทกํ อาสเนน จ
อุโปสถสฺส เอตานิ	ปุพฺพกรรมนฺติ วุจฺจติ.
‘‘ฉนฺทปาริสฺสุทฺธิอุตุกฺขานํ	ภิกฺขุคณฺนา จ โอวาทโ
อุโปสถสฺส เอตานิ	ปุพฺพกิจจนฺติ วุจฺจติ’’ติ.

เอวํ ปุพฺพกรรมาทิกํ นวธา ทิปิตํ สพฺพํ อุโปสถปวารณํ ปิยสํสิลา กาทพฺพนฺติ อตฺถโ.

[๑๑๒] ยถากมฺมนฺติ เอตถายมธิปฺปาโย :- คโณ ปาริสฺสุทฺธิอุโปสถํ กเรยฺย, ปุคฺคโล อธิฐานอุโปสถํ กเรยฺย, สงฺฆो สุตฺตทุทฺเทสอุโปสถํ กเรยฺยาติ.

[๑๑๓] จาตุทฺทโส ปนฺนรโส, สามคฺคี ทินโต ติธาติ จาตุทฺทโส อุโปสโธ, ปนฺนรโส อุโปสโธ, สามคฺคีอุโปสโธติ ทินโต ติธา โหนฺติ. ทินโต ปุคฺคโล กตฺตพฺพาการโต เต อุโปสธา นว อิติ อีริธาติ อตฺถโ.

[๑๑๔] เตวาจํ เทวทวาจํติ เตวาจิกา ปวารณา, เทวทวาจิกา ปวารณา, เอกวาจิกา ปวารณา อิติ นว ปวารณา วุตฺตา.

[๑๑๕] ตสฺสาติ ผคฺคณฺมาสสฺ. ตโต เสสนฺติ อาสาฬหิอนฺติมปฺกขมฺหา ยาว กตฺติกปฺนฺณมา วสฺสกาลนฺติ อตฺถโ. เอตถ ทิ เอกสฺมี สํวณฺเร จตุวิสตฺติอุโปสธา โหนฺติ.

[๑๑๖] เอเตสุติ เอเตสุ ตีสุ จตุสุ เอเกกสฺมี อุตุมหิ ตติยปฺกขา สตตมปฺกขา. จาตุทฺทสาติ น
 จาตุทฺทสาติ อตฺโถ. เสสานิ อุตฺตานตฺถาเนวาทิ.

วตฺตาทิกณฺขนิทฺเทสวณฺณนา นิฏฺฐิตา.

นิคมนกถา

เอตฺตาวตา สมารุธา	มูลสิขขตฺถวณฺณนา
นิฏฺฐิตา ยา สมาเสน	อทฺตมมาสสุส อจฺจเย.
อรุณฺสปสมปฺนฺนํ	หิตตฺถาย สมาสโต
อิมํ อตฺถํ วณฺณยตา	ยํ ปุณฺณญฺจิตํ มยา.
เตน ปุณฺณญฺยํ โลโก	สุขาย ปฏฺิปปตฺติยา
ปาปฺปณาตุ วิสุทฺธาย	นิพฺพานํ อชฺรํ ปทํ.
นํนาตรุคฺคณากิณฺเณ	นํนากุสฺสกาโมโน
รมเม ยฺยทฺธานปติโน	วิหาเร วสตา สตา.
สาสเน สิทธิปปตฺตสฺส	สิทธิณา ญาณสิทธิณา
ปณฺฑิเตน กตา เอสา	มูลสิขขตฺถวณฺณนา.

มูลสิขขาทฺถิกา สมตฺตา.

๓.๓ คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น ปาราชิกนิตฺเทส
 ครุกาบัตินิตฺเทส นิสสัคคียนิตฺเทส ปาจิตตียนิตฺเทส ปกิณณกนิตฺเทส วัตตาทิกณฺขนิทฺเทส ผู้วิจัยจะได้
 นำเสนอต่อไปนี้

มูลสิกขา

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คันถารัมภกถา

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระโลกนาถพุทธเจ้า จักขอกล่าวมูลสิกขาโดยย่อ
 เพื่อให้ชนวกภิกษุได้ศึกษาโดยมูลภาษาในเบื้องต้นฯ

๓.๓.๑ ปาราชิกนิทเทส

๑. ปาราชิกนิทเทส

การอธิบายเรื่องปาราชิก

- [๑] ภิกษุใดสอดตองคชาติของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้วฯ
- [๒] หากว่าภิกษุใดถือเอาสิ่งของ (มีค่า ๕ มาสก) ของมนุษย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยการขโมยอย่างหนึ่ง ในบรรดาการลักขโมย ๒๕ อย่าง ภิกษุนั้นเป็นผู้เคลื่อนแล้วฯ
- [๓] ภิกษุ ถือเอา ลักไป ลักมา เคลื่อนไหวอริยาบถ ให้เคลื่อนจากฐานต้องอาบัติปาราชิกฯ
- [๔] บัณฑิตพึงทราบทั่วว่า อำนาจแห่งสิ่งของต่างๆ แต่ละอย่าง มีอยู่ ๕ (สิ่งของ เวลา ราคา ประเทศ และการใช้สอย) และอาหารอีก ๕ จึงรวมเป็น ๑๐ ฯ
- [๕] สาหัตถิกะ อาณัตติกะ นิสสัคคิกะ อตถสาธกะ และธรรณิกะขปะ นี้ชื่อว่าสาหัตถปัญจกะฯ
- [๖] ปุพฺพปปโยคะ สหฺปปโยคะ สังฺฆวิธาวหาระ สังเกตกัมมะ และนิมิตตกัมมะ ชื่อว่าปุพฺพปปโยคปัญจกะฯ
- [๗] บัณฑิตพึงทราบอาหาร ๕ อย่างเหล่านี้ คือ เถยยาวหาร ๑ ปลัยยาวหาร ๑ ปริกัปยาวหาร ๑ ปฏิจฉันยาวหาร ๑ กุสาวหาร ๑ ฯ
- [๘] ภิกษุใดรู้ว่ามีชีวิต พรากรมมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนจากศาสนาฯ
- [๙] ภิกษุใดหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างอย่างอื่นและความทะนงตัวเกินควรแล้วกล่าวฉวนเป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัย แก่สัตรีผู้มีชาติเป็นมนุษย์ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก ในขณะที่สัตรีผู้มีชาติเป็นมนุษย์นั้นรู้แล้วฯ

๓.๓.๒ ครุกาปัตตินิทเทส

๒. ครุกาปัตตินิทเทส

การอธิบายเรื่องอาบัติหนัก

- [๑๐] สมณะพยายามหลังน้ำกามออกด้วยจิตประสงค์จะให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เว้นไว้แต่หลับฝันฯ
- [๑๑] สมณะรู้ว่าเป็นหญิง พยายามสัมผัสผัวหญิงมนุษย์ ด้วยความกำหนัด ที่เกิดจากการเคล้าคลึงกาย ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ
- [๑๒] พรารภมรรค หรือพาดพิงเมถุนธรรม กะหญิงมนุษย์ที่พึงเข้าใจ

ให้รู้แจ้งด้วยความกำหนดที่พูดเกี่ยวหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ

[๑๓] กล่าวสรรเสริญเพื่อให้บำเรอกามแก่ตนเองแล้วอันวอนเมณกะสตรี

เพราะความกำหนดในเมณธรรม ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ

[๑๔] สมณรับข่าวสารของสตรีและบุรุษ พิจารณาแล้ว นำไปส่ง นำกลับมา ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ

[๑๕] สมณะประสงค์จะให้เคลื่อน จิงโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ด้วยอันติมวัตถุที่ไม่มีมูล
ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ

[๑๖] ประสงค์จะให้เคลื่อน จิงอ้างเลศโจทก์ภิกษุรูปอื่นที่ฟังอยู่ด้วยอันติมวัตถุที่ไม่มีมูล
ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ

๓.๓.๓ นิสสัคคียนิเทศ

๓.นิสสัคคียนิเทศ

การอธิบายเรื่องนิสสัคคีย์

[๑๗] ภิกษุไม่ทำการวิกปัธยฐานกาลจีวร ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป ต้องนิสสัคคีย์ฯ

[๑๘] ไตรจีวรที่อธิฐานแล้ว เว้นไว้แต่ได้รับสมมติจากภิกษุ ให้ล่วงเลยไปเพียงวันเดียว
เป็นนิสสัคคีย์ เว้นไว้แต่เป็นสมยจีวรฯ

[๑๙] อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย้อม และทูปจีวรเท่านั้นได้ฯ

[๒๐] ไม่ควรให้มูลค่าใดๆ แก่ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติท่านกล่าวว่าเป็นนิสสัคคีย์เมื่อรับจีวรคืนฯ

[๒๑] ท่านกล่าวว่าเป็นนิสสัคคีย์แก่ภิกษุณั้ที่ร้องขอจีวรกะผู้ที่มิได้ปวารณาและมีไชญาติ
เว้นไว้แต่เป็นสมยจีวรฯ

[๒๒] ภิกษุจะรับเอง ใช้ให้ผู้อื่นรับ หรือยืมดีเงิน ทอง หรือมาสก เป็นนิสสัคคีย์ฯ

[๒๓] ภิกษุจะแลกเปลี่ยนสิ่งของ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ที่เป็นกับปิยะแม้กับสิ่งที่เป็น
กับปิยะ เป็นนิสสัคคีย์ ยกเว้นที่เป็นสธรรมิกกันฯ

[๒๔] ภิกษุไม่ทำการวิกปัธยฐานบาตรที่ได้ขนาดพอดี ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป
บาตรเป็นนิสสัคคีย์ฯ

[๒๕] อนึ่ง เมื่อมีบาตรที่หย่อนกว่าเครื่องผูก ๕ ชนิด ภิกษุร้องขอบาตรใหม่ใบอื่น
ภิกษุณั้ต้องนิสสัคคีย์ฯ

[๒๖] อนึ่ง ภิกษุรับเนยใสและน้ำมันเป็นต้นมาแล้วฉน เก็บไว้ให้ล่วงเลย ๗ วันไป
ภิกษุณั้ต้องนิสสัคคีย์ฯ

[๒๗] ภิกษุให้จีวรแก่ภิกษุรูปอื่นแล้วแย่งชิงจีวรนั้นกลับมาอีก หรือแม้จะใช้ให้แย่ง
ชิงกลับมาด้วยสำคัญว่าเป็นของตน ก็เป็นนิสสัคคีย์ฯ

[๒๘] ภิกษุขอด้วยกะผู้ที่มิใช่ปวารณามีไชญาติ ใช้ให้เย็บจีวร ต้องนิสสัคคีย์ เว้นแต่เป็น

ญาติ และปวารณาไว้

[๒๙] อนึ่ง ภิกษุรู้ผู้น้อมลากที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภิกษุนั้นต้องนิสัคคีย์

๓.๓.๔ ปาจิตตยนิทเทศ

๔.ปาจิตตยนิทเทศ

การอธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์

- [๓๐] เมื่อภิกษุติเตียนภิกษุเพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัว และแม้เพราะนำคำพูดส่อเสียดไปบอกท่านกล่าวว่าเป็นเป็นอาบัติปาจิตตีย์
- [๓๑] เมื่อภิกษุให้อนุปลัมบัน ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี กล่าวธรรมคือพระไตรปิฎก ท่านกล่าวว่าเป็นเป็นอาบัติปาจิตตีย์
- [๓๒] เมื่อภิกษุอยู่ร่วมกับอนุปลัมบัน (ในที่มิอุปจารเดียว) ตลอด ๓ คีน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกวัน ด้วยการนบการนอนและนบอนุปลัมบันตั้งแต่วันที่ ๔ เป็นต้นไป
- [๓๓] เมื่อภิกษุแม้จะสำเร็จการนอนร่วมกับสตรีแม้เพียงคีนเดียวหรือแสดงธรรมมากกว่า ๖ บทแก่สตรี เว้นไว้แต่มีบุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย
- [๓๔] เมื่อภิกษุกล่าวโทษชั่วหยาบแก่อนุปลัมบัน ท่านกล่าวจะต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นแต่ได้รับสมมติจากภิกษุ
- [๓๕] ภิกษุชุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นชุดก็ดี ซึ่งแผ่นดินที่เป็นอกัปปิยะ และทำให้ภูตคามเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์
- [๓๖] ภิกษุวางเตียงเป็นต้น ฟูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้ที่กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- [๓๗] ภิกษุใดวางเครื่องนอนมีฟูกเป็นต้นไว้ในที่พักของสงฆ์ ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นเดินจากไป แม้ภิกษุนั้นก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- [๓๘] ภิกษุรู้ว่ามีสัตว์มีชีวิตอยู่ยังใช้สอย ภิกษุให้จิรวแก่ภิกษุณีที่มีไข้ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นเสียแต่แลกเปลี่ยนกัน
- [๓๙] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่เย็บจิรวให้แก่ภิกษุณีที่มีไข้ญาติ และภิกษุที่บอกเลิกฉันแล้วแต่ฉันโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย
- [๔๐] ภิกษุผู้มุ่งหวังความขัดเคือง จึงให้ภิกษุผู้ฉันเสร็จแล้วปวารณา (ห้ามภัต) ส่วนเมื่อภิกษุฉันโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย ท่านกล่าวจะต้องอาบัติปาจิตตีย์
- [๔๑] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ ฉันอาหารที่เป็นยาวกาลิกในเวลาวิกาล ภิกษุไม่เป็นไข้แต่ฉันอาหารที่ประณีต ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- [๔๒] ภิกษุเว้นไม้ชำระฟันและน้ำแล้วฉันเนยใสและภัตเป็นต้นที่มีได้รับประเคน

ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ

- [๔๓] ภิกษุให้อาหารที่ฉันได้บางชนิดแก่เดียรถีย์ด้วยมือตนเอง หรือพึงสำเร็จการนั่งในที่ลับร่วมกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ
- [๔๔] ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะดื่มสุราและเมรัย เพราะใช้นิ้วมือกระทบรักแร้หรือระหว่างขาทั้งสองเพื่อให้เกิดเสียง และเพราะหัวเราะร่าเริงเล่นสนุกสนานกันในน้ำที่สูงแค่ข้อเท้าฯ
- [๔๕] เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะไม่เคารพนับถือก็ดี เพราะทำให้ภิกษุตกใจกลัวก็ดี เพราะกล่าวคำที่ก่อให้เกิดความกลัวแล้วแสดงรูปที่น่ากลัวฯ
- [๔๖] ภิกษุที่ไม่เป็นไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งบางอย่าง จะก่อไฟเองหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ
- [๔๗] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่มุ่งหัวเราะสนุกสนาน มักใช้สอยแต่จีวรใหม่ ไม่ใส่ใจถึงการวิกัปและพินทุจีวรเป็นต้น ฯ
- [๔๘] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่นำออกไปเก็บไว้เอง ก็หรือว่าใช้ผู้อื่นให้เก็บไว้ รู้ว่ามีสัตว์มีชีวิตแม้ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานแต่ก็ฆ่าให้ตายเสียฯ
- [๔๙] ภิกษุประสงค์จะปกปิดอาบัติชั่วหยาบจึงปกปิดไว้ และแม้ภิกษุอยู่ระหว่างหมู่บ้าน พร้อมกับการจัดหาผู้หญิง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ
- [๕๐] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แม้แก่ภิกษุที่ใช้ก้อนดินและหอกทำร้ายภิกษุ ภิกษุโจทก์เองหรือใช้ผู้อื่นให้โจทก์แม้ด้วยอาบัติสังฆาติเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ
- [๕๑] เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะให้การประพยุตติเกิดขึ้น เพราะไปฟังเรื่องราวของคนทีทะเลาะกัน เพื่อต้องการจะก่อการทะเลาะบ้างฯ
- [๕๒] เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่น้อมลามกของสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น ภิกษุที่ไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่ และภิกษุที่เดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านในเวลาวิกาลฯ

๓.๓.๕ ปกณณกนิทเทศ

๕. ปกณณกนิทเทศ

การอธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด

- [๕๓] ภิกษุเป็นใหญ่ให้ครุภัณฑ์ของสงฆ์แก่ผู้อื่น ต้องอาบัติอุลลัจจัย ให้แก่ผู้อื่นด้วยโดยจิต ต้องอาบัติปาราชิกเป็นต้นตามวัตถุฯ
- [๕๔] เมื่อภิกษุใช้สอยผ้าคารอง (ผ้าที่ทำด้วยหญ้าคา) เป็นต้น ผ้าขนสัตว์ที่ทำจากขนแพะคอ (ของม้า, สิงโต) และขนหางสัตว์ และผ้าที่ทำจากขนปีกนกฮูกและเสื้อคลุมที่ทำจากขึ้นปะติดปะต่อกันของหนังกวางสีดำ ต้องอาบัติอุลลัจจัยฯ

- [๕๕] เมื่อภิกษุตัดองคชาตตนเองจนถึงฝักหรือที่รัดหัวไส้ ต้องอาบัติถุลลัจจัย หรือแม้ในการบริโภคน้ำเป็นต้นของพวกมนุษย์ ก็ต้องอาบัติถุลลัจจัย
- [๕๖] เมื่อภิกษุใช้สอยผ้าที่ทอจากต้นกล้วย ตะไคร้ น้ำ ต้นรูกฟ้าและเปลือกไม้ ผ้าเกาสีเขียวล้วน และแม้ผ้าสีเหลืองล้วนเป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๕๗] เมื่อภิกษุฉนเนื้อเป็นต้นของช้าง ม้า ฐู และสุนัขเป็นต้น ของราชสีห์ เสือโคร่ง หมี และเสือดาว แม้ที่เขาปรุงมาถวายเฉพาะเจาะจง
- [๕๘] และเนื้อที่ไม่ได้ไต่ถามเสียก่อน ต้องอาบัติทุกกฏ ละทิ้งลำดับที่มาถึงตามปกติ และทำน้ำเป็นต้นเสีย ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๕๙] ภิกษุรับแรงเล็ก (ถลก) สบมาแต่ไกลเข้าไปยังที่ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ หรือรับแรงถลกสบงออกมา ต้องอาบัติทุกกฏ ยกเว้นเสียแต่จะขัดถูตัวแล้วเข้าไป
- [๖๐] ภิกษุคร่ำครวญร้องครางถ่ายอุจจาระ และเคี้ยวไม้ชำระฟันไปพลาง ต้องอาบัติทุกกฏ ถ่ายอุจจาระปัสสาวะไว้ด้านนอกถึงสำหรับใส่อุจจาระ และปัสสาวะต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๑] ภิกษุพึงชูดหรือเขี่ยออกด้วยไม้ชำระที่แข็งแรง พึงทิ้งไม้ชำระไว้ในหลุมอุจจาระ ไม่พึงล้างไม้ชำระที่เปื้อนอุจจาระ และไม่ควรรทำความสะอาดขยะมูลฝอย
- [๖๒] เมื่อภิกษุส่งเสียง จุกจุก ขณะที่ทำการชำระล้าง ต้องอาบัติทุกกฏ พระเถระยังไม่ทันได้สั่งก็สวดปาติโมกข์ ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๓] ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏเพราะปัจจัย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ ไม่ขออนุญาตตอบปัญหา ไม่ขออนุญาตทำการสาธยาย ไม่ขออนุญาตจุดตะเกียง ไม่ขออนุญาตดับตะเกียง
- [๖๔] ภิกษุไม่ขออนุญาตก่อนเปิดหรือปิดหน้าต่างและประตู ต้องอาบัติทุกกฏ เปลือยกายอยู่ทำการไหวเป็นต้น ทำการเดินทาง ทำการฉันอาหารเป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๕] ภิกษุทำการบริการตนเอง ใช้ให้ภิกษุอื่นทำ โดยปราศจากเครื่องกำบัง ๓ ชนิด ต้องอาบัติทุกกฏ ขณะที่สรงน้ำพลางขัดถูกายที่ผนังก็ดี เสาก็ดี ต้นไม้ก็ดี ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๖] ภิกษุขณะสรงน้ำขัดถูกายด้วยด้ายที่เคลือบด้วยแป้งอาบน้ำสีแดงเข้ม ใช้ร่างกายเสียดสีกันและกัน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุไม่เจ็บใช้สุมรองเท้าเดินทางไปนอกอาราม ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๗] ภิกษุสุมรองเท้าสีเขียวล้วนเป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุกำหนดแล้ว มองดูนิมิตของสตรี มองดูหน้าของสตรีผู้ถวายภิกษา ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๖๘] ภิกษุคอยจ้องจับผิด มองดูบาตรของภิกษุรูปอื่น มองดูหน้าของตนเองในกระจก เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุทำหรือนั่งเป็นต้นบนอาสนะสูง

และอาสนะใหญ่ ต้องอาบัติทุกกฏา

- [๖๙] เมื่อภิกษุทำการนั่งเป็นต้นบนอาสนะสูงและอาสนะใหญ่ ต้องอาบัติทุกกฏ
แม้เมื่อไหว้อนุสสัมบันที่ถูกสงฆ์ยกวัตรและมีสังวาสต่างกันเป็นต้น ก็ต้องอาบัติ
ทุกกฏา
- [๗๐] ภิกษุนั่งร่วมกับบัณเฑาะก์ สตรี หรืออุภโตพยัญชนก บนอาสนะยาว ต้องอาบัติ
ทุกกฏ แต่ถึงจะนั่งร่วมกันบนอาสนะที่ไม่ยาวก็ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๑] ภิกษุนอนร่วมกับผู้มีอาสนะไม่เสมอกับตนบนเตียงและตั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ
และเมื่อให้ผลไม้และดอกไม้เป็นต้นเพื่อสงเคราะห์ตระกูลก็ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๒] ภิกษุทำการร้อยพวงมาลัยเองหรือใช้ให้ผู้อื่นร้อย บริโภคปัจจัยที่พระชินเจ้าทรงห้าม
หรือไม่ฉลาดอยู่โดยไม่ถือนิสสัยกะอาจารย์และอุปัชฌาย์ ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๓] ภิกษุปรุงยาเองหรือบอกแก่บุคคลอื่นด้วยบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตมีมารดาบิดา
เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุที่ยังมีอาบัติทำอุโบสถและปวารณาต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๔] ภิกษุไม่ได้ใส่ใจหรือคิดว่าไม่มีความจำเป็น จึงลืมนิบัติประตุที่บิณฑบาตหรือหมุนรอบได้
ในที่ใดที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประตุเป็นต้นแล้วนอนพักในเวลากลางวัน
ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๕] ภิกษุจับต้องข้าวเปลือก ๗ ชนิด รูปปั้นสตรี แก้ว ๑๐ ชนิด อาวุธยุทโธปกรณ์
เครื่องประดับศิระษะสตรี เครื่องดนตรี และบุพพัตถชาติเป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๖] ภิกษุใช้น้ำมันที่ผสมน้ำผึ้งและขี้ผึ้ง น้ำมันที่ผสมน้ำ โคลนตมชนิดใดชนิดหนึ่ง
พังพานที่ทำด้วยงาเป็นต้น นิ้วมือที่ทำหน้าที่คล้ายพังพาน และหวี ในการสาธยาย
ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๗] ภิกษุใช้ผ้าปูนอนผืนเดียวนอนร่วมกัน ใช้ผ้าห่มผืนเดียวนอนร่วมกัน บนเตียง
เดียวกัน
๒ รูป ต้องอาบัติทุกกฏ เคี้ยวไม้ชำระฟันที่ใหญ่หรือเล็กเกิน ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๘] ภิกษุประกอบเองหรือใช้ผู้อื่นให้ประกอบการฟ้อน การขับร้องและการประโคม
ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อดูการฟ้อน ฟังการขับร้อง และฟังการประโคม
ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๗๙] ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏเพราะทิ้งและปล่อยให้อุจจาระ ปัสสาวะ ขยะและเศษอาหาร
เป็นต้นเประอะเปื้อนเลอะเทอะอยู่นอกกำแพงและฝาผนังในที่ที่ข้าวเปลือกเป็นต้นจะ
งอกขึ้นได้ ไ่วัฒมและเล็บยาวก็ต้องอาบัติทุกกฏา
- [๘๐] ในการทาเล็บเป็นต้น การถอนขนในที่แคบ สวมรองเท้าเหยียบที่ที่ฉาบทา
ไ่วัฒมเรียบร้อยแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏา

- [๘๑] ภิกษุเหยียบเตียงและตั้งของสงฆ์ด้วยเท้าที่มีไถ่ล้างหรือเท้าที่เปื่อยก ใช้ร่างกายสัมผัสข้างฝาที่ฉาบทาไว้ดีแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๒] ภิกษุทำการปูลาดวิหารหรือระหว่างเรือนด้วยจิวรที่อธิษฐานแล้ว ใช้สอยจิวรผืนใดผืนหนึ่งในบรรดา ๓ ผืน โดยการใช้สอยไม่ดี ไม่รัดประคดเอวเข้าไปยังหมู่บ้าน ถ้ายอจจาระแล้ว
- [๘๓] ไม่ล้างทำความสะอาด ชักชวนภิกษุก็ดี สามเณรเป็นต้นก็ดี สหธรรมิกที่เหลือก็ดี ในสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะแสดงและบอกสภาคาบัติ ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๔] ภิกษุไม่อยู่จำพรรษา มีจิตบริสุทธิ์รับปฏิญญาแล้วทำให้คลาดเคลื่อน ครั้นอยู่จำพรรษาแล้วก็ออกเดินทางไปโดยกิจที่ไม่ทรงอนุญาต ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๕] ภิกษุไม่คำนึงถึงอันตรายขึ้นไปบนต้นไม้สูงประมาณ ๕ ศอกของบุรุษขนาดปานกลาง ภิกษุที่ไม่มีเครื่องกรองน้ำเดินทางไกล ภิกษุที่เมื่อถูกขอเครื่องกรองน้ำแล้วไม่ให้ ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๖] เมื่อภิกษุทำร้ายตนเอง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำรูปปั้นสตรีเป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทำสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเป็นต้นเอง ยกเว้นพวงดอกไม้เป็นต้นที่ดงามวิจิตร ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๗] ภิกษุไล่ให้ภิกษุที่กำลังฉันอยู่ลุกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่ให้โอกาสแก่ภิกษุที่เจริญวัยกว่าในโรงฉันเป็นต้นแล้วนั่งเสียเอง ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๘] ภิกษุไม่เป็นไขขึ้นสู่ยานต้องอาบัติทุกกฏ พุดปรารภพระรัตนตรัยว่าเป็นดุษฎีเรื่องสนุกสนาน ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะยกขึ้นสนทนาในบริษัทอื่นต้องอาบัติทุกกฏ
- [๘๙] ภิกษุไม่พึงเปิดกายเป็นต้นแสดงแก่เหล่าภิกษุณี ไม่พึงกล่าวเองหรือใช้ให้คนอื่นกล่าว เจริญฉานวิชาเป็นต้นที่ชาวโลกพากันนับถือ ยึดถือเองหรือให้ผู้อื่นยึดถือสิ่งที่ต่างพร้อย ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๙๐] เมื่อภิกษุใส่ไปอาหารในตะกร้าอันใดอันหนึ่งแล้วฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุถือบาตรพึงปิดหน้าต่างหรือประตู บาตรที่เปียกน้ำ
- [๙๑] ก็จะแห้งจึงควรเก็บงำเสียให้เรียบร้อย เพราะบาตรที่แห้งแล้วจะร้อนเกิน ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุวางบาตรไว้ที่พื้นดินก็ดี บนตักก็ดี บนเตียงและตั่งก็ดี
- [๙๒] หรือวางไว้ที่กระดานแผ่นเรียบก็ดี ที่เท้าก็ดี ที่ร่มก็ดี หรือวางบาตรที่มีเศษอาหารเป็นต้นทับไว้บนบาตรที่ล้างเรียบร้อยแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ
- [๙๓] เมื่อภิกษุใช้บาตรตักแม่น้ำบ้วนปากต้องอาบัติทุกกฏ ใช้สอยบาตรที่เป็นอกปิยะ ต้องอาบัติทุกกฏ

- [๙๔] เมื่อมีคนจามหรือขากเสลด ภิกษุก็พูดว่า ขอให้อยู่ไปนานๆ นะ ต้องอาบัติทุกกฏ ไม่เอื้อเพื่อใส่ใจในเสขียวัตถ์ ๗๕ ข้อมีนั่งห่มเป็นปริมนทลเป็นต้น จึงไม่ศึกษา ต้องอาบัติทุกกฏๆ
- [๙๕] ภิกษุดูแลห้องคลังพัสดุจึงเก็บรักษาของไว้เพื่อมารดาและบิดา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุกล่าวคำแม่ที่สูงที่สุดโดยคำว่าชาติกำเนิดเป็นต้นที่ต่ำ ด้วยประสงค์จะล้อเล่น ต้องทุพภาสิตๆ

๓.๓.๖ วัตตาทิกัณขนิทเทศ

๖.วัตตาทิกัณขนิทเทศ

การอธิบายส่วนเล็กๆ มีวัตรเป็นต้น

- [๙๖] ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพึงทำอุปัชฌาวัตถ์ อาจารย์วัตร คมิกวัตร อาคันตุกวัตร และเสนาสนาที่วัตรๆ
- [๙๗] ภิกษุยืนอยู่ในหัตถบาสพึงให้สิ่งของบางอย่างใน ๓ อย่างที่บุรุษคนหนึ่งจะพึงรับ เอาไปได้ ภิกษุที่ประสงค์จะรับเอาก็พึงรับเอาเพียงส่วนเดียวใน ๒ ส่วน นี้ชื่อว่าการรับมีองค์ ๕ ๖
- [๙๘] ภิกษุพึงกำหนดโอกาสแล้วกล่าวว่า เราขออิฐฐานสังฆาฏิผืนโน้น เราขออิฐฐานสังฆาฏิผืนนี้ เราขออิฐฐานอุตตราสงค์ผืนโน้น เราขออิฐฐานอุตตราสงค์ผืนนี้ อันตรวาสกก็เหมือนกัน พึงกำหนดโอกาสแล้วกล่าวว่า เราขอถอน เหมือนกัน
- [๙๙] เราขออิฐฐานจีวรผืนโน้น จีวรที่เป็นบริวารโจฬเหล่านี้ หรือจีวรผืนนี้ เราจะถอน ก็เหมือนกัน
- [๑๐๐] เราขออิฐฐานบาตรใบโน้น บาตรใบนี้ เราขอถอนบาตร ด้วยอาการอย่างนี้ ก็เป็นอันอิฐฐานและถอนได้สำเร็จ จีวรเป็นต้นก็วิธีเดียวกัน
- [๑๐๑] ยกเว้นสัจจจิตตสิกขาบท อาบัติสังฆาติเสสและอาบัติปาราชิกที่เหลือ จัดเป็นสัจจิตตะ เว้นอังคินนสิกขาบทและปริณตสิกขาบท สิกขาบทที่เหลือเป็นนิสัคคีย์ เป็นอจิตตกะ
- [๑๐๒] การแสดงธรรมไปตามลำดับบท การนอนร่วมกันสองรูป การแสดงธรรมแก่สตรี การใช้เสนาสนะร่วมกันสองรูป การเย็บแม่จีวรๆ
- [๑๐๓] การดื่มสุราจนอัม การสะสม ๕ ชนิดเป็นต้น สิกขาบท ๑๗ อย่าง มีแสดงธรรมไปตามลำดับบทเป็นเบื้องต้น มีการเข้าไปประเวทบ้านเป็นที่สุดเหล่านี้ เป็นอจิตตกะ
- [๑๐๔] ในบรรดาปกิณณกะ เว้นเนื้อที่ปรุปรุมาเฉพาะเจาะจง เนื้ออื่นที่เหลือเป็นอจิตตกะ

ใช้ผ้าปูนอนและผ้าห่มผืนเดียวกัน นอนบนเตียงเดียวกัน บริโภคร่วมกัน
และการฟ้อนและการประโคมเป็นต้นแม้ทั้ง ๗ อย่างฯ

- [๑๐๕] ไม่คาดประคดเอว เปิดหรือปิดบานประตูทั้งที่อุ้มบาตรอยู่ สิกขาบท ๑๓ ข้อนี้
เป็นอจิตตกะ ที่เหลือทั้งหมดเป็นสจิตตกะฯ
- [๑๐๖] อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า สิกขาบทเป็นสจิตตกะ เป็นอจิตตกะ ด้วยจิตที่คิดจะก้าว
ล่วง สิกขาบทเป็นสจิตตกะ เป็นอจิตตกะ ด้วยจิตที่ทราบพระบัญญัติก็เหมือนกันฯ
- [๑๐๗] ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพึงทำปวารณาอุโบสถทั้งหมดที่แสดงไว้ ๙ อย่าง
มีบุพพกรณ์เป็นต้นฯ
- [๑๐๘] บุพพกรณ์ของการทำอุโบสถ คือ ๑. กวาดโรงอุโบสถ ๒. จุดประทีปเตรียม
แสงสว่าง ๓. จัดเตรียมน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ๔. ปูอาสนะ ฯ
- [๑๐๙] บุพพกิจของการทำอุโบสถ คือ ๑. นำฉันทะและปาริสุทธิของภิกษุผู้เป็นไข้ คือ
ถ้ามีภิกษุผู้เป็นไข้อยู่ในสีมาเดียวกัน ต้องนำความยินยอมและคำปฏิญาณว่า
ตัวเองเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติของภิกษุผู้เป็นไข้นั้นมาแจ้งให้สงฆ์ทราบ
๒. บอกฤดู ๓. บอกจำนวนภิกษุที่เข้าร่วมประชุม ๔. แจ้งการให้อโวหาภิกษุณี ฯ
- [๑๑๐] อุโบสถ จำนวนภิกษุที่เข้ากรรม สถาปนาบัตติ ไม่มี และบุคคลที่ควรเตือน
ไม่มีในอุโบสถนั้น ท่านเรียกว่า ความพร้อมเพรียงถึงที่แล้วฯ
- [๑๑๑] พวกเราจะรวบรวมบุพพกรณ์และบุพพกิจมากระทำให้พอใจให้สำเร็จเพื่อจะแสดง
พระปาติโมกข์ไปตามมติของภิกษุสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันแสดงอาบัติฯ
- [๑๑๒] คณะพึงทำปาริสุทธิอุโบสถ บุคคลพึงทำอธิฐานอุโบสถ สงฆ์พึงทำสุตตทุเทศ
อุโบสถ ไปตามลำดับฯ
- [๑๑๓] อุโบสถมี ๓ วัน คือ อุโบสถวัน ๑๔ ค่ำ อุโบสถวัน ๑๕ ค่ำ และสามัคคีอุโบสถ
อุโบสถเหล่านั้นท่านกล่าวว่ามี ๙ โดยวัน โดยบุคคล และโดยอาการที่กระทำฯ
- [๑๑๔] ท่านกล่าวปวารณาไว้ ๙ คือ เหวาจิภาปวารณา เหววาจิภาปวารณาและเอกวาจิภา
ปวารณา แบ่งออกเป็นกลุ่มละ ๓ โดยประเภทแห่งวันและบุคคลฯ
- [๑๑๕] ฤดูหนาว จากเดือนตุลาคม-พฤศจิกายนไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม
อันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ ฤดูร้อน จากเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม อันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ
นั้นไปจนถึงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม ฤดูฝนที่เหลือตั้งแต่เดือนมิถุนายน-
กรกฎาคม ไปจนถึงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน สรุปว่า ใน ๑ ปี จะมีวันอุโบสถ
อยู่ ๒๔ วันฯ
- [๑๑๖] ปีกษที่ ๓ และปีกษที่ ๗ ในฤดูแต่ละฤดูในบรรดาฤดู ๓-๔ ฤดูเหล่านี้
มีวัน ๑๔ ค่ำอยู่ ๖ วัน วัน ๑๕ ค่ำที่เหลือทราบกันแล้ว และวันอุโบสถ ๑๘ วันฯ

[๑๑๗] ฟังให้ฉันทะว่า เราให้ฉันทะ จงนำฉันทะขอเราไป จงบอกฉันทะแก่เราฯ

[๑๑๘] ฟังให้ปาริสุทธิว่า เราให้ปาริสุทธิ จงนำปาริสุทธิของเราไป จงบอกปาริสุทธิแก่เราฯ

[๑๑๙] ฟังให้ปวารณาว่า เราให้ปวารณา จงนำปวารณาของเราไป จงบอกปวารณาแก่เรา
จงปวารณาเพื่อประโยชน์แก่เราฯ

[๑๒๐] ภิกษุผู้แสดงอาบัติกล่าวว่า ท่านครับ ผมต้องอาบัติมีวัตถุต่างกันหลายตัว ผมจะ
แสดงอาบัติเหล่านั้นไฉไลๆท่าน เมื่อภิกษุผู้รับกล่าวว่า อาวุโส ท่านเห็นอาบัติเหล่านั้นหรือ ก็ตอบว่า
ครับท่าน ผมเห็น เมื่อภิกษุผู้รับกล่าวอีกว่า อาวุโส ท่านพึงสำรวมต่อไป ฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วแสดงว่า
ได้ครับ ผมจักสำรวมให้ดี ฯ

[๑๒๑] เมื่อจะบอกความเคลือบแคลงสงสัย ฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วบอกว่า ท่านครับ ผม
สงสัยในอาบัติที่มีวัตถุต่างกันหลายตัว เมื่อใดหมดความสงสัย เมื่อนั้นผมจักทำคืนอาบัติเหล่านั้นฯ

[๑๒๒] ฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วทำการอธิษฐานอุโบสถร่วมกับบุคคลว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ
ของผม ผมจะอธิษฐานว่า วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ หรือวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำฯ

[๑๒๓] อนึ่ง ในบรรดาภิกษุ ๒ รูป พระเถระฟังกล่าว ๓ ครั้งว่า อาวุโส เราปาริสุทธิ ท่านจง
ทรงจำเราว่า ปาริสุทธิฯ แม้กับนวกภิกษุก็ฟังกล่าวอย่างนั้นเหมือนกันฯ คำว่า ท่าน ขอท่านจงทรงจำไว้
เถิด เป็นความแตกต่างกันฯ

[๑๒๔] แต่ในภิกษุ ๓ รูป ฟังตั้งญัตติแล้วทำปาริสุทธิอุโบสถโดยนัยที่กล่าวไว้ตามลำดับว่า
ขอท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ หากว่าท่านทั้งหลายพร้อมเพรียงกันแล้ว
พวกเราพึงทำปาริสุทธิอุโบสถกะกันและกันฯ

[๑๒๕] ฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วปวารณารูปเดียวว่า วันนี้เป็นวันปวารณาของเรา เราจะ
อธิษฐานว่า วันปวารณา ๑๔ ค่ำ หรือวันปวารณา ๑๕ ค่ำฯ

[๑๒๖] ก็ในภิกษุ ๒ รูป พระเถระฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วปวารณาว่า อาวุโส เราขอปวารณา
ต่อท่าน ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ฟังก็ตาม ด้วยความเคลือบแคลงสงสัยก็ตามฯ แม้กับนวกภิกษุก็ฟัง
กล่าวอย่างนั้นเหมือนกันฯ คำว่า ภัณฑะ เป็นความแตกต่างกันฯ

[๑๒๗] แต่ในภิกษุ ๓ รูป หรือ ๔ รูป พระเถระฟังตั้งญัตติว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟัง
ข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ หากว่าพวกท่านพร้อมเพรียงกันแล้ว พวกเราพึงปวารณากะกัน
และกัน แล้วกล่าว ๓ ครั้งปวารณาว่า อาวุโส ข้าพเจ้าขอปวารณาต่อท่านทั้งหลาย ด้วยได้เห็นมาก็
ตาม ด้วย ได้ยินมาก็ตาม ด้วยความเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความ
อนุเคราะห์ว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืนฯ แม้กับเหล่านวกภิกษุก็ฟังปวารณาไปตามลำดับ
อย่างนั้นเหมือนกันฯ คำว่า ภัณฑะ เป็นความแตกต่างกันฯ

[๑๒๘] อนึ่ง ในบรรดาภิกษุที่มากกว่า ๔ รูป ภิกษุผู้เจริญกว่าฟังตั้งญัตติว่า อาวุโส ขอสงฆ์
จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันปวารณา ๑๕ ค่ำ หากว่าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์พึงปวารณา แล้ว

กล่าว ๓ ครั้งพิจารณาว่า อาวุโส เราขอพิจารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นมาก็ตาม ด้วยได้ฟังมาก็ตาม ด้วยเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืนๆ แม้กับเหล่านวกภิกษุก็ฟังกล่าว ๓ ครั้งแล้วพิจารณาไปตามลำดับอย่างนั้นเหมือนกันว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอพิจารณากะสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ตาม ด้วยได้ยินก็ตาม ด้วยเคลือบแคลงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเห็นอยู่จักทำคืนๆ

มูลสิกขา จบ ฯ

๓.๔ คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

คำแปลคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น ปาราชิกนิทเทส ครุภาพัตตินิทเทส นิสสัคคียนิทเทส ปาจิตตียนิทเทส ปกิณณกนิทเทส วัตตาทิกกัณฺฐนิทเทส ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

มูลสิกขาฎีกา

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คันถารัมภกถา

ข้าพเจ้าขอวันทาพระรัตนตรัยอันสูงสุด สูงสุดกว่ารัตนะทั้งปวง
มอบให้ได้ตามความประสงค์ทุกประการ ควรแก่การกราบไหว้
ข้าพเจ้าจักขอตั้งเศียรเกล้าของข้าพเจ้าไว้ในความประพฤติต่อเหล่าเพื่อนพรหมจารี
ครูบาอาจารย์ แล้วทำการพรรณนาเนื้อความแห่งมูลสิกขา ฯ

คันถารัมภกถาวิณณนา

พรรณนาภคาเริ่มคัมภีร์

ท่านพระเถระเมื่อจะแสดงความนอบน้อมต่อพระศาสดาผู้ที่มีมุสัสต์ทั้งปวงสักการะเคารพ ผู้สูงสุดกว่ามุสัสต์ทั้งปวงไว้ในเบื้องต้นเป็นอันดับแรก ท่านจึงกล่าวว่า นตฺวา นาถิ เป็นต้นฯ ประมวลเนื้อความมาได้ว่า ข้าพเจ้าขอนอบน้อมถวายบังคมพระโลกนาถพุทธเจ้า ได้แก่ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงประกอบด้วยองค์แห่งนาถธรรม ๔ แล้วจักขอกล่าวมูลสิกขาโดยย่อ โดยสังเขป เพื่อให้พวกภิกษุซึ่งเป็นบรรพชิตที่อุปสมบทได้ไม่นานเริ่มตั้งแต่อุปสมบทมาตั้งแต่ต้นได้ศึกษาโดยมูลภาษา คือ ภาษามคธฯ

อนึ่ง เนื้อความอธิบายที่เป็นรายละเอียดมีดังต่อไปนี้ :- คำว่า นตฺวา อธิบายว่า เป็นผู้โน้มไป ไน้มไป เอียงไป และโอนไป ถวายบังคมด้วยกายทวาร วจิตฺวาระและมโนทวารฯ พระพุทธเจ้าชื่อว่า นาคะ เพราะรูปวิเคราะหว่า ทรงเป็นที่พึ่ง อธิบายว่า ทรงหวังคือทรงปรารถนาประโยชน์สุขแก่เหล่าเวไนยสัตว์ด้วยอำนาจความเมตตากรุณา อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ทรงเป็นที่พึ่ง คือทรงกำจัดกิเลสทั้งหลายที่อยู่ในเวไนยสัตว์ อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ทรงคำจุนคือทรงกรุณาฯ จริ่งอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงขอการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์นั้นๆ แก่หมู่สัตว์ ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางที่ดี ภิกษุพึงพิจารณาเห็นสมบัติของตนตามกาลอันควร เป็นต้น^{๑๕} อันกรุณาให้ทรงอุทิศสาธุแล้วจึงประกอบสัตว์เหล่านั้นไว้ในกาปฏิบัติที่เป็นประโยชน์นั้นๆ อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงประกอบด้วยความยิ่งใหญ่แห่งพระทัยอันยอดเยี่ยม ทรงยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะทรงปกครอง คือครอบงำสรรพสัตว์ ท่านจึงเรียกว่า นาคะฯ อนึ่ง เนื้อความนี้ทั้งหมดพึงทราบไปโดยท่านองแห่งอรรถาธิบายศัพท์ฯ คำว่า ปวฺกฺขามิ ได้แก่ จักกล่าวโดยประการฯ คำว่า มุลสิกฺขา ได้แก่ สิกขาแม่ ๓ อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา สิกขานั้น ชื่อว่ามุลเพราะมีความหมายว่าให้สำเร็จความดำรงมั่นมาด้วยดีแก่อุปสัมบัน และชื่อว่าสิกขาเพราะจะต้องศึกษา ฉะนั้น จึงชื่อว่า มุลสิกขาฯ เพราะท่านกล่าวรวบรวมไว้ในที่นี้ด้วยอำนาจคัมภีร์ คัมภีร์ที่แสดงสิกขานั้นท่านจึงเรียกว่า มุลสิกขาฯ

ถามว่า ในมุลสิกขานั้น ศีลเป็นอย่างไร อธิศีลเป็นอย่างไร จิตเป็นอย่างไร อธิจิตเป็นอย่างไร ปัญญาเป็นอย่างไร อธิปัญญาเป็นอย่างไร? ข้าพเจ้าจะเฉลย :- อันดับแรก ศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ ก็คือศีลนั่นเองฯ ส่วนปาติโมกขสังวรศีลท่านเรียกว่า อธิศีลฯ ด้วยว่าปาติโมกขสังวรศีลนั้นยิ่งใหญ่โดยแท้และสูงสุดกว่าบรรดาโลกียศีลทั้งปวง ดุจพระอาทิตย์ยิ่งใหญ่มากกว่าแสงสว่างทั้งหลาย และดุจภูเขาสิเนรุยิ่งใหญ่มากกว่าภูเขาทั้งหลาย แต่ว่าปาติโมกขสังวรศีลนั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ฯ ด้วยว่าภิกษุเมื่อศึกษาปาติโมกขสังวรศีลนั้นจะชื่อว่าเสพเมถุนธรรมก็หาไม่ฯ อนึ่ง กุศลจิต ๘ ดวงฝ่ายกามาวจร และจิตที่สหระคตด้วยสมาบัติ ๘ ฝ่ายโลกียะ ชื่อว่าจิตโดยแท้เพราะท่านรวมกันไว้เป็นหนึ่งเดียวฯ แต่ว่าจิตที่สหระคตด้วยสมาบัติ ๘ ที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนา ท่านเรียกว่า อธิจิตฯ ด้วยว่าอธิจิตนั้น ยิ่งใหญ่และสูงสุดกว่าบรรดาโลกียจิตทุกดวงฯ อนึ่ง แม้เพราะเหตุนี้จิตที่สหระคตด้วยมรรคและผลนั่นเองจึงชื่อว่าอธิจิต แต่ว่าอธิจิตนั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ฯ ด้วยว่าภิกษุเมื่อศึกษาอธิจิตนั้นจะชื่อว่าเสพเมถุนธรรมก็หาไม่ฯ กัมมัฏสสทธานุภาพที่เป็นไปโดยนัยเป็นต้นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล ชื่อว่าปัญญา อนึ่ง วิปัสสนาญาณที่กำหนดอาการแห่งลักษณะ ๓ ท่านเรียกว่า อธิปัญญาฯ จริ่งอยู่ อธิปัญญานั้นยิ่งใหญ่โดยแท้และสูงสุดกว่าบรรดาโลกียปัญญาทั้งหมดฯ อนึ่งแม้เพราะเหตุนี้ ปัญญาที่สหระคตด้วยมรรคและผลนั่นเองจึงชื่อว่าอธิปัญญา แต่อธิปัญญานั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ฯ ด้วยว่าภิกษุเมื่อศึกษาอธิปัญญานั้นจะชื่อว่าเสพเมถุนธรรมก็หาไม่ฯ

^{๑๕} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๗/๑๓๔.

ในบรรดาสิกขาทั้ง ๓ อย่างนั้น อธิศีลสิกขาอันภิกษุผู้ปฏิบัติศีลแม้ทั้ง ๒ ตามคำพร่ำสอนด้วยอำนาจจาริตตศีลและวาริตตศีล ผู้ละกิเลสทั้งหลายที่เป็นข้าศึกต่อศีลนั้นด้วยอำนาจตทังคปหานพึงศึกษาฯ อธิจิตตสิกขา อันภิกษุผู้ทำการละด้วยวิกขัมภนปหานซึ่งหมุ่นิรณที่ เป็นปฏิกฤษต่อมานด้วยอำนาจการประกอบความเพียรในอารมณ์ทั้งหลายดังที่กล่าวแล้ว พึงศึกษาฯ ส่วนอธิปัญญาสิกขา อันภิกษุผู้ตัดกิเลสพร้อมอนุสัยได้เด็ดขาดด้วยอำนาจตทังคปหานและสมุจเฉทปหานตามสมควร พึงศึกษาฯ เพราะเหตุนี้ สิกขานั้น ชื่อว่ามูลเพราะมีความหมายว่าให้สำเร็จความดำรงมั่นมาด้วยดี และชื่อว่าสิกขาเพราะจะต้องศึกษา ฉะนั้น จึงชื่อว่า มูลสิกขา ท่านกล่าวว่า มูลสิกขา ไว้เพราะประสงค์จะกล่าวให้เป็นกัมมวณะฯ

ชื่อว่าสมาส เพราะรูปวิเคราะห์ว่า สมาสเข้าด้วยกัน คือ รวมเข้าด้วยกัน โดยการสมาสกันนั้นฯ ภิกษุชื่อว่าอุปสัมบัน เพราะสงฆ์พร้อมเพรียงกัน เพราะญัตติจตุตถกรรม ที่ไม่กำเร็บ เหมาะสมแก่ฐานะฯ ในเรื่องนั้น ภิกษุชื่อว่าอุปสัมบัน เพราะเหมาะสมแก่ฐานะ เพราะเหมาะสมแก่เหตุ เพราะเหมาะสมแก่ศาสนาของพระศาสดา ที่เข้าถึงความเป็นผู้ไม่ถูกทำให้กำเร็บ ไม่ถูกคัดค้าน ด้วยสงฆ์ที่เข้าถึงความเป็นผู้พร้อมเพรียงในกรรมอย่างหนึ่ง เพราะภิกษุที่เข้ากรรมในกรรมที่จะต้องทำด้วยสงฆ์ ปัญจวรรคโดยการกำหนดขั้นต่ำสุดเหล่านั้นมาแล้ว เพราะภิกษุผู้ควรแก้ฉันทะนำฉันทะมาแล้ว และเพราะไม่คัดค้านภิกษุที่อยู่พร้อมหน้า ด้วยการสวดอนุสาวนา ๓ หน ด้วยญัตติจตุตถกรรมกล่าวคือกรรมที่พึงทำด้วยญัตติฝ่ายเดียว ด้วยวินัยกรรมที่ชอบธรรม เพราะเพียบพร้อมด้วยวัตถุ ญัตติอนุสาวนา สีม่าและบริษัทสมบัติ อธิบายว่า ถึงพร้อม คือ บรรลุความเป็นผู้สูงส่งฯ ด้วยว่าความเป็นภิกษุก็คือความเป็นผู้สูงส่งฯ อนึ่งความเป็นภิกษุนั้นท่านเรียกว่าอุปสัมบันเพราะถึงพร้อมด้วยกรรมตามที่กล่าวแล้ว อันภิกษุนั้นฯ ชื่อว่านวกะ เพราะมีพรรษาไม่ถึง ๕ นวกภิกษุนั้นผู้บวชแล้วเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง อธิบายว่า บวชไม่นานนฯ คำว่า อาโท อธิบายว่า ในเบื้องต้นนั่นเอง อีกอย่างหนึ่ง ตั้งแต่ต้นฯ อีกอย่างหนึ่ง พระเถระให้ความกังวลเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ปฏิบัติไปโดยประการอื่น เพราะโทษคือความเกียจคร้านของเหล่ากุลบุตรที่บวชด้วยศรัทธา เพราะคำว่า อาโท และเพราะโทษคือความไม่รู้ของเหล่ากุลบุตรผู้ไม่ปฏิบัติตามฯ อย่างไร? ได้การประชุมกันชั่วขณะที่หาได้ยากยิ่ง ก็ไม่ควรให้ขณะนั้นล่วงเลยไปเพราะมัวแต่เกียจคร้านบ้าง เพราะมุ่งจะกล่าวแต่เรื่องที่ไร้ประโยชน์บ้าง พึงทำอย่างไร? พึงให้เกิดความเอาใจใส่ในสิกขา ๓ ไปตลอดโดยไม่ขาดสายตั้งแต่ต้นฯ

คำว่า มูลภาษาสย ได้แก่ ภาษาดั้งเดิมของชาวมคร เพราะคำว่า

ภาษานั้น เป็นภาษาดั้งเดิมของชาวมคร เป็นภาษาของนรชนคนยุคแรกๆ

พราหมณ์ทั้งหลายก็ใช้พูดกันมา และแม้พระสัมพุทธเจ้าทั้งหลายก็ตรัสกัน

อธิบายว่า ด้วยภาษาที่เป็นภาษาดั้งเดิมฯ คำว่า สิกขิตุ ได้แก่ เพื่อให้เรียนเอาฯ

๓.๔.๑ ปาราชิกนิทเทส

๑.ปาราชิกนิทเทสวิณณา

พรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาราชิก

เมถุนธัมมสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยเมถุนธรรม

[๑] บัดนี้ ท่านกล่าวอธิศีลสิกขานั่นเองไว้เป็นอันดับแรก เพราะเป็นพื้นฐานหรือรากเหง้าแห่งสิกขาทั้งหมดฯ แม้ในสิกขาเหล่านั้น เมื่อจะแสดงว่า พึงทราบปาราชิกก่อนกว่าอย่างอื่นทั้งหมด เพราะมีโทษมากและเพราะเป็นไปด้วยอำนาจตัดกำเนิดหรือบ่อเกิด ท่านจึงกล่าวว่า ส นิमित्तํ เป็นต้นฯ อธิบายว่า ภิกษุเมื่อสอดนิमितของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น ชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้วฯ คำว่า ส นิमित्तํ ได้แก่ องค์ชาติของตนฯ อธิบายว่า องค์ชาติของตนแม้เพียงเมล็ดงาเดียว โดยกำหนดขั้นต่ำสุดฯ คำว่า ภิกษุ ได้แก่ ภิกษุที่ไม่ได้ใส่ใจศึกษาเล่าเรียนฯ ในคำว่า มคฺคตฺตเย นี มีสัตว์อยู่ ๑๒ จำพวกที่เป็นที่อาศัยแห่งนิमितที่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก คือ หญิง ๓ จำพวก ได้แก่ หญิงมนุษย์ หญิงอมมนุษย์ และสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย อุทฺตปยฺยชนก ๓ จำพวก บัณเฑาะก์ ๓ จำพวก บุรุษ ๓ จำพวกฯ สัตว์เหล่านั้นมีมรรค ๓ คือ วัจจมรรค ปัสสาวมรรคและมุขมรรคฯ ในบรรดามรรคเหล่านั้น หญิงมนุษย์มี ๓ มรรค หญิงอมมนุษย์มี ๓ มรรค สัตว์ดิรัจฉานตัวเมียมี ๓ มรรค ฉะนั้นจึงรวมเป็น ๙ มรรค อุทฺตปยฺยชนกที่เป็นมนุษย์เป็นต้นก็อย่างนั้นฯ ส่วนมนุษย์ที่เป็นบัณเฑาะก์มีอย่างละ ๒ คือ วัจจมรรคและมุขมรรค จึงรวมเป็น ๖ มนุษย์ผู้ชายเป็นต้นก็อย่างนั้น ฉะนั้นจึงมีมรรค ๓๐ ด้วยอำนาจสัตว์เหล่านั้นฯ ครั้นกำหนดมรรคทั้งหมดเหล่านั้นได้แล้วท่านจึงกล่าวว่า ในมรรคทั้ง ๓ ไฉนที่นี้ ภิกษุสอดนิमितของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวกฯ คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความเป็นท้าวสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็นปาราชิกฯ

บัดนี้ เพื่อจะแสดงว่า ธรรมดาว่าการสอดเข้าไปหาไขมิด้วยความพยายามของตนอย่างเดียวเท่านั้นไม่ แม้ด้วยความพยายามของผู้อื่นก็มี เมื่อมีจิตคิดจะเสพในมรรคแม้เหล่านั้นจึงเป็นปาราชิก ท่านจึงกล่าวว่า ปเวสนา เป็นต้นฯ เรื่องนี้มีอธิบายดังต่อไปนี้ :- ภิกษุใดแม้หากว่ากำลังเพลิดเพลิน ยินดีขณะใดขณะหนึ่งในขณะที่สอดเข้าไป หยุดอยู่ ถอนออกและสอดเข้าไปใหม่ แม้ถ้าจะให้จิตคิดจะเสพปรากฏขึ้นในขณะนั้น ชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนแล้ว คือเป็นปาราชิก ส่วนภิกษุใดไม่ยินยอมโดยประการทั้งปวง สำคัญว่าเป็นดุจสอดเข้าไปยังปากอสรพิษและหลุมถ่านเพลิง ภิกษุนั้นไม่มีความผิดฯ อนึ่งในที่นี้มรรคที่ได้เวลาปล่อยน้ำอสุจิกออกไป ชื่อว่าหยุดอยู่ฯ

สิกขาบทว่าด้วยเมถุนธรรมที่ ๑ จบ.

อทินนาทานสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้

[๒-๗] บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๒ นั้นท่านจึงกล่าวว่า สิ่งของของมนุษย์ที่เขาไม่ได้ให้ (อทินนํ มานุสํ ภณฺทํ) เป็นต้นฯ เชื่อมความว่า ในสิกขาบทที่ ๒ นั้น ภิกษุใดถือเอาสิ่งของมีค่าของมนุษย์ที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาอาหาร ๒๕ อย่าง จึงเป็นผู้เคลื่อนแล้วฯ คำว่า อทินนํ ได้แก่ สิ่งของที่มีเจ้าของที่ผู้อื่นหวงแหนชนิดใดชนิดหนึ่ง สิ่งของนั้นเจ้าของเหล่านั้นยังไม่ให้แล้วด้วยกายหรือด้วยวาจา ฉะนั้นจึงชื่อว่ายังไม่ให้แล้ว ยังไม่ละทิ้ง ยังไม่สละ ยังรักษา คุ้มครอง ยังยึดถือว่าเป็นของเรา คนอื่นยังหวงแหนฯ สิ่งของนี้เป็นของมนุษย์ ฉะนั้นจึงชื่อว่ามานุสสํ ได้แก่ ของของมนุษย์ คำว่า ภณฺทํ เป็นตุลยาธิกรณะฯ คำว่า เถยยาเยเคน ตัตตบพฺเป็น เถยยาย เอะเคน อธิบายว่า ด้วยอาหารอย่างหนึ่งฯ ท่านทำการเปลี่ยนลึงค์กล่าวไว้ฯ อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะว่า เถยยา เกนจิ บรรดาคำเหล่านั้น โจร ชื่อว่าเถนะ (ขโมย) ภาวะแห่งขโมย ชื่อว่าเถยยา อนึ่ง คำว่า เถยยา นั้น เป็นปฐมวิภัติใช้ในอรรถแห่งตติยาวิภัติ เพราะฉะนั้น จึงอธิบายว่า ด้วยเถยยาอาหารบางอย่างฯ คำว่า อาทียํ ได้แก่ ยึดเอา คือ ถือเอาฯ คำว่า ปณฺจวิสวหาเรสุ ได้แก่ อาหาร ๒๕ อย่าง รวมไว้เป็นหมวดละ ๕ ฯ ในบรรดาอาหารเหล่านั้น ที่ชื่อว่าหมวดละ ๕ ได้แก่ นานาภณฑปญฺจกะ เอกภณฑปญฺจกะ สาทตถิกปญฺจกะ ปุพฺพปโยคปญฺจกะ เถยยาอาหารปญฺจกะฯ

ในบรรดาปญฺจกะเหล่านั้น ชื่อว่านาภณฑปญฺจกะก็ด้วยอำนาจภณฑะที่เจือด้วยสิ่งที่มีวิญญูณครองและไม่มีวิญญูณครอง เอกภณฑกปญฺจกะด้วยอำนาจภณฑะที่มีวิญญูณครองฯ ในบรรดาสองอย่างนั้น พึงทราบอย่างนี้ก่อนด้วยอำนาจนานาภณฑะ :- ภิกษุใดกล่าวโทษหรือฟ้องร้องอารามต้องอาบัติทุกกฏ ให้ความเคลือบแคลงสงสัยเกิดขึ้นแก่เจ้าของต้องอาบัติอุลลัจจัยฯ เจ้าของทอดธุระว่า สิ่งนี้จักไม่ใช่ของเราอีกแล้ว ต้องอาบัติปาราชิกฯ นำภณฑะของผู้อื่นไป มีโดยจิตจับต้องสัมผัสระบนศีระระ ต้องอาบัติทุกกฏ เคลื่อนย้าย ต้องอาบัติอุลลัจจัย ปลงลงหรือยกลงมายังคอก ต้องอาบัติปาราชิกฯ เมื่อเขาพูดถึงสิ่งของที่เก็บซ่อนไว้ว่า ท่านจงคืนให้เรา ก็กล่าวว่า เราไม่ได้เอาไป ต้องอาบัติทุกกฏฯ ให้เจ้าของเกิดความเคลือบแคลงสงสัย ต้องอาบัติอุลลัจจัยฯ เจ้าของทอดธุระว่า เขาคงไม่คืนให้แก่เรา ต้องอาบัติปาราชิกฯ คิดว่า เราจักนำไปพร้อมกับสิ่งของที่เรานำมา เมื่อให้เท่าที่ ๑ ก้าวย่างไป ต้องอาบัติอุลลัจจัยฯ ให้เท่าที่ ๒ ก้าวย่างไป ต้องอาบัติปาราชิกฯ มีโดยจิตจับต้องสิ่งของที่วางอยู่บนบก ต้องอาบัติทุกกฏฯ เคลื่อนย้าย ต้องอาบัติอุลลัจจัย ให้เคลื่อนจากฐาน ต้องอาบัติปาราชิกฯ การประกอบความด้วยอำนาจนานาภณฑะในเรื่องนี้เพียงเท่านั้นฯ อนึ่ง ภิกษุยึดเอาก็ดี นำไปก็ดี ลักเอาไปก็ดี ให้อิริยาบถเคลื่อนไหวก็ดี ให้เคลื่อนจากฐานก็ดี โดยนัยมีความเพียรพยายามเป็นต้นดังกล่าวแล้ว ซึ่งทาสหรือสัตว์ดิรัจฉานที่มีเจ้าของ ด้วยอำนาจสิ่งของอย่างเดียวนั้น การประกอบความด้วยอำนาจสิ่งของสิ่งเดียวในเรื่องนี้เพียงเท่านั้นฯ

อาหาร ๕ คือ สาทตถิกะ อาณัตติกะ นิสสัคคิยะ อตถสาธกะ จูรณิกเขปะฯ บรรดาอาหารเหล่านั้น ภิกษุหลักของคนอื่นไปด้วยมือของตนเอง ชื่อว่า สาทตถิกะ สังคนอื่นว่า จงลักของของคนโน้น ชื่อว่า อาณัตติกะ ดำรงอยู่ในเขตภาชี ให้เขตนอกภาชีตกไป ชื่อว่า นิสสัคคิยะ ต้องอาบัติปาราชิก สังว่า จงลักของสิ่งโน้นเมื่อสามารถลักได้ ชื่อว่า อตถสาธกะฯ บรรดาอาหารเหล่านั้น ถ้าผู้อื่นเป็นคนไม่มีอันตรายลักเอาสิ่งของนั้นไป คนสังต้องอาบัติปาราชิกในขณะที่สังนั่นเอง ส่วนคนที่ลักเอาไป ต้องอาบัติปาราชิกในเวลาทีลักเอาไป นี่ชื่อว่าอตถสาธกะฯ ส่วนจูรณิกเขปะพึงทราบด้วยอำนาจสิ่งของที่เก็บซ่อนไว้ ฉะนั้นจึงชื่อว่าสาทตถิกปัญจะฯ

อาหาร ๕ อย่างแม้อีก คือ ปุพพปัปโยค สหปัปโยค สังวิชาวหาร สังเกตกรรม นิमितกรรมฯ บรรดาอาหารเหล่านั้น พึงทราบปุพพปัปโยคด้วยอำนาจการสังฯ พึงทราบสหปัปโยคด้วยอำนาจการให้เคลื่อนจากฐานฯ ภิกษุจำนวนมากตระเตรียมแล้วเดินทางไปด้วยคิดว่า จักไปยังบ้านหลังโน้นก็ดี ทำลายฝาบ่านก็ดี หรือตัดที่ต่อกก็ดี แล้วลักเอาสิ่งของไป ชื่อว่า สังวิชาวหาร ภิกษุรูปหนึ่งในบรรดาภิกษุเหล่านั้น ลักเอาสิ่งของไป ต้องอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุทั้งหมดเมื่อยกสิ่งของนั้นขึ้นฯ การทำเครื่องหมายไว้ การทำสัญญาไว้ด้วยอำนาจการกำหนดเวลา ชื่อว่า สังเกตกรรมฯ อนึ่ง ในเรื่องนี้เมื่อเขาสังว่า จงลักเอาก่อนเวลาอาหารเช้า หรือว่าวันนี้จงลักก่อนเวลาอาหารเช้า หรือว่าพรุ่งนี้จงลักในอนาคตหรือในปัตถไป ไม่มีการนัดหมายที่คลาดเคลื่อน ต้องอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุทั้งสองรูปอย่างนี้ คือ ในขณะที่สังของภิกษุผู้ทำการนัดหมาย ในการให้เคลื่อนจากฐานของภิกษุอีกรูปหนึ่งฯ ที่ชื่อว่า นิमितกรรมได้แก่สังสัญญาบางอย่างเพื่อให้เกิดความจำได้ มีหลายประการ ด้วยการยักคิ้ว หลับตา การปรบมือ การตีดนิ้วมือ การยกคอ และการโอหรือกระแอม เป็นต้น ผู้ลักถูกผู้สังทำนิมิตสัญญาอันใดแล้วสังไว้ ให้ความสำคัญนิมิตสัญญานั้นว่า นี่คือนิมิตสัญญา ลักเอาสิ่งของนั้นนั่นเองไป ภิกษุทั้งสองรูปต้องอาบัติปาราชิกฯ ให้ความสำคัญกับคำที่เขาสังว่า จงลักเอาไป ลักเอาสิ่งของอื่นที่วางอยู่ในที่นั้นนั่นเอง สำหรับภิกษุที่ดำรงอยู่ที่เดิมไม่เป็นอาบัติฯ นี่ชื่อว่าปุพพปัปโยคปัญจะฯ

อาหารแม้นอกนี้อีก ๕ อย่าง คือ เถยยาวหาร สหัยยาวหาร ปริกัปปาวหาร ปฏิจฉันนา วหาร กุสาวหารฯ บรรดาอาหารเหล่านั้น ภิกษุใดลงด้วยเครื่องวัดที่โก่งและกหาปณะที่โก่งเป็นต้น แล้วถือเอาไป อาหารของภิกษุนั้นผู้ถือเอาด้วยอาการอย่างนั้น ชื่อว่าเถยยาวหารฯ ภิกษุใดคุกคามแล้วแสดงตนเองยึดของของคนเหล่านั้นไป หรือว่าภิกษุใดถือเอาโดยพลการเกินกว่าส่วนของตนและกว่าของพลีกรรมที่ตนได้รับ ดุจพระราชาและอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้น อาหารของภิกษุนั้นผู้ถือเอาอย่างนั้น ชื่อว่าปัสัยยาวหารฯ อาหารของภิกษุที่กำหนดแล้วถือเอา ชื่อว่าปริกัปปาวหาร ปริกัปปาวหารนั้นมี ๒ อย่าง ด้วยอำนาจการกำหนดภณทะและโอกาสฯ ในปริกัปปาวหาร ๒ อย่างนั้น ภิกษุใดกำหนดว่า หากเป็นผ้าสาฎก เราจะถือเอา หากเป็นด้าย เราจักไม่เอา แล้วถือเอาไปหนึ่งกระสอบในความมืด หากว่าในกระสอบนั้นเป็นผ้าสาฎก เมื่อภิกษุนั้นยกขึ้นนั่นเองต้องอาบัติปาราชิก หากเป็นด้าย ยังคงรักษาไว้ได้ นี่ชื่อว่าภณทปริกัปปะฯ ภิกษุใดกำหนดสถานที่แล้วถือเอาภณทะ พอสกว่าเลย

การกำหนดที่ภิกษุนั้นกำหนดไว้ ต้องอาบัติปาราชิก นี่ชื่อว่าโอกาสปรักปะฯ อวหารของภิกษุที่กำหนดถือเอาด้วยอำนาจปรักปะ ๒ อย่างนี้ด้วยอาการอย่างนี้ ชื่อว่าปรักปาวหารฯ อวหารของภิกษุที่ปกปิดแล้วถือเอาภักทะของผู้อื่น ชื่อว่าปฏิจันนาวหารฯ การสับเปลี่ยนสลากแล้วลักเอาไป ชื่อว่ากุสาวหารฯ ภิกษุใดเมื่อลั่นเลิกสลากแล้วแบ่งจีวร ถ้าเห็นส่วนของผู้อื่นที่มีค่าน้อยกว่าก็ตาม มีค่ามากกว่าก็ตาม มีค่าพอกันก็ตาม ที่วางอยู่ใกล้ส่วนของตนเอง แล้วยกด้ามสลากขึ้นจากส่วนของผู้อื่น ก่อนกว่า เมื่อยกขึ้นเพราะประสงค์จะตกไปอยู่ในส่วนของตนเอง ยังรักษาไว้ได้ แม้เมื่อให้ตกไป ก็ยังรักษาไว้ได้ อนึ่ง ยกด้ามสลากขึ้นจากส่วนของตนเอง เมื่อยกขึ้น ยังรักษาอยู่ก่อน เมื่อยกด้ามสลากนั้น ให้ตกไปในส่วนของตนเอง พอเมื่อพ้นแล้วจากมือ ต้องอาบัติปาราชิก นี่ชื่อว่ากุสาวหาร ฉะนั้นจึงหมายความว่า เมื่อถือเอาด้วยอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาอาหาร ๒๕ อย่าง ต้องอาบัติปาราชิกฯ

คำว่า ครุฑ ได้แก่ ๕ มาสกฯ ด้วยว่า ๒๐ มาสก เป็น ๑ กหาปณะ ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะ ชื่อว่าบาท เพราะฉะนั้น จะ ๕ มาสกก็ตาม ๑ บาทก็ตาม พึงทราบว่า ครุฑะ (ของที่มีค่า, มีราคา) ฯ ๔ วิหะ ด้วยอำนาจข้าวเปลือก ๑๐ กุญชะ พึงทราบว่าเป็น ๕ มาสก เพราะคำว่า ๔ วิหะ เป็น ๑ กุญชะ ๑ กุญชะ เป็น ๑ มาสก ฯ อนึ่ง คำที่ท่านกล่าวไว้ในสามเณรสิกขาว่า วิสดีวิหิ มิได้มีอยู่ในบาลีเลย มิได้มีอยู่ในอรรถกถา คำนั้นพึงพิจารณาไครครวญเอาฯ

อทินนาทานสิกขาบท ที่ ๒ จบ.

มนุสสวิคคหสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยร่างกายมนุษย์

[๘] บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๓ ท่านจึงกล่าวว่า มนุสสปาณิ ปาโณ เป็นต้นฯ ในค่านั้น มีการประมวลเนื้อความว่า ภิกษุใดรู้ว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต ปลงสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์เสียจากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่า ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกจากศาสนาฯ

คำว่า มนุสสปาณิ ความว่า อรรถาพที่ถึงการเจริญเติบโตโดยลำดับในระหว่างนี้ของสัตว์ที่มีอายุ ๑๒๐ ปีโดยปกติ ตั้งต้นแต่ยังเป็นไขเพียงน้อยนิดที่เกิดขึ้นพร้อมกับปฏิสนธิจิตในครรภ์มารดาจนกระทั่งตาย อรรถาพนี้ชื่อว่าสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์ ปลงสิ่งมีชีวิตคือมนุษย์เห็นปานนี้ฯ คำว่า ปาโณติชาน ได้แก่ รู้ว่า สิ่งมีชีวิต รู้ว่า เราจะปลงสิ่งมีชีวิตนั้นจากชีวิตฯ คำว่า วรกเจตสา ได้แก่ ด้วยจิตคิดจะฆ่า คำว่า วรกเจตสา นั้น เป็นตติยาวิภัตติลงในอรรถเป็นอดีตัมภูต อธิบายว่า เป็นผู้ที่มีจิตคิดจะฆ่า คือมีประสงค์จะฆ่าให้ตายฯ คำว่า ชีวิตา ได้แก่ จากอินทรีย์คือชีวิตฯ คำว่า โย เป็นคำที่ไม่ได้กำหนดฯ พึงทราบการกำหนดด้วยคำนี้ว่า โส ฯ คำว่า วิโยเซติ ความว่า ปลงร่างกายมนุษย์มีประการดังกล่าวแล้วจากชีวิต ด้วยการเผาและการทุบทำลายไม้ในเวลาที่ยังเป็นตัวอ่อนพักอยู่ในไขก็ดี ด้วยการวางยาก็ดี ด้วยความพยายามที่เหมาะสมแก่ร่างกายมนุษย์นั้นแม้ที่สูงๆขึ้นไปกว่านั้นก็ดีฯ คำว่า สาสนา เป็น

นิสัสักกวจนะ เพราะประกอบด้วยปราปุพพชิตาตุ อธิบายว่า จากศาสนาของพระศาสดานั้นๆ คำว่า ปราชิต ถึงความพ่ายแพ้ๆ ปาฐะที่เหลือว่า โหติฯ

สิกขาบทว่าด้วยร่างกายมนุษย์ ที่ ๓ จบ.

อุตตริมนุสสธัมมสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยอุตตริมนุสสธรรม

[๙] บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๔ ท่านจึงกล่าวว่า ฆานาภิเกทํ เป็นต้นฯ ในคำนั้น มี อธิบายว่า ภิกษุใดละเว้นการกล่าวอ้างอย่างอื่นและความทะนงตัวเกินควรแล้วพึงกล่าวธรรมมีฆาน เป็นต้นที่ไม่มีอยู่ในหทัยแก่สัตว์ที่มีชาติเป็นมนุษย์ เมื่อสัตว์นั้นรู้แล้วในขณะนั้น ภิกษุนั้นจัดว่าเป็น ปาราชิกจากศาสนานั้นโดยแท้ฯ

คำว่า ฆานาภิเกทํ ความว่า อุตตริมนุสสธรรมต่างโดยฆานเป็นต้นที่ท่านกล่าวไว้ว่า ฆาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิต ปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง^{๑๖}ฯ คำว่า ททเย ได้แก่ ในจิตฯ คำว่า อสนตํ ได้แก่ อันไม่มีอยู่ฯ คำว่า อญญาปเทสึ ความว่า หลีกเลียงการกล่าวอ้างอย่างอื่นโดยนัยเป็นต้นว่า ภิกษุใดอยู่แล้วใน วิหาร ภิกษุนั้นได้ปฐมฆานแล้วฯ คำว่า วินา เป็นนิบาตลงในอรรถว่างเว้นหรือหลบหลีก อธิบายว่า หลีกเลียงการกล่าวอ้างอย่างอื่นนั้นฯ คำว่า อธิมานํ ความว่า ความทะนงตัวที่เกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เราได้ บรรลุแล้วฯ วิเคราะห์ว่า ความทะนงตัวเกินควร อธิบายว่า หลีกเลียงความทะนงตัวเกินควรนั้นฯ คำว่า มนุสสชาติกสส ได้แก่ สัตว์ผู้มีชาติเป็นมนุษย์ อธิบายว่า หาใช่สัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาเทพ และพรหมเป็นต้นไม่ฯ คำว่า วเทยฺย ได้แก่ พึงบอกฯ คำว่า ญาตกฺขณํ ตตฺถปทํเป็น ญาเต ขณํ อธิบายว่า เมื่อสัตว์นั้นรู้แล้วเพราะตัวเองมีชาติเป็นมนุษย์ ในขณะที่ภิกษุนั้นบอกแล้วว่า คำว่า เตน เป็นต้นตียา วิภัตติลงในอรรถที่ต่างออกไป อธิบายว่า เป็นปาราชิกจากศาสนานั้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยอุตตริมนุสสธรรม ที่ ๔ จบ.

พรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาราชิก จบ.

^{๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๘/๑๒๗.

๓.๔.๒ ครุภาพัตินิเทศ

๒. ครุภาพัตินิเทศวิวัฒนา

พรรณนาแสดงเรื่องครุภาพัติ

สุกวิสัจฉริยสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการหลั่งน้ำกามออก

[๑๐] บัดนี้ เพื่อจะประกาศอาบัติสังฆาทิเสส ท่านจึงเริ่มคำว่า โมเจตุกามจิตเตน เป็นต้นฯ ในคำนั้น มีอธิบายว่า ต้องการเพื่อจะปล่อย (หลั่ง) ฉะนั้นจึงชื่อว่า โมเจตุกาม ต้องการจะปล่อยด้วยจิตนั้นด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่าจิตที่ต้องการจะปล่อย (หลั่ง) สมณะพยายามหลั่งน้ำกามออกด้วยจิตที่ยินดีในการหลั่งน้ำกามนั้นฯ ท่านอธิบายไว้ว่า ด้วยว่าเป็นอาบัติด้วยความยินดีในการหลั่งครั้งเดียว ของความกำหนด ๑๑ อย่าง ฯ

ในเรื่องนั้น ราคะ ๑๑ อย่างเหล่านี้ คือ ความยินดี ความยินดีในการหลั่ง ความยินดีขณะหลั่ง ความยินดีที่หลั่งออกไปแล้ว ความยินดีในเมถุน ความยินดีในการสัมผัส ความยินดีในการเกาเมื่อรู้สึกคัน ความยินดีในการมองดู ความยินดีในการนั่งใกล้ ความยินดีในการเจรจาด้วย ความรักอาศัยเรือน ของที่เก็บจากป่า (การให้ผลไม้และดอกไม้ป่า) ฯ บรรดาราคะเหล่านี้ ภิขุคติดอยู่นั่นเองและยินดีอยู่ พยายามด้วยเจตนาที่ยินดีในการหลั่ง หลั่งออกไป เป็นสังฆาทิเสส หากไม่หลั่ง เป็นอุลลัจฉัยฯ ก็ถ้าหากถูกความกำหนดรุมเร้าในเวลาอน จังใช้ช่าอ่อน (หรือต้นขา) หรือกำมือป้องคชาตให้แน่น มีความอุตสาหะเพื่อต้องการที่จะหลั่ง หลับไป และอสุจิของภิขุณั้นที่กำลังหลับหลั่งออก ต้องสังฆาทิเสสฯ ในความยินดีในการหลั่ง ยินดีอสุจิที่หลั่งออกตามธรรมดาของตน ไม่พยายาม หลั่งออกไป ไม่ต้องอาบัติฯ ในความยินดีที่หลั่งออกไปแล้ว เมื่อภิขุยินดภายหลังในอสุจิที่หลั่งออกไปตามธรรมดาของตน ที่เคลื่อนจากฐาน ปราศจากความพยายามหลั่งออกไป ไม่ต้องอาบัติฯ ในความยินดีเมถุน ภิขุรับเอาธาตุคามมาด้วยความกำหนดในเมถุน อสุจิหลั่งออกไปเพราะธาตุคามนั้น ไม่ต้องอาบัติ แต่ต้องอาบัติทุกกฏฯ ความยินดีในการสัมผัสมี ๒ อย่าง คือ ภายในและภายนอกฯ ใน ๒ อย่างนั้น เมื่อภิขุเล่นองคชาตของตนด้วยคิดว่า จักรู้ว่า แข็ง หรือ อ่อน ก็ตาม เพราะความโลเลก็ตาม อสุจิหลั่งออกไป ไม่ต้องอาบัติ แต่ในความยินดีการสัมผัสภายนอก เมื่อสัมผัสสตรีด้วยความกำหนดในอันเคล้าคลึงกายและเมื่อเคล้าคลึง อสุจิหลั่งออกไป ไม่ต้องอาบัติ แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะการเคล้าคลึงกายฯ

ในความยินดีในการเกาเมื่อรู้สึกคัน เมื่อภิขุเกาหรือถูองคชาตที่ถูกบรรดาโรคเรื้อน โรคกลาก โรคคัน โรคฝีและสัตว์เล็กๆ ชนิดใดชนิดหนึ่ง กัดกินลามเข้าไป น้ำอสุจิหลั่งออก ไม่ต้องอาบัติฯ ในความยินดีในการมองดู เมื่อภิขุเข้าไปเพ่งของลับของสตรี อสุจิหลั่งออก ไม่ต้องอาบัติ แต่เป็นอาบัติทุกกฏฯ ในความยินดีในการนั่งใกล้ เมื่อภิขุนั่งในที่ลับกับมาตุคาม แม้เมื่อหลั่งน้ำอสุจิออกไปแล้ว ไม่ต้องอาบัติ แต่เป็นอาบัติเพราะนั่งในที่ลับฯ ในความยินดีในการเจรจาพูดคุย เมื่อภิขุสนทนา

ปราศรัยกะมาตุคามด้วยวาจาที่ประกอบด้วยเมถุน แม้เมื่อหลั่งน้ำอสุจิจอกไปแล้ว ไม่ต้องอาบติ แต่ต้องอาบติสังฆาติเสสเพราะวาจาชั่วหยาบๆ ในความรักอาศัยเรือน เมื่อภิกษุทำการสวมกอด (กอดรัด) มารดาเป็นต้นด้วยความรักในมารดาเป็นต้น แม้เมื่อหลั่งน้ำอสุจิจอกไปแล้ว ไม่ต้องอาบติฯ ของที่เก็บจากป่า (การให้ผลไม้และดอกไม้ป่า) เมื่อภิกษุสัมผัสจับต้องบรรณาการที่รู้กันว่าของที่เก็บจากป่ามีดอกไม้เป็นต้นที่ส่งไปเพื่อสตรีเพื่อต้องการทำความสนิสนม ด้วยความยินดีว่า เราส่งบรรณาการนี้ไปเพื่อสตรีชื่อนี้ แม้เมื่อหลั่งน้ำอสุจิจอกไปแล้ว ไม่ต้องอาบติฯ เพื่อจะแสดงว่า เป็นอาบติเพราะความยินดีในการหลั่ง ในบรรดาความยินดี ๑๑ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้ ท่านจึงกล่าวว่า โมเจต ฯ เป ฯ น ฯ อีกอย่างหนึ่ง จิตที่ต้องการจะหลั่งมีอยู่แก่ภิกษุใด ภิกษุนั้นมีจิตต้องการจะหลั่ง ด้วยจิตที่ประสงค์จะหลั่งนั้น คำนี้เป็นตติยวิภัติใช้ในอรรถเป็นอิตถัมภูต อธิบายว่า เป็นผู้ที่มีจิตที่ประสงค์จะหลั่งฯ

คำว่า อุปกมม ความว่า พยายามที่จะคชาตด้วยอวัยวะอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดามือเป็นต้นฯ คำว่า วิโมจย ความว่า หลั่งออกไปมีปริมาณพอที่แมลงวันตัวเล็กๆจะดื่มกินได้ฯ คำว่า สุกฺก ได้แก่ น้ำกามชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาน้ำกาม ๑๐ ชนิดกล่าวคือเขียว เหลือง แดง ขาว ชันเหมือนเปรียง สีเหมือนน้ำมัน สีเหมือนน้ำ ชันเหมือนน้ำมัน สีเหมือนเนยสี และสีแฉววาวฯ คำว่า อญญตร สุปินา ความว่า เว้นไว้แต่หลั่งน้ำกามเมื่อหลับฝันฯ คำว่า สมโณ ได้แก่ อุปสัมบันรูปใดรูปหนึ่งฯ คำว่า ครุก ได้แก่ อาบติสังฆาติเสสฯ คำว่า ผุเส ความว่า พึงต้องฯ ในเรื่องนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ เจตนา ความพยายาม หลั่งออกไปฯ

สิกขาบทว่าด้วยการหลั่งน้ำกามออก ที่ ๑ จบ.

กายสังสัคคสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการเคล้าคลึงกาย

[๑๑] บัดนี้ เพื่อจะแสดงการเคล้าคลึงกาย ท่านจึงเริ่มคำว่า กายสังสัคคราเคน เป็นต้นฯ ประกอบความว่า ภิกษุมีความสำคัญว่าเป็นหญิงมนุษย์ในหญิงมนุษย์ พยายามด้วยความกำหนดในการเคล้าคลึงกายจึงจับต้องหญิงมนุษย์ ต้องอาบติสังฆาติเสสฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กายสังสัคคราเคน ได้แก่ ด้วยความกำหนดที่มีการสัมผัสกายมีจับมือเป็นต้น คือ ด้วยความกำหนดเจือด้วยกายฯ คำว่า มนุสสิติ ได้แก่ หญิงมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่แม้ที่เกิดในวันนั้นฯ คำว่า ปรามาส์ ได้แก่ จับต้อง อธิบายว่า ความสำคัญว่าเป็นหญิง ชื่อว่าอิตถิสัญญา ความสำคัญว่าเป็นหญิงนั้นมีแก่ภิกษุนั้น ฉะนั้นจึงชื่อว่ามีสำคัญว่าเป็นหญิง ภิกษุเป็นผู้มีความสำคัญว่าเป็นหญิงฯ ในกายสังสัคคสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ หญิงมนุษย์ สำคัญว่าเป็นหญิงมนุษย์ ความกำหนดเพราะเคล้าคลึงกาย ความพยายามด้วยความกำหนดนั้น ความถึงพร้อมด้วยการจับมือถือแขนเป็นต้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยการเคล้าคลึงกาย ที่ ๒ จบ.

ทฤษฎีลวาล์วสัททวิภาษ

สิกขาบทว่าด้วยการพูดเกี่ยวหญิง

[๑๒] บัดนี้ เพื่อจะแสดงการพูดเกี่ยวหญิง ท่านจึงเริ่มคำว่า ทฤษฎีลวาล์วสัททวิภาส เป็นต้นฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า ทฤษฎีลวาล์วสัททวิภาส ได้แก่ ด้วยความกำหนดในวาจาที่ประกอบด้วย วจนรรค ปัสสาวรรค และเมถุนธรรมฯ คำว่า มคค์ วารพก เมถุน ความว่า ปารมรรคหรือเมถุน อย่างใดอย่างหนึ่งแห่งวจนรรคและปัสสาวรรคฯ คำว่า โอภาสนโต ได้แก่ พูดเกี่ยวฯ คำว่า มนุสสิตติ ได้แก่ หญิงมนุษย์ที่รู้เดียงสา มีสมรรถภาพเพียงพอ สามารถที่จะกำหนดการพูดดีและพูดไม่ดี วาจาที่ช่วยหยาบและไม่ช่วยหยาบได้ฯ คำว่า สุนมาน ได้แก่ ที่ได้ยินหรือฟังอยู่ฯ ด้วยคำนี้ท่านแสดงว่า ไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะทฤษฎีลวาล์วจากภิกษุที่บอกโดยพูดหรือโดยจดหมายแก่หญิงแม้ที่มีสมรรถภาพเพียงพอ ที่ยืนอยู่ในทางที่ไม่อาจรับรู้ได้ฯ ในทฤษฎีลวาล์วสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ หญิงมนุษย์ สำคัญว่าเป็นหญิงมนุษย์ ความกำหนดในการพูดเกี่ยวหญิง พูดเกี่ยวหญิงเพราะความกำหนดนั้น รับรู้ได้ในขณะนั้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยการพูดเกี่ยวหญิง ที่ ๓ จบ.

อรรถกถาปริยัติสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการบำเรอตนด้วยกาม

[๑๓] บัดนี้ เพื่อจะแสดงการบำเรอความใคร่แก่ตน ท่านจึงกล่าวว่า วนณ เป็นต้นฯ ในสิกขาบทว่าด้วยการบำเรอความใคร่เพื่อตนนั้น เชื่อมความว่า ภิกษุใดกล่าวสรรเสริญคุณในการบำเรอความใคร่เพื่อตน ร้องขอเมถุนกะหญิงเพราะความกำหนดในเมถุนต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ คำว่า วนณ วตวา ได้แก่ ประกาศคุณคืออันสงฆ์ฯ คำว่า อตตโนกามปริจจาย ความว่า การบำเรอด้วยกาม กล่าวคือเมถุนธรรม ชื่อว่ากามปริจจาย การบำเรอกามเพื่อประโยชน์แก่ตน ชื่อว่าอัตตโนกามปริจจาย คำว่า อัตตโนกามปริจจาย นี้ เป็นอุตตสมาส อีกอย่างหนึ่ง เป็นฉัฏฐวิภักติใช้ในอรรถแห่งกัตตาว่า อัตตโน ความเป็นผู้ใคร่ คือความเป็นผู้ปรารถนาเพื่อตน ฉะนั้นจึงชื่อว่าอัตตโนกามา อธิบายว่า ความเป็นผู้ปรารถนาด้วยอำนาจความกำหนดในเมถุนเอง ความใคร่เพื่อตนด้วย การบำเรอนั้นด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่าการบำเรอความใคร่เพื่อตน ด้วยการบำเรอความใคร่เพื่อตนนั้น อธิบายว่า กล่าวสรรเสริญคุณ อย่างนี้ว่า น้องสาว การที่เธอจะบำเรอผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมประพฤติพรหมจรรย์เช่นเราด้วยธรรมนั้น ถือว่าดีที่สุดกว่าการบำเรอทั้งหลายฯ ท่านกล่าวคำว่า ร้องขอเมถุนธรรมกะสตรี ไว้ก็เพราะผู้ที่มีธาตุในการร้องขอมีกรรม ๒ อย่างฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า อิตถิ ได้แก่ หญิงมีประการดังกล่าวในอันที่จะพูดเกี่ยวด้วยวาจาช่วยหยาบได้ฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ หญิงมนุษย์ สำคัญว่าเป็นหญิง ความกำหนดในการบำเรอกามเพื่อตน กล่าวสรรเสริญคุณเพราะความกำหนดนั้น รู้ได้ในขณะนั้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยการบำเรอกามเพื่อตน ที่ ๔ จบ.

สัญญาจิตตสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการชักสือ

[๑๔] บัดนี้ เพื่อจะแสดงการชักสือ ท่านจึงเริ่มคำว่า สนฺเทสํ เป็นต้นฯ ในสิกขาบทว่าด้วยการชักสือนั้น เชื่อมความว่า ภิกษุรับข่าวสารของบุรุษหรือของสตรีพิจารณาไตร่ตรองแล้วนำกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สนฺเทสํ ได้แก่ ข่าวสารของบุรุษที่ท่านกล่าวไว้ อย่างนี้ว่า “พระคุณเจ้า ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้ที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาว่า ทราบว่า เธอจงเป็นภรรยาสินไถ่ของชายชื่อนี้”^{๑๗} ข่าวสารของสตรีที่ท่านกล่าวไว้ อย่างนี้ว่า “พระคุณเจ้า ท่านช่วยไปบอกชายชื่อนี้ว่า หญิงนั้นขอเป็นภรรยาของชายชื่อนี้”^{๑๘} ฯ คำว่า ปฏิคฺคณฺหิตฺวา ความว่า ทำการเปล่งวาจาด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งว่า ได้ซี อุบาสก ก็ได้ เอาเถอะ ก็ได้ เราจักบอกให้ ก็ได้ หรือรับคำด้วยการสั่นศีรษะ เป็นต้นฯ คำว่า วิมฺสิตฺวา ความว่า รับข่าวสารโดยประการดังกล่าวแล้วบอกแก่บุรุษก็ดี สตรีก็ดี มารดา บิดา พี่หรือน้องชาย และพี่หรือน้องสาว เป็นต้น ผู้ที่จะบอกอย่างแน่อนแก่บุรุษและสตรีเหล่านั้นฯ ในคำว่า หรฺปจฺจา นี้พึงเห็นว่า เมื่อควรจะกล่าวว่า ปจฺจาหฺรฺ ท่านก็กล่าว หร ศัพท์โดยวางนิบาตไว้หน้า เพราะกลัวจะเสื่อมความพึงพอใจ หญิงนั้นที่ภิกษุนั้นบอกข่าวแล้วจึงเดินทางไปในที่ที่ถูกส่งไป จะรับว่า ดี ก็ตาม ปฏิเสธก็ตาม จะนั่งเสียเพราะละอายก็ตาม ภิกษุนั้นกลับมาอีกแล้วนำข่าวไปแจ้งแก่บุรุษนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะสมบูรณ์ด้วยองค์ ๓ กล่าวคือรับข่าวสาร แจ้งข่าวสาร และนำกลับมาบอกนี้ ด้วยเหตุประมาณเท่านั้นฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ บุรุษและสตรีเหล่านั้นมีชาติเป็นมนุษย์ การที่ควรจะกล่าวปฏิเสธ การรับข่าวสาร พิจารณา นำกลับมาบอกฯ

สิกขาบทว่าด้วยการชักสือ ที่ ๕ จบ.

อมุลกลสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยวัตถุที่ไม่มีมูล

[๑๕] บัดนี้ เพื่อจะประกาศอมุลกลสิกขาบท ท่านจึงเริ่มคำว่า จาเวตฺถกาโม เป็นต้นฯ เชื่อมความว่า ภิกษุผู้ประสงค์จะให้เคลื่อน จึงโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ภิกษุรูปอื่นที่ได้ยินอยู่ด้วยอันติมวัตถุที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสสฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จาเวตฺถกาโม ได้แก่ ประสงค์จะให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ฯ คำว่า โจเทนฺโต ความว่า โจทก์เองด้วยคำเป็นต้นว่า ท่านต้องปาราชิกธรรมแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะแล้ว ท่านไม่ใช่บุตรของศากยะแล้วฯ เป็นอาบัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุที่โจทก์อย่างนี้ทุกๆคำ คำว่า อมุลนติมวตฺถนา ความว่า ก็ข้อที่ผู้โจทก์ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้ระแวงสงสัยในบุคคลที่ถูกโจทก์ นี้ไม่จัดว่ามูลแห่งโจทก์นั้น เพราะไม่มีมูลกล่าวคือการได้เห็น ได้ยิน และระแวงสงสัยเหล่านี้ ฉะนั้นจึงชื่อว่าไม่มีมูล โทษอันสุดยอดหรือเลวที่สุดของปาราชิกใด ปาราชิกนี้นั้นจัดเป็นอันติม

^{๑๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐๖/๒๓๗.

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๓๐/๒๕๑.

วัตถุ อันติมัตถุนั้นด้วย ไม่มีมูลด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่าอันติมัตถุนั้นไม่มีมูล โจทก์ด้วยอันติมัตถุนั้นไม่มีมูล นั้น คือด้วยปาราชิกข้อใดข้อหนึ่งในบรรดาปาราชิก ๑๙ ข้อที่เหมาะสมแก่ภิกษุๆ คำว่า โจทหาปญ์ ได้แก่ ใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ อธิบายว่า สังฆิกษุรูปอื่นที่ยืนอยู่ใกล้ภิกษุนั้นให้โจทก์ ต้องอาบัติสังฆาติเสสทุกๆคำที่ โจทก์แก่ภิกษุที่สังฆนั้นๆ ด้วยคำว่า สุนมานัน นี้ท่านแสดงว่า ใช้ไม่ได้แก่ภิกษุที่โจทก์ด้วยเหตุหรือจดหมายลับหลัง แต่เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุที่กล่าวด้วยอาบัติ ๗ กองลับหลังๆ ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ ถึงความสิ้นสุดว่า เป็นอุปสมบันของภิกษุที่โจทก์นั้น มีความสำคัญในภิกษุนั้นว่าบริสุทธิ์ อาบัติปาราชิกที่โจทก์นั้นไม่มีมูลด้วยอำนาจการได้เห็นเป็นต้น โจทก์ต่อหน้าด้วยประสงค์จะให้เคลื่อนภิกษุนั้นรู้ได้ในขณะนั้นๆ

สิกขาบทว่าด้วยวัตถุที่ไม่มีมูล ที่ ๘ จบ.

อัญญาภาคยสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวพันกับสิ่งอื่น

[๑๖] บัดนี้ เพื่อจะแสดงอัญญาภาคยสิกขาบท ท่านจึงกล่าวว่า เลสมตตัม เป็นต้นๆ บรรดา คำเหล่านั้น คำว่า เลสมตตัมปาทาย ความว่า ในบรรดาเลศ ๑๐ อย่างมีชาติ นาม โคตร เพศ อาบัติ บาตร จีวร อุปัชฌาย์ อาจารย์ และเสนาสนะ เลศใดปรากฏในบุคคลนั้น เพราะอาศัยเลศนั้น ประสงค์จะให้ภิกษุเคลื่อนจากพรหมจรรย์จึงโจทก์ภิกษุที่ฟังอยู่ด้วยอันติมัตถุนั้นไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาติเสสๆ อย่างไร ภิกษุผู้มีชาติเป็นกษัตริย์รูปอื่นต้องปาราชิกธรรม ถูกผู้โจทก์รูปนี้เห็นแล้ว ภิกษุผู้มีชาติเป็นกษัตริย์รูปนั้นเห็นภิกษุผู้มีชาติเป็นกษัตริย์ซึ่งเป็นคู่เวรของตนรูปอื่น จึงถือเอาการอ้างเลศถึงชาติ กษัตริย์นั้นแล้วโจทก์ว่า เราเห็นภิกษุผู้มีชาติกษัตริย์ต้องปาราชิกธรรมแล้ว ท่านเป็นกษัตริย์ต้องปาราชิกธรรมแล้ว ก็ดี ท่านเป็นภิกษุผู้มีชาติกษัตริย์รูปนั้น ไม่ใช่รูปอื่น ต้องปาราชิกธรรมแล้ว ก็ดี ฟังทราบแม่นยำเลศเป็นต้นด้วยอาการอย่างนี้ๆ อนึ่ง ในสิกขาบทนี้ องค์ทั้งหลายเป็นเหมือนไม่มีอะไร คั่นอยู่หรือเหลืออะไรอยู่ในระหว่างกลางๆ

สิกขาบทว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวพันกับสิ่งอื่น ที่ ๙ จบ.

พรรณนาอธิบายครุภาพัตติ จบ.

๓.๔.๓ นิสสัยคิยนิทเทศ

๓.นิสสัยคิยนิทเทศวินณนา

พรรณนาอธิบายเรื่องนิสสัยคิย

ปฐมกถินสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวรสิกขาบทที่ ๑

[๑๗] บัดนี้ เพื่อจะแสดงวิธีแห่งจีวรท่านจึงยกคำว่า วิกัปปนิ เป็นต้นขึ้นฯ ประมวลเนื้อความได้ว่า ภิกษุใดไม่ทำการวิกัปและอธิฐานอกาลจีวรปล่อยให้ล่วงเลยไปเกิน ๑๐ วัน ภิกษุนั้นเป็นนิสสัยคิยฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า อกาลจีวร ได้แก่ จีวรในอกาลสมัย จีวรมี ๖ ชนิด โดยชาติคือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าป่าน ผ้าปอ ฯ ส่วนจีวรที่อนุโลม ๖ ชนิดเหล่านี้คือ ผ้าสองชั้น ผ้าจากแคว้นปัญญณะ ผ้าจากแคว้นโสมาระ ผ้าจากเมืองจีน ผ้าที่เกิดจากฤทธิ์ ผ้าที่เทวดาประทานฯ ในบรรดาผ้าเหล่านั้น ผ้าทุกละอนุโลมแก่ผ้าป่าน เพราะทำด้วยเปลือกไม้ฯ ผ้า ๓ ชนิดมีผ้าปัญญณะเป็นต้น อนุโลมแก่ผ้าไหม เพราะทำด้วยเส้นด้ายที่ทอด้วยสัตว์มีชีวิตฯ ผ้า ๒ ชนิดมีผ้าที่เกิดจากฤทธิ์เป็นต้น อนุโลมแก่ผ้าเปลือกไม้เป็นต้น จัดเป็นอกาลจีวรชนิดใดชนิดหนึ่งบรรดาจีวร ๖ ชนิดเหล่านี้ เพราะเป็นผ้าชนิดใดชนิดหนึ่งของบรรดาผ้าเหล่านั้นฯ

อนึ่ง ในคำว่า วิกัปปมธินุญจัน นี้ พึงทราบผ้าที่ควรวิกัปและผ้าที่ควรอธิฐานด้วยอาการอย่างนี้ฯ ในผ้า ๒ ชนิดนั้น มีพระบาลีดังต่อไปนี้ :- ยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบ ของบุรุษปานกลางคือ “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้วิกัปจีวรมีขนาดยาว ๘ นิ้ว กว้าง ๔ นิ้ว โดยนิ้วสุคตเป็นอย่างต่ำ”^{๑๙} ฯ การวิกัปมี ๒ อย่าง คือ วิกัปต่อหน้าและวิกัปกลับหลังฯ อย่างไร? พึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าขอวิกัปจีวรผืนนี้ต่อท่าน นี้ชื่อว่าวิกัปต่อหน้า พึงกล่าวว่า ท่านจงใช้สอย จงสละคืนจีวรของเรา หรือจงทำไปตามปัจจัยก็ตาม พึงกล่าวในสำนักของภิกษุรูปหนึ่งว่า ข้าพเจ้าขอวิกัปจีวรผืนนี้แก่ติสสภิกษุ นี้ก็ชื่อว่าวิกัปต่อหน้าอีกอย่างหนึ่งฯ ภิกษุนั้นพึงกล่าวว่า ท่านจงใช้สอย จงสละคืนจีวรของเรา หรือจงทำไปตามปัจจัยก็ตาม เราจะถวายจีวรผืนนี้แก่ประโยชน์แก่การวิกัปของท่าน ภิกษุนั้นพึงกล่าวว่า ใครกันเป็นมิตรหรือเป็นเพื่อนที่สนิทสนมหรือเป็นเพื่อนที่คบหากันมาของท่าน จากนั้นภิกษุอีกรูปพึงกล่าวว่า ติสสภิกษุ ภิกษุนั้นพึงกล่าวอีกว่า เราจะให้แก่ติสสภิกษุนั้น นี้ชื่อว่าวิกัปกลับหลังฯ เมื่อภิกษูกล่าวว่า ท่านจงใช้สอย จงสละคืนจีวรของติสสภิกษุ หรือจงทำไปตามปัจจัยก็ตาม ชื่อว่าการถอนจึงมีฯ อธิบายว่า อย่าทำการวิกัปจีวรหลายผืนว่า จีวรเหล่านี้ หรือจีวรที่ไม่อยู่ในหัตถบาสว่า จีวรผืนนี้ จีวรเหล่านี้ฯ

อนึ่ง ขนาดแห่งไตรจีวรหย่อนกว่าจีวรของพระสุคตโดยกำหนดขั้นสูงสุดก็ใช้ได้ โดยกำหนดขั้นต่ำสุด ยาว ๕ ศอกแห่งสังฆาฏิและอุตตราสงค์ กว้าง ๓ ศอก อันตราวาสกยาว ๕ ศอก กว้าง ๒ ศอกหรือ ๒ ศอกครึ่งก็ใช้ได้ฯ พึงอธิฐานจีวรที่เกินหรือหย่อนกว่าขนาดดังกล่าวแล้วว่า บริหารโจพะฯ การอธิฐานจีวรมี ๒ อย่าง คือ อธิฐานด้วยกาย หรืออธิฐานด้วยวาจาฯ เมื่อจะ

^{๑๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๘/๑๖๐.

อธิษฐานไตรจีวร พึงยอมทำกัปปิณแล้วถอนสังฆาฏิผืนเก่าว่า เราขอถอนสังฆาฏิผืนนี้ ใช่มือถือสังฆาฏิผืนใหม่แล้วทำความคำนึงว่า เราขออธิษฐานสังฆาฏิผืนนี้ เมื่อจะทำกายวิการพึงอธิษฐานด้วยกาย นี่คือการอธิษฐานด้วยกายฯ เมื่อไม่สัมผัสสังฆาฏินั้นด้วยอวัยวะแห่งร่างกายชนิดใดชนิดหนึ่งไม่ควรฯ อนึ่ง การอธิษฐานด้วยวาจา พึงทำการเปล่งวาจาแล้วอธิษฐานด้วยวาจา ถ้าอยู่ในหัตถบาสพึงเปล่งวาจาว่า เราขออธิษฐานสังฆาฏิผืนนี้ ถ้าอยู่นอกหัตถบาส พึงกำหนดสถานที่ที่วางอยู่แล้วเปล่งวาจาว่า เราขออธิษฐานสังฆาฏิผืนนั้น ในอุตตราสงค์และในอันตรวาสกก็นัยนี้ฯ การที่จะรวบรวมน้ำทุกชนิดมีไตรจีวรเป็นต้นเข้าด้วยกันแล้วอธิษฐานว่า เราขออธิษฐานจีวรเหล่านี้เป็นบริวารโจฬะ ก็ควรฯ อธิบายว่า อย่าได้ทำการอธิษฐานอย่างนั้นฯ

๑๐ วัน ชื่อว่าทสาหะฯ คำว่า อติมาเปติ ได้แก่ ให้ล่วงเลยไปฯ คำว่า ตสส ได้แก่ ภิกษุรูปนั้นฯ คำว่า นิสสัคคิย ได้แก่ เป็นการสละ คือ เป็นนิสสัคคิย คำว่า นิสสัคคิยะ นั้น เป็นชื่อแห่งวินัยกรรมที่จะต้องทำในเบื้องต้น นิสสัคคิยะมีอยู่แก่ภิกษุนั้น ฉะนั้นจึงชื่อนิสสัคคิยะฯ นิสสัคคิยะนั้นเป็นอย่างไร? คือปาจิตติย เมื่อให้ล่วงเลย ๑๐ วันนั้นไป วินัยกรรมที่เป็นนิสสัคคิยะร่วมกัน จะเป็นปาจิตติย ในเรื่องนี้มีอธิบายเพียงเท่านั้นฯ ก็จีวรนั้นเกิดขึ้นแล้ววันใด อรุณใดของวันนั้น อรุณนั้นอาศัยวันที่เกิดขึ้นแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อการขึ้นไปของอรุณที่ ๑๑ พร้อมกับอำนาจที่จีวรเกิดขึ้นเป็นต้น จึงเป็นการให้ล่วง ๑๐ วันไปฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ การที่จีวรเป็นของตนเอง การที่จีวรเหมาะสมแก่ขนาดโดยธรรมชาติ การที่ปติโพธถูกตัดขาด ความเป็นอติเรกจีวร ล่วงเลย ๑๐ วันไปฯ

สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวรสิกขาบทที่ ๑ จบ.

ทุติยถนสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวรสิกขาบทที่ ๒

[๑๘] บัดนี้ เพื่อจะแสดงสิกขาบทที่ ๒ ท่านจึงเริ่มคำว่า ภิกษุสมมุติฯ เป็นต้นฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดให้ไตรจีวรที่อธิษฐานแล้วล่วงเลยไปราตรีเดียว ยกเว้นได้รับสมมุติจากภิกษุและยกเว้นเป็นกาลแห่งจีวร ภิกษุนั้นต้องนิสสัคคิยฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษุสมมุติฯ ญญตร ความว่า ยกเว้นสงฆ์ที่ให้การสมมุติอยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุใช้ฯ คำว่า ติจีวรณิฏฐิต์ เป็นพุทธานุบัญญัติใช้ในความหมายเป็นตติยานุบัญญัติ ด้วยจีวรผืนใดผืนหนึ่งในบรรดาจีวรมีสังฆาฏิเป็นต้นที่อธิษฐานแล้วโดยนัยที่อธิษฐานไตรจีวรนั้นฯ คำว่า เอกาห ได้แก่ ราตรีเดียวฯ คำว่า อติมาเปติ ได้แก่ อยู่ปราศจากอธิบายว่า อยู่ปราศจากไตรจีวรฯ อธิบายว่า เมื่อภิกษุที่ไม่ได้รับสมมุตินั้นอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้เพียงราตรีเดียว ต้องนิสสัคคิยปาจิตติยฯ คำว่า สมย วินา ได้แก่ ยกเว้นเป็นจีวรกาลฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๔ เหล่านี้คือ อธิษฐานจีวรแล้ว ยังไม่ได้กรานกฐิน ไม่ได้รับสมมุติ อยู่ปราศจากราตรีฯ

ทุติยถนสิกขาบท จบ.

ปูราณจิรวรสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยจิรวรเกา

[๑๙] บัดนี้ เพื่อจะแสดงจิรวรเกา ท่านจึงเริ่มคำว่า อญญาติกา เป็นต้นฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อญญาติกา ได้แก่ ผู้มิใช่ญาติ ดุจในคำว่า ปฏิสังขา โยนิโส เป็นต้น อธิบายว่า ผู้มิใช่ญาติ คือ ไม่ได้เกี่ยวข้องกันทางฝ่ายมารดาเลย ไม่ได้เกี่ยวข้องกันทางฝ่ายบิดาฯ คำว่า ภิกษุณียา ได้แก่ ผู้อุปสมบทแล้วด้วยอัฐฐวาจิกกรรมฯ คำว่า อาโกฏาเปติ ได้แก่ ใช้ให้ตี (ให้ทุบจิรว) ฯ คำว่า ต่ ความว่า ต้องนิสัคคียปาจิตติยฺฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ จิรวรเกา สังภิกษุณียาผู้มิใช่ญาติที่ยืนอยู่ใกล้ๆ และภิกษุณีนั่นซีกเป็นต้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยจิรวรเกา จบ.

จิรวรปฏิบัติคณสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการรับจิรว

[๒๐] คำว่า ภิกษุ มุลก ได้แก่ ของขวัญ (ของกำนัล, สินบน, เงิน, รางวัล) บางอย่างฯ คำว่า จิรวราทาเน ได้แก่ ในการถือเอาจิรว คือ ในการรับเอาจิรวคืนฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ จิรวรควรแก่การวิกัป ไม่มีการเปลี่ยนจิรว รับจากมือของภิกษุณียาที่ไม่ใช่ญาติฯ

สิกขาบทว่าด้วยการรับจิรว จบ.

อญญาตกวิญญุตติสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการขอหรือขอร้องกับคนที่ไม่รู้จัก

[๒๑] คำว่า อุปปาวริต ได้แก่ ให้ความปรารณา ความประสงค์ ความยินดีเกิดขึ้นว่า ท่านผู้เจริญ ขอท่านพึงบอกสิ่งที่ท่านต้องการมาเถิด ปวารณาไว้ก็หาไม่ ฉะนั้นจึงชื่อว่ามิได้ปวารณาไว้ฯ คำว่า วิญญาเปตสส ได้แก่ ขอ ฯ คำว่า อญญตร สมยา ได้แก่ เว้นเสียแต่ว่าเป็นเวลาที่จิรวสำเร็จแล้วฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๔ เหล่านี้คือ จิรวรควรวิกัปได้ ไม่มีสมัย ขอหรือขอร้องกับคนที่ไม่รู้จัก และได้มาด้วยการขอร้องนั้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยการขอหรือขอร้องกับคนที่ไม่รู้จัก จบ.

รูปิยปฏิบัติคณสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการรับเงิน

[๒๒] คำว่า รชตะ ได้แก่ เงิน ฯ คำว่า ชาตรุปะ ได้แก่ ทอง ฯ คำว่า มาสก ได้แก่ มาสก ๓ ชนิด คือ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั้งหรือยางสนฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โลหมาสโก ได้แก่ มาสกที่ทำด้วยทองแดงเป็นต้นฯ คำว่า ทารุมาสโก ได้แก่ มาสกที่ทำด้วยไม้เป็นต้นฯ

รูปด้วยไม้แก่นก็ดี ด้วยเศษไม้ไผ่ก็ดี โดยแท้ที่สุดแม้ด้วยใบตาลฯ คำว่า ชตฺมาสโก ได้แก่ มาสกที่ทำขึ้นรูปด้วยครั่งก็ดี ด้วยยางสนก็ดีฯ คำว่า กหาปณฺ ได้แก่ กหาปณะที่ทำด้วยทองก็ดี ที่ทำด้วยเงินก็ดี ที่ปกดิธรรมาท้าวไปก็ดีฯ คำว่า คณฺเหยฺย ได้แก่ เห็นกหาปณะที่ไม่มีคนจับของเป็นเจ้าของ ที่เขากำลังจะถวายเพื่อตนเองก็ดี ที่วางอยู่ในที่บางแห่งก็ดี จึงถือเอาเองฯ คำว่า คณฺหาเปยฺย ได้แก่ ใช้ให้คนอื่นถือเอากหาปณะนั้นนั่นเองฯ คำว่า นิสฺสคฺคิ ความว่า เมื่อภิกษุทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในบรรดาการถือเอาเป็นต้น ต้องนิสสัคคีย์ โดยการนับวัตถุฯ คำว่า สาทิเยยฺย วา ได้แก่ ไม่คัดค้านด้วยกายและวาจาแล้วยินดีด้วยจิตฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ มีทองและเงิน ยกตนขึ้นแสดง ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในบรรดาการถือเอาเป็นต้นฯ

สิกขาบทว่าด้วยการรับเงิน จบ.

รูปยิปยัตถนสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการแลกเปลี่ยนเงิน

[๒๓] เชื่อมความว่า ภิกษุแลกเปลี่ยนสิ่งของที่เป็นอภัยปิยะ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ด้วยสิ่งของที่เป็นภัยปิยะ เว้นแต่เป็นสหธรรมิก ต้องนิสสัคคีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อภัยปิยํ ได้แก่ อภัยปิยวัตถุฯ คำว่า กบปิเยน ได้แก่ ด้วยภัยปิยวัตถุฯ คำว่า สหรมมิเก ได้แก่ สหธรรมิก ๕ กล่าวคือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และนางสิกขมานาฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๒ เหล่านี้คือมีเงินและมีการแลกเปลี่ยนฯ

สิกขาบทว่าด้วยการแลกเปลี่ยนเงิน จบ.

ปฐมปัตตสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยบาตรสิกขาบทที่ ๑

[๒๔] อธิบายว่า ไม่ทำการวิกัปด้วยคำว่า ข้าพเจ้าขอวิกัปบาตรนี้ต่อท่าน เป็นต้น หรือการอธิษฐานด้วยคำว่า ข้าพเจ้าขออธิษฐานบาตรนี้ เป็นต้นฯ ในคำว่า ปมาณิกํ นี้มีการวินิจฉัยดังต่อไปนี้ - บาตรที่รับเมล็ดข้าวสาเลิเกาที่ยังไม่เสียหาย ที่ยังไม่แตกหักสะอาดบริสุทธิ์ได้ ๒ หนาน ที่เขาหุงข้าวสุกที่ขาวแล้วคล้ายกับทองคำมะละตูมที่ขาวสะอาดบริสุทธิ์ที่จับตัวฟูขึ้นด้วยเมล็ดข้าวสุกเหล่านั้น แล้วใส่ลงในบาตรทั้งหมดแล้วยังใส่ชุปถั่วเขียวที่ปรุงขึ้นด้วยเครื่องปรุงทุกชนิดประมาณ ๔ ส่วนแห่งข้าวสุกนั้น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป พอที่ใช้มือหยิบเอาได้ พึงใส่กับข้าวมีปลาและเนื้อเป็นต้นที่เหมาะสมแก่ข้าวก่อนหรือก่อนข้าว ที่เพียงพอกับก่อนข้าวหรือคำข้าวสุดท้าย อนึ่ง เนยใส น้ำมัน และน้ำส้มที่ทำจากเนยใสและน้ำมันนั้น เป็นต้นไม่จัดอยู่ในจำนวนนั้น เพราะเนยใสเป็นต้นเหล่านั้นที่อยู่ผสมอยู่ในข้าวสุกอาจจะทำให้ลดลงได้เลย ไม่อาจจะทำให้เพิ่มจำนวนขึ้นได้ สิ่งของแม้ทั้งหมดนี้ที่ใส่ไปด้วยอาการอย่างนี้ ก็ถ้าอยู่เสมอแนวขอบปากบาตรด้านล่างสุด สัมผัสส่วนด้านล่างสุด นี้ชื่อว่าบาตร

ขนาดใหญ่ๆ ถ้าเลยแฉะนั้นไป นี่ชื่อว่าบาตรที่เล็กกว่าบาตรขนาดใหญ่ๆ ถ้าไม่ถึงแฉะนั้นคงอยู่ภายในนั้นเอง นี่ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่กว่าบาตรใหญ่ๆ มีขนาดครึ่งหนึ่งของบาตรขนาดใหญ่ ชื่อว่าบาตรขนาดกลางๆ มีขนาดครึ่งหนึ่งของบาตรขนาดกลาง ชื่อว่าบาตรขนาดเล็กๆ ฟังทราบประเภทแม่แห่งบาตรเหล่านั้นโดยนัยที่กล่าวไว้แล้วนั้นแล้ว ในบรรดาบาตรเหล่านี้ บาตร ๒ ชนิดคือ ที่ใหญ่เกินกว่าบาตรใหญ่ และที่เล็กกว่าบาตรขนาดเล็ก ไม่จัดว่าเป็นบาตร บาตร ๗ ชนิดที่เหลือ ชื่อว่าได้ขนาดที่พอเหมาะ ฉะนั้นบาตรที่ประกอบด้วยขนาดอย่างนี้ชื่อว่าบาตรที่ได้ขนาดพอดี ซึ่งบาตรที่ได้ขนาดพอดีนี้ๆ คำว่า ปดด้ ได้แก่ บาตรชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาบาตร ๗ ชนิดๆ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ ตนเองมีบาตร บาตรได้ขนาดพอดี บาตรควรอธิษฐาน มีบาตรมากเกิน ล่วงไป ๑๐ วันๆ

สิกขาบทว่าด้วยบาตรสิกขาบทที่ ๑ จบ.

อุณปัญจพันธสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยเครื่องผูก ๕ ชนิดที่หย่อนหรือพรวง

[๒๕] เชื่อมความว่า อนึ่ง ภิกษุใด เมื่อมีบาตรที่พรวงหรือหย่อนต่อเครื่องผูก ๕ ชนิด ร้องขอบาตรใหม่ไปอื่น ภิกษุเหล่านั้นต้องนิสัคคีย์ฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า ปรี ได้แก่ ไปอื่น คำว่า ปรี เป็นตุลยาธิกรณกับคำว่า นว ปดด้ฯ ในสิกขาบทนี้มีองค์ ๔ เหล่านี้คือ เครื่องผูก ๕ ชนิดหย่อนต่อบาตรที่ควรจะอธิษฐาน ยกตนขึ้นแสดง ทำการร้องขอ และได้รับบาตรมาเพราะการร้องขอนั้นๆ

สิกขาบทว่าด้วยเครื่องผูก ๕ ชนิดที่หย่อนหรือพรวง จบ.

อจฉินทสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการแย่งชิงหรือขโมยจีวร

[๒๗] ประกอบความว่า เมื่อถวายจีวรแก่ภิกษุแล้วแย่งชิงหรือขโมยจีวรนั้นกลับมาด้วยสำคัญว่าเป็นของตนก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขโมยมาก็ดี ต้องนิสัคคีย์ฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า ทตวา ได้แก่ มุ่งหวังการดูแลปรนนิบัติเป็นต้นจึงถวายฯ คำว่า อจฉินทตสส ได้แก่ เห็นภิกษุไม่ทำการปรนนิบัติดูแลเป็นต้นจึงถือเอาโดยพลการ ใช้ให้คนอื่นขโมยกลับมาก็อย่างนั้นๆ ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๕ เหล่านี้คือ ความที่จีวรควรวิภได้ ให้ไปเอง สำคัญว่าเป็นของตนเอง เป็นอุปสัมบัน แย่งชิงหรือใช้ให้แย่งชิงกลับมาด้วยอำนาจความโกรธา

สิกขาบทว่าด้วยการแย่งชิงหรือขโมยจีวร จบ.

สุดวิญญูตติสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการร้องขอด้วย

[๒๘] ประมวลเนื้อความมาได้ว่า เมื่อภิกษุขอด้วยกะคฤหบดีที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ได้บวารณาไว้ จึงละเลยญาติและผู้ที่ยังบวารณาไว้แล้วให้ทอจีวรด้วยการทอดด้วยด้วย ต้องนิสสัคคีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สุดได้แก่ ด้วยที่ทำจากเปลือกไม้เป็นต้น ๖ ชนิด หรือด้วยที่อนุโลมแก่ด้วย ๖ ชนิดเหล่านั้น คำว่า ยาจิกยา ได้แก่ ร้องขอเพื่อประโยชน์แก่จีวรฯ ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ ด้วยที่ร้องขอมาเพื่อประโยชน์แก่จีวร การยกตนขึ้นแสดง ให้ทอดด้วยการทอดด้วยด้วยที่เป็นอกัปปิยะ โดยการร้องขอที่ไม่เหมาะสมฯ

สิกขาบทว่าด้วยการร้องขอด้วย จบ.

ปริณามนสิกขาบท

สิกขาบทว่าด้วยการน้อมลามมาเพื่อตน

[๒๙] อธิบายว่า ภิกษุใดรู้ยู่ว่าลามเข้าน้อมมาเพื่อสงฆ์แต่น้อมมาเพื่อตนเอง ภิกษุนั้นต้องนิสสัคคีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชาน ได้แก่ รู้ยู่ฯ คำว่า ลาม ได้แก่ วัตถุมีจีวรเป็นต้นที่จะพึงได้ฯ คำว่า ปริณต ได้แก่ เป็นสิ่งที่เขาน้อมไปเพื่อสงฆ์ น้อมไปเพื่อสงฆ์ โอนไปเพื่อสงฆ์ฯ คำว่า อตตโน ปริณเมติ ได้แก่ กล่าวคำว่า ขอพวกท่านจงถวายแก่เรา เป็นต้น ทำให้น้อมมาเพื่อตนฯ ในสิกขาบทนี้ มีองค์ ๓ เหล่านี้คือ ของที่เขาน้อมไปในสงฆ์ รู้แล้วยังน้อมมาเพื่อตนเอง ได้รับลามฯ

สิกขาบทว่าด้วยการน้อมลามมาเพื่อตน จบ.

พรรณนาอธิบายเรื่องนิสสัคคีย์ จบ.

๓.๔.๔ ปาจิตตยนิทเทศ

๔. ปาจิตตยนิทเทศวินณา

พรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์

[๓๐] บัดนี้ เพื่อจะแสดงอาบัติปาจิตตีย์ ท่านจึงเริ่มคำว่า สมปชานมุสวาเท เป็นต้นฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สมปชานมุสวาเท เป็นสัตตมวิภักตติใช้ในอรรถเป็นเครื่องหมาย อธิบายว่า เพราะฉะนั้น ภิกษุใดกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัวอยู่ ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์อันมีการกล่าวเท็จนั้นเป็นนิमित เพราะการกล่าวเท็จนั้นเป็นเหตุ เพราะการกล่าวเท็จนั้นเป็นปัจจัยฯ คำว่า ภิกษุณจ โอมสนตสส ความว่า ท่านกล่าวว่าปจจิตตีย์แก่ภิกษุที่ทำร้ายทมิแทงภิกษุด้วยหอกคือปากอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเรื่องจริงบ้าง ไม่จริงบ้าง ในบรรดาเรื่องที่สรรหามาว่า เช่น ชาติ นาม โคตร กรรม ศิลปะ วย อาพาธ เพศ กิเลสและอาบัติฯ คำว่า เปสฺสญฺญหรณปิ จ ได้แก่ ในการนำคำพูดส่อเสียดไปบอกแก่ภิกษุ อธิบายว่า ภิกษุใดได้ยินภิกษุตำหนิด้วยด้วยเรื่องที่สรรหามาว่ามีชาติเป็นต้นแล้วโกรธ

เคื่องด้วยต้องการจะให้รักกันก็ตาม ด้วยประสงค์จะให้แตกแยกกันก็ตาม ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่าเป็น ปาจิตตีย์ เพราะนำคำส่อเสียดไปบอกด้วยกายหรือกล่าวคำส่อเสียดด้วยวาจา

[๓๑] มีการประมวลเนื้อความว่า เมื่อภิกษุแสดงธรรมคือพระไตรปิฎกที่ยกขึ้นสู่การสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่ละบทยุ ร่วมกับบุคคลอื่น ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์โดยการนับบทของภิกษุ

[๓๒] คำว่า อนุสมปนเนเนว เชื่อมความว่า ภิกษุนอนตลอด ๓ คืนร่วมกับแม่สัตว์เดรัจฉานโดยที่สุดที่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก ยกเว้นภิกษุ เมื่อพระอาทิตย์อัสดงในวันที่ ๔ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะนอนร่วมกันอีก บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สหเสยยาย ได้แก่ ด้วยการนอนร่วมกันโดยปริยายในก่อนหรือในขณะเดียวกัน ในเสนาสนะที่มีเครื่องมุงบังทั้งหมดก็ตาม ที่มีเครื่องมุงบังเป็นส่วนมากก็ตาม ในเรื่องนั้น เครื่องมุงบังแม้ที่กำหนดด้วยกำแพงเป็นต้นที่สูงประมาณ ๒ ศอกครึ่งไม่ถึงหลังคา พึงทราบว่าเป็นกำหนดทั้งหมดโดยแท้

[๓๓] อธิบายว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แม้แก่ภิกษุนี้ผู้สำเร็จการนอนร่วมกับสตรีแม้เพียงคนเดียว ๆ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อิตถิยา ได้แก่ หญิงมนุษย์โดยที่สุดแม้ที่เกิดในวันนั้น ๆ คำว่า เทเสนตสฺส วินา วิญญู ธมมณฺจ ฌปฺปทุตฺตริ ความว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้แสดงธรรมมากกว่า ๖ บท แก่สตรี เว้นเสียแต่ว่ามีบุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย ในเรื่องนั้น ในคำว่า ฌปฺปทุตฺตริ นี้ คาถา ๑ บาท จัดเป็น ๑ บท ฉะนั้น พึงทราบประมาณแห่งบทในที่ทั้งปวงด้วยอาการอย่างนี้ ๖ บท ชื่อว่า ฌปฺปะ บทที่มากกว่า ๖ บท ชื่อว่า ฌปฺปทุตฺตริ

[๓๔] อธิบายว่า ท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้กล่าวโทษชั่วหยาบแก่ผู้ที่มีใช้ภิกษุ เว้นไว้แต่ได้รับสมมุติจากภิกษุ บรรดาคำเหล่านั้น ท่านประสงค์เอาอาบัติสังฆาติเสส ในคำว่า ทูฏฐลฺลํ นี้ คำว่า ภิกษุสมมุติยา ได้แก่ ยกเว้นภิกษุที่สงฆ์จะทำหรือไม่ทำก็ตามให้เป็นที่สุดแห่งอาบัติทั้งหลายและแห่งตระกูลทั้งหลาย เพื่อต้องการให้สำรวจต่อไปแห่งภิกษุที่ต้องอาบัติอยู่เนืองๆ ทั่วโลก ๓ ครั้งแล้วตั้งกติกา คำว่า อภิกฺขุโน ได้แก่ อนุสัสมันฯ คำว่า วทนตสฺส ได้แก่ บอก

[๓๕] ภิกษุใด خودเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่น خودก็ดี ซึ่งแผ่นดินที่เป็นอกปปียะ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อกปปี ความว่า ดินที่ยังไม่ถูกเผาไฟโดยประการนั้นๆ ด้วยอำนาจการเผาไฟเป็นต้น ท่านเรียกว่าดินแท้ ดินนั้นมี ๓ ชนิด คือดินล้วน ดินผสมฝุ่น และดินที่เป็นก้อนแข็งๆ บรรดาดินเหล่านั้น ที่ชื่อว่าดินล้วน โดยปกติก็ได้ได้แก่ ฝุ่นที่บริสุทธิ์บ้าง ดินเหนียวที่บริสุทธิ์บ้าง ที่ชื่อว่าดินที่เจือฝุ่น คือเป็นดินที่เป็นส่วนที่ ๓ ของบรรดาก้อนหิน ก้อนกรวด ดินเผา ดินร่วนและดินทรายอย่างใดอย่างหนึ่ง จากฝุ่นหรือจากดินเหนียว ที่ชื่อว่าดินเป็นก้อนแข็ง คือเป็นก้อนฝุ่นหรือก้อนดินเหนียว ที่จับตัวกันมาเกินกว่า ๔ เดือนฯ อนึ่ง แม้ก้อนที่เจือฝุ่นโดยลักษณะดังกล่าวมา และแม้ฝังธุลีละเอียดที่อยู่เหนือแผ่นหิน หากว่าเมื่อถูกฝนสัมผัสเข้าก็จะแห้งไปเพียงคราวเดียว โอกาสที่เปียกชุ่มอยู่โดยล่วงไปถึง ๔ เดือน จะถึงการนับว่าดินที่เป็นก้อนแข็งโดยแท้ เชื่อมความว่า ภิกษุใด

พึงทำให้ภูตคามได้รับความเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภูตคาม หมายความว่า พฤษชาติที่มีอยู่ และได้มีมาก่อนแล้ว ฉะนั้นจึงชื่อว่าภูต พฤษชาติที่กำลังเกิด กำลังเจริญเติบโต ที่เกิดขึ้นมาแล้ว และที่เจริญเติบโตแล้ว คำว่า คาโม ได้แก่ กองหรือกลุ่มแห่งพฤษชาติ กลุ่มแห่งพฤษชาติ (เช่น ต้นไม้, พืชพันธุ์ไม้, หญ้า) ที่มีอยู่แล้ว อีกอย่างหนึ่ง พฤษชาติก็ได้แก่ พฤษชาติที่มีอยู่แล้วนั่นเอง ฉะนั้นจึงชื่อว่าภูตคาม คำว่า ภูตคาม นั้น เป็นชื่อแห่งหญ้าและต้นไม้สีเขียวที่ดำรงอยู่แล้วเป็นต้นฯ พึงพราภภูตคามนั้นฯ คำว่า วิโกเปยย ได้แก่ พึงทำการตัดและทำลาย เป็นต้นฯ

[๓๖] อธิบายว่า ภิกษุใดทำการวางเตียงเป็นต้นและผ้าปูที่นอนเป็นต้นของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นแล้วไปเสีย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ คำว่า สมิกข์ ได้แก่ ของสงฆ์ฯ ด้วย อาทิ ศัพท์ ในคำว่า มณจาที นี้ ท่านสงเคราะห์ตั้ง หมอนอิงและเก้าอี้เป็นต้นด้วยฯ คำว่า สนธณาทิกข์ ได้แก่ ทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำเครื่องปูลาดเป็นต้นฯ คำว่า อาปจณาทิกข์ หมายความว่า การขออนุญาตก็ดี การยกเก็บเองก็ดี การให้คนอื่นยกเก็บก็ดีฯ คำว่า ยาติ ได้แก่ เดินไปเสียฯ

[๓๗] อธิบายว่า ภิกษุใดทำการวางเครื่องปูลาดเป็นต้นสำหรับใช้เป็นที่นอนไว้ในที่อยู่ของสงฆ์แล้วไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเดินไปเสียเฉยๆ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สมิกวาสเถ ได้แก่ ในห้องก็ตาม ในเสนาสนะอื่นที่กำหนดไว้ทุกชนิดก็ตาม ในที่อยู่คือ ในวิหารของสงฆ์ฯ คำว่า เสยย ได้แก่ สำหรับใช้เป็นที่นอนเป็นต้นอย่างนี้คือพูก พรหม ผ้าคลุม ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้น เสื้อลำแพน ท่อนหาง ที่รองนั่ง เครื่องปูลาด (ผ้าห่ม) ผ้าปูทำด้วยหญ้า ผ้าปูทำด้วยใบไม้ฯ คำว่า สนธณาทิกข์ ได้แก่ ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำการปูลาดเป็นต้นด้วยเครื่องปูลาดชนิดใดชนิดหนึ่งในบรรดาเครื่องปูลาดเหล่านั้นฯ

[๓๘-๓๙] ประกอบความว่า อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ยังบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชาน สปปณกข์ ได้แก่ เห็นก็ดี ได้ยินก็ดีว่า น้ำนี้มีสัตว์มีชีวิต รู้โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งฯ คำว่า โตย ได้แก่ น้ำฯ คำว่า ปริภุญชเยย ได้แก่ พึงบริโภคฯ ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุที่ไม่ใช่ญาติ เว้นเสียแต่แลกเปลี่ยนกัน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ ในสิกขาบทว่า ด้วยการรับจีวร ภิกษุเป็นผู้รับ ในที่นี้ภิกษุนี้เป็นผู้รับ นี่เป็นความต่างกันฯ อธิบายว่า เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุนั้นแม้ผู้เย็บจีวรให้แก่ภิกษุที่ไม่ใช่ญาติฯ คำว่า จีวร ได้แก่ ผ้าที่เหมาะสมจะเป็นผ้าห่ม และผ้าห่มได้ฯ คำว่า สิพพโต หมายความว่า เป็นอาบัติแก่ภิกษุที่เย็บเอง โดยการนับความพยายามในการสอดเข็มเข้าไปแล้วดึงออกมาฯ แต่เมื่อกล่าวกะคนที่ถูกใช้ให้เย็บว่า จงเย็บ แม้ถ้าให้การทำงานที่ต้องทำด้วยเข็มทุกอย่างสำเร็จแล้ว เป็นอาบัติปาจิตตีย์ตัวเดียวเท่านั้น ภิกษุที่สั่งเป็นปาจิตตีย์โดยการนับความพยายามฯ เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่บอกเลิกฉันทันทีโดยไม่เหลืออะไรไว้เลยฯ ในเรื่องนี้มีวินัยฉัยดังต่อไปนี้ :- ภิกษุฉันทโกชนะอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาโกชนะ ๕ อย่างมีข้าวสุก ข้าวตู

ขนมกุมมาส ปลา เนื้อ แม้เพียงเท่าเมล็ดผักกาด ทำการห้ามโภชนะแล้วกล่าวว่า พอแค่นี้ละ ด้วยอิริยาบถอื่น แล้วฉันโดยเหลือไว้เพียงเล็กน้อย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ

[๔๐] อธิบายว่า ภิกษุใดมุ่งหวังจะทำให้ขัดเคืองจึงกล่าวกะภิกษุที่ฉันเสร็จแล้ว ห้ามภัตแล้วว่า นิมนต์เถอะภิกษุ จะฉันหรือบริโภคก็เชิญเลย แล้วให้ห้ามภัตโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย เมื่อฉันโภชนะแล้ว ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อาสาหนาบิโฆ ได้แก่ มุ่งหวังความขัดเคือง การโจทก์ การกระทำให้เก้อฯ

[๔๐-๔๒] อธิบายว่า ภิกษุใดฉันโภชนะที่เก็บสะสมไว้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สนธิโภชน ได้แก่ โภชนะที่รับประเคนแล้วเก็บสะสมไว้ให้ล่วงเลยไปหนึ่งคืนฯ ประกอบความว่า แม้เมื่อฉันอาหารที่เป็นยวกาลิกในเวลาวิกาล ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วิกาเล ได้แก่ ผิดเวลา อธิบายว่า ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้นฯ คำว่า ยวกาลิก ได้แก่ โภชนะที่เป็นอามิสมีรากไม้และผลไม้ป่าเป็นต้นฯ ภิกษุไม่เป็นใช้ร้องขออาหารที่ประณีตมีเนยใสและภัตเป็นต้นแล้วฉัน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อคิลาน ได้แก่ ไม่สบาย (เจ็บป่วย) ฯ คำว่า ปณิตกั ความว่า ภิกษุใดละเว้นไม้ชำระฟันและน้ำบ้วนปากแล้วพึงฉันโภชนะที่ประณีตที่เกิดจากธัญพืช ๗ ชนิด ที่เจือด้วยเนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ น้ามน้ำส้ม ที่ไม่ได้รับประเคน ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ คำว่า อปปฏิคคหิต ได้แก่ โภชนะที่วางอยู่ในหัตถบาสของภิกษุที่จะถือเอาได้ด้วยกายหรือของที่เนื่องด้วยกาย ที่เขายังไม่ได้ถวายเป็นด้วยกาย ของที่เนื่องด้วยกายและเขาสละทิ้งอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่ายังไม่ได้รับประเคนฯ

[๔๓] เชื่อมความว่า ภิกษุใดพึงให้ขอที่ควรบริโภคได้บางอย่างด้วยมือของตนแก่เดียรฉัตร ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ติตถียสส ได้แก่ แก่อายุเดียรฉัตรฯ คำว่า ภิกขุภุชิตัพพ ได้แก่ ของที่บริโภคได้อย่างใดอย่างหนึ่งฯ คำว่า สหตถโต ได้แก่ ด้วยมือของตนฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดสำเร็จการนั่งในที่ลับร่วมกับมาตุคาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า รโห ได้แก่ ที่ปิดบังฯ คำว่า กปเป ได้แก่ พึงสำเร็จฯ คำว่า เอกโต ได้แก่ ร่วมกับฯ

[๔๔] ในคำว่า สุราเมรยปานะ นี้ น้ำเมาที่ทำด้วยหรือหมักด้วยแป้งเป็นต้น ชื่อว่าสุราฯ น้ำหมักดอกที่ทำหรือคั้นจากดอกไม้เป็นต้น ชื่อว่าเมรัยฯ อธิบายว่า ภิกษุใดดื่มสุราและเมรัยแม้ทั้งสองอย่างนี้ตั้งแต่ยังเป็นเชื้อแม้ด้วยปลายหน้าคา ภิกษุนั้นท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะการดื่มนี้เป็นปัจจัยฯ คำว่า องคุลิปโตทเก จาปี ความว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะการรวมกัน (การตี) รักแร้ (หรือระหว่างโคนขาทั้งสอง เพื่อให้เกิดเสียง) เป็นต้นด้วยนิ้วมือทั้งหลายฯ คำว่า หสธมเมปิ โจทเก ความว่า ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่มีการเล่นหัวเราะสนุกสนานร่าเริงในน้ำที่สูงเพียงข้อเท้าฯ

[๔๕] คำว่า อนาหเรปิ ปาจิตติ ความว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์แม้เพราะทำความไม่เคารพนับถือบุคคลก็ดี ธรรมก็ดีฯ ภิกษุใดเมื่อถูกอุปสัมบันว่ากล่าวอยู่ด้วยข้อบัญญัติ ก็ไม่ทำความเคารพนับ

ถือ เพราะไม่ต้องการจะทำตามคำของอุปสัมบันนั้นก็ดี เพราะไม่ต้องการจะศึกษาธรรมนั้นก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะไม่ทำความเอื้อเพื่อ (ความเคารพนับถือ) นั้นๆ ความว่า เมื่อภิกษุพูดเรื่องที่น่ากลัวหรือแสดงรูปที่น่ากลัวแล้วทำให้ภิกษุสะดุ้งกลัว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ

[๔๖] เชื่อมความว่า ภิกษุใดไม่เจ็บไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งอย่างอย่างเสียแล้วจุดไฟเองก็ดี ใช้ให้คนอื่นจุดก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษุ ปัจจัย ได้แก่ เว้นปัจจัยเห็นปานนี้คือการจุดประทีปก็ดี การจุดตะเกียงในเวลารมบาตรเป็นต้นก็ดีฯ คำว่า โขตี ได้แก่ ไฟฯ

[๔๗] อธิบายว่า ภิกษุผู้มักใช้จิวรใหม่โดยไม่ใส่ใจการกัปปพินทุ เมื่อใช้สอยจิวรผืนใหม่ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ คำว่า กปพพินธุ ได้แก่ การกัปปพินทุขนาดกลมเท่าตานกยูงอย่างใดอย่างหนึ่งฯ คำว่า อนาทยาย ได้แก่ ไม่เอื้อเพื่อ (ไม่ใส่ใจ) ฯ อธิบายว่า เมื่อภิกษุนำบริขารมีจิวรเป็นต้นของภิกษุออกไปแล้ว เก็บเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี มุ่งจะให้หวัระะสนุกสนานกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ ด้วยอาทิ ศัพทฺในคำว่า จิวราทิกํ ท่านสงเคราะห์บาตร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม และประคดเอวเป็นต้นด้วยฯ คำว่า นิเรณตสส ได้แก่ เก็บฯ คำว่า ปสาเปกขสส ได้แก่ ประสงค์จะให้หวัระะสนุกสนานฯ คำว่า ชานํ ปาณํ หเน ภิกษุ ติรจฉานคตมปิ จ ความว่า ภิกษุได้รู้ยู่่ว่า สัตว์มีชีวิต ฆ่าสัตว์มีชีวิตที่เป็นสัตว์ติรจฉานเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ

[๔๘] คำว่า ฉาเหตุกาโม ฉาเทติ พุณฺณลลํ ภิกษุโนปิ จ ความว่า ภิกษุใดเป็นผู้ประสงค์จะปกปิดอาบัติสังฆาติเสสกล่าวคือพุณฺณลลวจากต่อภิกษุจึงปกปิดไว้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ ประกอบความว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่อยู่ในระหว่างหมู่บ้านพร้อมกับการจัดหาสตราฯ

[๕๐] คำว่า ภิกษุ วา ปหเรยฺย ประกอบความว่า ภิกษุใดทำร้ายภิกษุ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ คำว่า ตลสฺสตติกมุคฺคิเร ความว่า ภิกษุใดเมื่อจะแสดงอาการที่จะทำร้ายจึงเงื้อง่าร่างกายหรือสิ่งที่เนื่องด้วยร่างกายขึ้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ คำว่า โจทยฺย วา โจทาเปยฺย ภิกษุ อมูลเกน จ ความว่า ภิกษุใดโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ภิกษุด้วยอาบัติสังฆาติเสสที่ไม่มีมูล ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อมูลเกน ได้แก่ ที่ปราศจากมูลมีให้เห็นมาเป็นต้นฯ

[๕๑] คำว่า กุกกุจฺจุปาทเน จาปิ เชื่อมความว่า ภิกษุเมื่อกล่าววาทานเห็นจะไม่ถึง ๒๐ พรรษา เป็นต้น ให้ความความเสียใจ (ความตะขิดตะขวงใจ, ความกังวลใจ, ความรำคาญใจ) เกิดขึ้น ภิกษุนั้นเป็นปาจิตตีย์เพราะให้ความความเสียใจ (ความตะขิดตะขวงใจ, ความกังวลใจ, ความรำคาญใจ) เกิดขึ้นเป็นปัจจัยฯ ภิกษุใดตั้งใจเข้าไปใกล้ๆ เพื่อจะได้ยินคำของผู้ที่เกิดการทะเลาะกันเพื่อประโยชน์แก่การทะเลาะ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภณฺทนตถาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การทะเลาะฯ คำว่า ภณฺทนชาตานํ ได้แก่ ผู้ที่เกิดการทะเลาะฯ คำว่า อุปสฺสุติ ได้แก่ ใกล้ๆ เพื่อจะได้ยินฯ

[๕๒] เชื่อมความว่า ภิกษุใดน้อมลามกที่เขา น้อมไปเพื่อสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นามมติ ได้แก่ น้อมไปฯ คำว่า ปุจฺฉํ ออกทวา ได้แก่ ไม่บอก

ล่าวา ผมขอลาเข้าไปหมู่บ้านในเวลาวิกาล ก็ดี ผมจักเข้าไปยังหมู่บ้าน ก็ดี ฯ คำว่า สนตภิกขุ ได้แก่ ภิกษุที่มีอยู่นั้นที่ตนเห็นในอุปจารที่พอเห็นได้ภายในสีมาเดียวกัน ที่สามารถจะบอกลาด้วยการกล่าวตามปกติได้ ฯ คำว่า คามสส ได้แก่ หมู่บ้าน ฯ คำว่า คามสส นั้น เป็นฉัฏฐวิภัตติใช้ในความหมายเป็นกรรม ฯ คำว่า คเต เป็นสัตตวิภัตติใช้ในความหมายแห่งสัมปทาน อธิบายว่า ภิกษุที่เดินทางเข้าไปยังหมู่บ้าน อธิบายว่า ภิกษุไม่ลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ คำที่เหลือง่ายทั้งนั้น ฯ

พรรณนาแสดงเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ จบ.

๓.๔.๕ ปกิณณกนิทเทศ

๕.ปกิณณกนิทเทศวันทนา

พรรณนาแสดงเรื่องทั่วไป

[๕๓] บัดนี้ เพื่อจะแสดงเรื่องทั่วไป ท่านจึงเริ่มคำว่า สมิกฺ เป็นต้น ฯ ในสิกขาบทนั้น ภิกษุใดเป็นใหญ่ให้ครุภณฺฑ์ของสงฆ์แก่ผู้อื่น ภิกษุนั้นต้องอาบัติอุลลัจจัย ฯ ให้แก่ผู้อื่นด้วยโดยยจิต ต้องอาบัติปาราชิกเป็นต้นตามวัตถุ อธิบายว่า วัตถุแห่งทุกกฏต้องอาบัติทุกกฏ วัตถุแห่งอุลลัจจัยต้องอาบัติอุลลัจจัย วัตถุแห่งปาราชิกต้องอาบัติปาราชิก ฯ

ในคำว่า กุสาทิมยจิวรานิ นี้ ท่านสงเคราะห์เอาเปลือกไม้และแผ่นไม้ด้วย เครื่องแต่งตัวที่ทำด้วยหญ้าคา เครื่องแต่งตัวที่ทำด้วยเปลือกไม้ เครื่องแต่งตัวที่ทำด้วยแผ่นไม้ ฯ บรรดาเครื่องนุ่งห่ม ๓ ชนิดนั้น เครื่องนุ่งห่มที่เย็บร้อยหญ้าคาเข้าด้วยกัน ชื่อว่าเครื่องนุ่งห่มที่ทำด้วยหญ้าคา ผ้าเปลือกไม้ของดาบสทั้งหลาย ชื่อว่าผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้ ผ้าที่เย็บแผ่นเปลือกไม้ที่มีสัณฐานคล้ายแผ่นไม้เข้าด้วยกัน ชื่อว่าผ้าที่ทำด้วยแผ่นเปลือกไม้ ฯ คำว่า กมพลฺ เกสวาลชฺ ได้แก่ ผ้าขนสัตว์ที่เกิดจากผม ผ้าขนสัตว์ที่เกิดจากขนหางสัตว์ อธิบายว่า ผ้าขนสัตว์ทำจากผม ผ้าขนสัตว์ทำจากขนหาง ฯ ผ้าขนสัตว์ที่ทอด้วยผมทั้งหลาย ชื่อว่าผ้าขนสัตว์ที่ทอด้วยผม ผ้าขนสัตว์ที่ทอด้วยขนหางของจามรีทั้งหลาย ชื่อว่าผ้าขนสัตว์ที่ทอด้วยขนหางสัตว์ ฯ คำว่า สมยฺ วินา ได้แก่ เว้นแต่สิ้นสุดการทำจิวร ฯ คำว่า ธารยโต ได้แก่ ใช้สอยหรือสวมใส่ ฯ คำว่า ลูกปุกขาชินกฺชิป ได้แก่ ขนปีกนกฮูกและเสื้อคลุมที่ทำจากขนปีกของนกฮูก ฯ คำว่า อชินกฺชิป ได้แก่ หนังแพะหรือกวางสีดำ ที่มีขน ที่มีกีบเท้า ฯ อธิบายว่า เมื่อภิกษุใช้สอยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาวัตถุ ๗ อย่างเหล่านี้ เว้นไว้แต่สิ้นสุดการทำจิวร ต้องอาบัติอุลลัจจัย ฯ

[๕๔] การงานที่จะต้องทำด้วยมิด ชื่อว่าสัถถกรรม ในสัถถกรรมนั้น ฯ การงานที่จะต้องทำที่กระเพาะปัสสาวะหรือที่ริดหิวไส้ ชื่อว่าวัตถิกรรม ในวัตถิกรรมนั้น ฯ คำว่า สํ นิमितฺตํ ได้แก่ องค์ชาติของตน ฯ เชื่อมความว่า เมื่อตัดองค์ชาตินั้นต้องอาบัติอุลลัจจัย ฯ อาทิ ศัพทฺ ในคำว่า

มัสาทิโกเชน นี้ สงเคราะห์กระดุก เลือด หนึ่งและขนเข้าไปด้วยฯ อธิบายว่า เพราะฉะนั้น จึงต้อง อาบัติอุลลัจจัยเพราะบริโภคน้ำนี้ กระดุก เลือด หนึ่ง และขนของมนุษย์ทั้งหลายเป็นปัจจัยฯ

[๕๖] ในคำว่า กทเลรกกททุสสานิ นี้ เป็นอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุที่ใช้สอยผ้าที่ทอดด้วยต้นกล้วย ตะไคร้ น้ำ ต้นรูกฟ้าและเปลือกไม้ฯ คำว่า โปตถกั ได้แก่ ผ้าเก่าที่ทอดด้วยปอและเปลือกไม้ฯ ในคำว่า สพพิปตาทิกิ นี้ ท่านสงเคราะห์ผ้าที่แดงล้วน ดำล้วนและสีเลือดหมูล้วนเข้าไปด้วยฯ ในบรรดาผ้าเหล่านั้น ผ้าที่เขียวล้วนนั่นเอง ชื่อว่า สัพพนิลกะฯ แม้ในผ้าที่เหลือก็อย่างนี้ฯ สีเขียว มีสีเหมือนดอกอุทุมมาระ สีเหลือง มีสีเหมือนดอกกัณณิการิ สีแดง มีสีเหมือนดอกชยสุมนะ สีดำ มีสีเหมือนอิฐ อัททาระ สีเลือดหมู มีสีเหมือนครึ่งสดฯ อธิบายว่า เมื่อภิกษุใช้สอยอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาวัตถุ ๘ อย่างเหล่านี้ ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๕๗-๕๘] เนื้อ กระดุก เลือด หนึ่งและขนของช้าง ม้า ภูและสุนัขฯ คำว่า สัพพคฺขจฺจ ทิปปิ ได้แก่ เนื้อเป็นต้นของราชสีห์ เสือโคร่ง หมี และเสือดาวฯ เมื่อภิกษุนั้นเนื้อเป็นต้นของหมาใน เนื้อที่เขาเจาะจงปรุงมาถวาย และเนื้อที่ไม่ได้ถามเสียก่อน ต้องอาบัติทุกกฏฯ อาทิ ศัพท ในคำว่า ทกตติถาทิกิ นี้ สงเคราะห์ห้องถ่ายอุจจาระและปัสสาวะเข้าไปด้วยฯ อธิบายว่า ภิกษุละเว้นการดำเนินไปตามลำดับ คือลำดับการต่อแถวที่มาถึงแล้วดำเนินเดินต่อไปยังห้องถ่ายอุจจาระและห้องถ่ายปัสสาวะ ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๕๙] คำว่า สหสา ได้แก่ โดยรับแรงฯ คำว่า วุพฺพชิตฺวาน ได้แก่ ถลกหรือเลิกสบงมาแต่ไกล วา อักษร มาด้วยอำนาจสนธิฯ คำว่า ปวิเส ได้แก่ พึงเข้าไปฯ ภิกษุใดรับแรงเข้าไปยังห้องถ่ายอุจจาระและปัสสาวะหรือรับแรงออกมาก็ตาม ถลกผ้าเข้าไปหรือออกมาก็ตาม ไม่ส่งเสียงกระแอมไอล่วงเข้าไปยังห้องถ่ายอุจจาระและปัสสาวะนั้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๐] อธิบายว่า ภิกษุที่ส่งเสียงครวญครางพลางถ่ายอุจจาระ และที่เคี้ยวไม้ชำระฟันไปพลาง ต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุที่ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะโดยถ่ายอุจจาระเป็นต้นไว้นอกถึงสำหรับใส่อุจจาระและปัสสาวะ ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๑] คำว่า ขเรน จาวเลเชยฺย อธิบายว่า พึงใช้ไม้ที่ผ่าซีกก็ดี ไม้ที่หยาบกระด้างก็ดี ไม้ที่เป็นปุ่มก็ดี ไม้ผุก็ดี ไม้ที่เป็นโพรงก็ดี เช็ดหรือขูดออกฯ คำว่า กฏฺฐุ ได้แก่ ไม้สำหรับเช็ดหรือขูดออกฯ คำว่า กุปฺเก ได้แก่ ในหลุมอุจจาระฯ คำว่า อุทตฺถจ ได้แก่ ที่เปื้อนคุถฯ คำว่า น โธเวยฺย ได้แก่ ไม่พึงล้างเองหรือใช้ให้คนอื่นล้างทำความสะอาดฯ คำว่า อุกฺลาปฺยจ ได้แก่ ขยะมูลฝอยฯ ไม่ควรทำความสะอาด คือ ไม่ควรปัดกวาดฯ

[๖๒] คำว่า จปฺปฺปฺ อธิบายว่า เมื่อส่งเสียงขณะที่ทำการชำระล้างด้วยน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า อนชฺฌิฏฺฐว ได้แก่ พระเถระยังไม่ได้สั่งฯ คำว่า เถเรน ได้แก่ พระสังฆเถระฯ คำว่า ปาติโมกฺขิ ได้แก่ ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงฯ ภิกษุพึงแสดง คือ พึงยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๓] ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏในเพราะปัจจัย ๔ อย่างเหล่านี้คือ ในการตั้งปัญหา แก้ปัญหาโดยไม่ขออนุญาต ในการทำการสาธยายโดยไม่ขออนุญาต ในการตามจุดตะเกียงโดยไม่ขออนุญาต ในการดับตะเกียงโดยไม่ขออนุญาต

[๖๔] เชื่อมความว่า ภิกษุไม่ขออนุญาตเปิดหรือปิดหน้าต่างและบานประตู ต้องอาบัติทุกกฏฯ อาทิ ศัพท ในคำว่า วนทนาทินฺนํ นี้ สงเคราะห์การรับไหว้เข้าไปด้วยฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดเปลือยกายทำการไหว้ ทำการรับไหว้ ทำการออกเดินทาง การการณอาหาร ทำการดื่ม ทำการเคี้ยวอาหาร ทำการรับ ทำการให้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๕] คำว่า ติปฏิจฉนฺนํ วินา ความว่า ท่านประมวลเครื่องกำบัง ๓ ชนิดที่พระผู้มีพระภาครับสั่งไว้อย่างนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเครื่องกำบัง ๓ ชนิด คือ ที่กำบังเรือนไฟ ที่กำบังน้ำ ที่กำบังผ้า”^{๒๐} ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เครื่องกำบัง ๓ ชนิดฯ ปราศจากเครื่องกำบัง ๓ ชนิด ภิกษุใดทำการบริกรรมเอง ให้อื่นทำ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุใดกำลังสร้งน้ำพลางถูกายที่ผาผนังก็ดี ที่เสาก็ดี หรือที่ต้นไม้งก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๖] เชื่อมความว่า ภิกษุใดสร้งน้ำอยู่ ชัดสีกายด้วยสายลูกประคำที่เคลือบให้ลื่นด้วยแป้ง อาบน้ำสีแดงเข้ม ชัดถูกกันและกันด้วยกาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดไม่เป็นใช้ส่วนารองเท้าเที่ยวไปนอกอาราม คือนอกวัด ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๗] อาทิ ศัพท ในคำว่า สพฺพนิลาทิกมปิ จ นี้ สงเคราะห์รองเท้าทั้งหลายมีสีแดง สีขาว สีเหลือง สีดำ สีเลือดหมู สีแดงเข้ม และสีแดงเข้มที่ย้อมแล้วเป็นต้นฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดสวมรองเท้ามีสีเขียวล้วนและสีแดงล้วนเป็นต้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดกำหนดแล้ว คือมีจิตที่ถูกราคะย้อมแล้ว มองดูนิมิตของสตรีแม้ที่เกิดในวันนั้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดมองดูใบหน้าของสตรีผู้ที่กำลังถวายเป็นภิกษา ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๖๘-๖๙] เชื่อมความว่า ภิกษุใดคอยจ้องจะจับผิด จึงมองดูบาตรของภิกษุอื่น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ มองดูหน้าของตนเองที่กระจกคือที่บาตรที่เปียกน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏฯ เมื่อภิกษุทำการนั่งเป็นต้น คือนั่งและนอนเป็นต้น บนอาสนะสูงและอาสนะใหญ่ ต้องอาบัติทุกกฏฯ ต้องอาบัติทุกกฏแม้เพราะไหว้อนุสัสมันที่ถูกลงยักวัตรและผู้ที่มิสังวาสต่างกันเป็นต้นฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า อุกฺขิตโต ความว่า ท่านประสงคเฝ้าผู้ที่ถูกลงยักวัตรแม้ ๓ จำพวกในที่นี้คือ ถูกลงยักวัตรเพราะไม่แสดงอาบัติ ถูกลงยักวัตรเพราะไม่แสดงคินอาบัติ ถูกลงยักวัตรเพราะสละคินทิฏฐิอันลามกฯ ด้วยคำว่า อนุสัสมัน นี้ ท่านถือเอาภิกษุนี้ สามเณร สามเณรี ลิกขามานา บัณเฑาะก์ สตรี และผู้ที่บอกคินสิกขาฯ ด้วยคำว่า นานาสังวาสกา ท่านถือเอาผู้ที่มีสังวาสต่างกันโดยลัทธิฯ ด้วย อาทิ ศัพทท่านถือเอาผู้ที่ถูกตัดรากแล้วฯ

^{๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๖๑/๒๔.

[๗๐-๗๑] เชื่อมความว่า ภิกษุใดนั่งร่วมกับบัณฑิตและสตรี จะเป็นบัณฑิตก็ตาม สตรีก็ตาม อุภโตพยัญชนกก็ตาม บนอาสนะยาว ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า อทิเม อาสนะ ได้แก่ บนอาสนะสั้นฯ ภิกษุใดนอนร่วมกับผู้มีอาสนะไม่เสมอกันบนอาสนะสั้น จะเป็นเตียงก็ตาม ตั้งก็ตาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ด้วย อาทิ ศัพท์ ในคำว่า ผลปุปผาทิกิ นี้ ท่านสงเคราะห์ขุยมะไฟ้ ไม่ชำระ ฟันและดินเหนียวเป็นต้นด้วยฯ เชื่อมความว่า ภิกษุเมื่อให้ผลไม้และดอกไม้เป็นต้นเพื่อต้องการ สงเคราะห์ตระกูล ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๗๒-๗๓] เชื่อมความว่า ภิกษุใดทำการร้อยพวงมาลัยเป็นต้นเองหรือใช้ให้คนอื่นร้อย ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดพึงบริโภคปัจจัยที่พระชินเจ้าทรงห้ามแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดไม่ฉลาด คือโง่ ไม่ถือเอาอาจารย์และอุปัชฌาย์เป็นที่อาศัยอยู่ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดปรุงยาเองหรือบอกแก่บุคคลอื่นด้วยบุคคลมีมารดาและบิดาเป็นต้นที่ไม่ได้รับอนุญาต ภิกษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดยังมีอาบัติทำอุโบสถและปวารณา ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ที่พระชินเจ้า คือ พระผู้มีพระภาคทรงห้ามแล้ว ชื่อว่าชินวาริตา ปัจจัยเหล่านั้นด้วย ที่พระชินเจ้าทรงห้ามแล้วด้วย ฉะนั้นจึงชื่อว่าปัจจัยที่พระชินเจ้าทรงห้ามฯ บริโภคปัจจัยที่พระชินเจ้าทรงห้ามแล้วเหล่านั้นฯ ภิกษุชื่อว่าไม่ฉลาด เพราะไม่ฉลาดในมัตติกา ๒ อย่างฯ

[๗๔] เชื่อมความว่า ภิกษุใดปราศจากการใส่ใจหรือความจำเป็น (ที่โดนบังคับ) จึงไม่ปิด บานประตูที่หมุนได้ในที่มีเกี่ยวกับประตูเป็นต้นแล้วนอนในเวลากลางวัน ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า ทวารพนธาทิกะ ได้แก่ กลางแจ้งก็ดี โคนต้นไม้ก็ดี โดยที่สุดแม้ที่โล่งแจ้งที่เหมาะสมด้วยลักษณะ นี้ ที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งล้อมรอบฯ คำว่า อปิธาย ได้แก่ ไม่ปิดฯ คำว่า วินาโศคิ ความว่า ปราศจากการเอา ใจใส่ว่า จักเฝ้าระวังประตูนี้ฯ คำว่า นิโยคิ ได้แก่ ที่อยู่นอกเหนืออำนาจ ยกเว้นสถานที่ทั่วไปแก่คนหมู่มากที่ไม่อยู่ในอำนาจของตนฯ อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะว่า สวโส อธิบายว่า มีอำนาจฯ คำว่า ทิวา ได้แก่ ใน เวลากลางวันฯ

[๗๕] คำว่า ธณฺญํ ได้แก่ ข้าว ๗ ชนิด คือ สาลิและ วิหิ (ข้าวเจ้า) ยว (ข้าวเหนียว) โคธุม (ข้าวสาลี) กงคุ (ข้าวเดือย) วรค (ถั่ว) กุฑรูสก (หย้ากับแก) ฯ คำว่า อิตถิรูปิ ได้แก่ รูปปั้นสตรีที่ทำ ด้วยไม้และโลหะเป็นต้นฯ คำว่า รตนํ ได้แก่ แก้ว ๘ ชนิดมีแก้วมุกดาเป็นต้นฯ คำว่า อาวูธิ ได้แก่ อาวุธยุทโธปกรณ์ทุกชนิดมีหอกและหาวเป็นต้นฯ คำว่า อิตถิปสาหนํ ได้แก่ เครื่องประดับศีรษะเป็น ต้นของสตรีฯ คำว่า ตูริยภณฺฑํ ได้แก่ เครื่องดนตรีทุกชนิดมีขลุ่ยและสังข์เป็นต้นฯ คำว่า ปุพฺพพณฺณาทิกิ ได้แก่ ถั่วเขียวและถั่วราชมาสเป็นต้นฯ ด้วย อาทิ ศัพท์ ท่านสงเคราะห์ถั่วลันเตาเป็นต้นด้วยฯ อธิบาย ว่า ภิกษุจับต้องสิ่งใดสิ่งหนึ่งในบรรดาสิ่งเหล่านี้ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๗๖] คำว่า สลิตโถทเทเลหิ ความว่า อนึ่ง ภิกษุใดใช้น้ำมันที่ผสมน้ำผึ้งและขี้ผึ้งก็ดี น้ำมันที่ผสมน้ำก็ดี โคลนตมชนิดใดหนึ่งก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า ผณฺทตฺถณฺเณหิ ว่า ภิกษุ

ใช้พางพานที่ทำด้วยงาเป็นต้นก็ดี นิ้วมือนี่ทำหน้าที่คล้ายพางพานก็ดี หวีก็ดี ในการสาธน์ม ต้องอาบัติทุกกฏฯ อธิบายว่า ภิกษุต้องอาบัติทุกกฏ เพราะทำนายนอาหารในภษณะแห่งหนึ่งฯ

[๗๗] เชื่อมความว่า ภิกษุ ๒ รูปใช้ที่นอนผืนเดียวกันนอน ภิกษุ ๒ รูปใช้ผ้าห่มผืนเดียวกันนอน ภิกษุ ๒ รูปนอนบนเตียงเดียวกัน ภิกษุเหล่านั้นเป็นอาบัติทุกกฏฯ ประกอบความว่า ภิกษุเคี้ยวไม้ชำระฟันที่ใหญ่หรือเล็กเกิน ต้องอาบัติทุกกฏฯ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อธิก ได้แก่ ที่ใหญ่เกินกว่า ๘ นิ้วฯ คำว่า อุณ ได้แก่ ที่เล็กกว่า ๔ นิ้วฯ

[๗๘] ภิกษุใดประกอบเองหรือใช้ให้ผู้อื่นประกอบการฟ้อนก็ดี การขับร้องก็ดี การประโคมก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ อธิบายว่า เมื่อภิกษุทำการชมการฟ้อนเหล่านั้น การฟังการขับร้องเหล่านั้น และการฟังการประโคมเหล่านั้น ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๗๙] คำว่า วิหาติโรปิเม ได้แก่ ในที่ที่ข้าวเปลือกเป็นต้นจะงอกขึ้นได้ฯ คำว่า พหิปาการกุกฺกุณเฏ ได้แก่ ภายนอกกำแพงและฝาผนังฯ คำว่า วจจาติณทพนาทิมหิ อธิบายว่า ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะทิ้งและปล่อยปละละเลยอุจจาระ ปัสสาวะ ขยะมูลฝอยและเศษอาหารเป็นต้นฯ คำว่า ทิมเกสาทิธารณ อธิบายว่า ต้องอาบัติทุกกฏเพราะไว้ผมยาว เพราะไว้เล็บยาวฯ

[๘๐] ท่านถือการทา (ทาเล็บ) ด้วย อาทิ ศัพท์ ในคำว่า นขมกฺกุณฺณณาทิมหิ นี้ฯ คำว่า สมุพาธ โลมหารณ ได้แก่ เมื่อถอนขนในที่แคบ คือที่รักแร้และที่ทำการขับถ่ายปัสสาวะ เชื่อมความว่า ภิกษุสวมรองเท้าเหยียบพื้นที่เขาบาทไว้เรียบร้อยแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๘๑] คำว่า อโรอลปาเทหิ อธิบายว่า ภิกษุใดเหยียบเตียงหรือตั้งของสงฆ์ด้วยเท้าที่มีได้ล้างหรือด้วยเท้าที่เปียก อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภิกษุสัมผัสข้างฝาที่ทำการฉาบทาไว้ดีแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๘๒-๘๓] ภิกษุทำการปูลาดในวิหารหรือภายในเรือนด้วยจีวรที่อธิฐานแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า ทุปปริกฺขุณฺณเขยฺย จีวร ได้แก่ ฟังใช้สอยจีวรผืนใดผืนหนึ่งบรรดาจีวร ๓ ผืน ด้วยการใช้สอยอย่างผิดๆ ฯ คำว่า อกายพนธโน ได้แก่ ภิกษุปราศจากประคดเอดเดินทางเข้าไปยังหมู่บ้านฯ อธิบายว่า ภิกษุใดทำการถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อมีน้ำก็ไม่ชำระล้าง คือไม่ทำความสะอาดด้วยน้ำ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า สมาเหยย อกปิเย ความว่า ชักชวนภิกษุก็ดี สหธรรมิกที่เหลือมีสามเณรเป็นต้นก็ดีในสิ่งที่อกปิยะ ต้องอาบัติทุกกฏฯ อธิบายว่า ต้องอาบัติทุกกฏเพราะแสดงและบอกสภาคาบัติเป็นปัจจัยฯ ในคำว่า สภาคา นี้ ท่านประสงคเอาที่มีวัตถุเสมอกันนั่นเองในที่นี้ หาใช่ที่มีอาบัติเสมอกันไม่ฯ

[๘๔] คำว่า น วเส วสฺส ได้แก่ ภิกษุใดไม่อยู่จำ คือ ไม่เข้าจำพรรษา ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า สุทฺธจิตเต ในคำว่า วิสฺวาเท สุทฺธจิตเต นี้ เป็นสัตตมวิภัตติใช้ในอรรถสัมปทาน อธิบายว่า เมื่อภิกษุมิจิตบริสุทธิ์กล่าวปญญาให้คลาดเคลื่อน ต้องอาบัติทุกกฏฯ ประกอบความว่า ต้อง

อาบัติทุกกฏในเมื่อภิกษุอยู่จำพรรษาแล้วเดินทางไปโดยกิจที่ไม่ได้รับอนุญาต คือด้วยกิจที่มีได้รับอนุญาตฯ

[๘๕] เชื่อมความว่า ต้องอาบัติทุกกฏเพราะไม่ใส่ใจถึงอันตรายแล้วขึ้นไปบนต้นไม้สูงประมาณ ๕ ศอกของบุรุษฯ คำว่า อาปatti ได้แก่ อันตรายฯ คำว่า ตรัสส ได้แก่ ต้นไม้ฯ คำว่า โปริสมหา ได้แก่ ประมาณ ๑ ช่วงตัวบุรุษ คือ ๕ ศอกของบุรุษปานกลางฯ ประกอบความว่า ภิกษุใดไม่มีเครื่องกรองน้ำออกเดินทางไกล และภิกษุใดเมื่อถูกขอเครื่องกรองน้ำนั้น ก็ไม่ให้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า อทธาน ได้แก่ ทางไกลที่สุดครั้งโยชน์นั่นเองฯ

[๘๖] เชื่อมความว่า เมื่อภิกษุทำร้ายตัวเอง ต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดสร้างเองก็ดี ใช้ให้คนอื่นสร้างก็ดี ซึ่งรูปปั้นสตรีเป็นต้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ เชื่อมความว่า ภิกษุสร้างสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเป็นต้นเองยกเว้นพวงดอกไม้เป็นต้นที่วิจิตรงดงาม ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๘๗] คำว่า ภูณชนตมฺภฏฐเป ได้แก่ ภิกษุใดไล่ให้ภิกษุที่กำลังฉันอยู่ลุกขึ้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ ประกอบความว่า เมื่อไม่ให้โอกาสแก่ภิกษุที่แก่กว่าในหอนั้นเป็นต้นแล้วนั่งเสียเอง ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๘๘] คำว่า ยานานิ ได้แก่ วอ รถ เกวียน รถสองล้อเป็นต้นฯ คำว่า กลลโก ได้แก่ ไม่ป่วยไข้ฯ อธิบายว่า ภิกษุใดไม่ป่วยไข้ขึ้นยาน ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า วเท ทว ความว่า ภิกษุกล่าวเล่นสนุกสนาน กล่าวเล่นปรารภถึงพระรัตนตรัย ต้องอาบัติทุกกฏฯ เป็นอาบัติทุกกฏเพราะยกขึ้นสนทนาในบริษัทอื่นฯ

[๘๙] อาทิ ศัพท์ ในคำว่า กายาที นี้ สงเคราะห์นิมิตคือขาอ่อนด้วยฯ อธิบายว่า ภิกษุไม่พึงชี้ให้เห็นหรือแสดงกายก็ดี ขาอ่อนก็ดี นิมิตก็ดี แก่ภิกษุณีทั้งหลายฯ ประกอบความว่า ภิกษุไม่พึงกล่าวเอง ไม่พึงใช้คนอื่นให้กล่าวเจริญฉานวิชาเป็นต้นที่ชาวโลกพากันเชื่อถือ ยึดถือเองหรือให้คนอื่นยึดถือสิ่งที่ต่างพร้อย ต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๙๐-๙๑] เชื่อมความว่า เมื่อภิกษุใส่ไปในตะกร้าอันใดอันหนึ่งแล้วฉันอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏฯ ภิกษุใดถือบาตรอยู่ในมือ พึงปิดพึงจับหน้าต่างหรือบานประตู พึงผิงบาตรที่เปียกน้ำให้แห้ง เมื่อแห้งแล้วก็ควรเก็บงำให้เรียบร้อย บาตรที่แห้งจากน้ำจะแห้งเกินไป จะตั้งอยู่นานเกินไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดวางบาตรไว้บนพื้นก็ดี บนตักก็ดี บนเตียงก็ดี บนตั่งก็ดี บนกระดานเลียบก็ดี บนเชิงรองก็ดี บนร่มก็ดี ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ คำว่า ภูมีย ได้แก่ เพราะอาศัยฝุ่นและก้อนกรวด เพราะจะไม่ถูกสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำให้เสียหายฯ คำว่า องเก ได้แก่ ตรงกลางระหว่างขาอ่อนทั้งสองฯ คำว่า มิทฺตฺนเต ได้แก่ บนกระดานแผ่นเรียบฯ คำว่า ปริภณฺทฺนเต ได้แก่ บนปลายกระดานแผ่นเรียบบางๆ ที่สร้างไว้ข้างนอกฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดใส่อาหารที่เป็นเดนไว้ในบาตรหรือล้างมือในบาตร ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏเพราะการล้างมือเป็นปัจจัยฯ

[๙๓] เมื่อภิกษุใช้บาตรตักแม่น้ำล้างปากที่เหลือ ต้องอาบัติทุกกฏ อธิบายว่า ภิกษุใดใช้สอยบาตรที่เป็นอกัปปิยะ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า อกัปปิย ปตต์ ได้แก่ บาตรไม้เป็นต้นฯ

[๙๔] ภิกษุใด เมื่อมีคนจามหรือไอก็กล่าวว่า ขอให้อยู่ไปนานๆนะ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดไม่ใส่ใจในเสขิวัตร ๗๕ ข้อ มีนุ่งห่มเป็นปริณทลเป็นต้น จึงไม่ศึกษา ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ

[๙๕] เชื่อมความว่า ภิกษุใดดูแลห้องคลังพัสดุ จึงเก็บรักษาของไว้เพื่อมารดาและบิดา ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏฯ บรรดาเหล่านั้น คำว่า ปยุโต ได้แก่ ขวนขวายดูแลด้วยอำนาจการบริหารดูแลห้องคลังพัสดุฯ คำว่า โคปโย ได้แก่ ดูแลรักษาไว้ฯ เชื่อมความว่า ภิกษุใดกล่าวคำแม่ที่สูงสุดโดยเรื่องชาติกำเนิดเป็นต้นที่ต่ำเพื่อความสนุกสนาน ต้องทุพภาสิตฯ ในเรื่องนั้น ภิกษุกล่าวด้วยประสงค์จะล้อเล่นอย่างเดียวยกเว้นมุ่งจะต่ำอุปสมบันก็ดี อนุสมบันก็ดี ตรงๆโดยนัยว่า เป็นคนจัญจาล เป็นต้น ที่สูงหรือต่ำอย่างนี้โดยชาติกำเนิดเป็นต้นที่ต่ำหรือสูง ก็ตาม โดยการอ้างเรื่องอื่นโดยนัยว่า ยังมีคนบางพวกในโลกนี้ที่เป็นจัญจาลและเป็นพวกคนกินเดนเป็นต้นก็ตาม ต้องทุพภาสิตฯ

พรรณนาอธิบายเรื่องต่างๆไป จบ.

๓.๔.๖ วัตตาทิกัณขนิทเทศ

๖. วัตตาทิกัณขนิทเทศวัณณนา

พรรณนาอธิบายส่วนเล็กๆ มีวัตรเป็นต้น

[๙๖] บัดนี้ เพื่อจะแสดงวัตร ท่านจึงกล่าวว่า อุปัชฌายวัตรและอาจริยวัตร เป็นต้นฯ เชื่อมความว่า ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักควรทำอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร คมิกวัตร อาคันตุกวัตร และเสนาสนาวิวัตรฯ คำว่า คมิกาคนตุกั ตัดบทเป็น คมิกั อาคนตุกั อธิบายว่า วัตรเพื่อภิกษุเดินทางและวัตรเพื่อภิกษุผู้มาเยือนฯ

[๙๗] ภิกษุประสงค์จะให้ยืนอยู่ในหัตถบาส พึงให้วัตถุบางอย่างที่บุรุษคนหนึ่งจะถือเอาไปได้ โดยอาการอย่างหนึ่ง ในบรรดา ๓ ประการ ภิกษุผู้ประสงค์จะรับพึงรับเอาส่วนเดียวใน ๒ ส่วน นี้ชื่อว่าการรับมืองค์ ๕ ฯ

[๙๘-๑๐๐] ภิกษุกำหนดจีวรที่อยู่ไกล คือโอกาสที่จีวรอยู่ แล้วกล่าวว่า จีวรนั้นฯ จับต้องจีวรที่อยู่ในหัตถบาสด้วยมือแล้วกล่าวว่า จีวรนี้ฯ พึงอธิษฐานไตรจีวรแต่ละอย่างในจีวรมีสังฆาฏิเป็นต้น ท่ามกลางบทเหล่านี้คือ เราอธิษฐานจีวรนั้น เราอธิษฐานจีวรนี้ฯ อย่างไร พึงอธิษฐานว่า เราขออธิษฐานสังฆาฏิผืนนั้น เราขออธิษฐานสังฆาฏิผืนนี้ฯ อธิบายว่า อนึ่ง ในจีวรที่เหลือก็อย่างนั้น แม้ในบาตรก็อย่างนั้น พึงอธิษฐาน พึงถอน เหมือนวิธีที่อธิษฐานจีวรเป็นต้นฯ

[๑๐๑] เชื่อมความว่า อาบัติสังฆาติเสสและอาบัติปาราชิกที่เหลือ ยกเว้นสังฆจรีตสิกขาบท เป็นสจิตตกะฯ คำว่า อนติมา ได้แก่ อาบัติปาราชิกฯ อธิบายว่า เว้นสิกขาบท ๒ อย่างที่เหลือคือ อัจฉินสิกขาบทและปริณตสิกขาบท สิกขาบทที่เหลือเป็นนิสัคคีย์ เป็นอจิตตกะฯ

[๑๐๒-๑๐๓] คำว่า คามปปเวสนนเตเต ได้แก่ สิกขาบทเหล่านี้คือ การเข้าไปยังหมู่บ้านฯ ในบรรดาปาจิตติย สิกขาบท ๑๗ ข้อเหล่านี้ มีแสดงธรรมไปตามลำดับบทเป็นเบื้องต้น การเข้าไประแวกบ้านเป็นที่สุด เป็นอจิตตกะฯ

[๑๐๔-๑๐๕] อธิบายว่า เว้นเนื้อที่ปรุขมาถวายเจาะจง ในปิกณณสิกขาบททั้งหลาย เนื้ออื่น คือเนื้อที่เหลือ เป็นอจิตตกะฯ อธิบายว่า ในบรรดาปิกณณสิกขาบททั้งหลาย สิกขาบทนี้ ๑๓ ข้อ มีเนื้ออื่นเป็นต้น ถือบาตร มีบานประตูเป็นที่สุด เป็นอจิตตกะฯ สิกขาบทที่เหลือทั้งหมดเป็นสจิตตกะฯ

[๑๐๖] อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า สิกขาบทเป็นสจิตตกะ เป็นอจิตตกะ ก็เพราะจิตที่คิดจะล่วงละเมิด อธิบายว่า อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า สิกขาบทเป็นสจิตตกะ เป็นอจิตตกะ เพราะจิตที่ทราบพระบัญญัติเหมือนกันฯ ด้วย ตถา ศัพท์ ท่านถือเอาคำนี้ว่า สจิตตกะ อจิตตกะฯ

[๑๐๗-๑๐๘] อาที ศัพท์ ในคำว่า บุพพกรณาทัก นี้ สงเคราะห์บุพพกิจเข้าไปด้วยฯ ใน ๒ อย่างนั้น อธิบายว่า ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักพึงทำอุโบสถและปวารณาทั้งหมดที่ท่านแสดงไว้ ๙ อย่าง มีบุพพกรณ์เป็นต้นอย่างนี้ว่า บุพพกรณ์ หมายถึง การเตรียมการก่อนที่จะมีการประชุมสงฆ์

บุพพกรณ์ของการทำอุโบสถ คือ

๑. กวาดโรงอุโบสถ ๒. จุดประทีปเตรียมแสงสว่าง
๓. จัดเตรียมน้ำฉันน้ำใช้ไว้ ๔. ปูอาสนะ

บุพพกิจ หมายถึง กิจเบื้องต้น บุพพกิจของการทำอุโบสถ คือ

๑. นำฉันทะและปาริสุทธิของภิกษุผู้เป็นไข้ คือ ถ้ามีภิกษุผู้เป็นไข้อยู่ในสีมาเดียวกัน ต้องนำความยินยอมและคำปฎิญาณว่าตัวเองเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติของภิกษุผู้เป็นไข้นั้นมาแจ้งให้สงฆ์ทราบ

๒. บอกฤดู

๓. บอกจำนวนภิกษุที่เข้าร่วมประชุม

๔. แจ้งการให้โอวาทภิกษุณี ฯ

[๑๑๒] ในคำว่า ยถากุมม มีอธิบายดังต่อไปนี้ :- คณะพึงทำปาริสุทธิอุโบสถ บุคคลพึงทำอธิฐานอุโบสถ สงฆ์พึงทำสุตตทุเทศอุโบสถฯ

[๑๑๓] คำว่า จาตุททโส ปนรรโส สามคคี ทินโต ตีธา ได้แก่ อุโบสถมี ๓ วัน คือ อุโบสถวัน ๑๔ คำ อุโบสถวัน ๑๕ คำ และสามคคิอุโบสถ อุโบสถเหล่านั้นท่านกล่าวว่ามี ๙ โดยวัน โดยบุคคล และโดยอาการที่กระทำฯ

[๑๑๔] ท่านกล่าวปวารณาไว้ ๙ คือ เทวาจิกปวารณา เทววาจิกปวารณา และเอกวาจิกปวารณา ฯ

[๑๑๕] คำว่า ตสฺส ได้แก่ เดือนผัคคุนะ (ชื่อของเดือน (วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๕ มีนาคม), อันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ, พระจันทร์เพ็ญในฤดูใบไม้ผลิ) ฯ คำว่า ตโต เสสฺ ความว่า ฤดูฝนที่เหลือตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม ไปจนถึงเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน ฯ สรุปว่า ใน ๑ ปี จะมีวันอุโบสถอยู่ ๒๔ วัน ฯ

[๑๑๖] คำว่า เอเตสุ ได้แก่ ปักษ์ที่ ๓ และปักษ์ที่ ๗ ในฤดูแต่ละฤดูในบรรดาฤดู ๓ ถึง ๔ ฤดูเหล่านี้ ฯ คำว่า จาตุทฺทส อธิบายว่า มีวัน ๑๔ ค่ำ ๖ วัน ฯ คำที่เหลือมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น ฯ

พรรณนาอธิบายส่วนเล็กๆ มีวัตรเป็นต้น จบ.

นิคมนกลา

การพรรณนาเนื้อความแห่งมูลสิกขาโดยย่อ ที่เริ่มมาด้วยดี
ด้วยคำมีประมาณเท่านี้ จบลงแล้วเมื่อล่วงไปได้ครึ่งเดือน ฯ
ข้าพเจ้าผู้พรรณนาเนื้อความนี้โดยย่อ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
แก่เหล่ากุลบุตรผู้อุปสมบทได้ไม่นาน ได้รับบุญอันใดมา
ด้วยบุญอันนั้น ขอชาวโลกนี้จงประสบหนทางที่ไม่เสื่อม คือพระนิพพาน
ด้วยการปฏิบัติที่เป็นสุข บริสุทธ์หมดจด ฯ

การพรรณนาเนื้อความแห่งมูลสิกขานี้ อันบัณฑิตผู้เป็นสัตบุรุษ
ผู้อยู่ในวิหารที่ดารดาษไปด้วยหมู่ไม้นานาพันธุ์ นารีนรมย์
ผู้มีความสำเร็จด้วยความสำเร็จแห่งญาณ ได้รจนาไว้แล้ว
เพื่อผู้ที่ใคร่ความดีงามต่างๆ เป็นผู้นำการรบ ถึงความรุ่งเรืองในศาสนา ฯ

มูลสิกขาฎีกา สมบูรณ์แล้ว ฯ

๓.๕ สรุปท้ายบท

ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิทเทส ครุกาบัตินิทเทส นิสสัคคียนิทเทส ปาจิตตียนิทเทส ปกิณณกนิทเทส และ วัตตาทิกถณนิทเทสเป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิทเทส ครุกาบัตินิทเทส นิสสัคคียนิทเทส ปาจิตตียนิทเทส ปกิณณกนิทเทส และวัตตาทิกถณนิทเทสเป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อ การศึกษาพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านการอธิบายพระวินัย คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอภิรณที่เกิเกิดขึ้น คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย และคุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาด้านการเรียนการสอนพระวินัย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๑ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านการอธิบายพระวินัย

คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัยในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าการอธิบายพระวินัย เป็นปาฏิโมกข์สังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท^๑ ในส่วนของศีลเฉพาะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มี ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ และ ปาจิตตีย์ ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ^๒ (จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ) เป็นศีล หรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติ จัดอยู่ในส่วนอาทิพรหมจารยกาสิกขา ศีล ๒๒๗ จัดเป็นสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเื้อื่อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดคือปาราชิก ศีลหรือสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระ

^๑ สิกขาบท คือ ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่ต้องปฏิบัติในทางศาสนา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา.

^๒ มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

วินัย เป็น “อาบัติ”^๓ ระดับชั้นต่างๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ชั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด ในอาบัติระดับเบาจะต้องมีการเผยแพร่ความผิด อาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติ สามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ชั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุดได้ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้นได้แก่

(๑) ปาราชิก ๔ สิกขาบท^๔ ซึ่งปรับอาบัติหนัก (ครุกาบัติ) ที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดจะขาดจากความเป็นภิกษุทันที บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ ก็ชื่อว่า ปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ บุคคลผู้ต้องอาบัติปาราชิกต้องสละสมณเพศและไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุอีก การบัญญัติปาราชิกสิกขาบทคือ

๑) ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ นับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์

๒) ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ห้ามลักทรัพย์ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลายเพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์คือการลักทรัพย์

๓) ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ห้ามฆ่ามนุษย์ อนุโลมตามหลักปฏิบัติของสังคมที่เจริญแล้วทั้งหลายเพราะแม้แต่ในสังคมคฤหัสถ์คือการห้ามฆ่ามนุษย์

๔) ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ห้ามอวดอุตตริมนุชยธรรม^๕ มุ่งป้องกันสังคมจากการถูกหลอกลวงโดยผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน พระพุทธเจ้าทรงเรียกภิกษุผู้อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตนว่าเป็นยอดมหาโจรในโลก เพราะบริโภคน้ำของประชาชนด้วยอาการแห่งขโมย

(๒) สังฆาติเสสมีสิกขาบท ๑๓ สิกขาบท^๖ แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระได้แต่งอธิบายไว้เพียง ๗ สิกขาบท^๗ ซึ่งปรับอาบัติหนักรองจากปาราชิก คือ เป็นครุกาบัติ แต่ยังเป็นสเตกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) คำว่า สังฆาติเสส แปลว่า หมวดอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เลื้อยหมายความว่า วิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือ เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้แล้วอยู่มานัต (นับราตรี) อีก ๖ ราตรี ทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

^๔ มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^๕ มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

^๖ วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๔๔/๑.

^๗ มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

ต่อจากนั้นจึงประชุมสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูปทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาทิเสสขั้นตอนสุดท้ายนี้ชื่อว่าอัฏฐาน มีการสวดญัตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้งเรียกว่าญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้ว พระภิกษุที่ล่วงละเมิดสังฆาทิเสสสิกขาบทจึงเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติ^๘ พระเถระทั้ง ๒ รูปแต่งอธิบายไว้ประมาณ ๗ สิกขาบทคือ

๑) สมณะพยายามหลังน้ำกามออกด้วยจิตประสงค์จะให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เว้นไว้แต่หลับฝัน^๙ อนุโลมเพื่อไม่ให้พระสงฆ์หมกมุ่นในกาม

๒) สมณะรู้ว่าเป็นหญิง พยายามสัมผัสหญิงมนุษย์ ด้วยความกำหนัด ที่เกิดจากการเคล้าคลึงกาย ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๐} อนุโลมเพื่อการประพฤติพรหมจรรย์

๓) ประราณมรรค หรือพาดพิงเมณฺธรรม กะหญิงมนุษย์ที่พึงเข้าใจ ให้รู้แจ้งด้วยความกำหนัดที่พุดเกี่ยวหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๑} อนุโลมเพื่อป้องกันวาจาที่เลวทรามที่พาดพิงเมณฺ

๔) กล่าวสรรเสริญเพื่อให้บำเรอกามแก่ตนเองแล้วอ้อนวอนเมณฺกะสตรីเพราะความกำหนัดในเมณฺธรรม ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๒} อนุโลมเพื่อป้องกันการหลอกลวงสตรี

๕) สมณะรับข่าวสารของสตรีและบุรุษ พิจารณาแล้ว นำไปส่ง นำกลับมา ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๓} อนุโลมเพื่อป้องกันสังคมและเป็นเรื่องของทางโลก

๖) สมณะประสงค์ให้เคลื่อน จิงโจทก์เองหรือใช้ให้ผู้อื่นโจทก์ด้วยอันติมวัตถุที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๔} อนุโลมเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลอื่น

๗) ประสงค์ให้เคลื่อน จิงอ้างเลศโจทก์ภิกษุรูปอื่นที่พึงอยู่ด้วยอันติมวัตถุที่ไม่มีมูลต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๕} อนุโลมเพื่อป้องกันการแอบอ้างบุคคลอื่น

อาบัติสังฆาทิเสส แม้จะเป็นอาบัติหนัก แต่ก็เป็อาบัติที่สามารถแก้ไขให้ถูกต้องตามพระวินัย ซึ่งการประพฤติที่จะทำให้พ้นจากอาบัติดังกล่าวนี้ได้ เรียกตามพระวินัยว่า ประพฤติวุฒฐานวิธีหรือ การอยู่กรรม (ที่คั่นกันในคำว่า อยู่ปริวาสกรรม) ซึ่งจะต้องอาศัยสงฆ์เป็นหลัก เมื่อต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วไม่ควรปกปิดไว้ ต้องบอกแก่พระภิกษุด้วยกันว่า ตนเองต้องอาบัติ

^๘ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๗๒.

^๙ มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

^{๑๐} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๙.

^{๑๑} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๐.

^{๑๒} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๐.

^{๑๓} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๑.

^{๑๔} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๒.

^{๑๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

สังฆาติเสส เพราะถ้าปกปิดไว้กี่วัน หรือเป็นเดือน เป็นปี ก็ต้องอยู่ปริวาส ตามวันที่ตนเองได้ปกปิด อาบัติไว้ อย่างไรก็ตาม ตราบไคที่ยังปฏิญาณตนว่าเป็นพระภิกษุ เมื่อต้องอาบัติแล้วจะต้องกระทำ คินแก่ไขให้ถูกต้องตามพระวินัยเห็นโทษ พร้อมทั้งมีความจริงใจที่จะไม่ล่วงละเมิดอีก เพื่อให้ตนเอง พ้นจากอาบัตินั้นๆ เพราะถ้าไม่แก้ไข ยังเป็นผู้มีอาบัตีย่อมเป็นเครื่องกั้นสวรรค์ กั้นการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน

ดังนั้น ถ้าอาบัติที่ครั้งก็ตาม ก็ต้องแก้อาบัติตามระยะเวลาที่ปกปิดไว้ ชีวิตของเพศ บรรพชิต เป็นชีวิตที่รักษายาก เพราะยากด้วยการสละหมด ไม่ใช่เพศคฤหัสถ์ ต้องรักษาด้วยสติ และ ปัญญาที่เกิดจากความเข้าใจพระธรรม ซึ่งสำหรับการต้องอาบัติสังฆาติเสส ก็สามารถรักษาให้พ้นไป ได้ โดยทำตามพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ โดยการอยู่กรรม แสดงโทษกับผู้อื่น เป็นต้น ซึ่ง เมื่อแก้ไขแล้ว สิ่งที่สำคัญ คือ ไม่ใช่เพียงแก้ไขในเหตุการณ์เฉพาะ แต่สำคัญ คือ ควรศึกษาพระวินัยให้ มาก และศึกษาพระธรรมให้มากขึ้นมากกว่าเดิม เพื่อประโยชน์จะรู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร และจะได้ น้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมได้ดีขึ้น ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์กับตนเอง ต้องอาบัติน้อยลง และ กุศลธรรมเจริญขึ้น และสำคัญที่สุด

การรักษาวินัย ก็จะทำให้ละอาสวะกิเลสที่มีอยู่ และเป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วย คือ ทำให้ผู้ที่ทำกุศลกับพระภิกษุ ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ก็ทำให้กุศลผลบุญของผู้ทำมีมาก และเอื้อต่อองค์ รวม คือ พระพุทธศาสนาก็เจริญสืบต่อไป เพราะพุทธบริษัทที่เป็นประธาน ประพฤติถูกต้องเหมาะสม ดังนั้นไม่ควรประมาทในการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ เพราะกิจของพระภิกษุคือ ศึกษาพระ ธรรมและอบรมปัญญา ส่วนอาบัติที่เกิดขึ้น ก็สามารถแก้ได้ หากไม่ใช่ปาราชิก ซึ่งก็ต้องเห็นโทษตาม ความเป็นจริง และสำคัญที่สุด คือ สำรวมระวังต่อไปด้วยการศึกษาพระธรรมวินัย

(๓) นิสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท คำว่า นิสัคคียปาจิตติย ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ

๑) คำว่า นิสัคคีย แปลว่า ทำให้สละสิ่งของอาบัติที่สละแล้วพึงแสดง หรือ แปลว่า การสละ ซึ่งเป็นชื่อกระบวนการทางวินัยที่พึงทำในเบื้องต้น (นิสสขชิตวา ยัม เทเสติ, เตเนตนติ นิสสขชิตวา เทเสตพพโต นิสสคคียนติ วุจจติ)^{๑๖}

๒) คำว่า ปาจิตติย แปลว่า ทำกุศลจิต กล่าวคือ กุศลธรรมของผู้ตั้งใจต้องอาบัติ ให้ตกไป

กล่าวโดยสรุปคือทำจิตให้ตกไปและจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาตจากอริยมรรค หรือ ทำอริยมรรคให้เสียไป และปาจิตติยนี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง (สญจิจจ อาปชชนตสส กุสละมมสงขาต กุสละจิตตัม ปาเตติ, ตสมา ปาเตติ จิตตนติ ปาจิตติย.)^{๑๗} รวมทั้ง ๒ คำนี้เข้าด้วยกันเป็น “นิสัคคีย

^{๑๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๕.

^{๑๗} วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๙/๔๘๕.

ปาจิตติย” ซึ่งเป็นชื่อสิกขาบทหมายถึงบัพฺพญฺติในนีสัคคิยกัณท์ ๓๐ สิกขาบท^{๑๘} และเป็นชื่ออาบัติ หมายถึงอาบัตินีสัคคิยปาจิตติยที่ภิกษุต้องเพราะเกี่ยวข้องกับเครื่องอุปโภคบริโภคในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นลหุกาบัติ คือ อาบัติเบา และเป็นสเทกัจฉา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการสละสิ่งของ เช่น จีวร บาตร ผ้าสีหณะ เป็นต้น ที่ทำให้ต้องอาบัติ ต่อจากนั้นจึงแสดงอาบัติต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือบุคคล นีสัคคิยปาจิตติย^{๑๙} แบ่งเป็น ๓ วรรค คือ

- ๑) จีวรวรรค หมวดว่าด้วยจีวร
- ๒) โกสิยวรรค หมวดว่าด้วยสันถติโยใหม่
- ๓) ปัตตวรรค หมวดว่าด้วยบาตร^{๒๐} เป็นต้น

แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา พระเถระทั้ง ๒ รูป อธิบายเพิ่มเติมไว้ประมาณ ๑๒ สิกขาบทคือ^{๒๑}

- ๑) ภิกษุไม่ทำการวิกัปอธิฐานกาลจีวร ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป ต้องนีสัคคิย^{๒๒} อนุโลมเพื่อป้องกันการสังสมจีวร
- ๒) ไตรจีวรที่อธิฐานแล้ว เว้นไว้แต่ได้รับสมมติจากภิกษุ ให้ล่วงเลยไปเพียงวันเดียวเป็นนีสัคคิย เว้นไว้แต่เป็นสมยจีวร^{๒๓} อนุโลมเพื่อป้องกันการสังสมจีวร
- ๓) อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย้อม และทูปจีวรเท่านั้นได้^{๒๔} อนุโลมเพื่อความเอื้อเฟื้อกันและกัน
- ๔) ไม่ควรให้มูลค่าใดๆ แก่ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติท่านกล่าวว่า เป็นนีสัคคิยเมื่อรับจีวรคืน^{๒๕} อนุโลมเพื่อป้องกันการซื้อขายจีวร
- ๕) เป็นนีสัคคิยแก่ภิกษุณัที่ร้องขอจีวรกะผู้ที่มีได้บวราณาและมีใช่ญาติ เว้นไว้แต่เป็นสมยจีวร^{๒๖} อนุโลมเพื่อป้องกันความเดือดร้อนเรื่องเงินทองกับบุคคลที่มีใช่ญาติ

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๖๒/๑๘๔.

^{๑๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

^{๒๐} วิ.อ. (บาลี) ๒/๖๐๒/๒๑๕.

^{๒๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๒๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

^{๒๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๕.

^{๒๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

^{๒๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

^{๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๖.

๖) ภัทฺฐจะรับเอง ใช้ให้ผู้อื่นรับ หรือยืมดีเงิน ทอง หรือมาสก เป็นนิสสัคคีย์^{๒๗} อนุโลมเพื่อป้องกันการสังสมเงินทอง

๗) ภัทฺฐจะแลกเปลี่ยนสิ่งของ ๔ อย่างมีเงินเป็นต้นแม้ที่เป็นกับปิยะแม้กับสิ่งที่ เป็นกับปิยะ เป็นนิสสัคคีย์ ยกเว้นที่เป็นสหธรรมิกกัน^{๒๘} อนุโลมเพื่อป้องกันการเอาเปรียบกัน

๘) ภัทฺฐไม่ทำการวิภักและอธิฐานบาตรที่ได้ขนาดพอดี ให้ล่วงเลย ๑๐ วันไป บาตรเป็นนิสสัคคีย์^{๒๙} อนุโลมเพื่อป้องกันการสังสมบาตร

๙) อนึ่ง เมื่อมีบาตรที่หย่อนกว่าเครื่องผูก ๕ ชนิด ภัทฺฐร้องขอบาตรใหม่ใบอื่น ภัทฺฐนั้นต้องนิสสัคคีย์^{๓๐} อนุโลมเพื่อป้องกันความฟุ่มเฟือย

๑๐) ภัทฺฐให้จีวรแก่ภัทฺฐรูปอื่นแล้วแย่งชิงจีวรนั้นกลับมาอีก หรือแม้จะใช้ให้แย่ง ชิงกลับมาด้วยสำคัญว่าเป็นของตน ก็เป็นนิสสัคคีย์^{๓๑} อนุโลมเพื่อป้องกันการแตกความสามัคคี

๑๑) ภัทฺฐขอด้วยกะผู้ที่มิใช่ปวารณามีใช้ญาติ ใช้ให้เย็บจีวร ต้องนิสสัคคีย์ เว้นแต่ เป็นญาติ และปวารณาไว้^{๓๒} อนุโลมเพื่อป้องกันไม่ให้ภัทฺฐกลายเป็นคนซื้อในสิ่งที่ไม่จำเป็น

๑๒) อนึ่ง ภัทฺฐรู้ผู้น้อมลากที่เขาโน้มไปเพื่อสงฆ์มาเพื่อตน ภัทฺฐนั้นต้องนิสสัคคีย์^{๓๓} อนุโลมเพื่อป้องกันภัทฺฐที่เห็นแก่ตัว

คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัยในคัมภีร์มูลสิกขา - มูลสิกขาฎีกาที่ความสำคัญอีก ประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือ เป็นศาสนาที่ยึดถือคำสอนแทนองค์ศาสดาพระพุทธเจ้าได้ให้ ความสำคัญของคำสอนเทียบเท่ากับสิ่งแทนพระองค์ ดังพระพุทธทวณะว่า “อานนท ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายโดย กาลล่วงไปแห่งเรา”^{๓๔} ข้อที่พึงสังเกตก็คือ ธรรมคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง วินัยเป็นสิ่งที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ขึ้นมา ความสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทในส่วนที่เรียกว่า “ธรรม” นั้น เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้สรุปไว้ว่าธรรมมี ๒ ระดับ คือ

๑) สัจธรรมสูงสุดหรือเป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์พึงได้พึงถึง (ได้แก่ นิพพาน การดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวง)

^{๒๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๗.

^{๒๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๗.

^{๒๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๗.

^{๓๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๘.

^{๓๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๙.

^{๓๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๓๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๓๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

๒) แนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดนั้น (อริยมรรคมีองค์ ๘)

ธรรมทั้งสองระดับนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแจ่มแจ้งให้สาวกทั้งหลายเข้าใจ ซึ่งสัจธรรมสูงสุดนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้วเป็นธรรมชาติไม่ว่าจะมีพระพุทธเจ้าหรือไม่ก็ตาม และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจธรรมสูงสุดนั้นแล้ว ก็นำมาแสดงเปิดเผยให้ผู้อื่นเข้าใจโดยการวางแนวปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมนั้น แนวทางที่ทรงแสดงนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าพระองค์อื่นๆ ได้ทรงแสดงไว้แล้วในอดีต ไม่ใช่สิ่งที่ทรงบัญญัติขึ้นเองใหม่ดั่งนั้น อริยมรรคมีองค์ ๘ บางครั้งทรงเรียกว่า “โปราณมรรค” หมายถึง หนทางที่พระสัมมาสัมพุทธะในอดีตทรงดำเนินแล้วนั่นเอง ซึ่งในบางแห่งพระพุทธเจ้าจึงตรัสสถานะของพระศาสดาว่าทรงเป็น “กัลยาณมิตร” มีหน้าที่ชี้แนะทางที่ถูกต้อง ส่วนวินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือตั้งแนวใหม่เพื่อความเรียบร้อยของสังคมสงฆ์ เป็น “พุทธอาณาน” หมายถึง คำสั่งหรือระเบียบที่พระองค์ทรงวางไว้เองเมื่อเกิดการกระทำที่ไม่เหมาะสมขึ้นในสังคมสงฆ์

นิสสัคคียปาจิตติย อาบัติประเภทที่พระภิกษุผู้กระทำความผิดโดยการรับหรือได้ของอย่างหนึ่งมา จะต้องทำการสละของนั้นก่อนจึงจะแสดงอาบัติได้ กล่าวคือเมื่อพระภิกษุได้ทำการครอบครองสิ่งของจตุปัจจัย เช่น เงินทอง จีวร บาตร เป็นต้นอย่างมากเกินความจำเป็นจึงถือว่ามิโทษอาบัติ การจะปลงอาบัติสัคคียปาจิตติยได้นั้นจะต้องทำการสละสิ่งของที่มีอยู่ แล้วทำการปลงอาบัติได้

(๔) ปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาอธิบายเพิ่มเติมไว้ ๒๓ สิกขาบทคือ^{๓๕}

๑) เมื่อภิกษุติเตียนภิกษุ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้ตัว และแม้เพราะนำคำพูดส่อเสียดไปบอกท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตติย^{๓๖} อนุโลมเพื่อป้องกันการให้ร้ายกัน

๒) เมื่อภิกษุให้อนุปลัมบัน ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี กล่าวธรรมคือพระไตรปิฎกท่านกล่าวว่า เป็นอาบัติปาจิตติย^{๓๗} อนุโลมเพื่อป้องกันการไม่รู้จริงแล้วอธิบายธรรม

๓) เมื่อภิกษุอยู่ร่วมกับอนุปลัมบัน (ในที่มีอุปจารเดียว) ตลอด ๓ คัน ต้องอาบัติปาจิตติยทุกๆ วัน ด้วยการนบการนอนและนบอนุปลัมบันตั้งแต่วันที่ ๔ เป็นต้นไป^{๓๘} อนุโลมเพื่อป้องกันการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ

^{๓๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

^{๓๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๓๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๓๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

๔) เมื่อภิกษุแม้จะสำเร็จการนอนร่วมกับสตรีแม้เพียงคืนเดียว หรือแสดงธรรมมากกว่า ๖ บทแก่สตรี เว้นไว้แต่มีบุรุษที่เป็นวิญญูชนอยู่ด้วย^{๓๙} อนุโลมเพื่อป้องกันข้อกล่าวหาจากฆราวาสทั่วไป

๕) เมื่อภิกษุล่าวโทษชั่วหยาบแก่อนุปสัมบัน ท่านกล่าวว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นแต่ได้รับสมมติจากภิกษุ^{๔๐} อนุโลมเพื่อป้องกันการเสียชื่อเสียง

๖) ภิกษุชุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นชุดก็ดี ซึ่งแผ่นดินที่เป็นอกปิยะ และทำให้ภูตคามเสียหาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๑} อนุโลมเพื่อป้องกันการทำลายธรรมชาติ

๗) ภิกษุวางเตียงเป็นต้น ฟูกเป็นต้นของสงฆ์ไว้กลางแจ้ง ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นแล้วเดินจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๒} อนุโลมเพื่อป้องกันการทำลายของสงฆ์

๘) ภิกษุไถวางเครื่องนอนมีฟูกเป็นต้นไว้ในที่พักของสงฆ์ ไม่ทำการขออนุญาตหรือบอกลาเป็นต้นเดินจากไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๓} อนุโลมเพื่อป้องกันการรักษาของสงฆ์

๙) ภิกษุรู้ว่า น้ำมีสัตว์มีชีวิตอยู่ยังใช้สอย ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๔} อนุโลมเพื่อป้องกันการไม่มีเมตตาต่อสัตว์

๑๐) เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่เย็บจีวรให้แก่ภิกษุณีที่มีไข้ญาติ^{๔๕} อนุโลมเพื่อป้องกันข้อครหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้

๑๑) ภิกษุผู้มุ่งหวังความขัดเคือง จึงให้ภิกษุผู้ฉนเสร็จแล้วปวารณา (ห้ามภัก) ส่วนเมื่อภิกษุฉนโดยไม่เหลืออะไรไว้เลย ท่านกล่าวว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๖} อนุโลมเพื่อป้องกันการไม่เอื้อเฟื้อกัน

๑๒) เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ฉนอาหารที่เก็บสะสมไว้ ฉนอาหารที่เป็นยวากาลิกในเวลาวิกาล^{๔๗} อนุโลมเพื่อป้องกันการเป็นผู้เลี้ยงยาก

^{๓๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.

^{๔๐} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

^{๔๑} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

^{๔๒} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๒.

^{๔๓} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๔๔} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๔๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๔๖} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.

^{๔๗} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

๑๓) ฤๅษีเว้นไม้ชำระฟันและน้ำแล้วฉันเนยใสและภัตเป็นต้นที่มีได้รับประเคน
ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๔๘} อนุโลมเพื่อป้องกันการฉนไม่เป็นเวลา

๑๔) ฤๅษีให้อาหารที่ฉันได้บางชนิดแก่เดียรถีย์ด้วยมือตนเอง ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์^{๔๙} อนุโลมเพื่อป้องกันการล้วงความลับ

๑๕) เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย เพราะใช้นิ้วมือกระพริบแร่
หรือระหว่างขาทั้งสองเพื่อให้เกิดเสียง และเพราะหัวเราะรำเริงเล่นสนุกสนานกันในน้ำที่สูงแค่ข้อ
เท้า^{๕๐} อนุโลมเพื่อป้องกันการการติเตียน

๑๖) เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เคารพนับถือก็ดี เพราะทำให้ฤๅษีตกใจกลัวก็ดี
เพราะกล่าวคำที่ก่อให้เกิดความกลัวแล้วแสดงรูปที่น่ากลัว^{๕๑} อนุโลมเพื่อป้องกันความหวาดกลัว

๑๗) ฤๅษีที่ไม่เป็นไข้ เว้นปัจจัยบางสิ่งบางอย่าง จะก่อไฟเองหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อ
ฤๅษีนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๕๒} อนุโลมเพื่อป้องกันความไม่อดทนต่อธรรมชาติ

๑๘) เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ฤๅษีที่มุ่งหัวเราะสนุกสนาน มักใช้สอยแต่จีวรใหม่ไม่
ใส่ใจถึงการวิกัปและพินทุจีวรเป็นต้น^{๕๓} อนุโลมเพื่อป้องกันการใช้สอยสิ่งสวยงามทำให้เกิดกิเลส

๑๙) เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ฤๅษีที่นำออกไปเก็บไว้เอง ก็หรือว่าใช้ผู้อื่นให้เก็บไว้รู้
ว่ามีสัตว์มีชีวิตแม้ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานแต่ก็ฆ่าให้ตายเสีย^{๕๔} อนุโลมเพื่อป้องกันการขาดเมตตา

๒๐) ฤๅษีประสงค์จะปกปิดอาบัติชั่วหยาบจึงปกปิดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๕๕}
อนุโลมเพื่อป้องกันการโกหกกันในหมู่คณะ

๒๑) เป็นอาบัติปาจิตตีย์ แก่ฤๅษีที่ใช้ก้อนดินและหอกทำร้ายฤๅษี^{๕๖} อนุโลมเพื่อ
ป้องกันการขาดเมตตา

๒๒) เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะให้การประพตติเกิดขึ้น เพราะไปฟังเรื่องราว
ของคนทีทะเลาะกัน เพื่อต้องการจะก่อการทะเลาะบ้าง^{๕๗} อนุโลมเพื่อป้องกันการทะเลาะกัน

^{๔๘} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๔๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๕๐} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๕๑} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๔.

^{๕๒} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๓} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๔} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๖} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๗} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

๒๓) เป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่น้อมลามของสงฆ์ไปให้บุคคลอื่น^{๕๘} อนุโลมเพื่อป้องกันของสงฆ์ที่ยกไปอยู่ในมือของบุคคลอื่น

อาบัติปาจิตตีย์ เป็นอาบัติที่ไม่ต้องโทษร้ายแรง ให้โทษคือ เรียกสงฆ์มาว่ากล่าว ตักเตือน ปาจิตตีย์ มักเป็นความผิดในเชิงการใช้คำพูด เช่น พูดส่อเสียด กล่าวธรรมพร้อมกับผู้ไม่ได้บวชในขณะสอน เป็นต้น ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจากตระกูลและภูมิหลังที่แตกต่างกัน สมัยพุทธกาลเห็นได้ชัดเพราะสังคมอินเดียยึดถือระบบ “วรรณะ” อย่างเคร่งครัด ค่านิยมดีหรือเลว ตัดสินกันที่วรรณะ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงนำเอาคนทุกวรรณะมาบวชรวมกันในสังคมสงฆ์ ก็ได้ทรงจัดความเหลื่อมล้ำนั้นด้วยการบัญญัติวินัยให้ยึดถือปฏิบัติโดยทัดเทียมกัน ไม่ยึดเอาวรรณะมาเป็นเกณฑ์อีกต่อไป ภิกษุที่ไม่ปฏิบัติตามพระวินัยก็อยู่ไม่ได้ เพราะได้รับความรังเกียจและถูกปฏิเสธจากสงฆ์ที่มีศีลดีงาม ถ้ามีความผิดเล็กน้อยก็ต้องแก้ไขตามระเบียบ คือ การปลงอาบัติ จึงจะไม่ถูกรังเกียจ เป็นต้น ผู้ที่เห็นพระภิกษุที่มีศีลดีงามก็ยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น

ส่วนในคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกา พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความหมายของวินัยไว้ว่า คำว่า วินัย (วิ + นัย) มีอยู่ ๓ ความหมายได้แก่

(๑) วินัย หมายถึง นัยต่างๆ (วิวิธี + นัย) เพราะมีปาฏิโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาฏิโมกข์และภิกขุณีปาฏิโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ มีอาบัติ ๗ กอง เป็นต้น

(๒) วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นัย) เพราะมีอนุบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้สิกขาบทรัดกุมยิ่งขึ้นหรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง

(๓) วินัย หมายถึง กฎสำหรับฝึกอบรมกายวาจา (วินยโนโต เจว กายวาจาโน) เพราะเป็นเครื่องป้องกันความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมทางกายและทางวาจา^{๕๙}

ถ้าพระสงฆ์มีพระวินัยหรือรักษาพระวินัยแล้วก็จะทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปและมีคุณค่าในหลายด้านเช่น

- (๑) ด้านกฎหมายพระสงฆ์ในเชิงการปกครอง
- (๒) ด้านการรักษาพระธรรมวินัย
- (๓) ด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามของหมู่คณะ
- (๔) ด้านการประพฤติพรหมจรรย์
- (๕) ด้านความบริสุทธิ์ทางกาย วาจา และใจ
- (๖) ด้านการควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ

^{๕๘} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มุล.ภิกขา (บาลี) ๔๔๕.

^{๕๙} วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๘/๒๐.

จะเห็นได้ว่า คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่พระเถระทั้ง ๒ รูปอธิบายพระเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก และอรรถกถาพระวินัย ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนข้อห้าม ข้อบังคับข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้สำหรับให้พุทธบริษัท คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพื่อเป็นการควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย วาจา และใจ ให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมก็จะเกิดขึ้น ทำให้พุทธศาสนิกชนห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามหรือสิ่งชั่วร้าย นานับประการในสังคมรอบข้าง บ้านเมืองได้รักษาระเบียบวินัย บ้านเมืองนั้นก็สงบร่มเย็นเป็นสุข หากแต่บ้านเมืองใดสังคมใด ขาดศีลขาดวินัยบ้านเมืองนั้นสังคมนั้นก็จะตกไปสู่ความเสื่อม การอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะถ้าขาดระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นยิ่งมาก คนก็ยิ่งมากเรื่องความสงบสุขการงานก็จะเสียผล วินัยจึงเป็นสิ่งที่ใช้ควบคุมคน ให้คนเราใช้ความรู้ความสามารถไปในทางที่ถูกที่ควร และไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นอีกด้วย

๔.๒ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ

คุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยพระมหาสามีเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาพระวินัยที่เกี่ยวกับ ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖^{๖๐} (จากทั้งหมด ๒๒๗ สิกขาบท) ที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะของสงฆ์ด้วยกันเอง โดยในทางคติโลกการที่จะวางแผนทำอะไรสักอย่างต้องมีเป้าหมายเพื่อทำให้สิ่งนั้นๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ในทางพระธรรมวินัยก็เช่นเดียวกัน พระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการคือ

(๑) สงฆสุกฺกุตาย คือ เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์^{๖๑} ได้แก่ ภาวะที่สงฆ์ยอมรับว่าดี คือ ภาวะที่ยอมรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคด้วยคำว่า “ดีละ พระพุทธเจ้าข้า” เหมือนภาวะที่ยอมรับพระราชดำรัสของพระเจ้าแผ่นดินในอาคตสถานว่า “ดีละ พระพุทธเจ้าข้า” ผู้โดยยอมรับพระดำรัสของพระตถาคต การยอมรับของผู้นั้น ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน เมื่อจะทำให้แจ้งเนื้อความนี้ว่า เหตุนั้น เราจักบัญญัติเพื่อให้สงฆ์ยอมรับคำของเราว่า “ดีละ พระพุทธเจ้าข้า” จักชี้โทษในการไม่รับ และอานิสงส์ในการรับ หาได้ชมโดยผลการแล้วบัญญัติไม่ทำนจึงกล่าวว่า “เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์”^{๖๒}

^{๖๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

^{๖๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๖๒} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘๘/๓๒๘.

(๒) สงฆ์มาสู่กาย คือ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์^{๖๓} ได้แก่ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ อธิบายว่า เพื่อความอยู่เป็นสุขโดยการอยู่ร่วมกัน^{๖๔}

(๓) ทมมกฺกนํ บุคคลานํ นิคฺคหาย คือ เพื่อชมบุคคลผู้เกื้อยาก^{๖๕} อธิบายว่า บุคคลผู้ทุศีลชื่อว่าบุคคลผู้เกื้อยาก ภิกษุเหล่าใดแม้จะให้ถึงความเป็นผู้เกื้อก็ถึงได้โดยยาก กำลังล่วงละเมิดหรือล่วงละเมิด แล้วไม่ละอาย เพื่อประโยชน์แก่การชมภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นเมื่อยังไม่มีสิกขาบทจักเบียดเบียนสงฆ์ด้วยคำว่า “เรื่องอะไรที่พวกท่านได้เห็น ได้ฟัง เรื่องอะไรที่พวกเราได้ทำแล้ว พวกท่านยกอาบัติไหนเพราะวัตถุอะไรชมพวกเรา” แต่เมื่อมีสิกขาบท สงฆ์จักแสดงสิกขาบทชมภิกษุเหล่านั้น โดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตสสสน ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า “เพื่อชมบุคคลผู้เกื้อยาก”^{๖๖}

(๔) เปสฺสณํ ภิกฺขุณํ ผาสุกวิหาราย คือ เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่าพระภิกษุผู้มีศีลดีงาม^{๖๗} อธิบายว่า เพื่อความอยู่สำราญของเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงามคือมีศีลเป็นที่รัก ภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก เมื่อไม่รู้สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ สิ่งที่มีโทษและไม่มีโทษ ชัดคั่น ขอบเขต เมื่อพยายามเพื่อความบริบูรณ์แห่งไตรสิกขา สงสัยอยู่ ย่อมลำบาก ย่อมรำคาญ แต่รู้สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ สิ่งที่มีโทษและไม่มีโทษ ชัดคั่น ขอบเขต เมื่อเพียรพยายามเพื่อความบริบูรณ์แห่งไตรสิกขา สงสัยอยู่ก็ไม่ลำบาก ไม่รำคาญ เหตุนี้ การบัญญัติสิกขาบทจึงเป็นไปเพื่อความอยู่สำราญของภิกษุเหล่านั้น หรือ การชมเหล่าบุคคลผู้เกื้อยาก เป็นความอยู่สำราญของภิกษุเหล่านี้ เพราะอาศัยบุคคลผู้ทุศีล อุบาสกย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ ปวณณาก็ดำรงอยู่ไม่ได้ สังฆกรรมก็หยุดชงัก สามัคคีก็มีไม่ได้ ภิกษุทั้งหลายมีจิตเป็นสมาธิไม่ได้ จึงไม่อาจประกอบกิจมีอุทเทส บริบูรณ์ และกัมมัฏฐานเป็นต้น แต่เมื่อชมเหล่าบุคคลผู้ทุศีลแล้วอุปัทวะแม้ทั้งหมด นี้ย่อมไม่มี เมื่อนั้นเหล่าภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักย่อมอยู่สำราญ^{๖๘}

(๕) ทิฏฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย คือ เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน^{๖๙} อธิบายว่า เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (ทิฏฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย) อธิบายว่า ทุกข์พิเศษมีการประหารด้วยฝ่ามือ ท่อนไม้ การตัดมือ การตัดเท้า ความเสื่อมเกียรติ เสื่อมยศ และความเดือดร้อนเป็นต้น ที่ผู้ตั้งอยู่ในอสังวรจะถึงในอัตภาพนั้น ชื่อว่า อาสวะในปัจจุบัน เพื่อป้องกัน คือ เพื่อปิด ได้แก่ เพื่อกั้นทางมาแห่งอาสวะในปัจจุบันเหล่านี้^{๗๐}

^{๖๓} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๖๔} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๘.

^{๖๕} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๖๖} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๘.

^{๖๗} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๖๘} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๘.

^{๖๙} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๗๐} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๘.

(๖) สมปรายิกานํ อาสวานํ ปฏิมาย คือ เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต อธิบายว่า ทุกข์พิเศษ มีบาปกรรมที่ตนทำไว้เป็นมูล ที่ผู้ตั้งอยู่ในอสังวรจะถึงในอบายมีนรกเป็นต้น ในสัมปรายภพ ชื่อว่าอาสวะในอนาคต เพื่อประโยชน์แก่การกำจัด ท่านอธิบายว่า เพื่อประโยชน์แก่การระงับ คือ เพื่อประโยชน์แก่การเข้าไปสงบซึ่งอาสวะเหล่านั้น^{๗๑}

(๗) อปฺปสนฺนํ ปสาทาย คือ เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส^{๗๒} อธิบายว่า เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท มนุษย์ผู้เป็นฉลาดแม้ที่ไม่เลื่อมใส ได้ทราบการบัญญัติสิกขาบทหรือ ได้เห็นภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระบัญญัติก็ย่อมเลื่อมใสว่า สมณะศากยบุตรเหล่านี้ เป็นผู้เว้นไกลจากอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ความขัดเคืองและความหลงของ มหาชนในโลกอยู่ ทำกิจที่ทำได้ยาก คือ ทำการหนัก เหมือนพราหมณ์มีฉนาทิกฐิ ผู้ทรงไตรเพท^{๗๓} เห็นคัมภีร์ในพระวินัยปิฎกแล้วเกิดความเลื่อมใส ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส^{๗๔}

(๘) ปสนฺนํ ภิชฺยภาวาย คือ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว^{๗๕} อธิบายว่า กุลบุตรผู้ที่เลื่อมใสในพระศาสนา ได้ทราบการบัญญัติสิกขาบทหรือเห็นภิกษุผู้ปฏิบัติตามพระบัญญัติ ก็ย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปว่า น่าเลื่อมใสจริง พระคุณเจ้าผู้ตามรักษาวินัยสังวร อันเป็นพรหมจรรย์ มีภัตตอาหารมื่อเดียวตลอดชีวิต ชื่อว่าได้ทำกิจที่ทำได้ยาก เหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใส^{๗๖}

(๙) สทฺธมมฺภุตฺติยา คือ เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม^{๗๗} อธิบายว่า สัทธรรม ๓ อย่าง คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และอธิคมสัทธรรม^{๗๘} ในสัทธรรม ๓ อย่างนั้นได้แก่

๑) พระพุทฺพจน์ทั้งปวงที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก ชื่อว่า ปริยัติสัทธรรม

^{๗๑} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๙.

^{๗๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๗๓} ไตรเพท คือ เวท ๓ อย่างของพราหมณ์ ได้แก่ ฤคเวท ยชุรเวทและสามเวท; ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๕๖/๒๒๒.

^{๗๔} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๒๙.

^{๗๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๗๖} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๓๐.

^{๗๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๗๘} วิ.อ. (บาลี) ๒/๔๓๘/๔๒๕, อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๓๑/๓๔๔

๒) ฐติงคฺคฺณ ๑๓^{๗๙} ชันธกัฏฐ ๑๔^{๘๐} มหาวัตร ๘๒^{๘๑} ศีล สมาธิ และวิปัสสนา นี้ชื่อว่า ปฏิบัติศีลธรรม

๓) อริยมรรค ๔ สามัญญผล ๔ และพระนิพพาน นี้ชื่อว่า อริยมรรคธรรม
 สัทธิธรรมทั้งปวงนี้ย่อมดำรงอยู่ได้นานด้วยการบัญญัติสิกขาบท เพราะเมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท ภิกษุทั้งหลายย่อมเล่าเรียนสิกขาบท วิภังค์แห่งสิกขาบทนั้น และพระพุทธรูปอื่น ๆ เพื่อแสดงความสิกขาบทและวิภังค์แห่งสิกขาบทนั้นให้ชัดเจนขึ้น เมื่อปฏิบัติตามพระบัญญัติบำเพ็ญข้อปฏิบัติแล้ว ย่อมได้บรรลุโลกุตตรธรรมที่ควรบรรลุ ด้วยการปฏิบัติ เหตุฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธิธรรม^{๘๒}

(๑๐) วินยานุคฺคหยา คือ เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๘๓} อธิบายว่า เมื่อมีการบัญญัติสิกขาบท วินัยทั้ง ๔ อย่าง คือ

- ๑) สังวรวินัย
- ๒) ปหานวินัย
- ๔) สมถวินัย
- ๔) ปัญญุตติวินัย^{๘๔}

ย่อมได้รับอนุเคราะห์ คือ อุปถัมภ์ค้ำจุนเป็นอย่างดี เหตุฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เพื่อเอื้อเพื่อวินัย”^{๘๕}

พระพุทธรองค์ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า

- ๑) สิ่งใดเป็นความยอมรับว่าดีแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเป็นความผาสุกแห่งสงฆ์
- ๒) สิ่งใดเป็นความผาสุกแห่งสงฆ์ สิ่งนั้นเพื่อข่มบุคคลผู้เกียติ
- ๓) สิ่งใดเพื่อข่มบุคคลผู้เกียติสิ่งนั้น เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีล

ดีงาม

^{๗๙} ฐติงคฺคฺณ ๑๓ อย่าง; วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๒๒/๖๒.

^{๘๐} ชันธกัฏฐ ๑๔ ได้แก่ ๑. อาคันตุกัฏฐ ๒. อาวาสกัฏฐ ๓. คมิกัฏฐ ๔. อนโมทนาวัตร ๕. ภัตตคควัตร ๖. ปินทจาริกวัตร ๗. อารัณญิกวัตร ๘. เสนาสนวัตร ๙. ชันธามรวัตร ๑๐. วัจจกัฏฐ ๑๑. อุปัชฌายวัตร ๑๒. สัทธินาหาริกวัตร ๑๓. อางริยวัตร ๑๔. อันตวาสกัฏฐ; วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๖๗-๓๘๒/๒๒๒-๒๖๗, วชิร.ฎีกา (บาลี) ๙๒, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๙/๔๒, วิมตติ.ฎีกา (บาลี) ๑/๓๙/๑๓๓.

^{๘๑} มหาวัตร ๘๒ วัตรที่ภิกษุพึงปฏิบัติเมื่อถูกลงโทษ เช่น ถูกลงตักขณียกรรม; วิ.จู. (ไทย) ๖/๗๖/๑๐๑.

^{๘๒} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๓๐.

^{๘๓} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๘๔} วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙/๒๓๖-๒๓๗.

^{๘๕} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๘/๓๓๑.

๔) สิ่งใดเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อปิดกั้น
 อาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน

๕) สิ่งใดเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อ
 กำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต

๖) สิ่งใดเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความ
 เลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

๗) สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความเลื่อมใส
 ยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว

๘) สิ่งใดเพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความ
 ตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

๙) สิ่งใดเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อเอื้อเพื่อพระวินัย^{๘๖}

พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของพระวินัยจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นเพื่อความ
 ตั้งมั่นแห่งคณะสงฆ์ ความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่เสื่อมคลายนั่นเองให้อยู่กันปกครองกันด้วยธรรมวินัย
 ใช้ธรรมวินัยเป็นบรรทัดฐานเอื้อเพื่อต่อธรรมวินัยในการอยู่ด้วยกัน ซึ่งจะทำให้สังคมสงฆ์และทุกสังคม
 มีความสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์ปรีวารว่า

๑) วินัยย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม

๒) ความสำรวมมีเพื่อประโยชน์แก่ความไม่เดือดร้อน

๓) ความไม่เดือดร้อนมีเพื่อประโยชน์แก่ความปราโมทย์

๔) ความปราโมทย์มีเพื่อประโยชน์แก่ความอิมใจ

๕) ความอิมใจมีเพื่อประโยชน์แก่ความสงบ

๖) ความสงบมีเพื่อประโยชน์แก่ความตั้งใจมั่น

๗) ความตั้งใจมั่นมีเพื่อประโยชน์แก่ความรู้เห็นตามเป็นจริง

๘) ความรู้เห็นตามเป็นจริงมีเพื่อประโยชน์แก่ความเบื่อหน่าย

๙) ความเบื่อหน่ายมีเพื่อประโยชน์แก่ความส่ำรอกกิเลส

๑๐) ความส่ำรอกกิเลสมิเพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้น

๑๑) ความหลุดพ้นมีเพื่อประโยชน์แก่ความรู้เห็น

๑๒) ความหลุดพ้นความรู้เห็นความหลุดพ้นมีเพื่อประโยชน์แก่ความดับสนิทหา

ผู้มีได้^{๘๗}

^{๘๖} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๘๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๖๖/๕๕๒.

จะเห็นได้ว่า คุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยวินัยเป็นเกณฑ์วัดคุณภาพของสมาคม ชมรม องค์กรต่างๆ สถาบันการศึกษาใดมีระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับรัดกุมชัดเจน ย่อมเป็นที่เชื่อถือในวงวิชาการ สถาบันการเงินใดมีระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับรัดกุมชัดเจน ย่อมเป็นที่เชื่อถือในวงการธุรกิจวินัยเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุนิยามทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตตระ วินัยระดับศีล ๕ ถือเป็นพื้นฐานของสังคมชาวบ้าน ซึ่งแม้แต่พระภิกษุ จะรักษาศีล ๒๒๗ ข้อให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ก็ต้องอาศัยศีล ๕ เป็นฐาน จุดหมายสูงสุดแห่งการบำเพ็ญธรรมคือความหลุดพ้นจากกิเลสโดยเด็ดขาด จุดเริ่มต้นของเส้นทางไปสู่ความหลุดพ้นคือ พระวินัยนั่นเอง

๔.๓ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

คุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยพระมหาสามีเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนเกี่ยวกับพระวินัย ซึ่งหมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เพื่อมีอาจารย์อันงามเป็นระเบียบเรียบร้อย อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นการเอื้อต่อการประพฤติธรรมทางจิตต่อไป หากจะเปรียบเทียบให้เด่นชัดขึ้นมา พระวินัยนี้ก็เปรียบกับกฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์กติกาของสังคมหนึ่งๆ ที่อยู่ร่วมกันโดยมีกติกาตกลงกันไว้ ถ้าใครฝ่าฝืน ต้องถูกลงโทษตามกติกาที่ตั้งไว้นั้นหรือจะเปรียบเทียบกับกฎหมายบ้านเมืองของประเทศหนึ่งๆ ที่มีกฎหมายตราไว้สำหรับพลเมืองของประเทศนั้นๆ ได้ปฏิบัติร่วมกัน ถ้าใครฝ่าฝืนก็มีความผิด พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัย (สิกขาบท) ไว้ เป็นกฎข้อบังคับสำหรับพระสาวกได้ปฏิบัติ ซึ่งพระวินัยที่ทรงบัญญัตินั้นมีลักษณะใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ

(๑) พุทธบัญญัติ^{๘๘} คือ ข้อที่พระองค์บัญญัติไว้ห้ามมิให้ประพฤติ ถ้าภิกษุรูปใดฝ่าฝืนพุทธบัญญัติ^{๘๘} จะมีโทษปรับอาบัติตั้งแต่เบาๆ จนถึงมีโทษหนักที่สุดเช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มี ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ^{๘๙} (จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ)

^{๘๘} อาทิพรหมจรรย์ คือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับบัญญัติเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ หมายถึง สิกขาบทที่มาในภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ เป็นสิกขาบัญญัติที่สงฆ์ต้องยกขึ้นแสดงทุกครึ่งเดือน; วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๔, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๔/๒๙๒.

^{๘๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

(๒) อภิสมจาร^{๙๐} คือ ข้อปฏิบัติหรือขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติตาม เพื่อให้มีอาจารย์เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตน เกี่ยวกับความประพฤติเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตัดผม การตัดเล็บ การอาบน้ำ การนุ่งห่ม การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การฉันขบเคี้ยว เป็นต้น ซึ่งพระวินัยในส่วนนี้ไม่มีการปรับอาบัติไว้โดยตรง แต่ถ้าใครไม่เอื้อเฟื้อตามวิธีปฏิบัตินี้ก็ปรับโทษเพียงอาบัติเบาๆ คือ ทุกกฏเท่านั้น

ลักษณะการบัญญัติพระวินัย หรือสิกขาบท จากการที่มีพระภิกษุสงฆ์สาวกจำนวนมากที่มีศรัทธามาศุภสมทบบรรพชาในพระพุทธศาสนา ซึ่งภิกษุสงฆ์เหล่านี้ต่างก็มาจากตระกูลที่ต่างกัน มีความประพฤติที่ต่างกัน และมีความเชื่อที่ต่างกัน เมื่อมาอยู่รวมกันยากนักที่จะให้มีความเป็นระเบียบได้ การบัญญัติพระวินัยก็เพื่อวางกรอบระเบียบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน เพื่อป้องกันความยุ่งยากุ่นวายอันอาจจะเกิดขึ้น ซึ่งการบัญญัติพระวินัยนี้มีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ

๑) พระบัญญัติ^{๙๑} คือ ข้อที่ทรงบัญญัติไว้เดิม (เหตุเกิดครั้งแรก) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มาติกา คือสิกขาบทที่ตั้งไว้เป็นบทแม่ การบัญญัติพระวินัยนี้ พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อมีเหตุการณ์ความเสียหายน่าติเตียนของภิกษุบางรูปเกิดขึ้น พระพุทธองค์จึงประชุมพระสงฆ์สาวกทั้งหมด ใต้สวนมุลความผิดที่เกิดขึ้นว่าเกิดขึ้นจริงตามนั้นหรือไม่ และชี้แจงให้เห็นโทษความเสียหายที่เกิดจากความประพฤติของภิกษุบางรูปนั้นแล้ว ทรงถือเอาข้อความผิดนั้นเป็นต้นเหตุซึ่งเรียกว่า อาทิกัมมิกะ ทรงบัญญัติห้ามภิกษุรูปอื่นประพฤติเช่นนั้นอีก ถ้าใครฝ่าฝืนประพฤติเช่นนั้นอีกจะต้องอาบัติ คือ ต้องโทษ และแม้สิกขาบทอื่นๆ ก็ตาม พระพุทธองค์ทรงอาศัยเหตุเช่นนั้นเป็นมูลบัญญัติ ในการบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกเช่นกัน

๒) อนุบัญญัติ^{๙๒} คือ ข้อที่ทรงบัญญัติซ้ำเพิ่มเติมในภายหลัง จากการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นมูลบัญญัตินั้น อาจจะไม่ครอบคลุมความประพฤติในด้านอื่นๆ ด้วย ซึ่งต่อมาภายหลังได้มีภิกษุที่หลีกเลี่ยงการต้องพระวินัยเช่นนั้นหันไปประพฤติอาจารย์ที่ใกล้เคียงกันให้เกิดความเสียหายขึ้นอีก พระพุทธองค์ทรงประชุมสงฆ์อีกครั้ง และทรงชี้แจงให้เห็นโทษของการประพฤติเช่นนั้นแล้ว จึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นเพิ่มเติมขึ้นอีก หรือบางครั้งพระพุทธบัญญัติเดิมอาจมีความเคร่งตึงเกินไปทรงบัญญัติเพิ่มเติมผ่อนผันลดหย่อนลงมาได้เพื่อให้่ายต่อการประพฤติ ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมภายหลังนี้เรียกว่า อนุบัญญัติ คือ พระบัญญัติที่ทรงบัญญัติซ้ำสิกขาบทเดิมที่เคยบัญญัติไว้ก่อนแล้ว เพื่อเพิ่มเติมให้มีผลครอบคลุมมากกว่าเดิม พระพุทธองค์ได้ทรงชี้แจงต่อ

^{๙๐} อภิมาจาร คือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติ ที่แสดงไว้ในหมวดชั้นธวัตร; วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๙.

^{๙๑} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๓๙/๓๐.

^{๙๒} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๔๒/๓๐.

ที่ประชุมพระสงฆ์สาวกว่า การบัญญัติพระวินัยนั้นมีประโยชน์ต่อพระสงฆ์จำนวนมาก ต่อพระศาสนา และต่อพระสาวกที่มีศีลเป็นที่รักคือ

- ๑) เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยมโหด
- ๒) เพื่อป้องกันความลวงโลก
- ๓) เพื่อป้องกันความเดือดร้อน
- ๔) เพื่อป้องกันความประพฤติเลวทราม
- ๕) เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย
- ๖) เพื่อป้องกันความเล่นชุกชุน
- ๗) เพื่อคล้ายตามความนิยมในครั้งนั้น
- ๘) เพื่อให้เป็นธรรมเนียมของภิกษุ

ส่วนอาบัติ หมายถึง การต้องโทษทางพระวินัย เพราะทำความผิดต่อพระพุทธบัญญัติ หรืออภิสมจารที่พระพุทธเจ้าบัญญัติห้ามมิให้ประพฤติ ผู้ฝ่าฝืนต้องมีโทษตามที่กำหนดไว้ในพระวินัย แต่ละสิกขาบท ซึ่งมีการกำหนดโทษไว้ลดหลั่นกันไปจากโทษ หรืออาบัติที่หนักที่สุดคือขาดจากความเป็นภิกษุ โทษอย่างกลางต้องอยู่กรรมประพฤติมานัต^{๙๓} จึงจะพ้นได้ และโทษอย่างเบาต้องประจานตนเองต่อหน้าภิกษุอื่นจึงจะพ้นได้ ซึ่งการลงโทษในทางพระวินัยไม่มีความยุ่งยาก ไม่ต้องสอบสวนหาผู้กระทำความผิด ยกเว้นอาบัติปาราชิก^{๙๔} ซึ่งเป็นโทษที่หนัก และอาบัติสังฆาทิเสส^{๙๕} ซึ่งเป็นโทษปานกลาง

จะเห็นได้ว่า เหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ ก็เพื่อรักษาพรหมจรรย์ให้ยืนยาวนานซึ่งเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวนานไปด้วย เพราะต้องอาศัยการสืบทอดการเผยแผ่โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก การที่พระภิกษุสงฆ์จะมีอยู่ได้ยาวนานเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป พระภิกษุสงฆ์ต้องมีความประพฤติที่ดีงาม ตั้งอยู่ในพรหมจรรย์ การประพฤติธรรมอันประเสริฐ มีกฏ มีระเบียบ เพื่อผู้ที่บวชใหม่จะได้ประพฤติปฏิบัติตาม ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะประพฤติผิดแหวกแนวไปได้ นำความเสื่อมเสียมาให้กับสถาบันสงฆ์ ทำให้ผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสศรัทธา ผู้ที่ไม่มีศรัทธาไม่เกิดศรัทธา ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วพระพุทธศาสนาจะค่อยๆ เสื่อมไปเรื่อยๆ จนในที่สุดจะไม่มีพระพุทธศาสนาเหลืออยู่เลย จึงมีความจำเป็นที่พระพุทธองค์จะต้องบัญญัติกฏระเบียบต่างๆ ไว้ให้ผู้ที่มาบวชในพระพุทธศาสนาประพฤติปฏิบัติตาม เพราะการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของ

^{๙๓} วิ.จ. (บาลี) ๖/๘๒/๑๐๕.

^{๙๔} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มุล.ภิกขา (บาลี) ๔๒๒.

^{๙๕} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ภิกขา (บาลี) ๔๒๗.

พระพุทธเจ้าที่ตรัสศาสนพรหมจรรย์ และมรรคพรหมจรรย์^{๙๖} ไว้แก่ชนทั้งหลาย ไม่ว่าจะอยู่ในเพศ เป็นฆราวาสก็ดี เป็นนักบวชก็ดี สามารถประพฤติปฏิบัติจนบรรลุธรรมกันได้ด้วยกัน บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ บรรลุถึงพระนิพพานได้ด้วยกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็หญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นนักบวชหรือไม่เป็นนักบวช เพศไม่เป็นปัจจัยที่จะกีดขวางการประพฤติปฏิบัติให้สิ้นจากทุกข์ได้ ให้พ้นจากทุกข์ได้ ให้ถึงที่สุดแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

๔.๔ คุณค่าคัมภีร์มุลสิกขา-มุลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

คุณค่าในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในคัมภีร์มุลสิกขา-มุลสิกขาฎีกาโดยพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยได้กล่าวถึงการทำความสังคายนาถึง ๓ ครั้ง แรกเริ่มพระพุทธศาสนายังไม่มีการบัญญัติวินัย คือ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า^{๙๗} ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามประพฤติเช่นนั้นอีกดังจะเห็นได้ว่า ในตอนต้นพุทธกาล คือตั้งแต่พรรษาที่ ๑ ถึงพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้นั่นเอง เพราะภิกษุล้วนมีวัตรปฏิบัติอันดีงาม ศิลของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปาฏิโมกข์สังวรศีล” จัดเป็น จาริตตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้าทรงประพฤติปฏิบัติมาในระยะที่ยังไม่มีพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน

ในพรรษาที่ ๑๒ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรกราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ดังปรากฏในเวรัญชกัณฑ์ คัมภีร์มหาวิงค์ พระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ว่า “ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงแก่พระสาวกอันจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่ได้ยืนนาน” พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทเพราะในระยะนั้น ภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระอริยบุคคล ดังที่พระองค์ตรัสตอบพระสารีบุตรว่า จงรอไปก่อนเถิด สารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างขึ้นในหมู่สงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น สารีบุตรก็ภิกษุสงฆ์ยังไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ไม่มีสิ่งมัวหมองบริสุทธิผุดผ่อง ดำรงอยู่ในสารคุณแท้จริง ในภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้มีคุณธรรมอย่างต่ำก็ขึ้นโสดาบัน^{๙๘}

^{๙๖} คำว่า ศาสนพรหมจรรย์ แปลว่า พรหมจรรย์คือศาสนา หมายถึง ไตรสิกขาและธรรมอันเป็นแบบแผน (ต้นตอธรรม) ทั้งสิ้น คำว่า มรรคพรหมจรรย์ แปลว่า พรหมจรรย์คือมรรค หมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘; สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๑/๑/๔๐๗.

^{๙๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๙.

^{๙๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓-๑๔.

ต่อมา หลังจากออกพรรษาที่ ๒๐ แล้วพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้าม ภิกษุเสพเมถุน “ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก”^{๙๙} โดยปรารถนาเหตุการณ์มัวหมองใน คณะสงฆ์อันเนื่องมาจากการที่พระสุทินเสพเมถุนกับอดีตภรรยา ที่ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี การที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรก และทรงบัญญัติเรื่องราวต่างๆ นี้อาทุกครั้งที่ เกิดเหตุการณ์ไม่ดีไม่งามขึ้นในคณะสงฆ์^{๑๐๐} และยังมีปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นปัญหาถามตอบว่า การมีกฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์ มากๆ นั้น แสดงว่าศีลธรรมของชุมชนนั้นเสื่อมลงจริงหรือไม่

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า ภัททาลิ ข้อนี้นี้เป็นจริงอย่างนั้น เมื่อสัตว์ทั้งหลายกำลังเสื่อม พระสัทธรรมกำลังอันตรายานสิกขาบทมีอยู่มากมาย แต่ภิกษุดำรงอยู่ในอหัตตผลน้อยนัก พระ ศาสดายังไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ตราบเท่าที่อาสวัฏฐานิยธรรม (ธรรมอันก่อให้เกิด อาสวะ) บางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ ต่อเมื่อใดอาสวัฏฐานิยธรรมบางเหล่าปรากฏขึ้น ในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสวัฏฐา นิยธรรมเหล่านั้นคือ

(๑) อาสวัฏฐานิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตราบเท่าที่ สงฆ์ยังไม่ถึงความเห็นหมู่ใหญ่...

(๒) อาสวัฏฐานิยธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ ตราบเท่าที่สงฆ์ยัง ไม่ถึงความเป็นผู้เลิศ ด้วยลาภ...

(๓) ยังไม่ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ...

(๔) ยังไม่ถึงความเป็นพหูสูตร...

(๕) ยังไม่ถึงความเป็นรัตตัญญูต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นรัตตัญญู เมื่อนั้นอาสวัฏฐานิย ธรรมบางเหล่าจึงปรากฏในสงฆ์ในธรรมวินัยนี้

ต่อมา พระศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรม เหล่านั้น^{๑๐๑}

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยขึ้นทีละข้อ วินัยทุกข้อในพระพุทธศาสนามีที่มา ทั้งสิ้น ตัวอย่าง เช่น วินัยข้อแรกในพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าสุทิน ได้ร่วมหลับ นอนกับภรรยาเก่า เพราะบิดามารดาขอร้องเพื่อให้มีทายาทไว้สืบสกุลในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ได้ กล่าวถึงเรื่องพระสุทินนี้ ซึ่งมีใจความว่ามารดาของสุทินวิงวอนเป็นครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ นางกล่าว ว่า “ลูกสุทิน ตระกูลเรานี้มั่งคั่ง ... มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก ลูกจงให้ผู้สืบเชื้อสายไว้เจ้าลิจฉวีจะได้

^{๙๙} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙, มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๑๐๐} ฉันทนา อุตสาหลักษณ์, พุทธปัญญาคู่มือการสร้างปัญญา, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๐๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑.

ไม่รับมรดกของเราที่ขาดผู้สืบสกุล พระสุทินท่านตอบว่า โยมแม่ เรื่องนี้อาตมาพอจะทำได้” แล้วจับแขนอดีตภรรยาพาเข้าป่ามหาวัน เพราะยังมีได้บัญญัติสิกขาบท จึงเห็นว่าไม่มีโทษ ได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยา ถึง ๓ ครั้ง นางตั้งครรภ์เพราะเหตุนี้^{๑๐๒}

ต่อมา พระผู้มีพระภาคทรงดำหนิพระสุทินโดยประการต่างๆ แล้ว ได้ “ตรัสโทษแห่งความเป็นคนคือ

- ๑) คนเลี้ยงยาก
- ๒) คนบำรุงยาก
- ๓) คนมักมาก
- ๔) คนไม่สันโดษ
- ๕) ความคลุกคลี
- ๖) ความเกียจคร้าน

ตรัสคุณแห่งความเป็นคนคือ

- ๑) คนเลี้ยงง่าย
- ๒) คนบำรุงง่าย
- ๓) คนมักน้อย
- ๔) คนสันโดษ
- ๕) ความขัดเกลา
- ๖) ความกำจัดกิเลส”^{๑๐๓}

อาการนำเลื่อมใสการไม่สะสม การปรารภความเพียรโดยประการต่างๆ ทรงแสดงธรรมมีกถาให้เหมาะสมให้คล้อยตามกับเรื่องนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^{๑๐๔} หาสังวาสมิได้ สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้

ทรงบัญญัติเรื่อยมาทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ดั่งงามขึ้นในคณะสงฆ์ ซึ่งในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้ คือ เมื่อเกิดเรื่องมัวหมองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับแล้ว ทรงชี้โทษแก่การประพฤตินั้น และตรัสอานิสงส์แห่งความสำรวมระวังแล้วจึงทรงตั้งพระบัญญัติห้ามมิให้ภิกษุทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า ปรับอาบัติ คำว่า อาบัติ แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้

^{๑๐๒} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔, มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๑๐๓} วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๑๐๔} เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เหนินห่างจากพระสัทธรรม; สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔, ปาราชิกศัพท์นั้น หมายถึง ตัวสิกขาบท หมายถึง ตัวอาบัติ หมายถึง บุคคล ในที่นี้หมายถึง บุคคล; วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๒/๒๗๗, มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

เป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น ภิกษุก่ล่วงละเมิดอุตฺตมิมุสสธรรมที่ไม่มีในตนต้องอาบัติปาราชิก^{๑๐๕} อาบัติมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาติเสส ฤทธัจจย ปาจิตตีย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต อาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อาบัติสังฆาติเสสมี โทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือ ประพฤติวัตรอย่างหนึ่งจึงจะพ้นจากอาบัตินี้ ส่วนอาบัติ ๕ กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดต้องประกาศสารภาพผิดต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ดังที่เรียกว่าปลงอาบัติจึงจะพ้นจากอาบัตินี้ บพบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อ เรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา นั่นคือ บพบัญญัติสำหรับภิกษุมิ ๒๒๗ สิกขาบท สิกขาบทเหล่านี้มาในพระปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

บพบัญญัติสำหรับพระภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท ที่มาในพระปาฏิโมกข์แบ่งเป็นกลุ่มได้ ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะที่มาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้นคือ

(๑) ปาราชิก ๔ ข้อ^{๑๐๖}

(๒) สังฆาติเสส ๗ ข้อ^{๑๐๗}

(๓) นิสสัคคียปาจิตตีย ๑๒ ข้อ^{๑๐๘}

(๔) ปาจิตตีย ๒๓ ข้อ^{๑๐๙}

รวมเป็นสิกขาบททั้งหมด ๔๖ ข้อที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาฏิโมกข์ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติคือระบอบอาบัติโดยตรง ๔ ข้อได้แก่ ปาราชิก สังฆาติเสส ปาจิตตีย ทั้งที่เป็นนิสสัคคียปาจิตตียและ สุทธิกปาจิตตีย และปาฏิเทสนียะ มีอาบัติที่ไม่ได้ระบุไว้โดยตรงอีก ๓ ข้อได้แก่ ฤทธัจจย ทุกกฏ และทุพภาสิต ส่วนสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขิยะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขาส่วนเสขิยะและสิกขาบทจำนวนมากที่มานอกพระปาฏิโมกข์ล้วนเป็นอภิสมจาริกาสิกขา อาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิสมจาริกาสิกขาทั้ง ๒ ส่วนรวมกันเรียกว่าพระวินัย

พระวินัยถือว่า เป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูลต่างชนชั้น ต่างอัธยาศัยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่พึ่งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ตรงนามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรง

^{๑๐๕} วิมทา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙, มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๑๐๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

^{๑๐๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

^{๑๐๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

^{๑๐๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

อยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงามดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเวรัญชกัณฑ์ว่า พระพุทธเจ้ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก คือทรงสุตะ ในที่นี้หมายถึงทรงจำไว้ได้ซึ่งนวัคส์ตฤศาสน์ คือ

๑) สุตตะได้แก่ อุภโตวิภังค์ นิทเทส ชันธกะ ปริวาร มงคลสูตร รตนสูตร นาคสูตร ตูรัฎฐกสูตร ในสุดตนิบาตและพุทธวจนะอื่นๆ ที่มีชื่อว่าสุตตะ

๒) เคยยะ ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด โดยเฉพาะสคาถวรรคในสังยุตตนิกาย

๓) เวยยาकरणะ ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด พระสูตรที่ไม่มีคาถา และพุทธพจน์อื่นที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘ ที่เหลือ

๔) คาถา ได้แก่ ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุดตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร

๕) อุทาน ได้แก่ พระสูตร ๘๒ สูตรที่เกี่ยวข้องด้วยคาถาที่ทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยสพรคด้วยโสมนัสญาณ

๖) อิติวุตตกะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตตมิมิ ภควตา เป็นต้น

๗) ชาตกะ ได้แก่ ชาตก ๕๕๐ เรื่อง มีอปณณกชาตก เป็นต้น

๘) อัปภูตธรรม ได้แก่ พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องอัศจรรย์ ไม่เคยปรากฏ ทั้งหมดที่ตรัสโดยนัยว่า ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอานนท” ดังนี้ เป็นต้น

๙) เวทลละ ได้แก่ พระสูตรแบบถาม-ตอบ ซึ่งผู้ถามได้ทั้งความรู้ และความพอใจ เช่น จูฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร สังขารภาชนียสูตร และมหาปุณณมสูตร ที่กุลบุตรเล่าเรียนสืบๆ กันมาโดยบาลีและอนุสนธิ^{๑๑๐}

ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก มีการแสดงปาฏิโมกข์ เมื่อสิ้นพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลังๆ ต่างเชื่อต่างโคตร ต่างชาติวรรณะได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล เธอเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นาน เหมือนดอกไม้บานาพรรณกองอยู่บนแผ่นกระดานเอาด้ายร้อยไว้ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป เพราะเหตุไร เพราะเอาด้ายร้อยไว้^{๑๑๑}

ข้อนี้แสดงว่า การบัญญัติพระวินัยเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยืนนาน ดังเห็นได้ว่า พระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๑

^{๑๑๐} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๓๘/๑๓.

^{๑๑๑} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๑/๑๐.

ได้ตกลงกับพระสังคีตการจารย์ทั้งหลายว่า จะสังคายนาพระวินัยก่อน ทั้งนี้เพราะท่านเห็นว่าพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา ดังที่สมันตปาสาทิกา อรรถกถาวิญญูฎกบัณฑิตว่า พระวินัยจัดว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังดำรงอยู่ พระศาสนาก็เชื่อว่าดำรงอยู่ ดังนั้น จึงขอสังคายนาพระวินัยก่อน

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อนั้นก็ต้องมีเหตุ เกิดขึ้นมาก่อน แล้วค่อยบัญญัติพระวินัยขึ้นมาทีหลัง คือ เมื่อมีพระภิกษุประพฤติไม่เหมาะสม อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่พระศาสนา ประชาชนทั่วไปพากันติฉินนินทา พระพุทธองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบสวน และเมื่อทรงสอบถามภิกษุนั้นว่า เธอได้ประพฤติไม่สมควรเป็นเหตุให้ชาวบ้านติเตียน อย่างนั้น อย่างนี้จริงหรือไม่เมื่อสารภาพตามเป็นจริงว่า เป็นจริง พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยตามสมควรแก่โทษนั้นเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึงทุกวันนี้

๔.๕ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอภีกรรมที่เกิดขึ้น

คุณค่าในฐานะเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอภีกรรมที่เกิดขึ้นในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา อันเป็นโทษในทางพระวินัย คำว่า อภีกรรม หรือ อภีกรรมสมณะ ^{๑๑๒} ประกอบด้วย ๒ คำคือ

(๑) คำว่า อภีกรรม แปลว่า เหตุ โทษ เรื่องราว คดีความ ในที่นี้หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นในสงฆ์ เป็นสิ่งที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ มีวิเคราะห์ว่า สมณะยอมดำเนินไป ปราศจาก อาศัย มุ่งหมาย อภีกิจใด อภีกิจนั้นพึงทราบว่าเป็น อภีกรรม (ย อภีกิจ) เป็นต้น ท่านกล่าวว่าอภีกรรม ศัพท์ เป็นกัมมสาธนะ

(๒) คำว่า สมณะ แปลว่า การระงับ การทำให้สงบรวมเป็นอภีกรรมสมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระงับอภีกรรม หรือวิธีการเพื่อบรรงอภีกรรม

อภีกรรมสมณะ ๗ ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรม กระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ที่เป็นทางการของสังคมสงฆ์ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบแห่งระบอบประชาธิปไตย และรูปแบบการทำงานในสังคมสงฆ์นับแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงปัจจุบัน และเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เมื่อพระสงฆ์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัย คือ อภีกรรมสงฆ์ การปฏิบัติเช่นนี้เป็นวิธีที่จะขจัดความขัดแย้งของพระสงฆ์ได้เช่น เมื่อเกิดอภีกรรมเพราะอหิณนาทาน ^{๑๑๓} ขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ด้วยอำนาจการโจทก์หรือด้วยอำนาจการบอกการล่วงละเมิดของตนด้วยตนเอง ส่วนในสมณชั้นธะกะ ^{๑๑๔} ในบริษัทที่หนาแน่นไปด้วยอลัชชีภิกษุ พึงประกอบพร้อมด้วยอุตติหุติกรรมวาจาที่ท่านกล่าวไว้ในสมณชั้นธะกะนั้น พึงให้ภิกษุผู้ได้รับสมมติเหล่านั้นนั่ง

^{๑๑๒} วิ.มท. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๑๑๓} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

^{๑๑๔} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๓๑/๒๕๘.

แยกๆ กัน หรือสวดในบริษัทนั้นแล้วสวดว่า ภิกษุอื่นอย่าได้กล่าวอะไรๆ แล้ววินิจัยอธิกรณ์นั้น มีข้อปฏิบัติที่สำคัญมี ๗ ประการด้วยกันใช้กับพระสงฆ์เท่านั้น วิธีการระงับอธิกรณ์สมณะนั้น น่าจะเป็นหลักการที่มีการผสมผสานระหว่างทางโลกกับทางธรรมเข้าด้วยกันคล้ายคลึงกับหลักอภิธานิธรรมที่ได้มีการนำแนวทางที่เจ้าลิจฉวีเคยปฏิบัติมาเป็นฐานเพื่อประยุกต์ให้พระภิกษุได้นำไปปฏิบัติในลำดับต่อมา วิธีการระงับอธิกรณ์สมณะมี ๗ ประการคือ

(๑) สัมมุขาวินัย^{๑๑๕} หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยและความพร้อมหน้าบุคคล”^{๑๑๖} ท่านกล่าวหมายเอาประเภทแห่งการโจทเช่น ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่า เป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าสั่งให้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น อธิกรณ์นั้นย่อมเป็นอาบัติข้ออื่น และเธออ้างเอาเป็นเลศต้องอาบัติสังฆาทิเสสทุกๆ คำพูด เป็นต้น^{๑๑๗} ความที่อาบัติแม้ทั้ง ๗ กอง มีวัตถุไม่เสมอกัน โดยเป็นวัตถุแห่งเมถุนและอทินนาทาน เป็นต้น^{๑๑๘} ฉะนั้น การระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่างๆ เช่น การบาทหมาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคู่กรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสงฆ์ คณะบุคคล หรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้ธรรมวินัย และสัตตสุตตเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์

กระบวนการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีสัมมุขาวินัย ก็คือวิธีการแก้ปัญหาโดยการพิจารณาตัดสินให้ยุติต่อหน้า โดยใช้วิธีการ ๓ อย่างคือ

- ๑) ตกลงกันเอง
- ๒) ตั้งกรรมการวินิจัย
- ๓) โดยพิจารณาของสงฆ์^{๑๑๙}

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การที่พระภิกษุจะร่วมอยู่ในองค์คณะดังกล่าวนี้ต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ พอสรุปได้คือ

- ๑) เป็นผู้มั่งคิล
- ๒) เป็นผู้ทรงปาติโมกข์
- ๓) และรู้ทางระงับอธิกรณ์เป็นต้น

^{๑๑๕} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖-๑๘๗/๒๙๒.

^{๑๑๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๕, ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

^{๑๑๗} มุลลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุลล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๒.

^{๑๑๘} มุลลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุลล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

^{๑๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยอิทธิบาทพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสงฆ์ ไม่มีความเชี่ยวชาญหรือแม่นยำในสิ่งที่ตัวเองตัดสินอันอาจก่อให้เกิดการพิจารณาที่ผิดพลาดได้ พระสงฆ์ที่อยู่ในองค์คณะอาจจะขอให้ถอนออกจากคณะผู้พิจารณาได้ สิ่งสำคัญคือ การระงับความขัดแย้งนั้น จะต้องมิสัมมุขาวินัยอยู่ร่วมด้วยเสมอสอดคล้องกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ห้ามพระสงฆ์ระงับความขัดแย้งลับหลัง หรือ ลงโทษลับหลัง^{๑๒๐}

(๒) สติวินัย^{๑๒๑} หมายถึง วินัยอันสงฆ์พึงให้แก่พระชีนาสพที่ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบูลย์^{๑๒๒} หรือ วิธัระงับด้วยสติ สติวินัยนี้พึงให้แก่พระชีนาสพเท่านั้น ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่น โดยที่สุด แม้เป็นพระอนาคามี และการให้สติวินัยนี้ต้องให้แก่พระชีนาสพที่ถูกโจทก์เท่านั้น^{๑๒๓} โดยเป็นการประกาศสมมติให้ว่าเป็นผู้มีสติสมบูรณ์และการให้สติวินัยที่จัดได้ว่า ชอบธรรมนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ

- ๑) ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ
- ๒) ผู้อื่นโจทก์ภิกษุนั้น
- ๓) ภิกษุนั้นขอ
- ๔) สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น
- ๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้

ประเด็นที่น่าสนใจในการระงับอิทธิบาทด้วยสติวินัยก็คือสงฆ์สามารถใช้วิธีนี้แก่พระชีนาสพเท่านั้นไม่สามารถที่จะให้แก่พระภิกษุรูปอื่นๆ ได้ เหตุผลสำคัญคือพระอรหันต์ไม่อยู่ในฐานะที่จำเลยจะไปล่วงละเมิดและหากมีการฟ้องร้อง หรือกล่าวหาอีกก็ไม่จำเป็นที่จะนำอิทธิบาทดังกล่าวมาสู่สงฆ์อีก

(๓) อมูหวินัย^{๑๒๔} หมายถึง วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง^{๑๒๕} คือ การที่พระสงฆ์โดยสงฆ์ได้ร่วมกันระงับอิทธิบาทโดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า ซึ่งแม้จำเลยจะได้กระทำการดังที่ถูกโจทก์จริงก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ อย่างไรก็ตามการที่จะระงับความขัดแย้งด้วยการยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลยที่เรียกว่าชอบธรรม^{๑๒๖} มีประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

^{๑๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑-๒๓๓/๓๔๙-๓๕๒.

^{๑๒๑} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๕/๒๙๒.

^{๑๒๒} “สติเวปุลลปตตสส ชีนาสวสส ทาทพโพ วินโย สติวินโย; สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

^{๑๒๓} “ออย ปน สติวินโย ชีนาสวสสว ทาทพโพ น อญญสส อนตมโส อนาคามิโนปิ; วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๕/๒๙๒.

^{๑๒๔} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๙๖/๒๙๓.

^{๑๒๕} อมูหสส ทาทพโพ วินโย อมูหวินโย; สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

^{๑๒๖} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๙/๓๑๔.

- ๑) จำเลยที่เคยเป็นบ้ามาแล้ว แม้จะต้องอาบัติแต่ก็ระลึกไม่ได้
- ๒) จำเลยที่เคยเป็นบ้ามาแล้ว ระลึกไม่ได้ แต่แจ้งแก่สงฆ์ว่าระลึกได้เหมือนฝัน
- ๓) ในขณะที่ถูกโจทก์นั้น จำเลยยังเป็นบ้าอยู่

การความขัดแย้งด้วยอุมุหวิสัย โดยพระภิกษุที่เป็นบ้านั้นเข้าไปประกาศท่ามกลางสงฆ์เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้น และขอให้สงฆ์ได้ยกประโยชน์แก่ท่านในฐานะที่ผิดวินัยเพราะท่านเป็นบ้าพระสงฆ์ทั้งหมดในสงฆ์จึงประกาศยกประโยชน์ให้แก่จำเลย ๓ ครั้ง ท่ามกลางสงฆ์ว่าท่านไม่เป็นอาบัติ เพราะท่านต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า

(๔) ปฎิญาตกรรม หมายถึง การกระทำตามที่จำเลยปฎิญาหรือรับสารภาพ^{๑๒๗} คือการระงับอธิกรณ์ตามคำรับของจำเลยในประเด็นนี้ เพื่อจะแสดงสิ่งที่ควรปรับตามปฎิญาที่ปราศจากโทษของอสังขัตติยนั้น แม้เมื่อโทษของอสังขัตติยถูกเปิดเผยแล้ว ภิกษุ ๒ รูป ผู้เป็นข้าศึกกันในอธิกรณ์กล่าวคือเรื่องที่วิวาทกัน ชื่อว่า ผู้เป็นข้าศึกกันในอธิกรณ์ร่วมกัน อาจแยกออก ๒ กรณี คือ

๑) การที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งระลึกได้ว่าตัวเองต้องลหุกาบัติ^{๑๒๘} ข้อใดข้อหนึ่ง จึงได้เข้าไปหาสงฆ์แล้วขอลงอาบัติซึ่งคำว่าสงฆ์ในที่นี้หมายถึงบุคคลสัมมุขตา คือ ผู้แสดงอาบัติและผู้รับอยู่พร้อมหน้ากัน

ในอรรถกถาัมชณินิกายอุปปิณณาส พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ท่านครับ ผมต้องอาบัติชื่อนี้และว่าผมเห็นอาบัตินั้นแล้ว^{๑๒๙} ข้อนี้ก็จัดได้ว่าเป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพข้อที่ ๑

๒) กรณีที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งต้องอาบัติและจำไม่ได้ หรือไม่รู้ว่าเป็นตัวเองเป็นอาบัติ จึงถูกโจทก์ว่าต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่ง และพระภิกษุรูปที่ต้องอาบัตียอมรับว่าตัวเองต้องอาบัติตามที่ถูกโจทก์จริง พระสงฆ์จึงได้ปรับอาบัติตามที่เธอยอมรับถ้าหากเป็นอาบัติหนัก^{๑๓๐} สงฆ์จะให้พระภิกษุรูปนั้นไปอยู่ปริวาสกรรมและหากต้องอาบัติเบาสงฆ์จะให้ลงอาบัติอธิกรณ์จึงระงับ

^{๑๒๗} ปฎิญาเตน กรรม ปฎิญาตกรรม; สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓ /๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

^{๑๒๘} ลหุกาบัติ หมายถึง อาบัติระดับเบา ซึ่งได้แก่ อนินยต นิสัคคิยาปาจิตติย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต และสิกขาบทที่นอกพระปาติโมกข์ทั้งหมดด้วย.

^{๑๒๙} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๓๑.

^{๑๓๐} อาบัติหนัก (ครุกาบัติ) ได้แก่ อาบัติปาราชิก และสังฆาติเสส ซึ่งหากเธอยอมรับว่าเป็นอาบัติปาราชิก ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ แต่หากว่ายอมรับว่าต้องอาบัติสังฆาติเสส สงฆ์ต้องให้วุฒฐานวิธี คือ ให้พระภิกษุรูปดังกล่าวไปอยู่ปริวาสกรรม แล้วจึงประกาศเรียกเข้าสู่สงฆ์อีกครั้ง.

ในอรรถกถาัมชฌมินิกายอุปปิณณาส พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การขอยู่ปริวาส เป็นต้นในอาบัติสังฆาทิเสส และการให้ปริวาสเป็นต้นตามคำรับสารภาพ^{๑๓๑} ข้อนี้จัดได้ว่า เป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพตามข้อที่ ๒

ฉะนั้น สารสำคัญก็คือ หากพระภิกษุที่ถูกโจทก์ว่าเป็นอาบัติตามที่ถูกโจทก์ในข้อใดก็ให้ปรับอาบัติตามที่รับเท่านั้น จะปรับอาบัตินอกเหนือจากนั้นไม่ได้ เพราะจะขาดความชอบธรรมในวิธีระงับอธิกรณ์ในข้อนี้

(๕) เภยยสิกขา^{๑๓๒} หมายถึง การกระทำความผิดโดยเสียงข้างมาก^{๑๓๓} การนิยามในลักษณะนี้ทำให้เกิดคำถามว่าเสียงข้างมาก หมายถึงใคร และมีเท่าไรจึงจะเรียกว่ามาก

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า คำว่า เสียงข้างมากเอาไว้ ๒ แห่งด้วยกันเนื่องจากเกรงว่าจะทำให้การตีความประเด็นดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากพุทธพจน์ โดยชี้ให้เห็นว่าเสียงข้างมากในที่นี้หมายถึงต้องเป็นพวกที่เป็นธรรมวาทีเท่านั้น หากมีอธรรมวาทีมากกว่าไม่จัดเป็นเสียงข้างมาก ในที่นี้ดังคำยืนยันว่าธรรมวาทีบุคคลแห่งการกระทำใดใดเป็นผู้มากกว่า การกระทำนั้นจึงชื่อว่าเสียงข้างมาก^{๑๓๔} (เภยยสิกขา) คำถามที่ว่าจำนวนเท่าใดจึงจะจัดได้ว่าเสียงข้างมากหรือมากกว่านั้น

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกินแม้เพียงรูปเดียวก็จัดเป็นฝ่ายมากกว่าได้ ก็จะต้องกล่าวอะไรถึง ๒-๓ รูปเล่า^{๑๓๕} ฉะนั้น คำว่า มากในที่นี้จึงไม่ได้มุ่งไปที่ปริมาณ หากแต่ให้ความสำคัญอยู่ที่คุณภาพของจำนวนซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก

ส่วนการแต่งตั้งนั้นต้องได้รับฉันทานุมัติจากสงฆ์ ซึ่งสิ่งที่จะชี้วัดว่าสงฆ์ยอมรับ หรือเห็นด้วยหรือไม่ ต้องประเมินจากความเจียบเป็นเกณฑ์ ถ้าทุกรูปเจียบยอมถือได้ว่าเป็นผ่านมติดังกล่าวข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ กระบวนการในการโหวตนั้น จะถือว่าเป็นมติของสงฆ์ไม่ได้ หากอธิกรณ์ที่น่าไปสู่การจับสลากหรือการโหวตนั้นประกอบไปด้วยประเด็นต่างๆ คือ

- ๑) อธิกรณ์เป็นเรื่องเล็กน้อย
- ๒) อธรรมวาทีภิกษุแบ่งพวกกันจับ
- ๓) ไม่จับตามความเห็นเป็นต้น^{๑๓๖}

^{๑๓๑} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๓๑.

^{๑๓๒} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๐๒/๒๙๓.

^{๑๓๓} ย ปน เภยยสิกขาย กมมสฺส กรณํ ออยฺ เภยยสิกขา นาม; ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

^{๑๓๔} ยสฺสา กิริยาย ธมฺมวาทีโน พหุตรา, เอสา เภยยสิกขา นาม; วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๐๒/๒๙๓.

^{๑๓๕} เอเกนปิ อธิกา พหุตรา, โก ปน วาโท ทวีติ ตีหิ; วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๓๔/๒๙๙.

^{๑๓๖} วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐๔/๓๑๙.

หากการจับสลากนั้น เมืองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในขณะมีการตัดสินอิทธิกรรม กระบวนการทั้งหมดย่อมจัดได้ว่าเป็นโมฆะ จัดได้ว่าเป็นการจับสลากที่ไม่ชอบธรรมในทันที ฉะนั้น จึงควรจัดให้มีกระบวนการในการสรรหาคณะกรรมการกลาง และดำเนินการจับสลากใหม่อีกครั้งเมื่อสงฆ์ได้ดำเนินการจับสลากในทิศทางตรงข้ามกับสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้น ย่อมจักถือว่าการจับสลากดังกล่าวนั้นเป็นการจับสลากที่ชอบธรรมอิทธิกรรมจึงได้ชื่อว่ายุติ

(๖) ตัสสปายิกิกา^{๑๓๗} หมายถึง กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา ในอิทธิกรรมมีเรื่องที่ได้เห็นเป็นมูล ท่านกล่าวหมายเอาวาระในพระบาลีว่า ข้าพเจ้าเห็นท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายศากยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณา หรือสังฆกรรมไม่ได้ เป็นต้น^{๑๓๘} ในเรื่องนั้น บุคคลผู้ต้องธรรมถึงอาบัติปาราชิกนั้น เป็นผู้ที่โจทก์นี้มิได้เห็น ด้วยอำนาจสักว่าเห็นการนั่งในที่ลับเป็นต้นกับหญิง อนึ่ง หาใช่ด้วยอำนาจเห็นการยังมรรคให้จดมรรคเป็นต้นไม่^{๑๓๙} หากว่าภิกษุนั้นจะพึงถูกบุคคลนั้นเห็นโดยประการนั้น ภิกษุนี้ ผู้มีความสำคัญว่าไม่บริสุทธิ์จะพึงมีในบุคคลนั้น และไม่ต้องอาบัติสังฆาติเสส แก่ผู้ที่โจทก์ถึงความบริสุทธิ์ก็ดี ความไม่บริสุทธิ์ก็ดี ด้วยความสำคัญว่าไม่บริสุทธิ์ เพราะพระบาลีว่า ภิกษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ คือ

๑) ภิกษุจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก์มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์

๒) ภิกษุจำเลยเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก์มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์^{๑๔๐}

เพราะฉะนั้น พึงทราบว่าเป็นอาบัติสังฆาติเสสแก่บุคคลแม้จะเห็นเพียงการนั่งในที่ลับเป็นต้นเท่านั้นกับสตรี แล้วมีความสำคัญในภิกษุนั้นว่าบริสุทธิ์ว่า กุลบุตร มีศรัทธา กุลบุตรนี้ย่อมไม่ต้องอาบัติปาราชิก หรือมีความสงสัยแล้วกำหนดโจทว่า ข้าพเจ้าได้ยืนยันว่าท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว เป็นต้น^{๑๔๑} ประเด็นที่น่าสนใจคือคำว่า เลวทราม หรือ คนบาปหนา มีอะไรเป็นเกณฑ์หรือ ตัวชี้วัดถึงพฤติกรรมดังกล่าว พระพุทธองค์ทรงนิยามเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ ๓ ประการ คือ^{๑๔๒}

๑) เป็นผู้ไม่สะอาด

๒) เป็นอสังขี^{๑๔๓}

๓) เป็นผู้ถูกโจทแต่ไม่ยอมรับ

^{๑๓๗} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๐๗/๒๙๔.

^{๑๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๘๗/๒๙๔.

^{๑๓๙} มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕., มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๑๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙๐/๒๙๔.

^{๑๔๑} วิ.มติ.ฎีกา. (บาลี) ๑/๓๘๗/๓๗๗.

^{๑๔๒} วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๐๗/๓๒๑.

^{๑๔๓} ผู้ไม่สะอาด คือ ผู้ประกอบด้วยกายกรรม และวจีกรรมอันไม่สะอาด ผู้สังขี ผู้ประกอบด้วยลักษณะแห่งบุคคลผู้เป็นสังขี เช่น ต้องอาบัติเป็นนิจ และขอบทะเลาววิวาท เป็นต้น; วิ.อ. (บาลี) ๒/๒๐๗/๒๙๔.

เมื่อสงฆ์ได้พิจารณาตัดสินแล้วลงมติว่าผิดตามข้อกล่าวหา^{๑๔๔} คุณสมบัติขอภิกษุดังกล่าวนี้ พระภิกษุจึงได้ชื่อว่าเป็นคนเลวทรามและบาปหนา ซึ่งเป็นบุคคลที่สงฆ์พึงลงทัสสะปาปิยสิกกรรม อย่างไรก็ตามสงฆ์สามารถลงทัสสะปาปิยสิกกรรมแก่บุคคลต่อไปนี้ด้วยก็ได้ เช่นพระภิกษุที่ขบถต่อความบาดหมาง ทะเลาะวิวาท สร้างความอื้อฉาว และก่ออิริยนิหัมมสังฆ์ รวมไปถึงพระภิกษุที่ขอบติเตียนพระรัตนตรัย เป็นต้น

จะเห็นว่า หลักการระงับอิริยนิหัมมสังฆ์ เป็นการระงับอิริยนิหัมมสังฆ์ในเชิงรุกที่มุ่งเน้นการป้องกันการป้องปราม และการปราบปราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป้าหมายของการระงับนั้น มุ่งเน้นเพื่อการพัฒนากายวาจาและพฤติกรรมของพระภิกษุที่ถูกลงโทษให้ดำรงชีวิต และเป็นอยู่อย่างประสาสน์สอดคล้องกับปัจจัยภายนอก อันจะทำให้สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมแห่งความสงบสันติต่อไป

(๗) ตินวตถารกะ^{๑๔๕} หมายถึง การกระทำหรือการระงับอิริยนิหัมมสังฆ์ประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า^{๑๔๖} หรือ การระงับอิริยนิหัมมสังฆ์โดยการประนีประนอม กระบวนการแก้ปัญหาเรื่องพระภิกษุทะเลาะกันด้วยการทำการประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย เช่น พระ ก. ทะเลาะกับพระ ข. ตกลงกันไม่ได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องใช้วิธีประนีประนอมให้ทั้งสองฝ่ายตกลงและข้อตัดสินอันเป็นธรรมได้^{๑๔๗}

ในอรรถกถาสมนตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เปรียบเทียบเหมือนคุณหรือมุตระ บุคคลกระตลบเข้าย่อมโยยกลืนเพราะเป็นของเหม็น แต่เมื่อถูกปกปิดกลบไว้ด้วยหญ้า กลิ่นนั้นย่อมไม่โยยไปฉุนใด อิริยนิหัมมสังฆ์ที่ถึงมูลเหตุอันน้อยใหญ่อันชั่วช้ายังไม่สงบยอมเป็นไปเพื่อความแตกสามัคคี เพราะหยาบร้าย เมื่อสงบระงับด้วยกรรมนี้ ย่อมเป็นอันระงับดุจคุณที่ถูกกลบปิดไว้ด้วยหญ้านั้น^{๑๔๘}

เมื่อกล่าวถึงภาพรวมของอิริยนิหัมมสังฆ์ซึ่งแยกย่อยออกเป็น ๗ วิธีการดังกล่าวแล้ว^{๑๔๙} พบว่า การออกแบบมีเป้าหมายเพื่อป้องกันอิริยนิหัมมสังฆ์ที่เกิดขึ้น กำลังเกิดขึ้น และเกิดขึ้นแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การออกแบบรูปแบบของการระงับแต่ละวิธีนั้น มุ่งตรงไปที่เป้าหมายใหญ่คือ ความสามัคคี

^{๑๔๔} ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๓๐.

^{๑๔๕} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔.

^{๑๔๖} อิทํ กมฺมํ ตินวตถารกสทิสตฺตา ตินวตถารโกติ วุตฺตํ; วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔, ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๕๓/๓๓.

^{๑๔๗} พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอิริยนิหัมมสังฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๑๔๘} วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔-๒๙๕, ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๕๓/๓๓-๓๔.

^{๑๔๙} พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอิริยนิหัมมสังฆ์, หน้า ๕๙.

สงบสันติแห่งพระสงฆ์ เหตุผลสำคัญที่พระองค์ทรงให้พระภิกษุ คณะสงฆ์ หรือสงฆ์^{๑๕๐} ต้องทำ เพราะทรงมุ่งเน้นที่ความชอบธรรม อันเป็นหัวใจของกระบวนการในการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ เพราะเมื่อใดก็ตาม วิธีการดังกล่าวไม่สามารถยับยั้งความชอบธรรมให้แก่คู่กรณีได้ เมื่อนั้นสงฆ์จะไร้คุณค่าทางความน่าเชื่อถือ และส่งผลข้างเคียงให้เกิดความไร้สันติแห่งสังคมสงฆ์ และสิ่งที่สำคัญคือ หลักการแห่งศีล สมาธิ และปัญญา จะพัฒนาต่อไปได้

จะเห็นได้ว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งสงบสันติ หัวใจของการระงับอธิกรณ์ คือ ความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่า เป็นวิธีระงับ หรือ วินิจฉัย อธิกรณ์สงฆ์ที่เกิดขึ้นในทางพระวินัยตามที่ปรากฏในคัมภีร์คัมภีร์ต่างๆ เช่น อรรถกถาสมันตปาสาทิกา และ มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นต้น

๔.๖ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย

คุณค่าในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาโดยพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งมีการประมวลเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยหรือศีล ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษาวินัยหรือศีลแล้วโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีสงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังพระพุทธพจน์ ในพระไตรปิฎก เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาโปรด อุบาสก อุบาสิกา ชาวตำบลบ้านปาฏลिकาม กล่าวโดยสรุปได้ว่า

- ๑) ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาณเป็นเหตุ
- ๒) กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป
- ๓) เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แผ่ล้นล้ำ ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ
- ๔) ย่อมไม่หลงลืมสติ
- ๕) หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๕๑}

ส่วนในอรรถกถาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี^{๑๕๒} ได้กล่าวถึงผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามพระวินัยหรือ ศีลเช่นว่า

- (๑) ผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีล ปาราชิกข้อที่ ๑ ห้ามเสพเมถุน^{๑๕๓} คือ

^{๑๕๐} พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมฺโม), สังฆาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^{๑๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๕/๙๙.

^{๑๕๒} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๑๕๓} วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๔/๒๐๘., มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

- ๑) ความเป็นผู้ปราศจากข้าศึก
- ๒) ความเป็นที่รักเป็นที่พอใจของสรรพสัตว์
- ๓) ความเป็นผู้มีปกติได้ของต่างๆ เช่น ข้าว น้ำ ผ้า และวัตถุเครื่องปกปิด
- ๔) การนอนหลับสบาย
- ๕) การตื่นขึ้นมาสบาย
- ๖) การพ้นจากภัยในอบาย
- ๗) ความไม่ควรแก่การเกิดเป็นหญิง เป็นกะเทย
- ๘) ความเป็นผู้ไม่โกรธ
- ๙) ความเป็นผู้มีปกติทำจริง
- ๑๐) ความเป็นผู้ไม่เก้อเจิน
- ๑๑) ความเป็นผู้มีความสุข ด้วยการรับเชิญ
- ๑๒) ความเป็นผู้มีอินทรีย์บริบูรณ์
- ๑๓) ความเป็นผู้ปราศจากความระแวง
- ๑๔) ความเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย
- ๑๕) ความเป็นผู้อยู่อย่างเป็นสุข
- ๑๖) ความเป็นผู้ไม่มีภัยจากที่ไหนๆ
- ๑๗) ความเป็นผู้ไม่มีการพลัดพรากจากของรัก^{๑๕๔}

(๒) ผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีลปาราชิกข้อที่ ๒ งดเว้นจากลักทรัพย์^{๑๕๕} คือ

- ๑) ความเป็นผู้มีทรัพย์
- ๒) ความเป็นผู้มีโภคะเนกอนันต์
- ๓) ความเป็นผู้มีโภคะยั่งยืน
- ๔) การได้โภคทรัพย์ตามที่ต้องการอย่างฉับพลัน
- ๕) การมีโภคะไม่ทั่วไปกับพระราชา
- ๖) ความเป็นหัวหน้าในที่นั้นๆ
- ๗) ความเป็นผู้ไม่รู้จักคำว่าไม่มี
- ๘) มีความเป็นอยู่อย่างสบาย^{๑๕๖}

^{๑๕๔} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๗.

^{๑๕๕} วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๔/๓๐๖., มุลลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖., มุลล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

^{๑๕๖} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๗.

(๓) ผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีลปาราชิกที่ข้อ ๓ คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (มนุษย์)^{๑๕๗} คือ

- ๑) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอวัยวะใหญ่่น้อย
- ๒) ความถึงพร้อมด้วยส่วนสูงและส่วนกว้าง
- ๓) ความถึงพร้อมด้วยเขี้ยวไวไหวพริบ
- ๔) ความเป็นผู้มีเท้าตั้งอยู่เหมาะสม
- ๕) ความสวยงาม
- ๖) ความเป็นผู้อ่อนโยน
- ๗) มีความสะอาด
- ๘) มีความกล้าหาญ
- ๙) ความเป็นผู้มีกำลังมาก
- ๑๐) ความเป็นผู้มีถ้อยคำสละสลวย
- ๑๑) เป็นผู้น่ารัก น่าพอใจ ของสัตว์ทั้งหลาย
- ๑๒) ความเป็นผู้มีบริษัทไม่แตกแยกกัน
- ๑๓) ความเป็นผู้ไม่สะดุ้งหวาดเสียว
- ๑๔) ความเป็นผู้อันใครๆ กำจัดได้ยาก
- ๑๕) ความเป็นผู้ไม่ตายดับจากการปองร้ายของผู้อื่น
- ๑๖) ความเป็นผู้มีบริวารมาก
- ๑๗) ความเป็นผู้มีผิวดังทอง
- ๑๘) ความเป็นผู้มีทรวดทรงงาม
- ๑๙) ความเป็นผู้มีอาพาธน้อย
- ๒๐) ความเป็นผู้ไม่เศร้าโศก
- ๒๑) ความเป็นผู้ไม่พลัดพรากจากของรักของชอบใจ
- ๒๒) ความเป็นผู้มีอายุยืน^{๑๕๘}

(๔) ผลหรือ อานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือศีลปาราชิกข้อที่ ๔ การงดเว้นจากการอวดอุตตริมนุษยธรรมที่ไม่มีในตน^{๑๕๙} คือ

- ๑) ความเป็นผู้มีอินทรีย์ผ่องใส

^{๑๕๗} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๖๒/๔๓๐, มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๖.

^{๑๕๘} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๑๕๙} วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๙๓/๕๒๐, มุลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มุล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

- ๒) ความเป็นผู้มีปกติพูดด้วยคำสละสลวย
- ๓) ความเป็นผู้มีฟันเรียบเสมอทั้งขา ทั้งสะอาด
- ๔) ความเป็นผู้ไม่อ้วนจนเกินไป
- ๕) ความเป็นผู้ไม่ผอมจนเกินไป
- ๖) ความเป็นผู้ไม่ดำเกินไป
- ๗) ความเป็นผู้ไม่สูงเกินไป
- ๘) ความเป็นผู้มีสัมผัสเป็นสุข
- ๙) ความเป็นผู้มีกลิ่นปากหอมเหมือนดอกกุบล
- ๑๐) ความเป็นผู้มีบริษัทเชื้อพืงตั้งอยู่ในโอวาท
- ๑๑) ความเป็นผู้มีวาจาเชื่อถือได้
- ๑๒) ความเป็นผู้มีลิ้น อ่อน แดงและบางเหมือนกลีบดอกกุบล
- ๑๓) ความเป็นผู้ไม่หัดหู่
- ๑๔) ความเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านเป็นต้น^{๑๖๐}

จะเห็นได้ว่า ผลที่เกิดจากการรักษาพระวินัยหรือ ศีลให้ดีในเบื้องต้นเสียอย่างหนึ่งแล้ว คุณธรรมความดีในเบื้องสูง จะเกิดขึ้นสืบเนื่องติดตตามมาเอง (พระวินัยหรือ ศีลมีประโยชน์และ อานิสงส์สืบเนื่องโดยลำดับขั้นตอนคือ

- ๑) มีความไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๒) ความไม่เดือดร้อน มีปราโมช (ความชื่นบาน) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๓) ความปราโมทมิปิตี (ความอิมเอบ) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๔) ปิตี มีปัสสัทธิ (ความสงบ) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๕) ปัสสัทธิ มีสุข (ความสุข) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๖) สุข มีสมาธิ (ความตั้งใจมั่น) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๗) สมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง) ได้แก่ ตรุณะวิปัสสนาเป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๘) ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา (ความเบื่อหน่าย) ได้แก่ พลวะวิปัสสนา และ วิราคะ (ความปราศจากกำหนด) ได้แก่ อริยมรรค เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์
- ๙) นิพพิทาและวิราคะ มีวิมุตติ (ความหลุดพ้น) ได้แก่ อริยผล (อรหัตตผล) และ ญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็น) ได้แก่ ปัจจเวกขณะญาณ เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์

^{๑๖๐} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

ผลของพระวินัย หรือศีลทั้งหลายที่เป็นกุศล ย่อมบริบูรณ์ เพื่อความเป็น พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์จนถึงบรรลुพระนิพพานเป็นที่สุด

๔.๗ คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านการเรียนการสอนพระวินัย

คุณค่าด้านการเรียนการสอนพระวินัยที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาซึ่งอยู่ในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ. ๒) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิวัคคปาฬิ มีแนวสังเขปรายวิชาคือ ศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทกาศินัย วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา^{๑๖๑} แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ มีเนื้อหาเฉพาะ ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ^{๑๖๒} (จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ) ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ก. อาบัติปาราชิก

อาบัติปาราชิกที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่รจนาโดย พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระ ชาวลังกา มีการอธิบายปาราชิกทั้ง ๔ สิกขาบทมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา ภิกขุวิวัคคปาฬิ^{๑๖๓} คือ

(๑) ปาราชิกนิตเทสวณณา พรณนอธิบายเรื่องอาบัติปาราชิกมี ๔ สิกขาบท ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาก็อธิบายไว้ ๔ สิกขาบทเช่นเดียวกันคือ

- ๑) เมณฐัมมสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยเมณฐธรรม^{๑๖๔}
- ๒) อทินนาทานสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้
- ๓) มนุสสวิคคหสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยร่างกายมนุษย์

^{๑๖๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, **คู่มือการศึกษาระดับปริญญาตรี**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘.

^{๑๖๒} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.**

^{๑๖๓} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, **หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ.=TQF, (กรุงเทพมหานคร: เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๖๐), หน้า ๖๔.**

^{๑๖๔} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.**

๔) อุตตริมนุสสรัมมสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยอุตตริมนุสสรธรรม^{๑๖๕}

มีการศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทภาชนีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา

(๒) สรุปรู วิเคราะห์เหตุเกิด สถานที่ บุคคลสำคัญ สิกขาบทที่กำหนด

(๓) บรรยายสรุป และรายงานเป็นรูปเล่ม

ข. ครุกาบัตติ (สังฆาทิเสส)

อาบัติสังฆาทิเสสที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่รจนาโดย พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระ ชาวลัγκα มีการอธิบายสังฆาทิเสส ๗ สิกขาบท จากทั้งหมด ๑๓ สิกขาบทมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา ภิกขุวิภังค ปาลี^{๑๖๖} คือ

(๑) ครุกาปตตินิเทศะวินณนา พรรณนาแสดงเรื่องครุกาบัตติมี ๑๓ สิกขาบท แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาอธิบายเพิ่มเติมไว้ ๗ สิกขาบทคือ

๑) สุกกวิสสัณฐิสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการหลั่งน้ำกามออก^{๑๖๗}

๒) กายสังสัคคสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการเคล้าคลึงกาย

๓) ทุณจุลลวัจฉาสารทสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง

๔) อตตาทกามปาริจริยสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการบำเรอตนด้วยกาม

๕) สัณญจิริตตสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการชักสือ

๖) อมุลกสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยวัตถุที่ไม่มีมูล

๗) อัญญภาคิยสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยส่วนที่เกี่ยวพันกับสิ่งอื่น^{๑๖๘}

มีการศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทภาชนีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา

^{๑๖๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕., มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๖.

^{๑๖๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ=TQF, หน้า ๖๔.

^{๑๖๗} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๗.

^{๑๖๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๘.

- (๒) สรุป วิเคราะห์เหตุเกิด สถานที่ บุคคลสำคัญ สิกขาบทที่กำหนด
(๓) บรรยายสรุป และรายงานเป็นรูปเล่ม

ค. นิสสัคคียปาจิตติย

อาบัตินิสสัคคียปาจิตติยที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่รจนาโดย พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระ ชาวลังกา มีการอธิบายนิสสัคคียปาจิตติยทั้ง ๑๒ สิกขาบทจากทั้งหมด ๓๐ สิกขาบท มาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา ภิกขุวิภังคปาฬิ^{๑๖๙} คือ

(๑) นิสสัคคียนิทเทสวณณา พรรณนาอธิบายเรื่องนิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาอธิบายเพิ่มเติมไว้ ๒๓ สิกขาบทคือ

- ๑) ปฐมกถินสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวรสิกขาบทที่ ๑^{๑๗๐}
- ๒) ทุตยกถินสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยไม้สะดึงที่ภิกษุใช้เย็บจีวรสิกขาบทที่ ๒
- ๓) ปุราณจีวรสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยจีวรเก่า
- ๔) จีวรปฏิกคณสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการรับจีวร
- ๕) อัญญาตกวิญญัตติสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการขอหรือขอร้องกับคนที่ไม่รู้จัก
- ๖) รุปิยปฏิกคณสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการรับเงิน
- ๗) รุปิยปริวัตตนสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการแลกเปลี่ยนเงิน
- ๘) ปฐมปัตตสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยบาตรสิกขาบทที่ ๑
- ๙) อุณปัญจพันธนสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยเครื่องผูก ๕ ชนิดที่หย่อนหรือพ่วง
- ๑๐) อัจฉินทสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการแย่งชิงหรือขโมยจีวร
- ๑๑) สุตตวิญญัตติสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการร้องขอด้วย
- ๑๒) ปริณามนสิกขาบท สิกขาบทว่าด้วยการน้อมลามามาเพื่อตน^{๑๗๑}

มีการศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทภาขณีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา

^{๑๖๙} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ=TQF, หน้า ๖๔.

^{๑๗๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๗, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๓.

^{๑๗๑} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๐.

- (๒) สรุป วิเคราะห์เหตุเกิด สถานที่ บุคคลสำคัญ ลักษณะที่กำหนด
 (๓) บรรยายสรุป และรายงานเป็นรูปเล่ม

ง. ปาจิตติย์

อาบัติปาจิตติย์ที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่รจนาโดย พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระ ชาวลัγκα มีการอธิบายปาจิตติย์ทั้ง ๒๓ ลักษณะจากทั้งหมด ๙๒ ลักษณะมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา ภิกขุวิภังค ปาลี^{๑๗๒} คือ

(๑) ปาจิตติยนิเทศวินณนาพรรณนาอธิบายเรื่องอาบัติปาจิตติย์ มี ๙๒ ลักษณะ แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาอธิบายเพิ่มเติมไว้ ๒๓ ลักษณะคือ

- ๑) มุสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ^{๑๗๓}
- ๒) อัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม
- ๓) สหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน
- ๔) ทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกันข้อที่ ๒
- ๕) ทุฏฐุลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ
- ๖) ปฐวีชนนสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน
- ๗) ปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๑
- ๘) ทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะข้อที่ ๒
- ๙) สัปปณณสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต
- ๑๐) จีวรสิพพนสิกขาบท ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี
- ๑๑) อวสธปิณฑสิกขาบท^{๑๗๔} ว่าด้วยการฉันทัตตาหารในที่พักแรม^{๑๗๕}
- ๑๒) สันนิธิการกสิกขาบท ว่าด้วยการสะสมโภชนะ

^{๑๗๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, **หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ=TQF, หน้า ๖๔.**

^{๑๗๓} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๘, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๑.**

^{๑๗๔} คำว่า “อวสธ” ท่านอธิบายไว้ว่า “อาคนตฺวา วสนติ เอตถ อาคนตฺกาติ อวสโถ คือสถานที่สำหรับคนจรมมาพักอาศัย **สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๘๕/๓๖๙.** อวสโถ นาม กวภาพฺทโธ วุจฺจติ ท่านหมายเอาที่พักอาศัยติดบานประตู **วิ.ภิกขุณี. (บาลี) ๓/๑๐๑๐/๑๔๙.**, อวสถนติ กวภาพฺทวิหาริ ที่พักอาศัย คือที่พักอาศัยติดบานประตู **กจฺชา.อ. (บาลี) ๓๘๗.**

^{๑๗๕} **มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๙, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๓.**

- ๑๓) ทันทโปนสิกขาบท ว่าด้วยการรับประทานอาหารนอกจากน้ำและไม้ชำระฟัน
- ๑๔) อเจลกสิกขาบท ว่าด้วยนักรบวชเปลือย
- ๑๕) สุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย
- ๑๖) ภิงสาปนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ตกใจ
- ๑๗) โขติกสิกขาบท ว่าด้วยการก่อไฟผิง
- ๑๘) ทุพพณณกรณสิกขาบท ว่าด้วยการทำจีวรใหม่ให้เสียสี
- ๑๙) สัณญิจจสิกขาบท ว่าด้วยความจงใจปลงชีวิตสัตว์
- ๒๐) ทฏฐุลลสิกขาบท ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ
- ๒๑) ตลสัตติกสิกขาบท ว่าด้วยการเงื่อนหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้าย
- ๒๒) อุปัสสุตติกสิกขาบท ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน
- ๒๓) ปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลาภที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล^{๑๗๖}

มีการศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทภาชนีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา

- (๒) สรุป วิเคราะห์เหตุเกิด สถานที่ บุคคลสำคัญ สิกขาบทที่กำหนด
- (๓) บรรยายสรุป และรายงานเป็นรูปเล่ม

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาที่รจนาโดย พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระ ชาวลัγκα มีการอธิบายเพิ่มเติมอาบัติ ปาราชิก สังฆาติเสส นิสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และภิภาเป็นต้นมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาที่มีการเรียนการสอนในรายวิชา ภิกขุวิภังคปาติ ทิมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบสพศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

๔.๘ สรุปท้ายบท

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๗ ด้านคือ

- (๑) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาในด้านการอธิบายพระวินัยโดยพระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอธิบายพระวินัย ซึ่งเป็นปาฏิโมกขสังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท ในส่วนของศีลเฉพาะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภา มี ๑. ปาราชิก

^{๑๗๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ภิภา (บาลี) ๔๔๕.

๔ ข้อ ๒. สังฆาติเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ เป็นศีล หรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดคือปาราชิก และอาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตติยสามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับพระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติได้ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้นเช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ นับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนาสำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์เป็นต้น

(๒) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะที่ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาพระวินัยที่พระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการคือ ๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔. เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่าพระภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัตถธรรม ๑๐. เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย เพราะพระวินัยเป็นพื้นฐานแห่งความพร้อมเพียงแห่งหมู่คณะที่เรียกว่า สีสามัญญตา คือ ความมีศีลเสมอกัน

(๓) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ที่ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน พระวินัย หมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เพื่อมีอาจารย์อันงามเป็นระเบียบเรียบร้อย อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นการเอื้อต่อการประพฤติธรรมทางจิตต่อไป พระวินัยนี้ก็เปรียบกับกฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์กติกาของสังคมหนึ่งๆ ที่อยู่ร่วมกันโดยมีกติกาตกลงกันไว้ ถ้าใครฝ่าฝืน ต้องถูกลงโทษตามกติกาที่ตั้งไว้นั้นหรือจะเปรียบเทียบกับกฎหมายบ้านเมืองของประเทศหนึ่งๆ ที่มีกฎหมายตราไว้สำหรับพลเมืองของประเทศนั้นๆ ได้ปฏิบัติร่วมกัน ถ้าใครฝ่าฝืนก็มี ความผิด พระวินัยที่ทรงบัญญัตินั้นมีลักษณะใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. พุทธบัญญัติ คือ ข้อที่พระองค์บัญญัติไว้ห้ามมิให้ประพฤติ ๒. อภิสมจาร คือ ข้อปฏิบัติหรือขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติตามเพื่อให้มีอาจารย์เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับความประพฤติเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตัดผม การตัดเล็บ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป

(๔) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระวินัย สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาฏิโมกข์ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ พระวินัยถือว่า เป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหิชาศัสดังจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม

(๕) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัยที่เรียกว่า อธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระดับอธิกรณ์มี ๗ ประการเช่นสัมมุขวินัย หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้า สงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยและความพร้อมหน้าบุคคล ท่านกล่าวหมายเอาประเภทแห่งการโจทเช่น ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่า เป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าสั่งให้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น อธิกรณ์นั้นย่อมเป็นอาบัติข้ออื่น และเธออ้างเอาเป็นเลศต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุกๆ คำพูด เป็นต้น ความที่อาบัติแม้ทั้ง ๗ กอง มีวัตถุไม่เสมอกัน โดยเป็นวัตถุแห่งเมถุนและอนินาทานเป็นต้น ฉะนั้นการระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่างๆ เช่น การบาทฆาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคู่อริที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสงฆ์ คณะบุคคล หรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้ธรรมวินัยและสัตตสุตสนเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์เป็นต้น

(๖) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย ที่ผู้แต่งมีการประมวลเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยหรือศีล ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษาพระวินัยหรือศีลแล้วโดยรวมนั้นจะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตดังพระพุทธพจน์ว่า ๑. ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาณเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป ๓. เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ ๔. ย่อมไม่หลงลืมสติ ๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ในอรรถกถาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อธิบายผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีล เช่น ปาราชิกข้อที่ ๑ ห้ามเสพเมถุนมีผลคือ ๑. ความเป็นผู้ปราศจากข้าศึก ๒. การนอนหลับสบาย ๓. การพ้นจากภัยในอบาย ๔. ความไม่ควรแก่การเกิดเป็นหญิง เป็นกะเทย ๕. ความเป็นผู้ปราศจากความระแวง ๖. ความเป็นผู้ไม่มีการพลัดพรากจากของรักเป็นต้น

(๗) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาในการเรียนการสอนพระวินัยซึ่งอยู่ในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ. ๒) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิภังคปาลี มีแนวสังเขปรายวิชาคือ ศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทกษณีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษาแต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภา มีเนื้อหาเฉพาะ ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ มีการอธิบายเพิ่มเติมอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และภิภาเป็นต้นมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาที่มีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ (๑) เพื่อศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ (๒) เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ส่วนคือ

(๑) ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ผู้วิจัยแยกอธิบายออกเป็น ๒ คัมภีร์คือ ๑) คัมภีร์มูลสิกขา หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูลสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิตบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเด่นคือเป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัย มี ๓ ขา คือ ๑. คัมภีร์ขุททสิกขา ๒. คัมภีร์มูลสิกขา ๓. คัมภีร์กัณฑ์ชาวโรณี ก็จะสามารถเข้าใจในพระวินัยได้ รจนาโดยพระมหาสามิเถระชาวสิงหล โดยการประมวลเอาสิกขาบทพื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ มีโครงสร้างแบ่งเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ที่เรียกว่า คันถารัมภกถา หมายถึง คาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ เรียกว่า คาถาการไหว้ครูนั่นเอง จัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทศ มีการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิทเทศ อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิทเทศ อธิบายเรื่องครุกาปัติ (สังฆาทเสส) ๓. นิสสัคคียนิทเทศ อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิทเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิทเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกถกนิทเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น แต่ในคัมภีร์มูลสิกขาพระมหาสามิเถระไม่ได้แต่คำลงท้ายไว้ ๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา หมายถึง คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่น คือเป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลสิกขาที่อธิบายพระวินัยปิฎกโดยย่อเช่นเดียวกัน รจนาโดยพระวิมลสาร

เถระ ที่เมืองอนูราชปุระ สิงหล มีโครงสร้างคล้ายกับคัมภีร์มูลสิกขา เพราะคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาพระวิมลสารเถระได้แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ

(๒) ศึกษาภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยแบ่งออกเป็น ๑) วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขา ได้แก่ ๑. วิธีการใช้นามศัพท์คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์มูลสิกขามีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัติเช่น ปฐมาวิภัติ ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธานสามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมาวิภัติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมาวิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิดเช่น ส นิमितฺตํ ปเวเสนโต ภิกขุ มคคตฺตเย จูโต ปเวสนญฺฐิตุทธารปวิญฺฐ เจปิ สาทียํ แปลว่า ภิกษุใดสอดส่องคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดย้อยและเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้เคลื่อนไหวแล้ว ๒. วิธีการใช้กริยาศัพท์คือ กริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยินฺ เตินฺ นัง นอน กินฺ ตัมํ ทํ พุด คิต ของประธาน เรียกว่า กริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกริยาคุมประโยค กริยาคุมพากย์ที่มาจากกริยาอาขยาด คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกริยาคุมประโยค มักใช้กริยาทัก ได้แก่ ต ตฺวา อนตฺ หรือ มาน ปัจจยฺเช่น กริยาอาขยาดใช้ประกอบเป็นมุขยกริยาหรือกริยาคุมประโยค ประกอบกับนามศัพท์ให้เป็นกริยาได้มุขยกริยาที่มาจากปัจจยอาขยาด เช่น อณฺญาติกา ภิกขุณฺยา ปุราณจิวรํ ปน โธวาเปติ รชาเปติ อาโกฏาเปติ ตํ สียา แปลว่า อนึ่ง จะใช้ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก ย่อม และทบทวนจีวรแก่นั้นได้ ๓. วิธีการใช้อัพยาศัพท์คือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัติ เรียกว่า อัพยาศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจยบ้างเช่น อุปสรรคประเภทเปียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น วิโยเซติ (ย่อมพราก) มี วิอุปสรรค อยู่หน้า ยุช-ธาตุในความประกอบ (วิ+ยุช+ตวิภัติ ได้รูปเป็น วิโยเซติ (ย่อมพราก) เช่น มนุสฺสปาณํ ปาโณติ ชานํ วรฺกเจตฺสา ชีวิตา โย วิโยเซติ สาสนา โส ปราชีโต แปลว่า ภิกษุได้รู้ว่ามีมนุษย์มีชีวิต พรากมนุษย์จากชีวิตด้วยจิตคิดจะฆ่าภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนไหวจากศาสนา ๒) วิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาก็มีหลักการเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา ซึ่งพระเถระทั้ง ๒ รูปมีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กริยาศัพท์ และอัพยาศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

(๓) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยแบ่งออกเป็น ๑) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา มี ๒ แบบคือ ๑. แบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว ความเรียง เรียก จุณณียะ บ้าง หมายถึง คัมภีร์มูลสิกขาเป็นต้นที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ ๑. อาขยายิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวิตประวัติ เป็นต้น ๒. กถา เรื่องที่

แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้นเช่น นวเกหิปี ตเถว ปฏิปาณียา ปวาเรตพพ์. “ภนเต”ติวจัน วิเสโส. แม้กับเหล่านั้นวกภิกษุก็พึงปวารณาไปตามลำดับอย่างนั้นเหมือนกัน คำว่า ภันเต เป็นความ แตกต่างกัน ๒) แบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง เรียก คาถาบ้าง หมายถึง การ ประพันธ์ด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสหัชศาสตร์ เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท์เช่น ปฐยาวัตร หมายถึง ปฐยาวัตร ชื่อฉันท์ชนิดหนึ่ง ซึ่ง กำหนดด้วยอักษร ๓๑ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, ปฐยาพฤต หรือ อัษฎกฉันท์ ก็เรียก (ป. ปฐยาพฤต) ปฐยาวัตร แปลว่า คาถาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยุดทุก ๔ คำ มีวิเคราะห์ว่า ปจิตพพโต ปฐยา จ สา จตุรา วตเตน ปวิตตพพโต วตตณจาติ ปฐยาพฤต ฉันท์นี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๑ คณะ คือ ยะ คณะ กับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์พึงทำความเข้าใจเช่น

สํ นิमितฺตํ ปเวสนโต	ภิกขุ มคฺคตฺตเย จูโต
ปเวสนนฺนิจฺจุทฺธาร-	ปวิญฺญู เจปิ สาทียํ.
ภิกขุใดสอดองคชาตของตน	ที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓
แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่	จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป
ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็น	ผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้น

๒) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาภิภาที่มีนัยเดียวกันกับคัมภีร์มูลสิกขา พระเถระทั้ง ๒ รูปใช้ รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อย กรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ดังได้อธิบายมาแล้ว

(๔) ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภา กับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น

๑) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ พระมหาสามิเถระ ชาวลังกา ผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขา มีความเชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติม จากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัยเพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ เช่น พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หากสงสัยว่าได้สิกขาบทนี้ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ ในอรรถกถาพระวินัยพระพุทธโฆสจารย์ อธิบายเพิ่มเติมว่า พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หากสงสัยว่าได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปฐม ปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้ ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบาย อรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่า ยินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว ๒) ความสัมพันธ์ของ คัมภีร์มูลสิกขาภิภากับคัมภีร์อื่นๆ พระวิมลสารเถระ ชาวลังกามีความเชี่ยวชาญคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา มาอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขาภิภา เช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายอรรถกถาพระวินัยว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่า ยินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้ว ในคัมภีร์มูลสิกขาภิภา

พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาว่า ภิกษุสอดนimitของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา ดุจสัตว์ที่เคลื่อนแล้วจากความเป็นท้าวสักกะหรือจากความเป็นพรหม อธิบายว่า เป็นปาราชิก ในคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาว่า คำว่า มคฺคตฺตเย นี้ ธรรมดาชื่อว่ามรรค มี ๓๐ จริยอยู่ หญิงมี ๓ จำพวก คือ ๑.หญิงมนุษย์ ๒.หญิงอมมนุษย์ ๓.สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ในหญิงเหล่า ๓ จำพวกนั้น ในสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย มีการกำหนดคือ สัตว์ไม่มีเท้า ได้แก่ งู ปลา สัตว์สองเท้า ได้แก่ ไก่ สัตว์สี่เท้า ได้แก่ แมว สัตว์เหล่านี้ เป็นวัตถุแห่งปาราชิก พระเถระทั้ง ๒ รูป มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททสิกขาอภินวฎีกาเป็นต้น อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

๕.๑.๒ แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิกัณฺณนิตเทสเป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิกัณฺณนิตเทสเป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๗ ด้านคือ

(๑) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านการอธิบายพระวินัยโดยพระมหาสามีเถระและพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอธิบายพระวินัย ซึ่งเป็นปาฏิโมกขสังวรศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทบัญญัติ รวมทั้งสิกขาบท ในส่วนของศีลเฉพาะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มี ๑. ปาราชิก ๔ ข้อ ๒. สังฆาทิเสส ๗ ข้อ ๓. นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ และ ปาจิตตีย์ ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อจากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ เป็นศีล หรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์เถรวาทตามพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และเพื่อเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานอันเอื้อต่อการประพาสพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดคือปาราชิก และอาบัติระดับเบาเช่น ปาจิตตีย์สามารถแก้ได้โดยกล่าวแสดงความผิดของตนกับ

พระภิกษุรูปอื่นเพื่อเป็นการแสดง ถึงความสำนึกผิดและเพื่อจะตั้งใจประพฤติตนใหม่ หรือที่เรียกว่า การแสดงอาบัติ ปลงอาบัติได้ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้น เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์ นับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของศาสนา สำคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้นักบวชต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์เป็นต้น

(๒) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความสามัคคีในหมู่คณะที่ผู้แต่งอธิบาย เนื้อหาพระวินัยที่พระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความ สามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการคือ ๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒. เพื่อความ ผาสุกแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก ๔. เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่าพระภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕. เพื่อ ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม ๑๐. เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย เพราะพระวินัยเป็นพื้นฐานแห่งความพร้อม เพียงแห่งหมู่คณะที่เรียกว่า สีสสามัญญตา คือ ความมีศีลเสมอกัน

(๓) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ที่ผู้ แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน พระ วินัย หมายถึง กฎระเบียบข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทาง เดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เพื่อมีอาจารย์อันงามเป็นระเบียบ เรียบร้อย อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ เป็นการเอื้อเฟื้อต่อการประพฤติดุธรรมทางจิตต่อไป พระวินัยนี้ก็เปรียบกับกฎระเบียบหรือกฎเกณฑ์กติกาของสังคมหนึ่งๆ ที่อยู่ร่วมกันโดยมีกติกาตกลง กันไว้ ถ้าใครฝ่าฝืน ต้องถูกลงโทษตามกติกาที่ตั้งไว้นั้นหรือจะเปรียบเทียบกับกฎหมายบ้านเมืองของ ประเทศหนึ่งๆ ที่มีกฎหมายตราไว้สำหรับพลเมืองของประเทศนั้นๆ ได้ปฏิบัติร่วมกัน ถ้าใครฝ่าฝืนก็มี ความผิด พระวินัยที่ทรงบัญญัตินั้นมีลักษณะใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. พุทธบัญญัติ คือ ข้อที่ พระองค์บัญญัติไว้ห้ามมิให้ประพฤติ ๒. อภิสมาจาร คือ ข้อปฏิบัติหรือขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์ จะต้องประพฤติตามเพื่อให้มีอาจารย์ที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตน เกี่ยวกับความประพฤติเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตัดผม การตัดเล็บ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระ วินัยไว้เพื่อเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป

(๔) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนาที่ผู้แต่ง อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระวินัย สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาฏิโมกข์ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วง ละเมิดไว้ครบทุกอาบัติ พระวินัยถือว่าเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจาก ต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหยาศัยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็น ระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูป

ประพจน์ตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่ตรงตามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธานุศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาณานิคมถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม

(๕) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอภิรณที่เกิขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัยที่เรียกว่า อภิรณสมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระดับอภิรณมี ๗ ประการเช่น ๑. สัมมุขาวินัย หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยและความพร้อมหน้าบุคคล ท่านกล่าวหมายเอาประเภทแห่งการโจท เช่นว่า ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่า เป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าสั่งให้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น อภิรณนั้นย่อมเป็นอาบัติข้ออื่น และเธออ้างเอาเป็นเลศต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุกๆ คำพูด เป็นต้น ความที่อาบัติแม้ทั้ง ๗ กอง มีวัตถุไม่เสมอกัน โดยเป็นวัตถุแห่งเมถุนและอนินาทานเป็นต้น ฉะนั้น การระงับอภิรณหรือความขัดแย้งในมิติต่างๆ เช่น การบาดหมาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคูกรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสงฆ์ คณะบุคคล หรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้ธรรมวินัย และสัตตสุตาสันเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออภิรณที่เกิขึ้นกับพระสงฆ์เป็นต้น

(๖) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย ที่ผู้แต่งมีการประมวลเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยหรือศีล ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษาวินัยหรือศีลแล้วโดยรวมนั้นจะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีสงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตดังพระพุทธพจน์ว่า ๑. ย่อมได้โรคภัยไข้เจ็บใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป ๓. เข้าไปหาบริษัทใดๆ เช่น ชัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ ๔. ย่อมไม่หลงลืมสติ ๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ในอรรณภคัมภีร์ปรมัตถทีปนี อธิบายผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีล เช่น ปาราชิกข้อที่ ๑ ห้ามเสพเมถุนมีผลคือ ๑. ความเป็นผู้ปราศจากข้าศึก ๒. การนอนหลับสบาย ๓. การพ้นจากภัยในอบาย ๔. ความไม่ควรแก่การเกิดเป็นหญิง เป็นกะเทย ๕. ความเป็นผู้ปราศจากความระแวง ๖. ความเป็นผู้ไม่มีการพลัดพรากจากของรักเป็นต้น

(๗) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในการเรียนการสอนพระวินัยซึ่งอยู่ในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ. ๒) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศิศึกษาพุทธโฆสนครปฐม ซึ่งอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิวัคคปาลิ มีแนวสังเขปรายวิชาคือ ศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับ ประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทกถาขณีย์ วินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษาแต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ มีเนื้อหาเฉพาะ ปาราชิก ๔ ข้อ สังฆาทิเสส ๗ ข้อ

นิสัคคียปาจิตติย ๑๒ และ ปาจิตติย ๒๓ ข้อ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ มีการอธิบายเพิ่มเติมอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้นมาสนับสนุนแนวการอธิบายมีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์
๒. คัมภีร์อุปาสกษาลังการ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

วิญญาน, ๒๕๓๕.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน,

๒๕๓๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ฉันทนา อุดสาหลักษณ์. พุทธปัญญาคู่มือการสร้างปัญญา. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๕.

ชรินทร์ จุลประดิษฐ์. การแต่งบาลี ๑-๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๕.

พระคันธสาราภังค์ (แปลและอธิบาย). สุตตันตปิฎก. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด

ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดล ธีรธมโม). สังฆาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักการแต่งฉันทภาษาบาลี ป.ธ. ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

พระพุทโธชาจารย์. ปัญจสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย. แปลโดย พระเทพเวที (จวน อุฏฐายี). พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

พระพุทโธชาจารย์ ญาณ. อรรถกถาภาษาบาลี พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มัลย์). การใช้ภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหานิยม อุตตโม. **หลักสูตรบาลีไวยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๔๙.

พระมหาอดิสร ธีรสีโล. **ประวัติคัมภีร์บาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชปริยัติ (สฤชต์ สิริธโร). **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอริยมรรค**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ. ๙). **วินัยของภิกษุสงฆ์ที่ประชาชนควรทราบและใจ ความ**

แห่งมหาสติปัฏฐานสูตร. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๒๓.

พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต). **ขุททลิกขา-มูลฎีกา ขุททลิกขา-มูลลิกขาฎีกา**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔.

_____. **มูลลิกขา-มูลลิกขาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔.

_____. **วิมตติวินทฎีกา (ปฐโม ภาค)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วิญญาน, ๒๕๓๓.

_____. **องคุดตรฎีกา (ปฐโม ภาค)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มังลัตถทีปนีแปล ภาค ๑ เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิมตติวินทฎีกา (ปฐโม ภาค)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน,

๒๕๓๖.

_____. **สมันตปาสาทิกา ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๕๐.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. **คู่มือการศึกษา**

ระดับปริญญาตรี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์,

๒๕๖๑.

_____. **หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง**

พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ=ΤQF).

กรุงเทพมหานคร: เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๖๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริ

วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. ผศ. ดร.. **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมีเอ็น

เตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ ๒ นาม และ**

อภัยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

- บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรม
ตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- วินัยมุข เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

- พระดิเรก อินจันทร์. “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- พระมหาจรัญ อุตตมธมโม (บัวชูก้าน). “นัยการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาบุรณะ ชาดเมโธ (โพธิ์นอก). “คัมภีร์วิสุทธิมคคคณฐี : การชำระและศึกษาวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาอุดร สุทธิญาโณ (เกตุทอง). “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัณฑ์ชาวชิตรณิธรรณกถา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์

MŪLASIKKHĀ-MŪLASIKKHĀṬĪKĀ: TRANSLATION AND ANALYSIS

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง Asst. Prof. Dr.Viroj Koomkron^๑

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มูลสิกขา ซึ่งรจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา รจนาโดยพระวิมลสารเถระ ชาวสิงหลเช่นกัน คัมภีร์ทั้ง ๒ มีโครงสร้างการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑) ปาราชิกนิตเทส ๒) ครุกาบัดนิทเทส ๓) นิสสัคคียนิตเทส ๔) ปาจิตตียนิตเทส ๕) ปกิณณกนิตเทส ๖) วัตตาทิกัณขนิตเทส พระเถระทั้ง ๒ รูปได้อธิบายเนื้อหาเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัย ขุททสิกขา อภินวฎีกา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทแต่ละข้อ ส่วนการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๗ ส่วนคือ ๑) คุณค่าด้านการอธิบายพระวินัยที่ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยเพิ่มเติมคือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ ๒) คุณค่าด้านความสามัคคีของหมู่คณะสงฆ์ ๓) คุณค่าด้านความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ๔) คุณค่าด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ๕) คุณค่าด้านเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น ๖) คุณค่าด้านอานิสงส์และผลทางพระวินัย ๗) คุณค่าด้านการเรียนการสอนพระวินัย

คำสำคัญ: คัมภีร์มูลสิกขา คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา การแปล การวิเคราะห์

Abstract

This research article aims at presenting the core contents of Mūlasikkhā scripture composed by Mahasamithera, a Sinhalese Bhikkhu and Mūlasikkhāṭṭikā composed by Sinhalese Bhikkhu named Vimalasarathera. Both scriptures contain the

^๑ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
บาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University Palisuksa Buddhagosa Nakornphathom Campus, Thailand.

explanation on disciplines (Vinayapitaka) focusing on 6 topics, i.e. 1) Pārājikanidesa 2) Garukāpatti 3) Nissaggiyanidesa 4) Pācittiyanidesa 5) Pakiṇṇakanidesa 6) Vattādikāṇanidesa. Both of them had added more contents from Vinayapitaka, its commentaries, Khuddasikkhā-abhinavaṭṭikā or sub-commentary for accomplishment of each rules. The obvious values of two scriptures are seen in 7 parts; 1) Comprehension on Vinaya explaining in which the authors added necessary explanations on 4 Pārājika, 7 Sanghādisesa, 12 Nissaggiyapācittiya, 23 Pācittiya totally 45 themes among 227, 2) Value of Sangha's unity, 3) Value of faithfulness of lay followers, 4) Value of long-lasting of Buddhism, 5) Value of manual texts for dispute solution of the Sangha, 6) Value of disciplines' benefits, 7) Value of Buddhist studies and teaching.

Keywords: Mūlasikkhā scripture, Mūlasikkhāṭṭikā, Transliterate, Translation, Analysis

บทนำ

คัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายสันตถอบท (บทที่มีเนื้อความซับซ้อน) ในคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นพระวินัยและพระสูตรเท่านั้น คัมภีร์ฎีกาส่วนนี้เรียกว่า ปุราณฎีกา อภินวฎีกา ส่วนคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมเรียกว่า อภิธัมมฎีกา โดยแยกเป็น มูลฎีกา และอนุฎีกา คัมภีร์ชั้นฎีกาจัดเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ส่วนคัมภีร์ขุททสิกขา ขุททสิกขاپุราณฎีกา และขุททสิกขาภินวฎีกา^๒ เป็นคัมภีร์ในกลุ่มปกรณ์วิเสสที่มีความอลังการด้านวรรณศิลป์สมบูรณ์ด้วยอรรถรสเฉกเช่นกับคัมภีร์อื่นๆ ถือว่า เป็นเพชรเม็ดงามในวงการวรรณกรรมด้านภาษามคธอีกผลงานหนึ่งซึ่งมีพระเถระบางรูปได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว

แต่คัมภีร์มูลสิกขา เป็นคัมภีร์ที่พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล^๓ เขียนไว้ โดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป อาจารย์ผู้รจนามูลสิกขาแต่งคัมภีร์นี้ขึ้นมาไว้วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ค่อยมีความรู้ในภาษาบาลีได้ใช้เป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัยระยะสั้น และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัยเช่นเดียวกันได้มีการระบุผู้แต่งไว้ตามมติของคัมภีร์ปฏิกัตต่อตะไมระบู้ว่า ท่านผู้รจนาคือ พระวิมลสารเถระ ชาวอนูราธะ สิงหล คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ คือ คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมดั่งนั้น ในสมัยที่ทำ

^๒ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปรีวรรต), ขุททสุกขา-มูลฎีกา ขุททสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๔), หน้า (๒๓).

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๒๖).

สังคายนาครั้งที่ ๖ ทางกรมปาฐะจึงมีมติให้นำคัมภีร์เหล่านี้พร้อมกับฎีกามาตรวจชำระและจัดพิมพ์ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ศึกษาค้นคว้า

คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้ต้นฉบับฉันทะรังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นฉบับในการปริวรรตจัดพิมพ์ให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย คัมภีร์มูลสิกขาท่านรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว อธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส ๒. ครุภาพัตตินิตเทส ๓. นิสัคคียนิตเทส ๔. ปาจิตตียนิตเทส ๕. ปกิณณกนิตเทส ๖. วัตตาทิกถนิตเทส^๔ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้มีการอธิบายพระวินัยไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนในประเทศไทย ด้วยการดำริของอาจารย์พร รัตนสุวรรณ^๕ ประรณานำเพ็ญประโยชน์ระยะยาว และประรณาเห็นความยั่งยืนอย่างถาวรแห่งพระสัทธรรม จึงได้ทำการให้ปริวรรตและสร้างคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาขึ้นมา และคณะทำงานแห่งมูลนิธิของท่านก็ได้ร่วมกันสรรสร้างจัดแต่งจนจบภาคภาษาบาลีบริบูรณ์ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีผู้ที่แปลเป็นภาษาไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เพื่อสะดวกและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดเพื่อศึกษาพระวินัย และผู้วินิจฉัยพระวินัย เมื่อผ่านการแปล วิจัย และวิเคราะห์ถ้อยคำออกมาตามลำดับขั้นตอนแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา นักศึกษา และเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาในด้านระเบียบวินัย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่เหล่าพระภิกษุสามเณร และแก่สังคมของมวลชน อย่างมากมายมหาศาล ทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ
๒. เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๓๑).

^๕ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), วมติวินทนิฎีกา (ปฐม ภาโค), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๓), หน้า (๑๖).

๑. ศึกษาบทวนคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา
๒. ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ สำนวนภาษาเป็นต้น
๓. แปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย
๔. ศึกษาความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกากับคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา
๕. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา
๖. สรุปและนำเสนอ

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น

(๑) ศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ผู้วิจัยแยกออกเป็น ๒ คัมภีร์คือ ๑) คัมภีร์มูลสิกขา หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่นคือเป็นคู่มือสำหรับพระวินัย ใครก็ตามที่ไม่ได้ศึกษา ๓ ขา คือ ๑. คัมภีร์ขุททสิกขา ๒. คัมภีร์มูลสิกขา ๓. คัมภีร์กัณฑ์ขัตติย ก็จะไม่สามารถเป็นผู้ชำระในพระวินัยได้ รจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐^๒ มีโครงสร้างแบ่งเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ที่เรียกว่า คันถารัมภกถา หมายถึง คาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ จัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส มีการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิทเทส อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิทเทส อธิบายเรื่องครุกาปติ (สังฆาทเสส) ๓. นิสสัคคียนิทเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิทเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิทเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกัณฐกนิทเทส อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น ๒) คัมภีร์มูลสิกขาฎีกา หมายถึง คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล มีลักษณะเด่น คือ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลสิกขาจรจนาโดยพระวิมลสารเถระ ที่เมืองอนูราชปุระ สิงหล มีโครงสร้างคล้ายกับคัมภีร์มูลสิกขา เพราะคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ

^๒ พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๔), หน้า (๒๗).

กรอง หมายถึง ปิซชะ แปลว่า ร้อยกรอง^{๑๔} บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมีกระวังเรื่อง สิลล ธนิต ตลอดจนคณะฉันทต่างๆ โดยมากรจนารขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความท่องจำ และสาธยายเป็นต้นเช่น ปฐยาวัตร^{๑๕}

สํ นิमितฺตํ ปเวสนโต

ภิกขุ มคฺคตฺตเย จโต

ปเวสนภูริตฺตทฺธาร-

ปวิฏฺฐ เจปิ สาทียํ^{๑๖}

ภิกษุใดสอดดองคชาตของตน

ที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓

แม้หากว่ายินดีขณะสอดใส่

จรดจ่อ หยดยู่และเข้าไป

ภิกษุนั้นชื่อว่า

เป็นผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้น

๒) รูปแบบการประพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขาภูิกาก็มีน้อยเดียวเท่ากับคัมภีร์มูลสิกขา พระเถระทั้ง ๒ รูปใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดาและแบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาตั้งได้อธิบายมาแล้ว

(๔) ศึกษาความสัมพันธ์ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภูิกากับคัมภีร์อื่นๆ โดยแบ่งออกเป็น

๑) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขากับคัมภีร์อื่นๆ พระมหาสามิเถระผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัยเพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ เช่น พระบัญญัติว่า ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๑๗} ในอรรถกถาพระวินัย (คัมภีร์สมันตปาสาทิกา) พระพุทธโฆสะจารย์ อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า พระดำรัสที่พระองค์ตรัสไว้ว่า สิกขาบท นี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังवासมิได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้^{๑๘} ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้น^{๑๙} ๒) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์มูลสิกขาภูิกากับคัมภีร์อื่นๆ พระวิมลสารเถระผู้แต่งคัมภีร์มูลสิกขาภูิกาแต่งอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ เช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา พระมหาสามิเถระ อธิบายแก่อรรถกถาพระวินัยปิฎกว่า ภิกษุใด สอดดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ แม้หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยดยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อน

^{๑๔} พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย), สุโพธาลังการมัญชรี, หน้า ๑๔

^{๑๕} พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), หลักการแต่งฉันทภาษาามคร ป.ธ. ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

^{๑๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๑๗} วิมฺหา. (ไทย) ๑/๔๐/๒๙.

^{๑๘} วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๓๓๒.

^{๑๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

แล้ว^{๒๐} ในคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา พระวิมลสารเถระแต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาว่า ภิกษุสอดนimitของตนเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ นั้น อธิบายว่า ในมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรคทั้ง ๓ ของสัตว์ ๑๒ จำพวก คำว่า จูโต ได้แก่ เป็นผู้เคลื่อนแล้วจากศาสนา อธิบายว่า เป็นปาราชิก^{๒๑} ในคัมภีร์ขุททกชาดกอนวฎีกา พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ^{๒๒} แต่งอธิบายพระวินัยปิฎกเพิ่มเติมจากคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาว่า หญิงมี ๓ จำพวก คือ ๑.หญิงมนุษย์ ๒.หญิงอมมนุษย์ ๓.สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เป็นวัตถุแห่งปาราชิก หญิง ๓ จำพวกนั้น แยกออกแต่ละพวกมีอย่างละ ๓ มรรค คือ ๑. วัจฉมรรค ๒. ปัสสาวามรรค ๓. มุขมรรค จึงรวมเป็น ๙ มรรค^{๒๓} พระเถระทั้ง ๒ รูป มีการอธิบายที่สอดคล้องสัมพันธ์กันกับพระวินัยปิฎก คัมภีร์มูลสิกขา และคัมภีร์ขุททกชาดกอนวฎีกามาเป็นต้นสนับสนุนแนวการอธิบายไว้ตามสมควร

๒. การแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาปัตตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และ วัตตาทิกถนิตเทส^{๒๔} เป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาปัตตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิกถนิตเทส^{๒๕} เป็นภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

๓. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๗ ด้านคือ

(๑) คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัยโดยพระมหาสามีเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคุณค่าการอธิบายพระวินัย ที่เป็นปาฏิโมกขสังวรศีล ในส่วนของศีลเฉพาะในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา มี ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ^{๒๖} จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ ที่พระพุทธเจ้าทรงวางข้อกำหนดไม่พึงละเมิด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ มีโทษในการล่วงละเมิดร้ายแรงที่สุดคือปาราชิก ศีลหรือ

^{๒๐} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕.

^{๒๑} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๒.

^{๒๒} พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต), มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา, หน้า (๒๕).

^{๒๓} ขุทท.อนวฎีกา (บาลี) ๒๒๙.

^{๒๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๘.

^{๒๕} มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๕๗.

^{๒๖} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๖.

สิกขาบท ๒๒๗ ข้อ เรียกว่า พระวินัย ผู้ทำผิดศีลเรียกว่า ล่วงพระวินัยเป็นอาบัติ^{๒๗} ระดับชั้นต่างๆ ตามความหนักเบา สามารถแบ่งระดับอาบัติออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ชั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุด เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ห้ามฆ่าสัตว์^{๒๘} นับว่าสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมและหลักการของ ศาสนาสาคัญครั้งพุทธกาลที่กำหนดให้ภิกษุต้องเว้นขาดจากการมีเพศสัมพันธ์เป็นต้น

(๒) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานในด้านความสามัคคีในหมู่คณะ โดยพระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งอธิบายเนื้อหาพระวินัยที่มีคุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะของสงฆ์ด้วยตนเอง โดย พระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะโดย อาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการคือ ๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์^{๒๙} ๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓. เพื่อ ข่มบุคคลผู้เกียติ ๔. เพื่อการอยู่ผาสุกแห่งเหล่าพระภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลาย อันจะบังเกิดในอนาคต ๗. เพื่อความเลื่อมใส ของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว ๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่ง สัทธรรม ๑๐. เพื่อเอื้อเฟื้อวินัย^{๓๐} ฉะนั้น พระวินัยจึงเป็นพื้นฐานแห่งความพร้อมเพรียงแห่งหมู่คณะที่ เรียกว่า สีสสามัญญตา คือ ความมีศีลเสมอกัน

(๓) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธานในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน โดย พระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งอธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน พระวินัย คือ กฎระเบียบข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิด ความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น ถ้าใครฝ่าฝืนก็มีความผิด พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ เป็นกฎ ข้อบังคับสำหรับพระสาวกได้ปฏิบัติ ซึ่งพระวินัยที่ทรงบัญญัตินั้นมีลักษณะใหญ่ๆ ๒ ประการ คือ ๑. พุทธบัญญัติ^{๓๑} คือ ข้อที่พระองค์บัญญัติไว้ห้ามมิให้ประพฤติ ถ้าภิกษุรูปใดฝ่าฝืนพุทธบัญญัตินี้ จะมี โทษปรับอาบัติตั้งแต่เบาๆ จนถึงมีโทษหนักที่สุดเช่น ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิธาน มี ปาราชิก ๔ ข้อเป็นต้น^{๓๒} ๒. อภิสมาจาร^{๓๓} คือ ข้อปฏิบัติหรือขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติตาม เพื่อให้มีอาจารย์เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เป็นระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเกี่ยวกับความ ประพฤติเล็กๆ น้อยๆ เช่น การตัดผม การตัดเล็บ เหตุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ ก็เพื่อ

^{๒๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑.

^{๒๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ภิธาน (บาลี) ๔๒๒.

^{๒๙} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๓๐} วิ.จู. (ไทย) ๗/๕๒๓/๒๑๓, วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๔/๕๐๒.

^{๓๑} อาทิพรหมจรรย์ คือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับบัญญัติเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ สิกขาบทที่มา ในภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ เป็นเสกขบัญญัติที่สงฆ์ต้องยกขึ้นแสดงทุกครั้งเดือน; วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๙.

^{๓๒} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ภิธาน (บาลี) ๔๔๖.

^{๓๓} อภิมาจาร คือ หลักการศึกษาเกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติ; วิ.อ. (บาลี) ๓/๘๔/๔๙.

รักษาพระมหจรรย์ให้ยืนยาวนานซึ่งเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวนาน และเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป

(๔) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยพระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระวินัยเฉพาะที่มาในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเท่านั้นคือ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และปาจิตติย ๒๓^{๓๔} รวมเป็นสิกขาบททั้งหมด ๔๖ ข้อ สิกขาบทเหล่านี้มีมาในพระปาฏิโมกข์ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดไว้ครบทุกอาบัติคือระบอบอาบัติโดยตรง ๔ ข้อได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคียปาจิตติย ปาจิตติย พระวินัยถือว่าเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับฝึกหัดอบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นมาจากต่างตระกูล ต่างชนชั้น ต่างอหิชาศัณยต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่พึ่งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน เปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยที่สวยงาม

(๕) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัย ที่เรียกว่า อธิกรณ์สมณะ^{๓๕} หมายถึง ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์หรือ วิธีการเพื่อระงับอธิกรณ์มี ๗ ประการเช่น สัมมุขาวินัย^{๓๖} หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า^{๓๗} ท่านกล่าวหมายเอาประเภทแห่งการโจท เช่นว่า ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่า เป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าสั่งให้โจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า ท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้น อธิกรณ์นั้นย่อมเป็นอาบัติข้ออื่น และเธออ้างเอาเป็นเลศต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุกๆ คำพูด เป็นต้น^{๓๘} ความที่อาบัติแม้ทั้ง ๗ กอง มีวัตถุไม่เสมอกัน โดยเป็นวัตถุแห่งเมถุนและอทินนาทาน เป็นต้น^{๓๙} ฉะนั้น การระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่างๆ เช่น การบาดหมาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคู่กรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสงฆ์ คณะบุคคลหรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้ธรรมวินัย และสัตตสุตาสันเป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ เป็นต้น

^{๓๔} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๑๐, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๔๕.

^{๓๕} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

^{๓๖} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๖-๑๘๗/๒๙๒.

^{๓๗} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๕, ม.อุ.อ. (บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

^{๓๘} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๓๒.

^{๓๙} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ฎีกา (บาลี) ๔๒๓.

(๖) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย โดยพระเถระทั้ง ๒ รูปผู้แต่งมีการประมวลเนื้อหาเกี่ยวกับผลของพระวินัยหรือศีล ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษาพระวินัยหรือศีลแล้วโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีสงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตดังพระพุทธพจน์ว่า ๑. ย่อมได้โภคทรัพย์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาณเป็นเหตุ ๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป ๓. เข้าไปหาบริษัทใดๆ ย่อมเป็นผู้แก่แล้วกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปหาบริษัทนั้นๆ ๔. ย่อมไม่หลงลืมสติ ๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๔๐} ในอรรถกถาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี^{๔๑} อธิบายผลหรืออานิสงส์จากการปฏิบัติตามวินัยหรือ ศีล ปาราชิกข้อที่ ๑ ห้ามเสพเมถุน^{๔๒} คือ ๑. ความเป็นผู้ปราศจากข้าศึก ๒. การนอนหลับสบาย ๓. การพ้นจากภัยในอบาย ๔. ความไม่ควรแก่การเกิดเป็นหญิง เป็นกะเทย ๕. ความเป็นผู้ปราศจากความระแวง ๖. ความเป็นผู้ไม่มีการพลัดพรากจากของรักเป็นต้น^{๔๓}

(๗) คุณค่าคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาในด้านการเรียนการสอนพระวินัยในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาซึ่งอยู่ในหลักสูตรพุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา (มคอ. ๒) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิภังคปาติ มีแนวสังเขปรายวิชาคือ ศึกษามูลเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทสำหรับพระภิกษุ การบัญญัติสิกขาบทตามลำดับประเภทของสิกขาบท โดยนำมาศึกษา วิเคราะห์ตามลำดับพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ บทกษณียวินิตวัตถุ และอนาปัตติวาระ เป็นกรณีศึกษา^{๔๔} แต่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภานี้มีเนื้อหาเฉพาะปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๑๒ ปาจิตตีย์ ๒๓ รวมเป็น ๔๖ จากศีลทั้งหมดมี ๒๒๗ ข้อ เช่น พระเถระทั้ง ๒ รูปอธิบายอาบัติปาราชิกข้อที่ ๑^{๔๕} เพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและภิภาเป็นต้นมาสนับสนุนแนวการอธิบายในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาภิภาที่มีการเรียนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

^{๔๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๘๕/๙๙.

^{๔๑} พุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๔๒} วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๔/๒๐๘, มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๖, มูล.ภิภา (บาลี) ๔๒๒.

^{๔๓} พุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๕๖-๔๕๙.

^{๔๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, คู่มือการศึกษา ระดับปริญญาตรี, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘.

^{๔๕} มูลสิกขา. (บาลี) ๔๐๕, มูล.ภิภา (บาลี) ๔๔๖.

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ ดังนี้

๑. คัมภีร์สีมาวิโสธนี : การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์
๒. คัมภีร์อุปาสาขาลังการ : การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๙.

ชรินทร์ จุลประดิษฐ์. การแต่งบาลี ๑-๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พร รัตนสุวรรณ และคณะ (ปริวรรต). ขุททลิกขา-มูลฎีกา ขุททลิกขา-มูลสิกขาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๔.

_____. มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๔.

_____. วัตติโกวินัยฎีกา (ปฐโม ภาค). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วิญญูณ, ๒๕๓๓.

พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย). สู่โพธาลังการมัญชรี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). หลักการแต่งฉันทภาษาบาลี ป.ธ. ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๓๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบพิตักษิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. คู่มือการศึกษา ระดับปริญญาตรี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. บาลีไวยากรณ์ วจวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และ อพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. วินัยมุข เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำความรู้และกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น ภิกขุวิภังคปาลิ ปริญญาตรี สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ วิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ปริญญาโท สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักพระวินัยในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกามีการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทศ อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิตเทศ อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทเสส) ๓. นิสสัคคียนิตเทศ อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิตเทศ อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิตเทศ อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกถนิตเทศ อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้นได้

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา การพัฒนาจิตใจและปัญญา การฟื้นฟู สืบสาน และการจัดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทางคัมภีร์ที่เกี่ยวกับพระวินัยโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกระทรวงวัฒนธรรม

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการแปลภาคบาลีให้เป็นภาษาไทย

- นำหลักพระวินัยที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเช่น การอธิบายปาราชิกข้อที่ ๑ พระบัญญัติว่า ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนได้ ในอรรถกถาพระวินัย อธิบายแก่พระวินัยปิฎกเพิ่มเติมว่า พระดำรัสที่พระองค์ตรัสไว้ว่า สิกขาบท นี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนได้ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบท ทำให้มั่นคงด้วยการตัดมูลรากอย่างนี้ ในคัมภีร์มูลสิกขาอธิบายแก่อรรถกถาพระวินัยเพิ่มเติมว่า ภิกษุใด สอดองคชาตของตนที่ไม่ได้ปกปิดเข้าไปในมรรคทั้ง ๓ หากว่ายินดีขณะ สอดใส่จรดจ่อ หยุดอยู่และเข้าไป ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นผู้เคลื่อนแล้วเป็นต้นมาประยุกต์ใช้กับโครงการความรู้คู่คุณธรรม เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาถึงพระวินัยของพระสงฆ์เป็นต้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้เรื่องพระวินัยของสงฆ์ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การอนุรักษ์คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักพระวินัยที่อยู่ในรูปของภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

- มีการหารือและรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากพระเถรานุเถระ ผู้บริหารและบุคลากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการเผยแผ่คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักการแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก ค

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประ สงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาคัมภีร์ มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกา ใน ด้านประวัติผู้ แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ นี้ อ ห า ไ ว ย า ก ร ณ์ สำนวนภาษา และความสัมพันธ์ กับคัมภีร์อื่นๆ	ทราบถึง ประวัติผู้แต่ง สมัยที่ แต่ง โครงสร้างคัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความ สัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ ของพระ วินัยที่ปรากฏในคัมภีร์มูลสิกขา- มูลสิกขาฎีกา	ข้อที่ ๑	ทำให้ทราบหลักพระวินัย ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุ กาบัตินิตเทส อธิบายเรื่องครุ กาบัตติ (สังฆาทเสส) ๓. นิส สัคคียนิตเทส อธิบายเรื่อง สิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตีย นิตเทส อธิบายเรื่องอาบัติ ปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิตเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัตตาทิกัณฐนิตเทส อธิบาย หมวดเรื่องวัตรเป็นต้น
๒. การแปล คัมภีร์มูลสิกขา- มูลสิกขาฎีกา จากภาษาบาลี เป็นภาษาไทย	ทราบถึงการแปลคัมภีร์ที่เป็น ภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์ มูลสิกขาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิ กัณฐนิตเทส เป็นภาษาไทยเป็นที่ เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูลสิกขา ฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิก	ข้อที่ ๒	ทำให้ทราบถึงการแปล คัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอัน ประกอบไปด้วย ปาราชิกนิต เทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคีย นิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิ กัณฐนิตเทส เป็นภาษาไทยเป็น ที่เรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูล

	นิทเทศ ครุกาบัดินิทเทศ นิส สัคคียนิทเทศ ปาจิตตียนิทเทศ ปภินณกนิทเทศ และวัดตาทิ กัณทนิทเทศ เป็นภาษาไทยเป็นที่ เรียบร้อยแล้ว		สิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิทเทศ ครุกาบัดินิท เทศ นิสสัคคียนิทเทศ ปาจิตตีย นิทเทศ ปภินณกนิทเทศ และ วัดตาทิกัณทนิทเทศ เป็น ภาษาไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
๓. วิเคราะห์ คุณค่าของ คัมภีร์มูลสิกขา- มูลสิกขาฎีกาที่มี ต่อการศึกษา พระพุทธศาสนา	ทราบถึงการการวิเคราะห์ คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูล สิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษา พระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๗ ส่วนคือ ๑. คุณค่าในด้านการ อธิบายพระวินัย ๒. คุณค่าในด้าน ความสามัคคีในหมู่คณะ ๓. คุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาของประชาชน ๔. คุณค่า ในด้านความมั่นคงของ พระพุทธศาสนา ๕. คุณค่าด้าน เป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอิทธิ ที่เกิดขึ้น ๖. คุณค่าในด้านที่เป็น ผลทางพระวินัย ๗. คุณค่าในด้านการ เรียนการสอนพระวินัย	ข้อที่ ๓	ทำให้สามารถนำผลของการ วิจัยไปใช้บูรณาการและ ประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนการ สอน พระวินัย ให้ เกิด ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
๔. ข้อเสนอ แนะอื่น	ทราบถึงแนวทางการ พัฒนาการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ ภาษาบาลีที่เป็นภาษารักษาพระ พุทธพจน์ อันเป็นข้อมูลที่จำเป็น ต่อการวิจัย	ข้อที่ ๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับ ภาษาบาลีที่เป็นภาษารักษาพระ พุทธพจน์
๕. รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่ สามารถตอบวัตถุประสงค์ของ โครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มูล	ข้อ ๑-๒- ๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีต่อ การศึกษาพระพุทธศาสนาที่ เกี่ยวกับพระวินัยสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการวิจัยและ

	ศึกษา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ ๒) เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา		การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระวินัย การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับภาษาบาลี
--	---	--	--

ภาคผนวก ง

แบบสรุปโครงการการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	MCU PALI RS ๖๑๕๔-๖๒-ว.๑/๒๕๖๑
ชื่อโครงการ	คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และวิเคราะห์
หัวหน้าโครงการ	ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโส นครปฐม โทรศัพท์ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙ Email : koom-krong9@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ การวิจัยเรื่อง “คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา : การแปล และการวิเคราะห์” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่เป็นภาษาบาลี ที่มีการบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพระวินัย ถ้ามีการแปลจากต้นฉบับภาษาบาลีให้เป็นภาษาไทย จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาพระวินัย คัมภีร์มูลสิกขาเป็นคัมภีร์ที่พระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล เขียนไว้ โดยการประมวลเอาสิกขาบท (ข้อวัตรปฏิบัติ) พื้นฐานมาเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่โดยสังเขป อาจารย์ผู้รจนามูลสิกขาแต่งคัมภีร์นี้ขึ้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ยังไม่ค่อยมีความรู้ในภาษาบาลีได้ใช้เป็นคู่มือสำหรับศึกษาพระวินัยระยะสั้น และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกาซึ่งเป็นคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัยเช่นเดียวกันผู้รจนาคือ พระวิมลสารเถระ ชาวอนูระธะ สิงหล คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ คือ คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมดั่งนั้น ในสมัยที่ทำสังคายนาครั้งที่ ๖ ทางกรมพม่าจึงมีมติให้นำคัมภีร์เหล่านี้พร้อมกับฎีกามาตรวจชำระและจัดพิมพ์ให้อยู่ในเล่มเดียวกัน มีอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส อธิบายเรื่องปาราชิก ๒. ครุกาปัตตินิตเทส อธิบายเรื่องครุกาปัตติ (สังฆาทเสส) ๓. นิสสัคคียนิตเทส อธิบายเรื่องสิ่งของที่พึงสละ ๔. ปาจิตตียนิตเทส อธิบายเรื่องอาบัติปาจิตตีย์ ๕. ปกิณณกนิตเทส อธิบายเรื่องเบ็ดเตล็ด ๖. วัดตาทิกณนิตเทส อธิบายหมวดเรื่องวัตรเป็นต้น คัมภีร์ทั้งสองนี้มีการอธิบายพระวินัยไปในทิศทางเดียวกัน และในประเทศไทย ด้วยการดำริของอาจารย์พร รัตนสุวรรณปรารณำบำเพ็ญประโยชน์ระยะยาว และปรารณาเห็นความยั่งยืนอย่างถาวรแห่งพระสัทธรรม จึงได้ทำการให้ปริวรรตและสร้างคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาขึ้นมา และคณะทำงานแห่งมูลนิธิของท่านก็ได้ร่วมกันสรรสร้างจัดแต่งจนจบภาคภาษาบาลีบริบูรณ์ คัมภีร์ทั้ง ๒	

นี้ สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีผู้ที่แปลเป็นภาษาไทย ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา เพื่อสะดวกและเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดเพื่อศึกษาพระวินัย และผู้วินิจฉัยวินัย เมื่อผ่านการแปล วิจัย และวิเคราะห์ถ้อยคำออกมาตามลำดับขั้นตอนแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา นักศึกษา และเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาในด้านระเบียบวินัย อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่เหล่าพระภิกษุสามเณร และแก่สังคมของมวลชน อย่างมากมายมหาศาล ทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

- ๑) เพื่อศึกษาคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา ในด้านประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง โครงสร้าง คัมภีร์ เนื้อหา ไวยากรณ์ สำนวนภาษาและความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ
- ๒) เพื่อแปลคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย
- ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

๑) คัมภีร์มูลสิกขา คือ คัมภีร์ว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูลสำหรับศึกษาเป็นพื้นฐานของชีวิต บรรพชิตในพระพุทธศาสนา รจนาโดยพระมหาสามิเถระ ชาวสิงหล แต่งราวประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ มีโครงสร้างการอธิบายพระวินัยจำนวน ๖ หัวข้อ คือ ๑. ปาราชิกนิตเทส ๒. ครุกาบัตินิตเทส ๓. นิสสัคคียนิตเทส ๔. ปาจิตตียนิตเทส ๕. ปกิณณกนิตเทส ๖. วัตตาทิกกนิตเทส และคัมภีร์มูลสิกขาฎีกา คือ คัมภีร์ฎีกาว่าด้วยสิกขาอันเป็นมูล รจนาโดยพระวิมลสารเถระ ที่เมืองอนูราธปุระ สิงหล เป็นคัมภีร์ที่แต่งอธิบายคัมภีร์มูลสิกขาตามลำดับ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้มีการใช้สำนวนภาษา คือ ๑. วิธีการใช้นามศัพท์ ๒. วิธีการใช้กิริยาศัพท์ ๓. วิธีการใช้อรรถศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์ คัมภีร์ทั้ง ๒ นี้มีการใช้รูปแบบการประพันธ์ ๒ แบบคือ ๑. แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา ๒. แบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา พระมหาสามิเถระ และพระวิมลสารเถระผู้แต่งคัมภีร์ทั้ง ๒ มีความเชี่ยวชาญคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระวินัยปิฎก อรรถกถาพระวินัย ขุททสิกขาอภินวฎีกา เพื่อความสมบูรณ์ในสิกขาบทข้อนั้นๆ อย่างไรก็ตามคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ได้สร้างคุณูปการแก่ผู้ศึกษาพระวินัยอย่างยิ่ง

๒) ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี ๒ คัมภีร์ คือ ๑. คัมภีร์มูลสิกขาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิกกนิตเทส เป็นภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว ๒. คัมภีร์มูลสิกขาฎีกาอันประกอบไปด้วย ปาราชิกนิตเทส ครุกาบัตินิตเทส นิสสัคคียนิตเทส ปาจิตตียนิตเทส ปกิณณกนิตเทส และวัตตาทิ

กัณฑ์เทศเป็นภาษาไทยเรียบร้อยแล้ว

๓) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๑. คุณค่าในด้านการอธิบายพระวินัยโดยพระเถระทั้ง ๒ รูป ผู้แต่งอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอธิบายพระวินัยเพิ่มเติมคือ ปาราชิก ๔ สังฆาติเสส ๗ นิสสัคคียปาจิตติย ๑๒ และปาจิตติย ๒๓ รวมเป็น ๔๖ ข้อ จากศีลทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ เป็นศีล หรือข้อห้ามของพระภิกษุสงฆ์ ทรงวางข้อกำหนดเพื่อไม่ให้ละเมิด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ ๒. คุณค่าในด้านความสามัคคีในหมู่คณะที่พระตถาคตเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยได้มีจุดมุ่งหมายของการบัญญัติไว้เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการเช่น เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ เป็นต้น ๓. คุณค่าในด้านเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน พระวินัย คือ กฎระเบียบข้อบังคับที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นไปในทางเดียวกันของหมู่ภิกษุสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น เพื่อมีอาจารย์อันงดงาม อันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติชอบ ๔. คุณค่าในด้านความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระวินัยถือว่าเป็นความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ถ้าภิกษุทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงามทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนาน ๕. คุณค่าด้านเป็นเครื่องมือช่วยวินิจฉัยอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นอันเป็นโทษในทางพระวินัยที่เรียกว่า อธิกรณ์สมณะ แปลว่า ธรรมเครื่องระดับอธิกรณ์มี ๗ ประการเช่น สัมมุขวินัย คือ การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้า หรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้าสงฆ์ เป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ ๖. คุณค่าในด้านที่เป็นผลทางพระวินัย ถ้าพระสงฆ์ทุกรูปรักษามพระวินัยแล้ว โดยรวมนั้นจะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อย มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ๗. คุณค่าในการเรียนการสอนพระวินัย คือในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกานี้ มีอยู่ในรายวิชา ภิกขุวิวัคคยา ที่มีการอธิบายเพิ่มเติมอาบัติ ปาราชิก สังฆาติเสส นิสสัคคียปาจิตติย และปาจิตติยจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาเป็นต้นมาสนับสนุนแนวการอธิบาย และมีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นการอธิบายพระวินัยให้เข้าใจได้ง่ายๆ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นำต้นฉบับคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการแปล และ วิเคราะห์แล้ว ทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เนื้อหา จุดมุ่งหมาย ในการแต่ง ลักษณะการประพันธ์ และภาษาในคัมภีร์แหล่งที่มาของเนื้อหา และคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๒) คณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่างๆ เช่น เกิดความความตระหนักถึงคุณค่าของคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่เป็นบาลีและแปลเป็นภาษาไทย และเป็นอุปการะแก่การศึกษาพระวินัย มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธวจนะ และสามารถนำผลวิจัยที่อยู่ในคัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกาที่เกี่ยวกับพระ

วินัยมาอธิบายให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้าใจถึงเนื้อหาและสาระของคัมภีร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระวินัยที่อยู่ในรูปของภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ๓) สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดทั่วประเทศ ๔) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์ ห้องเรียนในสังกัด ๕) ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๖) สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชา พระพุทธศาสนาและภาษาบาลี ๗) พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่สนใจ	การประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ระหว่างการดำเนินการ
--	---

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ – นามสกุล: ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง (Asst.Prof.Dr.Viroj koomkrong)
๒. การศึกษา:
๑. ปริญญาธรรม ๙ ประโยค
 ๒. ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๓. ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ตำแหน่งทางวิชาการ:
๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาบาลี
 ๒. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 ๓. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
๔. ผลงานทางวิชาการ:
- งานตำรา/เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎก
- งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุดตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๕๙.
 - งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุจิตตาลังการ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๖๐.
 - งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภาษาบาลีในภาษาไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๖๑.
 - งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ๒๕๖๒.
 - บทความวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุดตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์”,วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๒๑๘-๒๓๐.

- **บทความวิจัยเรื่อง** “คัมภีร์สุจิตตาลังการ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑๘๘-๑๙๘.
- **บทความวิชาการเรื่อง** ศึกษาความสำคัญของมหาวิทยาลัย ๑๘ แห่งในกรุงราชคฤห์”, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๘, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๓๕๙-๓๖๕.
- **บทความวิชาการเรื่อง** ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังฆสภากับรัฐสภา”, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๙, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๒๙๙-๓๐๐.
- **บทความวิชาการเรื่อง** ภาษาบาลี : ภาษารักษาพระพุทธพจน์”, รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๑, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๘-๒๒.
- **บทความวิชาการเรื่อง** กิเลสตามหลักพระพุทธศาสนา”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑). (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๗๑-๘๒.
- **บทความวิชาการเรื่อง** การวิเคราะห์ภาษาบาลีในภาษาไทย”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑). (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น การพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๗๗-๘๘.
- **บทความวิชาการเรื่อง** วงจรวิบากตามหลักพระพุทธศาสนา”, รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๖๒, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม, วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๖๒), หน้า ๒๐-๓๐.

- บทความวิชาการเรื่อง "พินิจเรื่องกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท", ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๖๒, รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๑๙-๑๒๙.

- เอกสารประกอบการสอน รายวิชาสังยุตตนิกายปาลิ หลักสูตรปริยญาตรีบาลีพุทธศาสตร์ ๒๕๕๙.

- เอกสารคำสอน รายวิชามัชฌิมนิกายปาลิ หลักสูตรปริยญาตรี บาลีพุทธศาสตร์ ๒๕๖๑.

- หนังสือ พจนานุกรมศัพท์เชิงอรรถพระไตรปิฎก

- คณะทำงานโครงการวิจัย พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาเลขที่ ว.๐๘๑/๒๕๕๗ รหัสโครงการ ๐๖๕๗๑๒๔๐ เริ่มสัญญา ตั้งแต่วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อจัดทำศัพท์พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย

- นักวิชาการ ตรวจชำระอรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือทางพระพุทธศาสนาที่โรงพิมพ์วิญญาน บางลำพู เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

- เป็นคณะกรรมการ จัดทำพจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กองธรรมศาสตร์และการเมือง เดือนละ ๒ ครั้ง ในวันจันทร์สัปดาห์ที่ ๑ และ ๓ ของเดือน เวลา ๑๐.๐๐- ๑๒.๐๐ น. ณ ห้องประชุม ๕๐๓ ราชบัณฑิตยสถาน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นต้นไป เป็นประจำทุกเดือน

๕. สถานที่ทำงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔-๒๙๙๓๕๖ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙